udbudt fra en Tobaks
bouttik — den 5 Januar 1842.

J. Jürgensen

erholdt fuldstændig den Beskrivning — at Kassedagen
i Aar — efter at optage: Doctor Henric Krøgers
Bibliothek. —

Af den Kritiske Tilskuer udkom to Årgange (1775-76), af den Nye Kritiske Tilskuer tre (1777-79)

Udgiverne var:

1775.	1776.	1777.	1778.	1779.
Abrahamson. Fasting.		Sandvig.	Sandvig.	

Den Nye

Kritiske Tilskuer

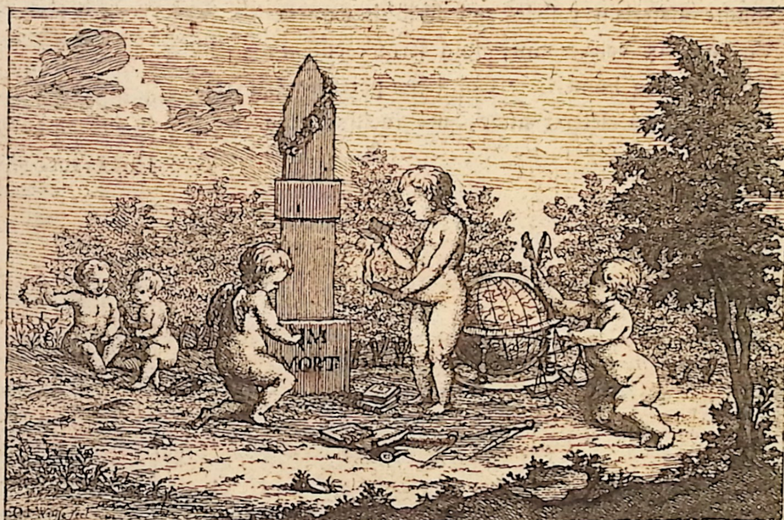
over

Indenlandsk og Udenlandsk Literatur

for Aar 1777.

ved

et Selskab.

Første Aargang.

Kiøbenhavn 1777.

Trykt paa Selskabets Bekostning hos Paul Herman Höecke i store Helliggeiststræde No. 141., hvor Aargangen faaes tilkiøbs for 8 Mark.

Sumite materiam vestris, qui scribitis æquam
Viribus; & versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri. Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.

Horatius.

Om

Kritikens
Regler og Nytte.

Da mange Læsere, og i sær mange Skribentere, giøre sig et urigtigt Begreb om Kritiken, dens Bestemmelse og Nytte, vil det ikke være utienligt, her at erindre noget lidet derom. Materien fordrede et heelt Skrift. Vi maae indskrænke os til nogle Sider, for ikke at overtræde en Fortales Grændser. Kritiken eller Kunstbedømmelsen er ikke, i det mindste bør den ikke være, nogen stolt, egenmægtig Dommer, som kun opleder Feyl for at dadle; overalt seer Mangler, for bidende at bebreyde, uden selv at vide eller kunne giøre noget bedre. Det bør være en advarende Raadgiver, en sikker Veyleder til Sandhedens og Smagens Tempel. Kritiken veyer Tingenes Værdie, deres Fuldkommenheder og Mangler, deres Skiønheder og Feyl, efter Fornuftens og Smagens tilforladelige Regler. Den viser, hvor mange Fuldkommenheder, hvor mange Skiønheder der findes hos en Ting; hvorvidt den har opnaaet det Fuldkommenheds Maal, det Skiønheds-Ideal, som den oplyste Fornuft og en bestemt Smag øyner at være muelig i det Fag af Videnskaber eller Kunster, hvorunder den bedømte Ting henhører. Den er uundværlig for Philologen, Digteren, den skiønne Kunstner. Den er en Videnskab for sig selv, men tillige en Hoveddeel af hans Videnskab: den Deel, som anviser ham Reglerne, deres Brug, og den Vey, han har at betræde til Vished og Fuldkommenhed. Den er nyttig og nødvendig i enhver anden Videnskab, Lærdom og Kunst. Selv den Ulærde, selv Fruentimmeret læser ikke en Roman eller Sang, uden at fælde sin Dom derover. Selv Haandverksmanden og Arbeyderen bør dømme, om hans Arbeyde er got eller slet, smukt eller hæsseligt. Den indeholder, ligesom alle andre Videnskaber, hver i sit Slags, Slutningerne af de Betragtninger, Fornuften og Smagen har anstillet over det Fuldkomne, Vigtige, Høye, Ædle og Skiønne. Ethvert Menneske, som besidder Fornuft og Smag i høyere eller ringere Grad, udøver den naturlige Kritik, saasnart han anvender disse Evner til at sammenligne Tingene, og dømmer om deres større eller mindre Fuldkommenheder. Kritiken, som en Videnskab, er den ved Erfarenhed og Undervisning til større Modenhed bragte Færdighed i at anstille disse Betragtninger, og fælde en rigtig Dom efter sikkre Regler.

Da Bøgernes Antal efter Bogtrykkeriets Opfindelse i Europa aarlig voxde, har man indført lærde Dagbøger, til at give Underretning om de udkomne Skrifter, deres Indhold og Værdie. Man kan i Almindelighed henføre dem til to Hoved-Klasser: Recensioner og Bedømmelser. De have hver deres Nytte, men begge forenede,

 maae

maae de og frembringe dobbelt Fordeel. For alle indsigtsfulde Læsere var det maaskee nok, at de havde en nøyagtig og fuldstændig Underretning om Skrifternes hele Indhold; de ville da let selv kunne dømme om deres Værd. Men da Bøgerne i ethvert Land blive saa mange, da de udenlandske Skrifter ogsaa bør være bekiendte, da mange Læsere behøve at føres paa Sporet til selv at dømme om, hvad der er slet eller got, da saa mange vove sig til at skrive uden Kundskab, Indsigt, Smag og Bedømmelse, da unge Skribentere, som vise agtværdige Naturgaver og Genie, ofte behøve at advares for Feyl, og erindres om den rette Vey til sand Skribent-Ære og Fuldkommenhed, saa har man forenet Kritiken tilligemed Recensionerne. Og man har fundet sig vel derved, naar de, som have paataget sig dette vigtige og vanskelige Arbeyde, have besiddet og anvendt de fornødne Egenskaber tilligemed en stedsevarende Flid.

En lærd Kunstdommer — vi tage nu Ordet i den snevrere Bemerkelse som Journalist — bør besidde en grundig Indsigt i den Videnskab, hvis Skrifter han foretager sig at bedømme, en sund Fornuft, en udbredt Læsning, et nøye Bekiendtskab med Reglerne, en bestemt Smag, en fiin Følelse, megen Skarpsindighed, den største Upartiskhed, og de værdigste Begreber om det Nyttige, det Høye, det Vigtige, det Ædle i sin Videnskab. Han bør længe betænke sig, førend han dømmer, og være vandt til at fælde en rigtig og vis Dom. Han bør intet andet elske end Sandhed, giøre sig saa fri fra Fordomme som muligt, og ved alle Bedømmelser have det uryggelige Øyemeed at gavne. Intet Navn, ingen Personer, intet Venskab eller Had maae forblinde ham. Naar han tager sig for at bedømme et Skrift, bør han læse det mere end eengang; overalt sette sig i Forfatterens Sted; nøye give Agt paa, hvad han virkelig har udrettet, i det faste Forsæt, ikke at fortie det virkelige Gode og Nyttige; anstille Sammenligninger imellem denne og andre Skribentere, for at see, hvad hans Forfatter har forud for andre, hvad her er nyt, eller bedre og rigtigere sagt, eller hvorvidt det var fornødent, at ogsaa denne Skribent igientog, hvad andre har sagt tilforn. Sandheder forglemmes lige saa let som de beste Underviisninger. De bør derfor idelig fornyes og igientages; kun at det ikke altid skeer paa een og den samme Maade. Fra jo flere Kanter en Ting betragtes, jo mere settes den i Lys; jo større Visshed og Kundskab faaer man om den. Ved Sammenligninger vogter Kunstdommeren sig for at fornærme noget Skrifts sande Værd. Ikke alle Prædikantere kan eller bør være en Mosheim, ikke alle Digtere kan eller bør være en Virgil. Kun naar den geistlige Taler betræder omtrent samme Bane, kun naar Digteren vover sig til Helte-Digtet, kan man ligne dem med hverandre, ikke for at see om Taleren er Mosheim, om Digteren er Virgil — han kan være større Taler end den første, han kan være nær ved at opnaae den sidste, uden dog at være nogen af begge; hver bør have sit Originale — men for at see, om han besidder nogle af disses væsentlige Skiønheder, om han iagttog de væsentlige Regler, som disse havde lært af Naturen. Det Egne, som hver Skribent har for sig, legger han nøye Merke til, for at giøre Regnskab derfor i sin Bedømmelse. Nu overveyer han, om ikke Skribenten efter den Indsigt eller de Gaver, han har viist, kunde have givet sit Skrift større Fuldkommenheder, og derved blevet nyttigere. Disse Mangler tilkiendegi-

be-

ver han i sin Bedømmelse, for at giøre Skribenten opmerksom derpaa, om han i en nye Udgave eller ved en anden Leylighed vil opfylde dem, eller for at opvække Lyst hos andre til at afhielpe dem. Han opregner andre Kilder, naar de ere ham bekiendte, hvoraf Skribenten eller Læseren selv kan tilsette det manglende, og erindrer, hvad man endnu mangler i den hele Videnskab eller Kunst. Fra Fuldkommenhederne og Manglerne gaaer han over til Skiønhederne og Feylene, i sær hos Skrifter i de skiønne Videnskaber. Disse bedømmer han efter Reglerne for den Videnskab eller Kunst, Skribenten har handlet om; han maaler dem efter det Fuldkommenheds-, det Skiønheds-Ideal, som man med en sund Fornuft og en sikker Smag kan giøre sig i enhver Kunst og Videnskab. Her erindrer Kunstdommeren, hvad for et Ideal han har skabt sig, efter Naturen, efter de fuldkomneste Mynstere blant de gamle og nyere Mestere. Idealet er intet andet end en Samling af de største Fuldkommenheder, de udsøgteste Skiønheder, efter alle Videnskabens eller Kunstens visseste og fiineste Regler. Det er en Abstraktion af alle Naturens og Kunstens udvalgteste enkelte Skiønheder, et Billede, som bør svæve for enhver Skribents, enhver skiøn Aands, enhver Kunstners Øyne. Det bør være det Fuldkomneste, Rigtigste, Høyeste, Ædelste og Skiønneste, han kan forestille sig. Her maae Kunstdommeren besidde Genie, Indbildnings-Kraft, Forstand og Smag nok til at danne dette Ideal fuldkomment, dersom han ellers vil dømme rigtigt, sikkert, og lede Skribenten paa den rette Vey. Hans Bedømmelse efter dette Ideal er to Slags: naar han dømmer i de alvrlige Videnskaber, kan han, efter at have tilkiendegivet det Gode, Nyttige og Rigtige, han har fundet hos sin Skribent, tillige sige de Mangler, han har truffet paa, og hvorvidt det Fuldkomne i denne Dogmatik, i denne Exegetik, denne Lærebog, Historie, Mathematik, Artillerie-Kunst o. s. v. endnu staaer neden under det Begreb, Kunstdommeren giør sig om det Fuldkomne i disse Videnskaber. Dømmer han om en Frembringelse af de skiønne Videnskaber eller Kunster, viser han ligeledes de Skiønheder og Feyl, han har fundet hos denne Digter eller dette Kunstarbeyde, og da tilkiendegiver de Skiønheder, han endnu savnede, efter det Ideal han har om den naturligste Fabel, det meest rørende Sørgespil, det meest ophøyede Helte-Digt, den beste Oversettelse, den skiønneste Grazie, den mandigste Herkules, og de andre enkelte Dele af disse Videnskaber og Kunster. Dette opvekker en nidkier Lyst hos Skribenten, og en Kappen hos andre Forfattere, at komme Fuldkommenheds-Maalet endnu nærmere, ved en anden Leylighed at forene endnu flere og opnaae endnu større Skiønheder.

Kunstdommeren tager sig ikke mere for, end han kan overkomme; han blander sig ikke ind i de Videnskaber, han ikke forstaaer, og han holder sig aldrig for ufeylbar, eller at han jo kan lære daglig. Hans Smag maae være almindelig i den Videnskab, hvori han paatager sig at være Kunstdommer. Philologien elsker han aldrig med Udelukkelse af Moralen, aldrig Sørgespillet med Udelukkelse af Lystspillet, aldrig Læredigtet, og ikke den anakreontiske Ode. Han bør fornægte sin egen Lyst til en enkelt Deel af en Videnskab, og blot see paa det, han har for sig. Han bør forene Varsomhed med Beskedenhed, men aldrig lade sig afskrække ved Spotterier fra at sige Sandhed med Frimodighed. Hans Domme bør altid være forsynede med Beviser, saa klare og tydelige, at

hver som vil og kan see, maae see. Hans Stiil bør være sammentrukket og dog tydelig, let og ædel. Han bør hverken krybe eller gaae paa Stylter, hverken være kiedsommelig vidtløftig, eller utydelig kort. Hvor han finder Spoer til et opkommende Genie, en ung Skribent, som tegner til at blive en lærd, en duelig Mand, den opmuntrer Kunstdommeren, og viser ham den rette æresulde Vey paa Videnskabernes Bane. Men Skribentere, som misbruge deres Pen til at fordreye Sandhed, at forsvare skadelige Fordomme, at anfalde den Uskyldige, og betage den Velfortiente sin billige Roes; Skribentere, som blive ved at bedrage Læseren med lærde Bogtyverier, eller elendige Rapsodier, som Fornuft, Smag, Vittighed og Ærbarhed ofte maae vende Ansigtet fra med Afskye og Blusel, dem maae, dem bør han tugte med Kritikens, og naar intet andet vil hielpe, med Satirens Svøbe. Den stolte Selvkloge erindrer han om, at der ogsaa ere andre Folk, som veed noget; den aabenbare Hykler afdrager han Masken, og den falske Vittige holder han Sandhedens Speyl for Øyne. Mod Spotteren, Pasqvillanten, Sprogforderveren og al falsk Smag bør han være streng, skarp; og den Dydige, den Indsigtsfulde, den ægte Lærde og Vittige takker Kunstdommeren, som befriede ham for at begraves under den falske Lærdoms og den falske Glimmers Palladser, lige saa fortryllende som Circes Slotter.

Man beklager sig, at strenge Journalister have holdt saa mangen et got Skrift tilbage. Ja, dersom de ere ubillige, falsk-dømmende, partiske, hvem vil da for al sin Møye have det til Løn, at udpibes af en Kunstdommer, og et et heelt Publicum efter ham, fordi man ikke er af hans Partie, eller har giort sin Opvartning hos ham? Men er Kunstdommeren indsigtsfuld og redelig, saa bør hans Frimodighed i at sige Sandhed aldrig holde Skribenten fra at lade et godt Skrift komme for Lyset. Naar denne virkelig har giort al sin Fliid, vil den forstandige og upartiske Kunstdommer see, føle og paaskiønne hans Værd. Han vil være ligesaa villig at tildeele ham den fortiente Roes, og giøre Publikum agtsom paa hans Fortienester, som det er hans Pligt at vise den skeelende, falske, overilede, nedrige eller slette Skribents Feyl. Kritiken bør aldrig holde det gode Skrift tilbage, men det var vel, om den kunde formaae uduelige Skribentere til at nedlegge Pennen, eller bruge den ret.

"Hvem, spørger man, giver Kunstdommeren denne Ret til at sige sin Dom offentlig? „Hvem kalder ham til at være Kunstdommer?„ — Hvem kaldte Skribenten til at være Skribent? Hvem gav Historie-Skriveren, Taleren, Digteren Ret til at dømme om Fyrsternes, Kongernes Handlinger, deres Dyder og Laster? hvem, uden det Publicum og den Efterslægt, som negter den slette Skribent sit Bifald og giver det til den gode? Hvem uden Fornuften og Smagen, som styrer Historie-Skriverens og Lovtalerens Pen, naar de roese eller dadle? som skaber disse Digternes Mesterstykker, der henrykker Statsmanden ved Thronen og Fruentimmeret ved sin Sye-Ramme? Kunstdommeren har samme Dommer over sig, hvis Bifald opmuntrer hans Lyst, eller befaler ham at nedlegge Pennen. Med en Siel, blottet for Kundskab, uden Skarpsindighed, Smag og Følelse vove man sig kun ikke paa Banen. Publikum seer Dvergen, som kryber op paa Skuldrene af andre, for at see dem over Hovedet og at komme Mængden til at lee;

det seer den usle Stymper, som tager sig for at mestre andre, førend han selv har kiget ind i nogen Videnskab. Det falder i Søvn over hans Ophævelser, og overgiver ham til den billigste Forglemmelse.

„ Men hvortil nytter alt dette Kunstdommerie„ synes os mangen en af vore fredsommelige Landsmænd at raabe til os. Vi ville svare ligesaa upartisk, som om det ikke var vor egen Sag. Foruden den Kundskab Publikum faaer om Skrifterne, den Lyst til Læsning, den Afsætning for Skribenten og Boghandleren, som derved tilveyebringes; opklares mange Sandheder og sættes i et større Lys; Videnskaberne faae her Materialier til deres Historie; Lærdom paaskiønnes og udbredes; Smagen dannes og befæstes; Sproget forbedres; en ædel Kappen imellem de Studerende og Lærde opvækkes, ja selv Religion, og Sæder, og Dyd kan befordres ved gode Kunstdommer-Skrifter; og = = = = = =

Dog, vi have allerede sagt meer end nok, dersom vore Læsere dømme, at vi ikke selv have iagttaget disse Regler. Det tilkommer Publikum alleene at afgiøre Dommen. Vi tør kun forsikre, at Lyst til at nytte har været, og er det eneste Øyemeed, vi med dette Literariske Arbeyde sigte til. Allermindst kan nogen beskylde os for at søge Fordeel, da Kiøbernes Antal heraf er saa indskrænket, at vi hidindtil ikke have kundet bestridet Udgifterne allene, dersom ikke fleer end een høy Velynder havde, efter deres for Videnskaberne sædvanlige Ædelmodighed, skiænket os den manglende Understyttelse. Vi aflegge derfor vor ærbødigste og skyldigste Taksigelse, som og for det Laan Hr. Justits-Raad Schlegel og Hr. Professor Kall samt de Herrer Boghandlere Gyldendahl Proft og Rothe have beviist os af indenlandske og udenlandske Skrifter. — Ubekiendte ønske og ville vi blive. Dette alleene kan og bør vi sige, at Mænd, som sidde i Embeder til Kongens, Fædernelandets og Videnskabernes Tieneste her i Staden, i Norge og Provindserne, have taget Deel i dette Literariske Arbeyde, nogle lærde Mænd uden for Selskabet have beæret det med deres Bidrag, og ingen af os har vovet sig dertil, uden tilforn offentlig at have aflagt Prøver paa Indsigt i den Videnskab, hvis Skrifter han her har bedømt. Vi have hidindtil savnet Medarbeydere i de Mathematiske Videnskaber og Naturlæren. Ogsaa dette Ønske see vi for Fremtiden opfyldt, ligesom og en Mand af Smag og udbredt Indsigt i de skiønne Kunster har paataget sig at bedømme de Artikler over Kobberstykker og Kunstarbeyder, indenlandske og udenlandske, som vi for næste Aar have besluttet at indføre. — Nu ville vi, som have dømt om andre, erindre de Domme, vi igien have erfaret af andre, saa vidt de ere os bekiendte. Mange have villet læse saa udførlige Recensioner, at de ikke havde nødig at læse Skrifterne selv. Dertil var vort Rum, som vi gierne ville udvide, saasnart vore Kræfter tilstrække, ikke stort nok; desuden finde kun Faa Smag i lange Recensioner. Andre af vore Læsere have troet, at vi ikke vare skarpe nok, andre at vi vare for skarpe; nogle ville have korte Bedømmelser om indenlandske Skrifter og fleere udenlandske; andre læse heller dem over indenlandske end over udenlandske; nogle ville have blot alvorlige Skrifter anmeldte, andre ville helst have muntre Skrifter; nogle gaae alt Indholdet af Skrifterne og hvad af dem er bleven anført, forbi, andre læse gierne Stykker af Forfatterne for

at

at kiende deres Smag og Stiil af egen Erfaring. Hvorledes skal vi fornøye faa mange stridige Læsere? Ved at følge Middelveyen i alt dette, meene vi best at kunne tilfredsstille alles Smag. At give Efterretning om alle Indenlandske og Udenlandske Skrifter, det er den vidtløftigste Tydske Journal selv ikke i Stand til. Vi vælge derfor de vigtigste, kostbareste, og beste Skrifter, og det som meest interreserer det største Antal af Læsere. Man har iagttaget, at den største Deel af de bedømte Skrifter have været theologiske og til de skiønne Videnskaber henhørende. De sidste troe vi at være behagelige for alle Læsere. Blandt de første fandt vi det største Antal, vi meente derfor at burde tage fleest af dem. Herefter ville vi stræbe at give Efterretning om fleere i de andre Videnskaber. Det havde været os en let Sag at skrive de udenlandske Journaler ud, men vi have læst dem uden at følge dem. Vi have læst Skrifterne selv, og dømt efter vor egen Overbeviisning. Skulde Læseren have faaet noget slettere; saa har han dog ikke faaet det samme to Gange; og hvorfor skulde vi selge Stumper af det paa Dansk, som enhver allerede har læst i vore Læse-Selskaber, og som man ikke skiøtter om at læse tiere. Vi havde vel sparet en stor Deel Møye, men kun fortient liden Tak dermed. — Det kommer allene an paa et større Antal Subskribentere, da vi strax skal levere et heelt Ark ugentlig og giøre et Udtog af de beste engelske Journaler, siden disse sidste Skrifter ere saa rare hos os. Hvad der indsendes af Breve eller Bøger leveres Postfri til Bogtrykker Höecke No. 141. i store Helliggeiststræde med Opskrift til **Selskabet for den nye kritiske Tilskuer.** De Bøger som indsendes, kan ventes snarest bekiendtgiorde. Alle Udenlandske Skrifter, Kobberstykker og de indenlandske over 2 Rdlr. Værdie, som indsendes til Laans, kan afhentes 14 Dage efter hos Bogtrykker Höecke, som derfor imidlertid er ansvarlig, og leverer et trykt af ham undertegnet Beviis, hvilket igien gives tilbage, naar Bogen afhentes. Deres Navne, som maatte behage at tilsende os vigtige Verker, skal med Taksigelse af os erindres. Blandt de Herrer Subskribenteres Navne have vi og indrykket de nye tilkomne, som have meldet sig for næste Aar. De udenbyes Herrer Subskribentere, som have havt denne Aargang, ville behage at tilsende Hr. Höecke Betalingen, da Qvitteringen derfor strax skal tilsendes dem. Sammesteds bestilles og Tilskueren, og denne Aargang faaes tilkiøbs for 8 Mark. De udenbyes Subskribentere, som der paa Stedet ville betale Porto, betale herefter for Aargangen 7 Mark, da de kan blive sendte med de agende Poster hver fiortende Dag eller hver Maaned, eller afleveres her i Staden til vedkommendes Commissionairer. For andre, naar Porto skal betales her, koster Aargangen 9 Mrk. i Sielland og Lolland, 9 Mrk. 8 Sk. i Fyhn, og 10 Mrk. i Jylland og Slesvig, da de paa det nøyagtigste skal blive sendte med de Kongelige agende Hamborgske og Jydske Poster hver Maaned. Herom udbede vi os jo før jo heller enhvers Efterretning. De Herrer Postmestere eller andre som bestille 6 Ex. gotgiøres 1 Mark paa Sættet aarlig. At nytte og fornøye Publikum skal være vor eeneste og kiereste Belønning. Kiøbenhavn den 24 Dec. 1777.

Selskabet.

Sub-

Subskribenternes Navne.

Hendes Majestæt Dronning Juliana Maria.

A.

Hr. Aagaard, Studiosus.
— Aary, Studios.
— Aaschov, Liv-Medikus.
— Abildgaard, Sognepræst paa Christianshavn.
— Adeler, Kammerherre.
— Atzer, Medailleur.
— Ancher, Conferentz-Raad.
— Ancher, Prof. Theol. i Odense.
— Anchersen, Etatzraad.
— v. Aphelen, Justitzraad.
— Atke, Famulus hos Biskop Harboe.
— Augustin, Etatzraad.

B.

Hr. Baagøe, Edukations-Inspekteur paa Opfostrings-Huset.
— Balle, Dr. og Professor Theolg. 2 Ex.
— Bang, Asessor.
— Bang, Carsten, Studios.
— Bang, Studiosus.

Hr. Bartholin, Justitzraad.
— Bartholin, Junker.
— Bartholin (Thomas Eichel) Studios.
— Bastholm, Dr. og Sognepræst i Helsingøer.
— Bechman, Decanus.
— Bentz, Prokurator ved Hof- og Stats-Retten.
— Bentzon, Capellan til Frue Kirke.
— Bierfreund, Studios.
— Biertegaard, Hofmester ved Pagerne.
— Birch, Præst i Haagerup.
— Bilsted, Grosserer.
— Blichenberg, Sognepræst i Wordingborg.
— Blicher (Diderich Nikolai)
— Boje, Fuldmægtig paa Admiralitetet.
— Boll, General-Fiskal.
— Borre, Agent.
— v. Bract, Sekretair.
— Bradt, Fuldmægtig.
— Bragel, Major.
— Brandt, Fuldmægtig hos General-Fiskalen.
— Broder, Postmester i Hadersleb.
— Breum, Studios.
— Buch, residerende Capellan i Helsingøer.
— Buch, Studiosus.
— Bugge, Professor.

Hr. Bugge (junior) Kiøbmand.
— Buntzen, Dispacheur og Mægler.
— Buntzen, Grosserer.
Mad. Busch, Postmester Enke i Horsens.

C.

Hr. Cappel, Apoteker.
— Carstens, Ridder og Conferentsraad.
— Carstensen, Studiosus.
— Clasen, Ridder og General-Major.
— Colbiørnsen, Justitzraad og Professor.
— Cordtsen, Sekretair.

D.

Hr. Damkier, Lotto-Advokat.
— Dan, Cancellieraad.
— Danckel.
— Diechmann, fransk Sprogmester.
— Dons, Fuldmægtig paa norske Posthuus.
— Drachart, Studiosus.
— Dreyer, Præst i Ostrup.

E.

Hr. Egede, Professor.
— Ehrhard, Sekretair.
— Erichsen, Etatzraad.
— Eschildsen, Kammerraad.
— Essendrop, Studiosus.

F.

Hr. Fawer, Byeskriver i Allinge paa Bornholm.
— Fick, Studiosus.
— Fischer, Justitzraad.
— Frisch, Regiments-Feldskier i Bragnæs.

G.

Hr. Gierner, Fabrikmester.
— Giørwell, Kongelig Bibliothekarius i Stokholm.
— Give, Kammerraad paa Gieddesdal.
Mad. Godiche.
Hr. Gondelach, Studiosus.
— Graae, Landsdommer paa Bornholm.
— Grill, Cancellieraad og Postmester i Helsingøer. 3 Ex.
— Grundtvig, Sognepræst. 2 Ex.
— Guldberg, Geheime Stats-Sekretair.
— Gyldendahl, Boghandler, 2 Ex.

H.

Hr. Haaber, Cancellieraad.
— Haaber, Klokker ved Nikolay Kirke.
— Hagerup, Justitzraad.
— Hammeløv, Justitzraad.
— Hansen, Hofskriver.
— Harsdorff, Professor.
— Haste.
— Heilman, Præst i Lunde.
— Heinemann, Justitzraad.
— Hempel, Inspekteur.
— Henningsen, Justitzraad.
— Hersleb, Sekretair.
— Hessel, Kantor i Helsingøer.
— Heyberg, Studiosus.
— Hoffmann, Klædekræmmer.
— Hornemann, Professor Th.
— Hygom, Studiosus Jur.
— Høyer, Præst.

J.

Hr. Jakobi, Etatzraad og Lekteur hos Kongen.
— Jakobsen, Studiosus.

Hr.

Hr. Jensenius, Archiater.
— Jessen, Studiosus.
— Jørgensen, Studios.

K.

Hr. Kall, Professor.
— Karup, Fuldmægtig.
— Kierulf, Cancellist.
— Knudsen, Cancellieraad.
— Kølpin, Justitzraad.
— Kosod, Landsdommer.
— Krøll, Slotspræst.

L.

Hr. Lagerbringh, Prof. i Lund.
— Lange (Rasmus)
— Lange, Præst til Rødkilde.
— Lassen, Sekretair.
— Lassen, Porcellainshandler.
— Lemming, Sognepræst til Nikolai Kirke.
— Lessøe.
— Lovenskiold, Kammerherre.
— Lous, Professor.
— Lund, Provst i Steege.
— Lund, Isenkræmmer.
— Lund, adjungerende Postmester i Holbeck.
— Lybecher, Cancellieraad.

M.

Hr. Martfeld, Justitzraad.
— Meineke, Fuldmægtig.
— Meinike.
— Melbye, residerende Capellan i Assens.
— Mentz, Brandtmajor.
— Metzburg, Legations-Sekretair.
— Michelsen, Inspekteur paa Seyldugs Fabriken.

Hr. Müller, Etatzraad og stemplet Papirs Forvalter.
— Møller, Sognepræst i store Hedinge.
— Møller, Capellan til Helliggeistes Kirke.
— Møller, Studiosus.
— Mørk, Studiosus.
— Mylenstede, Provisor paa Hof-Apoteket.

N.

Hr. Nannestad, Dr. og Professor.
— Nielsen, Konferentzraad.
— Numsen, Kammerherre.
— Nyerup, Studiosus.

O.

Hr. Otzen, Postmester i Roeskilde.

P.

Hr. Palle, Fuldmægtig hos Amtmanden.
— Petersen, Kapellan i Kolding.

Q.

Hr. Quistgaard, Justitzraad paa Gierndrup.

R.

Hr. Rasmus (Friderich) Hører ved den latinske Skole i Odense.
— Reersløv, Bedemand.
— Refeldt, Fuldmægtig paa Schimmelmans Sukkerhuus.
— Reiersen, Sekretair.
— Reiersen, Søe-Lieutenant.
— Rothe, Etatzraad.

S.

Hr. Schach, Kammerherre hos Kongen.
— Schlegel, Justitzraad.

Hr. Schmidt, Justitzraad og Notarius Publikus.
— Schiønning, Justitzraad.
— Schønheider, Høyeste Rets Advokat.
— Schønning, Studiosus.
— Schutte, Ridder og Konferentzraad.
— Schytze, Foged i Norge.
— Seidelin (Friderich) Alumnus paa Eilersens Collegio.
— Sevel, Konferentzraad.
— Smidt, Postmester i Ringsted.
— Sørensen, Studios.
— Spandet, Studios.
— Spengler, Kunstkammer-Forvalter.
Hs. Excellentse Geheimeraad Stampe.
Hr. Steenberg, Studiosus.
— Steffensen, Brygger.
— Stoud.
— Suhm, Kammerherre.
— Suhr, Postmester i Ribe.
— Swerdrup, Sognepræst i Norge.

T.

Hr. Temler, Etatzraad.
— Thorlacius, Rector ved Kiøbenhavns Skole.
Hs. Excell. Grev Thott, Statsminister.
Hr. Tikiøb, Studiosus.
Hr. Tode, Professor.
— Træskov, Professor og Sognepræst til Guarnisons Kirken.
— Trant, Justitzraad.
— Trøsler, Postbud.
— Tybring, Provst ved Holmens Kirke.

U.

Hr. Uldal, Justitzraad og Høyeste Rets Advokat.
— Urne, Etatzraad og Amtmand paa Bornholm.

V.

Hr. Vogelius, Sognepræst til Helliggeistes Kirke.

W.

Hr. Wædele, Hører ved den latinske Skole i Odense.
— Wadum, Sekretair.
— Wandal, Capellan i Aalborg. 2 Ex.
— Warnsted, Kammerherre i Slesvig.
— Wayggard, Postmester i Callundborg. 2 Ex.
— Weinwich, Studiosus.
— Welling, Postmester i Kolding. 2 Ex.
— Wemmenhøy, Studiosus.
— Weyer, Postmester i Kiøge. 2 Ex.
— Wiedewelt, Justitzraad og Professor.
— Worsøe, Sognepræst til Aalsøe i Jylland.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 1. ——— 1777.

Dødens og Livets forskiellige Oprindelse, i en kort Afhandling over Pauli Ord Romernes 6 Kapitel 23 Vers, viist og forfattet af Alexander Scheby, Præst ved Hospitalet og det residerende Kapellanie i Helsingøer. Kiøbenhavn 1776. trykt hos Morten Hallager. 8. 38 S. Sælges hos Rothe paa Børsen for 1 Mrk.

Hvorledes dette kan kaldes en Afhandling, er os gandske ubegribeligt. Et Stykke af en Prædiken, saadanne som disse gemeenlig see ud, hvor man snakker vidt og bredt om hvert et Thi, og Men, og Saasom, og Eftersom, og med megen Vidtløftighed forklarer det, som alle forstaaer, kan det meget vel have været; og for desmere at behage den kierlige og veldømmende Læser faaet dette lærde Navn. En Afhandling over et Sprog af Skriften, troe vi, burde indeholde en grundig exegetisk, kritisk eller philologisk Forklaring over vanskelige Steder, eller en næt og rørende moralsk Betragtning over et særdeles betydeligt Sprog, her derimod finde vi en løs vandagtig Betragtning over et i sig selv meget klart Sprog, uden al Grundighed eller Fynd, og uden en eeneste merkværdig og rørende Tanke. Hr. Forf. ypperlige Thema: Dødens og Livets forskiellige Oprindelse, deeler han i tvende Deele, 1) hvorfra Døden har sin Oprindelse. 2) Hvorfra Livet har sin Oprindelse, og tilsidst skienker han Læseren et Par *Porismata practica*, efter den kiere Starks Maade, til Anvendelse. Det hele Skrift kan indfattes i disse bekiendte Sandheder: den timelige, aandelige og evige Død er en Følge af Synden; det evige Liv er en Guds Naadegave for Christi Skyld. Saa riig en Anledning disse give til rørende og høyst opbyggelige Betragtninger, saa kold og tvungen har Hr. S. behandlet dem. Ofte taler han endog urigtig og ubestemt. S. 13. synes Forfatteren at beskylde Gud for Ubillighed, naar han siger: „ Straffede Gud saa haardt et Buds Overtrædelse (det første Buds til Adam), som allene grundede sig paa hans frie Villie, det er at sige, som Gud ikke kunde forbyde, med mindre han saa fandt for got. „ Denne falske Tanke er her meget uforsigtig fremsat. Var det ikke Guds viise Hensigt, at Mennesket skulde ved Lydighed forhverve sig hans Naade? Grundede da ikke dette første Bud sig lige saavel paa hans uforanderlige Hellighed og Retfærdighed, som alle de øvrige. Stod det endskiønt i Guds frie Villie at udvælge, hvori Prøven skulde bestaae, saa var det dog efter hans Hellighed og Retfærdighed fornødent, at han burde foreskrive dem en Prøve, og udføre den Straf, som han havde forkyndt, om de overtraadde den. „ At sløve alle gode Fornemmelser i Livets Overdaadighed „ har vi

aldrig hørt førend hos denne gode Mand. Dersom han herefter ikke vil give os noget grundigere og smukkere, tør vi paa den kierlige Læsers Vegne gierne afløse ham fra sit Løfte med Tiden at befordre flere saadanne Afhandlinger til Trykken.

J.

Udenlandsk Literatur.

Salomonis Glassii Philologia sacra his temporibus accommodata a D. Jo. *Aug.* Dathio, Prof. Lingvæ Hebr. ord. Tomus I. Grammatica & Rhetorica sacra. Lipsiæ MDCCLXXVI. Med. 8. 1404 Sider, foruden Fortale og firedobbelt Register.

Det maatte være en Fornærmelse mod vore Læseres Indsigt og Smag, om vi vidtløftig vilde bevise, hvor nyttigt det er, at de beste Skrifter af de forrige Aarhundrede paa nye oplægges, og beriges med Opdagelser, som ere Frugter af de seenere Tiders Flid og Arbeydsomhed. De giøres da mere almeennyttige og behagelige, og fremstille for Læseren, det han ellers maatte søge adspredt i flere Skrifter. Glassii Værk, saa ypperligt det end var, indeholdt Regler, som ikke vare noksom nøyagtige; Sprogforklaringer, som vare meget tvivlsomme, og overalt mange Sætninger, som nu i vore Tider ikke kunde antages, da de østlige Sprog ere mere dyrkede, og Fortolkningskunsten har vundet fastere Regler. Dette foraarsagede, at den afdøde Professor Faber, der ellers er bekiendt af sin Archäologie der Hebräer og Beobachtungen über den Orient, paatog sig at besørge en nye Udgave af Glassii Philologie. Men denne haabefulde unge Mand blev ved en alt for tidlig Død berøvet os. Dog, Glassius tabte ikke ved at komme i den nærværende Udgivers Hænder. En Mand, der forener den dybeste Indsigt i de østlige Sprog, med Fortolkningskunstens sundeste Regler og med en udsøgt Smag, burde have Arbeydet, og denne Mand er Hr. Dathe. —— Vi ville kortelig underrette vore Læsere, hvilke Hr. D. Fortienester ere ved denne Udgave. Den første Hoved-Afdeeling i denne Tome indeholder den hellige Grammatik. Her har Hr. D. udeladt alle unødvendige Exempler, og ikkun citer dem. De gudelige Betragtninger Glassius havde indstrøet, finde her heller ikke Sted. Enhver, som med Nytte læser Glassii Værk, bør selv være i Stand til at anstille dem. I sær er Værket renset fra alle de polemiske Steder, hvilke i vore Tider vare overflødige; her ere kun de vedbeholdne, som angaae Christi Gudom og Fyldestgiørelse. Nogle af Glassii Regler ere forandrede, andre udeladte, og i deres Sted nye anførte. Saaledes kiender man neppe Glassius igien i de Afhandlinger, som have til Opskrift: de pronomine, de verbo, de præpositione, saa utrættet har Hr. Ds. Flid været. De beste nye Forfattere ere brugte: en Schultens, en Schroeder, en Michaelis, Gataker, Worstius, Krebs, og andre flere. I denne Tomes anden Hoveddeel, som afhandler den hellige Rhetorik, har Hr. D. udrettet lige saa meget. Han har afskaaret, forandret, forøget, og sat til af nye. Det 21 Kap. de parabola er gandske af Hr. D. Ligeledes det 22de de proverbio, o. s. f. Den anden og sidste Tome skal indeholde den hellige Kritik og Hermenentik; men denne har Hr. D. foresat sig at affatte gandske af nye. Disse Philologiens Deele have vundet saa anseelig Tilvext siden Glassii Tid, at hans Arbeyde er gandske utilstrækkeligt. Dog vil Hr. D. ikkun afhandle disse Deele, i Hensigt til det gamle Testamente; i Henseende til det Nye har en Ernesti betaget ham Arbeydet i hans fortræffelige Interpres novi Testamenti. —— Maatte denne ypperlige Bog, i den Tilstand, vi nu have den, være en Haandbog for enhver, som dyrker den hellige Philologie, vi ere forud forvissede om dens herlige Nytte! Den er kostbar, hvilket Bogens Størrelse og zirlige Tryk har foraarsaget; men hvor mange andre Skrifter kunde da igien undværes, hvilke deels ere udskrevne af Glassius, deels ikke lære os mere end han. —— Dersom et Værk af en Udstrækning, som dette, endnu skulde have sine Mangler, er det ikke at undre over. Hvor let kunde een eller anden Feyl oversees? hvor snart en Mangel undgaae Udgiverens Opmærksomhed. Saaledes troe vi for Exempel at den 40 Canon Side 123. grunder sig blot paa falske Læsearter; at det Sted Hebr. 12, 23. Side 38. er urigtig forklaret, o. s. v. Vi anmærke endnu, at denne Udgave af Glassius anbefaler sig ved det latinske Sprogs Reenhed; en sielden

Egen-

Egenskab hos Bøger af dette Slag —— Ogsaa i denne Henseende har Hr. D. viist sin gode Smag.

(†)

Kurze Geschichte der geoffenbarten Religion, vornehmlich zum gemeinen Gebrauch für solche Christen, welche keine Theologen sind, von D. Georg Friderich Seiler. Vierte verbesserte Ausgabe. Erlangen, bey Wolfgang Walther 1775. 8. 564 Sider.

I det gamle Testamentes Historie beskrives Religionens og det menneskelige Kiøns Tilstand til Syndfloden, fra Syndfloden til Abraham, Patriarkernes Levnet, Religionens og Sædernes Historie fra Noa til Moses, Forklaring over den levitiske Gudstieneste og Lovene, Moses Charakter, den øvrige levitiske Historie i sine særdeles Afdeelinger til Christus. Religionens Historie under de ti Stammer, den samaritanske Religions Oprindelse, den hellige Skrifts Forfattere fra Moses til Esra; de adskillige Forestillinger og Forjættelser om Messias igiennem alle Tider for hans Fødsel, den jødiske Religions Tilstand fra Esra til Christum, og den hedenske Religions Tilstand ved Christi Føsel. I det nye Testamentes Historie beskrives Jesu Levnet, Charakter og Sædelære, Beviis for hans Opstandelse og for hans Undergierninger, om det N. T. Forfattere, at de Skrifter vi have under deres Navne virkeligen ere fra dem, Christendommens hastige Udbredelse i det første Aarhundrede, den jødiske Historie fra Christi Fødsel til Jerusalems Ødeleggelse, de første christne Menigheders Tilstand, de Christnes Forfølgelser, Kirkens Historie til Reformationen, Reformationerne under Luther og Zwingel, den christelige Religions Tilstand uden for Europa, Beviis for Religionen af de opfyldte Spaadomme, og at det G. T. Skrifter ere en sikker Grund for Troen; endelig sluttes dette Skrift med en kortelig geographisk Beskrivelse over Palæstina og nogle andre Merkværdigheder af de jødiske Alderdomme, samt om de gamle Mynter, Maal, Vægt og Tidregning, fire cronologiske Tabeller og et Landkort over Palæstina, foruden nogle Aftegningtr af Altere og andre til den levitiske Gudstieneste henhørende Redskaber, af Templen, og en Grundtegning af Jerusalem. Dette Skrift, som er en Fortsættelse af Forfatterens Religion for Umyndige, ønskede vi, maatte følge efter den i vort Moders Maal, saavist den ville giøre megen Nytte til den almindelige Mands Oplysning om Skriften.

(*)

Das neue Testament mit einem genauen Inhalt, Sinn und Zusammenhange, Anmerkungen, Anwendungen und Gebeten versehen, von Johann David Nicolai, des Königlichen Athenäi und der Domschule in Bremen Conrector, nebst einer Einleitung in das ganze neue Testament und in jedes Buch besonders. Zweyten Theils zweyte Abtheilung. Bremen 1776. stor 8. 1055 Sider, samt en Indledning til alle Pauli Breve. XVI. Sider.

Det være langt fra, at denne Paraphras besidder de Fortienester som Zachariæ eller Lynars. For dem af vore Læsere, som eye eller have betient sig af disse, anføre vi denne her, for at erindre dem, at de i den ikke kunde finde noget nyt eller bedre end hos de andre. Paraphrasen er meget maadelig, Indledningerne overmaade mavre, og indholde kun nogle løse Raisonnements over de hellige Skribenteres Charakter, Indholdet og de almindeligste Bemerkninger, naar Skrifterne ere forfattede. Anmerkningerne ere lige saa lidet nyttige, og Anvendelsen, og Bønnerne ofte maadelige og undertiden falske og uopbyggelige. Vi finde derfor intet som kan anprise dette Skrift.

(*)

Erzählungen für junge Damen und Dichter, gesammlet und mit Anmerkungen begleitet, første og andet Bind, Lemgo, sælges hos Proft for 4 Mk. 8 ß. 1775. stor 8. 268 S.

Dette er en smuk Samling af de beste tydske komiske Fortællinger paa Vers, hvoraf Tydskland endnu ikke har for stor en Overflødighed. I den

første

første Deel ere 7., i den anden Deel 41., alle smukke Stykker af de største Digtere, en Wieland, Hagedorn, Gellert, Gleim, Gerstenberg, Jacobi, Lessing, Lichtwer, Löwe. Blandt disse ere Aurora og Cephalus, samt Endymion af Hr. Wieland i den første Deel, og Nadine af samme Forfatter, Grazierne af Gerstenberg, og Apollo af Jacobi i den anden, de smukkeste og meest malende. Aurelius og Beelzebub, Falken og de andre af Hagedorn, behøve ikke vor Roes, ligesaa lidet som Gellerts den unge Pige og de andre af hans her indrykkede Fortællinger. Følgende komiske Fortælling om en Damies Følelse ved Gellerts Død vilde vi her meddele Læseren, da den er mindre bekiendt, ligesom den og har en ubenævnt Forfatter.

Gellerts Tod.

Als Gellert jüngst, den manche Schöne
Aus Mode liest und liebt, der eiteln Welt entfloh,
Beklagten Doris und Klimene,
Die Karten in der Hand, des Dichters Asche so:
„Madam, Sie werden schon die schlimme Nachricht wissen?" —
Sie geben — Nein! Was ist's? — „Ach Gellert ist nicht mehr." —
Ist's möglich? Ey Madam, das jammerte mich sehr! —
„Sie heben ab" — So früh ward er der Welt entrissen?
Er ist kein Jüngling mehr, allein — „Sie haben Recht!" —
Ich habe schlecht gekauft — „und ich nicht minder schlecht!
Kein Sechsziger will heute mehr gelingen" —
Fünf Blätter! — „Sie sind gut" — Ein niedliches Genie! —
„Wie wird ganz Deutschland ihn besingen!" —
Ich liebt' ihn ganz gewiß, Madam, so sehr, als Sie —
„Die Quart in Coeur, die Terz in Trefle, gelten die?" —
Ja, warf ich Pik nicht weg, konnt' ich die Quinte haben.
Man hat ihn wohl mit vielem Pomp begraben? —
„So, so!" — Er starb, woran? — „An der Hypochondrie." —
Drey Damen! — „Nein, drey Könige sind besser." —
Ich zähle zwölf. — Nie war ein Dichter grösser —
„Und frömmer. Was er schrieb, erbauet, wie ein Spruch." —
Weiß es Kleanthis schon? — Sie wird ihn sehr beklagen! —
„Coeur Aß" — Ich habe noch drey Buben anzusagen —
Sie wußte fast sein ganzes Fabelbuch —
"Und meine Pachterinn singt alle seine Lieder" —
Hier trat das Mädchen ein: Madam! —
„Was giebt es wieder?" —
Erschrecken Sie sich nicht, ihr kleiner Hund — Joli —
Erblaßt fährt Doris auf, ihr zittern alle Glieder;
„Joli! was ist's? Was bringt ihr? Redet! Wie?" —
Er hat den ganzen Tag auf Ihrem Bett gelegen,
Nicht essen und nichts trinken mögen,
Und ächzet laut. — „Das allerliebste Vieh!
„Krank ist er? krank! — Madam, Sie werden mir vergeben. —
„Hohlt einen Doktor her! Geschwind ich muß ihn sehn.
„O den Verlust könnt ich nicht überleben!
„Wo ist er? — Kommt! Es ist um mich geschehn!" —

Anmerkningerne ere meest enthusiastisk Svulst og Roes over Digterne; Bedømmelserne over dem og Erindringerne ved visse Steder, som Udgiveren synes at burde være anderledes, ere meget svage; det beste ved dette Arbeyde er de Steder af Tasso og andre, som de tydske Digtere have efterlignet, tilligemed Originalen sammenlignet med de tydske Arbeyder; i sær fortiener det Stykke af Tasso's Aminta S. 67. mere end een gang at læses og føles, ligesom denne Samling fortiener at afholdes og eyes.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 2. ——— 1777.

Den stormægtigste Konge, Kong Christian den Tredie, Konge til Danmark og Norge ꝛc. ꝛc. ꝛc. Hans Historie, ved Niels Krag og Stephan Stephanius. Oversat af Latinen, forøget med adskillige Annerkninger og Tillæg, samt Hr. Kammerherre Suhms og Hr. Etatz-Raad Grams Fortaler. Kiøbenhavn 1776. Trykt i det Kongelige Universitæts Bogtrykkerie paa Andreas Hartvig Godiches Efterleverskes Forlag og Bekostning, ved Friderich Christian Godiche. 4. stor 767 S. med Register, sælges hos Madame Godiche for 17 Mrk. paa Trykpapiir.

Dette Skrift, som har en lærd Statsmand og en berømt Historieskriver til Forfattere, ønske vi i mange Læseres Hænder, da de vist vil finde sig fornøyet dermed. Saa stor en Konge, som Christian den 3die, fortiener vor Høyagtelse og Erindring. Der gaae undertiben nogle Aarhundrede hen, førend saadan en Konge opstaaer, som saa viiselig forstaaer at føre Regimentet i de farligste Tider; sa uagtet Historiens strengeste Dom findes værdig til en udødelig Hukommelse. Men Kong Christian den 3dies Bedrifter ere vore Landsmænd tildeels saa bekiendte, at det vilde være unfornødent her igien at opregne dem. Dette Skrift giver en nøyagtig chronologisk Beretning om de fleste Tildragelser under denne gudfrygtige, viise og eyegode Konge, vel med nogen for stor Vidtløftighed, men som dog læses for deres Vigtighed med Fornøyelse. Med Skriftet følger sem Tillæg, nemlig: „1) Reces, giort og confirmeret af Kongen og Rigets Stænder, paa den Kiøbenhavnske Herredag i Aaret 1536. paa dansk af Originalen. 2) Recessen, igiennemseet og med nye Artikler forbedret 1558., efter den kiøbenhavnske Udgave af 1572. 3) Kirkeordinantz for Rigerne Danmark, Norge, samt Hertugdømmene Slesvig og Holsteen, 1537. efter det Exemplar, som er trykt i Kiøbenhavn 1542. 4) De 26 Artikler, som bleve paa Religionens Vegne bevilgede i Ribe 1552. efter den Kiøbenhavnske Udgave af samme Aar. 5) Fundatz for det Kongelige Universitæt i Kiøbenhavn 1539. oversat paa dansk efter Originalen." Hertil kommer den høystsalige Konges Bergordning for Sølvbiergverket Golmsberg i Norge, tilforn trykt 1647. Vi havde meget ønsket, at de øvrige af denne Konges Forordninger, hvoraf endnu skal findes endeel, som ikke nogentid ere trykte, havde tillige været samlede i dette Skrift. Oversættelsen af Historien selv, er af Studiosus Jacob Ørslef, som i forrige Aar er død som Degn, siden forbedret og renset fra adskillige Feyl ved Hr. Sandvig, som Læse-

 ren

ven ogsaa har at takke for Anmerkningerne, tagne af Manuscripter fra Kongens Haand-Bibliotheqve, som undertiden oplyse og bestyrke et og andet i Historien. Oversættelsen er reen og flydende; ogsaa de hist og her forekommende Vers lade sig meget vel læse. De som ere Elskere af Historier paa Vers, finde her temmelig Forraad af Riim. Salig Etatsraad Grams Fortale, som er saa stor (168 Sider) at den kunde udgiøre et Verk for sig selv, giver en fuldstændig Efterretning om Krags og Stephanii Levnet, viser deres Fortieneste for dette Skrivt, og forskaffer en god Oplysning om Kilderne til denne Konges Historie. Til Fortalen er føyet et kort Register, — det burde have staaet foran Registeret over hele Verket — og en genealogisk Tabel over de fornemste nu regierende høye Huuses Nedstammelse fra denne Konge. Hr. Kammerherre Suhm har ledsaget dette Skrifts Udgivelse med sin egen Fortale, som indeholder nogle karakteristiske Træk af den udødelige Grams Levnet, hvoraf man lærer at kiende ham som den fromme Christen og den velgiørende Borger, ligesom af hans Skrifter, som den store Lærde. Det hermed følgende Portrait kan vi ikke sige noget om til dets Berømmelse, da det er slet stukket, og kan lige saa gierne være borte.

A.

En etymologisk Betragtning over de guddommelige Navne Elohim og Jehovah, som de to allerførste Navne, der ere tillagte Gud i denne Verden. Forfattet og udgivet af Nicol. Seidelin Bøgh, Provst i Bierge-Herred, Sogne-Præst til Kierteminde og Deigstrup Meenigheder. Odense 1776. Trykt paa Autors Bekostning. 104 Sid. 8.

Herr Bøgh, bekiendt af andre Skrifter, i sær af sin Poet, hvilken han og i Særdeleshed elsker og henviser til, er endnu ikke kied af at være Forfatter. Nu meddeeler han os et indfødt Skrift; „indfødt er det, siger han, ey allene fordi det er skreven i Kierteminde i Fyen, og Forfatteren født Aar 1717. den 17 Augusti (Klokkeslæt nævnes ikke) i Trigre Præstegaard, ikke langt fra Aarhuus i Nørre Jylland, men fordi Skriftet indeholder meget, som med hans Vidende aldrig er skrevet i noget andet Land eller Sprog tilforn. " Dette havde vi virkelig og troet uden Forfatterens Forsikkring. Af hans Fortælling Side 10. og 11. seer man ellers hvor megen Tids Spilde denne Hiemfødning har kostet. Sammesteds finde vi denne smukke Tanke: " En „Mands Arbeyde er altid fattigt, og behøver den „mildeste Medfart o. s. v. " Det behøver — ja Hr. B., men andet er det, om det fortiener; og vi maae tilstaae, at i denne etymologiske Betragtning er intet, som kan opvække Læseren til mild Medfart, om Behandling, og til Kierlighed og Godhed mod Skriftet. Hverken Indholdet eller Stilen kan frembringe denne Virkning. Vi ville kortelig fremsette Hovedindholdet af Skriftet. Efter en lang og ubetydelig Indledning lærer Hr. B. os Forskiellen imellem de tvende Navne Jehovah og Elohim: Sid. 18. " Elohim vil i sær forklare qvantitatem Dei, hvad Gud væsentlig er, som den der er alle Ting i alle. Jehovah derimod skal forklare os qvalitatem Dei, hvordan Gud er den, han skal være, som eene alle Ting i alle. Elohim betragter mere Guds Væsen, nemlig de Ting, hvoraf Guds Væsen bestaaer, og hvorudi han kiendes at være den væsentlige Gud, som sandelig skabte Himmel og Jord. Jehovah hører mere til Guds Natur og Egenskaber. " Er ikke nu Forskiellen tydelig for enhver? Er det muligt at nogen Tvivl kunde blive tilbage efter saa herlig en Forklaring? Nu beviser Hr. B. at det hebraiske Sprog er det ældste: her forekommer adskillige smukke Tanker, f. Ex. Side 23. " Adam samlede fornødne Ord og Talemaader med alt, hvad der hørte til Stiil, Orden og Sammenhæng i Sproget udi alle forekommende Ting, Handlinger og Videnskaber o. s. f. „ Derpaa fastsettes, at Navnet Elohim tilkommer Gud. Nu afgiøres, hvordan og hvorvidt Ordet Elohim tages som et nomen plurale i Skriften. Dernæst angives Grunde, hvorfor det kan bruges saavel i singulari som plurali. „Her, siger Hr. B., var det mig tilladt, at tale et Ord, og andre vilde give mine ringe Tanker Biefald, bad jeg allerydmygst, at Elohim maatte, som den sande Guds Navn, allevegne prentes Gud med store Bogstaver; ligesom Jehovah allevegne prentes Herren med store Bogstaver, " Side 39. Nu af-

afgiøres, hvorfor Gud kan nævnes i singulari; og endelig følger den belovede Etymologie. Dernæst fremsettes andres Meninger over samme; men Forfatteren kommer igien tilbage til sin egen Forklaring, og henrykkes i Beundring over sin lykkelige Opdagelse. Herefter viser han hvorfor Elohim er undertiden brugt om Engle, Mennesker o. s. v. Og da er Afhandlingen om Elohim fuldendt. Vi ville forskaane vore Læsere for Udtog af Afhandlingen om Ordet Jehovah. Den er i samme Smag, ligesaa ufrugtbar, ligesaa feylfuld og ubehagelig. Endelig Side 90. faae vi et Tillæg om Guds Billede. Her lader det, som Hr. B. setter det i Sielens Kræfter, til hvilke han henregner trende, nemlig Forstand, Villie og Magt. "Disse Kræfter, siger han Side 91. har hvert Menneske i sin Siel, og sees deraf, at han er skabt i Elohims Billede." Dog tilstaaer han siden, Side 92. "at Guds Billede er tabt." Vi vide altsaa endnu ikke, hvad Hr. B. i denne Sag tænker; thi alle Mennesker have dog ikke tabt Forstand, Villie og Magt. Imidlertid, naar Side 94. sammenlignes hermed, antager han virkelig, at Guds-Billede har bestaaet i den Liighed vor Siels Egenskaber har med det guddommelige Væsens. Det skulde her være paa det urette Sted, at overbevise Hr. B. hvor skriftstridig denne Tanke er. Forfatteren afgiør tillige det sindrige Spørgsmaal: "Om den, der er skabt i Elohims Billede, kan ogsaa siges skabt i Jehovahs Billede?" hvilket han Side 93 nægter. O Galimathias! Til Slutning, Side 95. anviser Hr. B. et Skrift. "trykt under Agatophili Navn, kaldet en philosophisk Afhandling, hvori Gud og Sielen tillegges, efter Naturens Lys, en sand og fuldtydelig Treeenhed, i de tre Kræfter, Forstand, Villie og Magt. —— „Man har, klager han Side 96., offentlig tillagt mig Agatophili Skrift, endskiønt man i den Deel burde aldrig brugt **Persons Anseelse**; thi et stort Navn fortryller ofte sin Læser, og et ringe Navn kan derimod læt blive Sandheden til et Anstød." Hr. B. kan her trøste sig med, at han som Forfatter ey har saa glimrende Fortienester, at hans **Persons** Anseelse eller store **Navn** skulde fortrylle mange. Nu havde vi ønsket, at Hr. B. efter saa vel forrettet Sag havde nedlagt Pennen, og besørget Oplaget af dette Skrift lagt hen ved Siden af Agatophilus, som (efter hans egen Anmeldelse) for største Deelen ligger hen usolgt. Thi det giør os ont at see vor Troes hellige Lærdomme mishandlede, og det af den som har forpligtet sig til at lære dem i deres Reenhed. Hr. B. opkaster nemlig S. 100. det Spørgsmaal: "Om den, efter Naturens Lys, Gud i de tre Kræfter tillagte Treeenhed skal være den selvsamme, som i de tre Vidner tillegges Gud?" Først svarer han: "Den Sag er alt for høy for mig og for hver enkelt Person at svare paa; thi **ingen uden Publikum skal og kan dømme derudi.**" En gandske nye Sætning! dog maaskee Hr. B. giør sig andre Begreb om Publikum end vi. Men Side 101. føyer han til: "Een forklarer de tre Vidner som tre Personer; en anden forklarer de tre Vidner som tre Kræfter; begge troe de tre Vidner, thi det er Guds Ord og den upaatvivlelige Sandhed i sig selv. Men tre Personer og tre Kræfter ere ikkun menneskelige Forklaringsmaader, som maae nøyere undersøges, og blive altid Publici Dom underkastede." Og Side 102.: "**Endelig, naar det er den rette Tid at vise saavel Sandheden som Publiko sin allerunderdanigste Pligt —— da blot for Sandhedens Skyld, og til Publici Eftersyn, er jeg færdig, ved Guds Naade, at gaae videre, naar det skal være, tilstaaende reent ud, at de tre Vidner kan efter min Skiønsomhed allertydeligst forklares som de tre Kræfter, og altsaa en ligesaa naturlysmæssig som med den hellige Skrift lifig overeensstemmende Forklaringsmaade gives over den hellige Treeenhed.**" Side 104. truer Hr. B. med et Skrift, som skal vise dette. Vi bede dog, at han intet overilet og uoverlagt vil foretage i denne vigtige Sag. Best var det Hr. B. opgav det Kald han troer at have til at være Forfatter; dette var den største Tieneste han kunde vise Publikum: ja det er næsten hans allerunderdanigste Pligt. —— Dog, dette maae vi sige Hr. Provsten (om han ey vil troe vort velmeente Raad) at Skriftens Lærdom, vore Symbola og den Augsburgiske Confession lære ikke en Treenighed, som bestaaer i trende Kræfter, men i trende Substanzer, hvilke hver for sig besidde de selvsamme trende Kræfter.

(†)

Uden=

Udenlandsk Literatur.

Amsterdam. *De l'homme ou des Principes & des Loix & de l'influence de l'Ame sur le Corps & du Corps sur l'Ame: par J. P. Marat. D. en Med.* 2 Vol. 8. Amsterdam 1775.

Dette er et af vore Dages merkværdige Skrifter. Ofte nok have Philosopherne vovet Gisninger over Sielens Indflydelse paa Legemet; men sielden have de havt Sandsynligheden paa deres Side. Dette Forsøg overgaaer saavel i Rimelighed, som i Tydelighed hvad vi hidtil have seet over denne vanskelige Materie. Sandt nok her fremsettes ofte Tanker og Erfarings-Setninger, som synes novereensstemmende med Sielens Immaterialitæt, hvilke Vantroen vel ikke vil forglemme at føre sig til Nytte; men desuagtet fortiener Skriftet omhyggelig Opmerksomhed. Hvor ønskede vi, at en dybtænkende Philosoph, undersøgte og belyste det, adskilte Klinten fra Hveden, og meddeelte os sine Betragtninger derover!

Hr. Marat har inddeelt sit Skrift i fire Bøger. Den første afhandler den dyriske Oeconomies Forretninger og Mekanisme. Her betragtes altsaa Mennesket, som et physisk Væsen. I den anden betragtes det, som et moralsk Væsen. Efter at Forfatteren har anstillet Betragtninger over Mennesket efter de forskiellige Substanzer, det bestaaer af, undersøger han Mennesket selv og viser de tvende Substanzers Forhold til hverandre. Dette er Indholdet af den tredie Bog. Endelig indeholder den fierde og vigtigste det Væsentlige af det gandske Skrift; den er Resultatet af alt det Forfatteren i de foregaaende Bøger har fastsat. —— Verkets Beskaffenhed tillader os ikke at forelegge vore Læsere noget Udtog. Sætningerne maatte derved tabe al Lys og Klarhed; de maatte snarere afskrekke fra at læse Skriftet selv, og dette vilde vi nødig; det er fuldt af usædvanlige Sætninger, som fortiene den nøyeste Prøvelse. For Ex. Instinctet, hos Mennesket, hvilket ellers den nyere Philosophie forkaster, fastsættes af Forfatteren: „Det er Grunden," siger han, „som bestemmer Menneskets Handlinger i „Livets første Tid, og som ofte uformærkt bestemmer „det i den modnere Alder; thi Erfarenheden lærte „ikke Barnet at die." —— „Forstanden", lærer han paa et andet Sted, „kan inddeeles i Fornuft og „Indbildningskraft; disse ere Modificationer af den „selvsamme Kraft, og dog har Philosopherne uden „Grund antaget dem for forskiellige Evner." o. s. f.

Forfatterens Stil er ædel og behagelig. Han har vidst at udbrede Klarhed og Tydelighed over det Heele. Idelig vedligeholder han Læserens Agtsomhed ved uventede Anmerkninger og sieldne Erfaringer, hvormed Skriftet er blandet. Vi ville af den fierde Bog anføre et og andet Stykke. Saaledes udtrykker Forfatteren sig om Sielens Indflydelse paa Legemet: „Siel og Legeme have ikke nogen umiddelbar indbyrdes Kraft; (pouvoir immediat reciproque) „disse Substanzer ere særskildte og ere blot indvortes „foreenede ved Livsaanderne: (le fluide nerveux) „Siel og Legeme, handle ikke uden disses Mellemkomst „og aldrig uden en meddeelt Bevægelse." „Sielens „forskiellige Bevægelser frembringe en Pirring i Nerveflетningerne; og det Garn de udgiøre, synes især „at være det Organ, paa hvilket Lidenskaberne udøve „deres Herredømme. Der føle vi den Marter, Medlidenheden opvekker, ved at see den Ulyksalige sukke „og den Vanhældige undertrykkes; der frembringe „Frygt og Skræk deres grumme Uroe; der virker „Glæden sine behagelige Bevægelser, og der efterlade „Hiertets Beskaffenheder de varigste Indtryk. Alle „Lidenskaberne herske i Sielen; men Legemet, i sær „dets Narvefletninger ere det ulykkelige Theater, paa „hvilket de stride mod hverandre. Tanken er kun en „forbigaaende Pirring, som ikke varer længer end „Forstanden er heftet paa det Formaal, som opvakte „den; ofte forekommer og forgaaer den med saadan „Hurtighed at den endog undviger vor Opmerksomhed."

Vi ville her afbryde med det Ønske at Skriftet maae ogsaa blant os erholde Læsere; men Tænkere, maae de være, som intet antage uden nøyagtig Prøvelse og tilstrækkelige Grunde.

†

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 3. ——— 1777.

En Tale om Fornuften, til nærmere Eftertanke, og Svar paa følgende tvende mærkelige Spørsmaale: det første, om der er Sandhed i Fornuften? Det andet, hvordan Fornuften tages fangen til Christi Lydighed? Forfattet og udgivet af Nicol Seidelin Bøgh, Provst i Bierge Herred og Sognepræst til Kierteminde og Drigstrup. Odense 1776. Trykt paa Autors Bekostning. 136 Sider. 8.

Atter et Skrift fra Provsten i Bierge Hirred! Hvor sandt er det dog, at Ukrud groer villigt! Vi kunne ved dette Skrift være kortere, da vore Læsere af det i forrige Blad anmeldte kunde slutte til dette. Hr. B. lærer os da Side 2.: " At Fornuften er et uskatterligt Liggendefæe, et mageløst Syn. " Efter et lidet Udfald mod Troens Modstandere, deeles Prækenen i tvende Deele (de i Titelen anførte Spørsmaale). Deelingen har en Bøn og mestendeel en Bodvække efter sig. For at bevise, at Poesie lige saa lidt som Prosa vil lykkes for Hr. Provsten, ville vi anføre det halve deraf:

„ Fornuften i sin Kraft er sund,
„ Og fuld af Sandheds Lys og Grund
„ For alle Feyl friekiendes.
„ Men Ufornuften støder an,
„ Thi den har Mangel paa Forstand,
„ Og midt i Løgnen endes.

Hr. B. antager altsaa, at Ufornuft er en Evne i den menneskelige Siel, ligesom Fornuften er det. Thi han giver den Skyld for alle Indvendinger mod Religionen og for alle Vildfarelser. Hvilken Opdagelse! —— Dersom vi ikke troede det bedre om de gode Indvaanere i Kierteminde og Drigstrup, skulde Hr. B. læt have forledet os til andre Tanker; hvor rædsom er ikke denne hans Beskrivelse Side 3.: " Det er færdigt at blive mørkt paa nye. Der trækker et forskrækkligt Uveyr op fra alle Kanter. Der „ opstaaer et nyt Hedenskab af Naturalister og Friet„ænkere iblant os, som forene deres Kræfter mod „ al Religion og Sandhed. —— Merkeligt hvad der „ dog var Aarsag til saa stor en Opstand paa engang, „ thi Religionen har vel altid havt sine hemmelige „ Fiender iblant os, men aldrig understode de sig tilforn paa den Maade at træde aabenbare for Lyset. „ Unægtelig var det Vantroe, Ondskab og Letsindighed, der brød løs og vilde bestorme Religionens „ Sandhed. Men maaskee der var og nogen Skyld „ paa vor Side. —— Maaskee den Glæde vi havde

„ over vore Forfædres Seyer, drog vor Andagt saa „ gandske til sig, at vi agtede mindre paa vore egne „ Tider.“ Dog for dette og meget mere beder Hr. B. Side 5. allerydmygst om Forladelse. Vi tilgive ham, og bede vore Læsere iligemaade at bære over med ham. —— Men nu til Afhandlingen selv. Den første Deel har sine behørige Underdeele. “ Uden „ alle forgribelige Tanker, siger Hr. B. Side 13., „ vil jeg nu nærmere overveye det foresatte Sprogs„ maal, og bevise Sandheden i Fornuften: 1) Hvor „ reen og tydelig den er i sig selv. 2) Hvor uimod„ sigelig den er for alle. 3) Hvor herlig den er i si„ ne Følger.“ Hver af disse Underdeele har igien sine Deele. Her er Beviset for den ovenanførte Sætning, Side 21.: “Sagen er reen; Sandheden ty„ delig, naar man alleneste giør en reen og tydelig „ Forskiel imellem Fornuft og Ufornuft, og da er jeg „ færdig strax at stevne til alle mine Læsere, som „ Vidner og Dommere, og de skal alle med Eed „ bekræfte det, alle under Haand og Segl stadfæste „ det, at det er ikke Fornuft, men Ufornuft, der „ feyler.“ For vor Part frasige vi os hermed offentlig Eeden, og protestere tillige mod Fordringen paa vor Haand og Segl. —— “ Den anden Hoveddeel “ siger Hr. B, Side 49. “ skal nu forklares og afhand„ les udi følgende trende Stykker:

1) Paa hvad Tid
2) Ved hvad Middel } Fornuften tages fangen.
3) Til hvad Ende

Denne hele Afandling er fuld af bibelske Sprog, hvilke vi slutte for største Deelen ere henskrevne ligesom Bibelen er falden op. Til Beviis paa Hr. Bs. philologiske Indsigt, anmærke vi, at Ψυχικοι 1 Cor. 2, 14. oversettes: Sieliske Mennesker. Forud overbeviste, at vore Læsere ikke ønske sig noget fuldstændigere Udtog af disse Afhandlinger, ville vi heller ikke besvære dem dermed; og derpaa legge vi Hr. Bs. Skrifter hen hos en Thaarnings, en Lillelunds, en Langhorns o. s. v. til bestandig Hvile.

(†)

Udenlandsk Literatur.

Halle. Charakteristick der Bibel. Erster Theil. Halle 1775. 513 Sider. Zweeter Th. Halle 1776. 618 Sider. stor 8.

Et Verk som dette, fortiener at kiendes og læses af mange. En riig Forraad paa gode og tildeels nye Bemerkninger, udsøgte og rigtige Tanker, forenede med god Smag, og fremsatte i et ædelt Sprog, udmærke dette Skrift fra Mængden. Forfatterens Plan er, saavidt vi vide, nye, og tilforn ikke fulgt af nogen; desto større Ære tilkommer ham, siden han saa hældig udfører den. Vi ville kortelig giøre vore Læsere bekiendt med Indholdet af dette Skrift, og anføre et og andet Sted deraf, for at retfærdiggiøre vor Dom. Charakteristik, kalder Forfatteren den i Udøvelse bragte Videnskab at dømme rigtig om Menneskers Charakter, og om deres deraf bestemte Handlinger, Taler og Skrifter, hvorved deres virkelige Beskaffenhed kan tilkiendegives. Thi hvad som udmerker enkelte Personer, f. Ex. den Maade, de tænke, handle og skrive paa, er charakteristisk hos dem. Forfatteren har saaledes betragtet de Personer, som Bibelen forestiller, og derfor kalder han sin Bog en bibelsk Charakteristik. Skriftens Efterretninger ere da bestandig Grunden til hans Betragtninger; det har derfor været nødvendigt at anføre dens Ord, og i denne Anledning have vi forefundet Steder, som ere satte i det klareste Lys; i sær har han været heldig i at oplyse de poetiske Steder; han har selv følet deres Skiønhed i sin fulde Udstrekning, og derfor været i Stand til at meddele os deres Mening i et tydeligt og ædelt Sprog. Beviset herfor er hans Betragtning over Hiob og hans Taler. Maatte dog enhver, som stræber at opklare Bibelens høye Poesier, medbringe poetisk Genie! uden dette maae de tabe meget af deres Skiønhed, og Arbeydet vist mislykkes. Forfatteren tilkiendegiver selv Hovedhensigten af sit Skrift; han vil bevise, “at Bibelens Historie er den sandeste og tilforladeligste, som nogensinde er skreven, og at Mennesker i ingen anden Historie er forestilt under en saa vel troffen Gestalt.“ Han anstiller Betragtninger over enhver af de Personer, om hvilke Skriften meddeler os Efterretning. De, hvis blotte Navn ere angivne, høre altsaa ikke herhid.

Om

Om andre vide vi ikkun nogle faa Omstændigheder, men disse har han dog stedse fort sig til Nytte. Andre ere udmerkede ved mange vigtige Handlinger og Taler, ved dem opholder han sig længer. Endelig kunne vi kiende nogle faa i deres gandske merkværdige Charakter, disse betragter han derfor nøyere, og lader Læseren intet savne. Intet af Skriften vil han forbigaae, som kunde udvide vor Kundskab om Mennesket. Han har bestemt sit Skrift, ey allene for Theologer, men for enhver tænkende Christen. Han ønsker derfor / og at maatte, erholde Læserinder; de vilde her finde et vigtigt Bidrag til at udøve deres nærmeste Pligt —— denne, ret at kiende det menneskelige Hierte, for at kiende den gode Borger. Saa tiltaler han dem: " o mine bekiendte og ubekiendte Veninder! —— naar De i en stille Time, „langt borte fra Livets Uroe, opfyldte med Tanker „om Sielens, denne den tilkommende Evigheds „Arving, om Sielens Adelskab, Varighed og Be„stemmelse, —— eftertænke en Marias, en Johan„nes Charakter —— skulde det vel blive uden Vel„signelse for Hiertet?" Forfatteren begynder sit Skrift med en Afhandling om Bibelens Charakteristik. Her viser han nærmere, hvad Læserne kunne vente sig, og hvor nyttigt det er at studere Charakteristiken i Almindelighed, og Skriftens i sær. Derpaa følge charakteristiske Træk, uddragne af Evangelisternes Historie: Om Jesu Disciple. Om Jesu Veninder, i sær om hans Moder Maria. Om Maria og Martha. Om den cananæiske Qvinde. Om den i tolv Aar syge Qvinde. Om den saa kaldte store Synderinde. Om Herodias. Om Johannes den Døber. Om Samaritanerne. Om den Blindfødte. Om Thomas. Om Nathanael. Om Nicodemus. Om den unge Person, som var rig. Om den med Jesu korsfæstede Misdæder. Om Judas og Pilatus. Herpaa følger den charakteristiske Beskrivelse over Pauli Liv og Charakter. Denne Afhandling er i sær vigtig og vel udarbeydet, og indtager derfor det største Rum i den første Deel. Forfatteren forestiller Pauli Liv og Levnet, samt hans Character i Almindelighed, betragter ham i Forhold til Religionen, undersøger det Udmerkende i hans Charakter, saavel i Hensigt til Sielekræfter, som hans Egenskaber, og endelig betragter han ham i Forhold til sine Medmennesker. Altsammen er det læseværdigt, og ofte nok maae man erkiende, at en Mesterhaand har styret Pennen. Selv Forfatterens Digressioner tilgiver man af et villigt Hierte; ved deres indvortes Værd afvende de al Lasten og Bebreydelse. Man see f. Ex. Afhandlingen om Tolerantz. Sid. 307-341. Efter Paulus følger Johannes efter sin Charakter og sine Skrifter. Dernæst Peder, og endelig Fragmenter, uddragne af Apostlernes Gierninger. Disse handle om det jødiske Raads Tænkemaade imod Apostlerne, om Gamaliel, Stephanus, Simon den Magier, Dronningens af Morland Skatmester, Cornelius, Rhode. Saavidt denne første Deel, som afhandler det nye Testamentes Charakteristik.

Saa kiert det har været os at giennemløse den første Deel, maae vi dog tilstaae, at den anden har behaget os mere, i sær af tvende Aarsager. Forfatteren har nemlig deels lykkelig giendrevet betydelige Indvendinger, som ere fremførte mod den hellige Historie, deels har han sielden forbigaaet nogen Leylighed, hvor han kunde røre Hiertet, men beflittet sig paa at være saa practisk som muelig. Forresten arbeyder han efter sin begyndte Plan. Først finde vi en Afhandling om det gamle Testamentes Historie, i Hensigt til Charakteristiken. Dernæst charakteristiske Fragmenter af Verdens første Alder. Her betragtes de første Mennesker, Abel og Cain, Fragmenter fra Seths Tid til Noah, og Noah selv. Herpaa følger Abrahams og nogle da levende Personers Historie og Charakter. Dette Stykke indbefatter: Abraham selv, Sara og Hagar, Loth, Abimelech, Abrahams Tiener og Ven. Derefter Abrahams Børns og Børnebørns Charakteristik; her handles om Ismael og Isaak, Rebekka, Esau, Laban, Jakob, Lea og Rachel. Dernæst betragtes Joseph og hans Brødre; her forekommer, Joseph selv, Potiphars Hustrue, Pharao, sammes Mundskienk, Josephs Brødre i Almindelighed, men i sær Ruben, Juda, Simeon og Levi. Nu følger en Samling af almindelige Anmerkninger over Mosis første Bog; denne er det Archiv, hvoraf vi lære at kiende de første Menneskers Sæder, den meddeler os Menneskets Opdragelses Historie i de første Aartusinde, indeholder den ældste Religions Historie, og lærer os tillige den moralske Fordervelses Fremgang og Udbredelse. Endelig sluttes denne anden Deel med fem Forsøg, (som den beskedne Forfatter kalder

dem)

dem) over det charakteristiske i Hiobs Bog. Det første er en Forerindring, hvori Bogens Alder, Forfatter og historiske Vished undersøges: og tillige afgiøres, at Fortællingen er poetisk saavel i Henseende til mange af de fortalte Omstændigheder, som til den gandske Udførelse. I det andet Forsøg betragtes Hiobs Bog som et poetisk Digt; i det tredie udmerkes det charakteristiske i samme; og i det fierde afgiøres, hvad Religion, Moral, og andre Indsigter man billig kan tillegge Forfatteren af denne Bog. Hvor gierne ønskede vi, om Rummet ey indskrænskede os, at meddele vore Læsere nogle af de Tanker, som ere forekommet os meest merkværdige! Vi afskreve med Fornøyelse et og andet Sted, for endnu mere at opvekke de rette Begreber om saa læseværdigt et Skrift. Dog, vi ville ikkun anføre nogle af de Tanker, hvormed Forfatteren beslutter sin anden Deel; disse stemme nærmest overeens med vor Hensigt. "Nu, min „ Ven! (saa tiltaler han sin Læser) fortryder du at „ have giennemvandret de tvende første Aartusinde „ med mig? Jeg haaber det ikke! Vi have dog „ seet mange merkværdige Ting, kundet lære meget. „ Sandt nok, undertiden overfaldt Natten os, og „ alt det vi saae, var mørkt, eller og vi skuede det i „ et svagt Lys. Men desto skiønnere, naar Historien gik foran med Fakkelen, naar vi veyiededes ved „ Sandhedens klare Lys, syntes saa meget vigtigt, „ og underholdt vor Opmerksomhed ved saa behagelig „ en Afvexling. Lad os takke Forsynet, som ogsaa „ lod disse Alderdommens ægte Mindesmærker komme til os, som ogsaa belærte og opmuntrede os ved „ dem. Belærte os, at vi ved Gudsfrygt og „ Dyd vist skulde vorde lyksalige Mennesker —— „ opmuntrede os, ved denne Tanke, at Herrens „ Øye vaager over dem, som frygte ham, at han er „ deres Varetægt og deres store Løn. —— Ja, min „ Ven, lad os ønske hverandre til Lykke at vi høre „ til Christi Menighed; men lad os tillige beflitte os „ at leve paa en Maade, som er vort høye Kald værdig, at ikke hine Alderdommens gudfrygtige Mænd, „ som vi have lært at kiende, og som vare langt mere troe over det mindre, engang skulle vidne imod „ os, men at vi hist med Adam, og Enok, og Abraham, og Joseph, og med den ved Lidelse prøvede „ Mand, som gav Indholdet til Hiobs Bog, maae „ tilbede den første, den Almægtige og Albarmhiertige. —— Jeg skilles fra dig ——, hvo du end er, „ som læser mig —— jeg skilles fra dig, og haaber „ vist at kiende dig, om vi end her blive ubekiendte „ for hverandre." —— Vi have altsaa intet videre at erindre. Vel savnede vi i den første Deel, som indeholder det nye Testamentes Charakteristik, adskillige vigtige Personer, saasom Jakob, Judas o. s. f. Men Forfatteren forekommer vort Ønske, og lover i Fortalen til den anden Deel, at afhielpe denne Mangel. Dette ene Vigtige synes med Grund at kunne indvendes: Forfatteren har ikke bestandig været sig selv liig; visse Artikler synes at være blot for øvede og grandskende Læsere, andre derimod ere indrettede for enhver; paa visse Steder er Skrivemaaden langt mere omhyggelig end paa andre. Dog dette formindsker ikke Skriftets egentlige Værd, og siges ikke for at forringe det i Læserens Tanker. Forfatteren kan ikke endnu bestemme, hvor mange Dele Skriftet vil udgiøre; men den tredie har han lovet færdig ved førstkommende Paaskemesse, som vi med megen Længsel see i Møde, da dette er blandt de saa Verker, hvoraf man kan lære meget, og tillige som læses med megen Fornøyelse.

P.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 4. ——————— 1777.

Den sindrige Herremands *Don Quixotte* af Mancha Levnet og Bedrifter, forfattet af *Miguel de Cervantes Saavedra*, oversat efter det i Amsterdam og Leipzig 1755. udgivne spanske Oplag af *Charlotte Dorothea Biehl*. Anden Tome. Trykt paa Gyldendahls Forlag hos Hallager. Stor 8. 415 Sider.

Karakteren og Indretningen af dette fortræffelige Skrift have vi viist, da vi bekiendtgiorde vore Læsere den forste Tome.(*) Elskere af Romaner finde her de behageligste og meest uventede Tildragelser i Cardanio's og Lucinda's, i Ferdinando's og Dorotheas Hændelser. Vi have havt den for en Kunstdommer saa sieldne Fornøyelse, at Oversætterinden nøye har har vogtet sig for de Feyl, vi have erindret ved den forste Deel. — Vi erindre kun Side 159. i Stedet for optømmet burde havde staaet opsadlet.

J.

(*) See No. 41. og 42. af forrige Aargang.

Arier og Sange. Anden Deel, bestaaende af to hundrede og firesindstyve Stykker. Kiøbenhavn 1777. Trykt og bekostet af H. J. Graae, boende i Knabroe-Stræde No. 70., og faaes hos ham tilkiøbs for 4 Mrk. 8. Stor 512 Sider foruden Register.

Den første Deel af denne Samling udkom 1773. Man maae ey vente her at finde et Skrift, som kan sættes i Ligning med Ramlers Lieder der Deutschen eller lyrische Blumenlese, hvoraf dette dog skulle være en Efterligning. Adskilligt got, hvoriblant Evalds fortreffelige Ode om Rungsteds Lyksaligheder findes sat i Flæng imellem det allerusleste; endeel Vers tillagde urigtige Forfattere, og altsammen uden mindste Valg eller Smag. Denne Deel indeholder: 1) Moralske Sange. 2) Blandede Sange. 3) Drikke-Sange og Drikke-Skaaler. Men Hr. Graae har sparet den Umage at giøre en Samling af de beste til en anden, som kan vælge med bedre Smag. Vort Sprog er desuden endnu ikke saa rigt paa virkelig smukke Sange, at der kunde giøres nogen vidtløftig Samling af dem.

?

Udenlandsk Literatur.

Geneve. Oeuvres de M. de Saint-Marc. A Genève 1775. 312 Sider. Med ziirlige Kaabere.

Denne Samling indeholder mange smukke Stykker, affattede i en udsøgt Smag; i sær maae man beundre Forfatterens Lethed i sin Versification, og det gode Valg af de beqvemmeste Udtryk. Først forekomme endeel Breve, anakreontiske Sange og Fabler. Derefter følge lyriske Dramer. Det største og smukkeste er Adele de Ponthieu. Indholdet er kortelig dette: Adele elsker Raimond, men skal ægte Alphons, til hvilken Faderen har lovet hende. Den fortvivlede Raimond tager Afskeed fra hende. Alphons overrumpler ham ved sin Adeles Fødder; hans Mistanke, som ingen Grændse finder, beskylder hende for Utroeskab. Raimond forsvarer sin Elskede, bestrider Alphons i Adeles og Faderens Nærværelse; han er Seyervinder, og hans Seyers Belønning er Adele. Stedets og Tidens Eenhed er paa det nøyeste iagttaget; Charaktererne ere fortreffelig vedligeholdte; Stykket er fuldt af rørende Situationer, og Udviklingen ypperlig. I alt fremkomme kun fire Personer paa Skuepladsen, men disse holde Tilskuerne bestandig opmærksom ved deres Virksomhed. Det bestaaer af 5 Acter, og er første gang forestilt paa den Kongelige Skueplads i Paris den 1ste Dec. 1772. Ellers forekommer i denne Samling: la Fête de Flore, et Pastoral-Stykke i en Act; Fatme, en Ballet i en Act; Lindor, en Ballet i en Act; til Slutning findes en Tale af Forfatteren, holdet ved hans Antagelse til Medlem i Videnskabernes Selskab i Bourdeaux. Altsammen er det Adeles Forfatter værdigt.

P.

Dresden. Leben Wittekind des Großen. Dresden 1775. 208 Sider. 8.

Dette Skrift skal være en Biographie over Wittekind, hvilken Forfatteren vil betragte med Plutarkiske Øyne, som han siger. Først forekommer en Afhandling om Kilderne, hvoraf Heltens Historie bør øses. Her havde vi ikke formodet at see Pseudo-Turpinus sættes blant deres Tal, som levede paa samme Tid som Carl den Store; og det saa meget mindre, da Forfatteren selv siden vidner, at hvad vi under dette Navn have, er affattet af en Munk, som levede langt seenere. —— Vi have ikke nyelig seet saa lidet et Skrift vrimle med saa mange historiske Urigtigheder. Den unge ubelæste Forfatter maae enten af utidig Lyst til at vorde Forfatter, eller og for i Hast at forskaffe sig en liden Indkomst, have grebet til Pennen. Her ere vore Beviser: Side 24. fortæller Forfatteren, at Herulerne have strakt sig fra Øster Søen til Donau; hvo lærte ham det? Tvertimod, de have stedse været et af de mindste Folk i Tydskland. Giør ikke Tacitus tydelig Forskiel imellem Heruler, Hermunduriter og andre Folk, som alle boede mellem Øster-Søen og Donau. —— Samme Side regnes Obotriterne blant de tydske Folk, da de dog vare Slaver. —— Vopiscus taler gandske rigtig først om Frankerne, dog ikke i Aurelians Levnet S. 25., men i Probi. —— Ikke Saxerne, Side 27., men Frankerne have ødelagt det Thyringske Kongerige. Saxerne have ikkun staaet dem bie, og derfor bekommet et Stykke af det nordlige Thyringen. — Forfatteren antager Side 29. de fabelagtige Fortællinger om Attilas Ophold i Thyringen, om Kong Gynthers Underkastelse, og om hans Datters Grinhilds Formæling med Attila. —— Afguden Büsterich har sit Navn af det tydske Büsten, at blæse, fordi den blæste Ild af sig. Den forestilte de Gamles Vulkan. Men den har ikke sit Navn af Bauchreich, som Forfatteren vil, var heller ikke Frugtbarhedens Symbolum. —— Et Original Skilderie af Kong Harderik, hvilken efter Forfatterens Foregivende Side 81., har levet 90 Aar for Christi Fødsel, skal endnu forevises i det dresdenske Bibliothek. Hvad skal man tænke om en Forfatter, hvis Lettroenhed gaaer saa vidt? —— Men Taalmodigheden forgik os gandske, da vi Side 98. læste, at Constantin den Store har havt en Søn ved Navn Claus, som har indgaaet et Forbund med Frankerne; da paa samme Sted Constantius Chlorus, som var Constantins Fader, giøres til hans Søn. Vi kastede nu Bogen bort, og besluttede, ikke at sige vore Læsere et Ord mere derom.

O.

Wodan, der Sachsen Held und Gott. Dresden 1775. 152 Sider. 8.

En Produkt af samme Forfatter; dog maae vi tilstaae, at dette Skrift er forekommet os meget taaleligere. Forfatteren har givet sig mere Tid, anvendt større Flid, og benyttet sig af bedre Kilder. Ja vi tør endog sige, at dette lidet Skrift kan være nyttigt og behageligt for dem, som ikke selv have studert Edda. —— Efter en foregaaende Afhandling om Materiens Vigtighed og om Edda, deeler Forfatteren Skriftet i trende Bøger. Den første betragter Wodan eller Odin, deels som Gud, deels som Helt. Her anføres alle de Steder af Edda, som handle om ham. Den anden indeholder Odins Hava-Maal af den islandske Edda. Samme har igien tvende Deele, nemlig Odins Sædelære, og hans Statskonst. I den tredie Bog fortælles Odins Skiebne efter Voluspa, som er det vanskeligste Stykke af Edda.

O.

Hamburg. J. Georg Büsch, Professors in Hamburg, Versuch einer Mathematik, zum Nutzen und Vergnügen des bürgerlichen Lebens, welcher das Nutzbarste aus der abstracten Mathematik und eine practische Mechanik enthält. Zweyte verbesserte Ausgabe, mit 18 Kupfern. Hamburg 1776. 490 Sider. 8. Sælges hos Proft for 1 Rdlr. 3 Mrk.

Det maatte være for sildigt, om vi nu vilde anprise et Skrift, hvis Nytte og Brugbarhed er almindelig bekiendt, hvilket Elskere og Kiendere af Mathematiken eenstemmig bevidne. Tvende Aar før denne Udgave er allerede den første kommet for Lyset. Den anbefalede sig ved sin Fuldstændighed, og ved Lætheden i Fordraget; men denne Udgave har endnu større Fortrin, da endeel Mangler ved den første Udgave ere her ophævede, og mange Begreber rigtiggiorte; dog beklager Forfatteren, at han ikke har havt Tid til at give sit Skrift den Fuldkommenhed, han ønskede det. Forfatteren meddeler ikke nye og tilforn ubekiendte Sandheder, men udbreder de bekiendte, og setter dem i et nyt Lys. Bogen er beqvem til at betage den Ulyst til de mathematiske Videnskaber, som saa almindeligt finder Sted hos dem, der ikke kiende Mathematiken uden af et maadeligt og lemlæstet Collegium eller Compendium. Den skulde derfor være en nyttig Lærebog, som kunde legges til Grund for Begyndere. Allene dette maatte være en Hindring deri, at den alt for meget er afpasset efter de hamborgske Kiøbmænds Brug, hvilken just ikke alletider anpriser sig ved Læthed og Korthed; men saaledes maatte Skriftet affattes, siden Forfatteren i sær bestemte det til den hamborgske Handels-Skole. —— Dog, vi have jo en Bugges Arbeyder, og disse har han givet os Haab om at fortsætte. Vi behøve da ikke at søge en god og fuldstændig Lærebog hos fremmede, naar vi har faaet saa indsigtsfuld en Lærer ved vort Universitet.

T.

Leipzig. Anacreontis Teii Carmina Græce e recensione Gvilielmi Baxteri, cum ejusdem Henr. it. Stephani atque Tanaqvilli Fabri Notis. Accesserunt duo Sapphus Odaria & Theocriti Anacreonticum in mortuum Adonin. Iterum edidit varietatemque Lectionis cum suis animadversionibus & Anacreontis fragmenta adjecit Joh. Frider. Fischerus. Lipsiæ, sumtu Joh. Godofredi Mulleri A. C. CIↃIↃCCLXXVI. Stor 328 Sider i stor Octav, foruden 78 Sider Fortale og Indledninger, samt Anacreons Portrait i Kobber.

Til at udgive saa kielen en Digter, som Anakreon, behøves foruden megen Styrke i det grædske Sprog, ogsaa et Hierte, der af Naturen er dannet til at føle de ømme Bevægelser, som denne ypperlige Digters smaae Sange opvække. Det første troe vi, at Hr. Fischer i en høy Grad har besiddet, som sees af hans Anmerkninger, der ere forfattede med stor Lærdom og vidtløftig Bekiendtskab med de Gamle; men om det andet have vi stor Aarsag at tvivle, da han

endog

endog i sin Fortale med alle muelige Grunde stræber at fradømme Anakreon de Sange, som vi have under hans Navn, allene fordi de ikke ere skrevne i den joniske Dialect, hvilken de gamle Grammatiker vidne, at han har brugt. Men at denne Grund er nok til at fradømme ham disse Sange, som saa fuldkommen svare til det Begreb, de Gamle har givet os om ham, kunde vi ikke troe, da vi ikke see nogen Urimelighed deri, at han jo lige saa gierne kunde have skrevet nogle Elskovs-Vers og Drikkeviser paa Dorisk, denne kielne Mundart, som indtager os saa meget hos de tre behagelige Digtere, Bion, Moschus og Theokrit. Vilde man endelig skille Anakreon ved nogle af disse Sange, holde vi for, at det beste i saa Fald var at følge en gammel Digters Regel, hvis Epigramm er anført i le Fevres Udgave (Saumur 1680. 12mo) strax efter Fortalen; og da miste Anakreon alt hvad han har skrevet til Fruentimmerets Berømmelse, hvilket var endnu meer end den skarpsrende Fevre har fradømt ham. — Den latinske bundne Oversettelse af Henrik Stephanus og Elias Andreas, som le Fevre har givet Sted i sin Udgave, kunde og gierne her været beholdt, da ingen nye er givet. — Til de italienske Oversættelser af Anakreon (S. LXXVIII.) bør og legges Liriche paraphrasi di D. Francesco Antonio Cappone accademico ozioso, sopra tutte l'Ode d'Anacreonte, e sopra alcune altre Poesie di diversi Lirici Poëti Greci secondo la preposta version latina de lor più celebri Tradottori. Venetia 1670. 12mo; hvorudi ogsaa findes en Oversettelse af nogle Stykker af Pindar, Sappho, Bakkylides, Simonides, Moschus, Gregorius af Nazianz, Pythagor, Orfeus og Linus. — Da mange, uden at kiende Anakreon, tale om ham, og vi hidindtil ey have nogen Oversettelse af hans Digte paa Dansk, ville vi her give en Oversettelse af et Par, nemlig den 5te, 11te og 19de, ved Forfatteren af de Anakreontiske Digte:

Om Rosen.

Den for Amor viet Rose
Lad os blande med Lyæus!
Om vor Pande lad os binde
Roser, mens vi glade drikke.
Rose, yndigste blant Blomster!
Rose, Vaarens største Omsorg!
Rose, Guders Lyst og Glæde!
Cythereas Søn ombinder
Sine Tindinger med Roser,
Dandsende med Heldgudinder.
Kron mig da, og jeg skal spille
Ved din Tempel, o Lyæus!
Da jeg skal med Roser krandset
Dandse med de smukke Piger.

Om sig selv.

Pigerne sige: Anakreon! du er gammel,
Seer du i Speylet din skaldede Isse?
Seer, du hvor alle Haarene ere borte?
Om jeg har nogen eller jeg har ingen,
Det veed jeg ikke, men dette veed jeg vist nok,
Jo nærmere Døden kommer til vore Døre,
Jo meer bør vi gamle spøge og leege.

Drikke-Viise.

Den sorte Jord den drikker,
Og Træet drikker Jorden,
Og Havet drikker Luften,
Og Solen drikker Havet,
Og Maanen drikker Solen,
Hvi vil I da, I Venner!
Forbyde mig at drikke?

Z.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 5 og 6. ——— 1777.

Over Indføds-Retten, i Anledning af Kongens Fødselsdag i Aaret 1777. Udgivet af et Selskab. Kiøbenhavn, trykt paa Gyldendahls Forlag. Stor 8. 52 Sider.

Lykkelige Tidspunkt! da Videnskaberne see Selskaber kappes om at opstaae iblandt os, for med forenede Kræfter at dyrke, nu de alvorlige, nu de yndige. Hvormeget har ikke Tydskland det bekiendte Selskab af en Gärtner, Cramer, Rabener, Schlegel, Gellert, og en Klopstock, som udgav die Belustigungen, og siden die neue Belustigungen des Verstandes und Witzes, at takke for sin Smag, og Morgenroden af den Hoyde, som det siden har opnaaet i de skionne Videnskaber; og hvor meget have vi ikke det patriotiske Selskab, som vaager over deres Opelskning iblant os, at takke for de beste af vore Stykker? Denne ærefulde Bane har det norske og nu det danske Litteratur-Selskab med samme patriotisk Iver betraadt. Ved ingen onskeligere Leylighed kunde dette Selskab første gang vise sig offentlig, end ved den beste Konges Fødselsdag, som Han giorde uforglemmelig ved den udødelige Ret, Han skienkte sine Indfødte. Denne vover Selskabet at besynge; og adskillige af deres Digte finde vi meget værdige saa stort et Formaal. Men vi maae reent ud tilstaae, at de fleste ere gandske under vor Forventning, og have saa mange maadelige Steder, saa mange skelende Udtryk, saa ikarisk en Flugt, at vi meget havde ønsket, at Selskabet havde langt mere udarbeydet dem, og ladet nogle reent være borte.

Den første er en riimfrie Ode af Hr. T. De to første og de tre sidste Linier ere meget smukke. I sær er Slutningen fortreffelig:

At Du kroner Dyder, Viisdom, med Hæder!
Konge! det er stolt, som Gudernes Liv ——
Hundred Triumfer ikke!

Og dog behager dette stolt os ikke gandske. Iden anden Linie passer det sig megst bedre:

Ikke om Din Tinding blinkede Glands
Stoltere end Philippidens, end Cæsars;

Men at ikke lukkes ude i den tredie Linie af den første Strophe, gior Meningen gandske uforstaaelig; og dersom man ikke i Tankerne føyer det til, bliver det tvertimod Digterens Mening. Omsætningen i den tredie Linie af den anden Strophe:

Smiled blank mod Dig Udødelighed

er høyst tvungen. —— Vi ville agte vore Læsere meget lykkelige, om de kan finde nogen Mening i den tredie Strophe:

Ei, om Obelisker straaled Din Lov
Stolt; Egyptens Pyramider, Trophæer,
Sceptrets Magt fra Findmark til Magellan;
Kaldtes Du stor paa Sletten!

Med

Med Begierlighed have vi efterseet de siden udkomne Trykfeyl, men ogsaa her fandt vi ingen Trøst. Det er os gandske ubegribeligt, hvortil de Ord: Egyptens Pyramider, Trophæer, Sceptrets Magt fra Findmark til Magellan, henhøre. Naar vi oversætte det i Prosa, er dette alt hvad vi kan bringe derudaf: „Ey straaled din Lov om egyptiske Pyramider eller „Trophæer. Dit Scepters Magt strækker sig fra „Findmark til Magellan." Dersom vi have taget feyl i vor Gisning, er det ikke vor Skyld, da dette Sted meget trænger til en Anmerkning, som kunde forklare Læseren denne Hemmelighed. Men skal Meningen saaledes pines ud af vore Oder, ville vi lige saa gierne læse en Ode paa arabisk. — Og hvad har det magellanske Hav her at bestille? Ikke at tale om at Biordet stolt igientaget tre gange i saa lidet et Digt, røber en stor Trang hos Digteren. Den sidste Strophe begynder med denne Linie:

Men at Lænker høyt om Cimbrerne brast.

Vi ville ikke tale om, hvad der kunde erindres mod disse Lænker, men allene minde Forfatteren om det ubeqvemme Biord høyt. Den Lyd af Lænkernes Bristen skurrer forfærdelig i vore Ören.

Det andet Stykke af denne Samling er en meget smuk Idyll af Hr. Lieutenant Abrahamson, en Digter, som besidder saa meget poetiskt Genie og saa fiin en Smag. Endskiønt vi ikke ere nogen Elskere af disse Leyligheds-Idyller, da de sielden naae nogen Evighed, hvor stort end deres Formaal er, regne vi dette ligesom de tvende andre Stykker af Hr. A. blandt de smukkeste i denne Samling. Hvor smukt er følgende Malerie: „Som den yndige Maane, „naar Jordens formørkende Skygge viger hen, vinder fra Øyeblik til Øyeblik mere i Klarhed og „Glands, indtil den straaler igien i sin fulde Herlig„hed og Pragt; saa opklaredes nu Oldingens Aa„syn, og Liv og Lyst kom tilbage i hans tindrende „Øye. —— O Gud! —— saa raabte han —— „og atter: O du, Bønhørelsens Gud! velsigne „Ham! velsigne Kongen! —— Men Hiertets „vældige Følelser dæmpede Talen; han taug; dog „stedse talede hans Øye, opløftet til ham, som satte „Kongernes Trone høyt, og stedse talede hvert An„sigtets Træk om Glæde og idel Glæde." Ikkun: „og atter: o du Bønhørelsens Gud!" er for mat, og passer ikke til Idyllen. —— Vi tage os endnu den Frihed at erindre et Par Smaaefeyl, som vi nødig see i dette smukke Stykke, f. Ex. „et stø„dende Suk" synes os mindre beqvemt end et stønnende Suk. „Sørgesløshedens Sange forstummede" er for svært i en Idyll, hvor alt bør være læt og ukunstlet. „Aanden klemmes" kan det siges ædelt nok om Sielen? „Astvang travrige Moser Frugtbarhedens Smiil" er igien for kunstlet i en Idyll. Det Biord travrig kan vi ikke andet end ansee for svulstig og neologisk (foruden at det ikke er dansk) endskiønt det synes at blive mindre anstødeligt, da det er modsat Frugtbarhedens Smiil, men et er en Gudindes Smiil, et andet er Mosers Sorg. Det Ord Høytidsklang i den første Linie af den ellers meget smukke Slutnings-Sang er uædelt og smager for meget af Rimet.

Han fremmer ey kun eget Tarv;

er mindre flydende. Derimod hvor behageligt:

Vor Lykke er Hans Velbehag.
Længe leve Kongen!
Den er Hans Omhue Nat og Dag.
Længe leve Kongen!
Han elsker os vor kroned Ven.
Længe leve Kongen!
Og troe vi elske Ham igien.
Længe leve Kongen! rc.

Det tredie er et Læredigt af Hr. S. Det har unægtelig sine Fortienester. Ædle Følelser, udtrykte i en rørende Tone, anprise det overalt, men ofte vansiires det ved falske Billeder, stærke og ubehagelige Farver, ufornødne Igientagelser og Skurren i Versifikationen, som ellers er læt og flydende. Heldig i Læredigtets Tone begynder han med at anraabe Sandhed:

Lad, ædle Sandhed, lad din Ild i hellig Lue flamme
I mit henrykte Bryst,
Skab Liv og Høyhed i min Sang, og lad fra dig nedstamme
Den takkesvangre Lyst,
Som vældig bruser i hver Dansk, og hæver Nordens Sønner
Stolt op til glimrend Pol,
Naar engleblid Monarken seer, og agter, elsker, lønner
Fra faste Kongestoel

Den

Den ædle Troeskab, Kiækhed, Mod, som eene skytter Troner
Hos Tvillingrigets Folk,
Med Eneret til Fædreland. —— —— ——

Hvor smukt er ikke dette sagt! kun see vi ikke, hvad denne glimrende Poel her har at bestille; den, tilligemed "Engleblid" kunde Forfatteren gierne overlade til vore Prahler og Langhorner. Strax efter:

—— —— —— Vel —— Lyd for Nordens Zoner
Min Sang, vær Sandheds Tolk!

Dette staaer blot for Rimet. "Vel" hvor prosaisk! "Min Sang, vær Sandheds Tolk" har Digteren ønsket sig i den første Linie: hvad skal det da her?

Haardt fængslet sei Uvirksomhed —— fælt raslede dens Lænker
Om ædle Cimbrers Æt,

en alt for dristig Hyperbole. "At tænke Kræfter" er ikke poetisk nok. "Fornufthadsk Fordom fræk" hvor skurrende! Disse Participia: "spottend', tudend', glimtend', qvælend', jublend'" bruger Hr. S. og de andre Sangere for ofte; de opvække oftest en for Øret meget ubehagelig Lyd, og giøre Verset svært. "At Jordlaget runger" synes os for bynchiansk. Igientagelsen i følgende Linie

Op Landsmænd, kiekke Landsmænd op, see Æren, Æren blinke,

kan vi aldrig holde for nogen Skiønhed. At svinde staaer bag efter det stærke Ord styrte, S. 11. L. 11. maae Æreminde i næst forrige Linie være Skyld i. Hvor philosophisk skildrende derimod dette Sted:

Høyt skingrer jublend' Frydesang i Dannerrigets Stæder
Fra hver en følsom Siel,
Der giennem Tiders Hvirvler seer med dybtudgrandskend' Øye
Den blide Lykke boe
Paa sneekront Field, og Grønlands Bygd og mosbegroede Høye,
Og krone Danskes Troe.

"Dannerrigets Stæder" er den matteste Prosa. "Troe" for Troeskab er uudstaaeligt. Den følgende Linie er ligeledes meget mat:

Ja Troeskab, Nordbeboers Ziir, du Danskes beste Smykke.

Den fierde er igien en riimfrie Ode af Hr. Auditeur Trojel; denne er unægtelig den smukkeste i denne Sam'ing. Yndige Malerier, og et sandt poetiskt Sprog giør den til en værdig Sang for sin store Emne. Kun savne vi meget af den lyriske Norden, der kræves af Odedigteren. Nuancerne, hvorved Stropherne i den høye Ode sammenknyttes, bør være saa fiine, at man ved første Øyekast ikke bliver Kunden vaer. Her seer man derimod i de tre sidste Stropher: Freden pleye Krigens Kunster, Heldte opstaae og drage ud at vinde Seyer, komme hiem igien:

Maale Himlen og læse Naturen,
Leege paa Lyren og synge Din Lovsang,
Ædle Monark!

I alt dette har man ingen Stierneflugt at beundre. Det gaaer alt efter Touren, som naar man hastig udkaster Planen til et sammenhængende Digt. Dog, denne Feyl gotgiør Digteren ved mange Skiønheder. Hvor stærk, hvor henrivende begynder Digteren:

Danske Halvguders værdige Sanger!
Balders Sanger! grib fat paa din Lyre!
Op, I Brages begeistrede Sønner!
Harpen forkynde den ædleste **Skioldungs!**
Christians Roes!

Hvor smuk er Slutningen af den fierde Strophe:

Aldrig hylded' den modige Cimbrer,
Aldrig kiendte han fremmed Behersker.
Ned fra Skioldungers gudlige Fader
Hænger den evige Kiæde af Konger,
Christians Æt.

Hyldede og kiendte (i Stedet for erkiendte,) ere poetiske Synonyma. I det ringeste ere de ikke forskiellige nok til at fortiene at skilles fra hverandre. —— Gradationen i den anden Strophe er ikke mærkelig nok. Kierlighed, som sammenfletter elskende Hierter, bør i Poesien aldrig agtes svagere end det Baand, som sammenknytter Sielen og Livet. Denne Tanke synes os desuden for metaphysisk i en Ode.

Billedet om den gamle Troskab er lykkelig opfundet. Kun at den bliver fortalt noget mat, og slæbende. Man læse:

Gammel Troeskab med sneehvide Lokker,
Hun, som fulgte med Odin fra Asgaard,
Laae ved Foden af **Christians** Trone.

Burde her ikke have været mere Liv? Derimod naar Kongen skienker hende Indføds-Retten, hvor malende:

Kongen talte —— Hans skabende Stemme
Føltes giennem de svulmende Aarer,

Mod

Mod og Tillid fremtindred' af Øyet,
Mandig hun opstod og favned' sin Konges
Grundfaste Stoel.
Glæde skingred' fra Polen til Elven,
Frydetoner opfyldede Norden,
Naboefolkene hørte vor Jubel,
Studsed' og lydte og opfyldt' af Under
Ønskte sig Dansk.

Denne hele Ode fortiener meer end eengang at læses, og vi love os meget af Hr. Auditeurens Gaver for Digtekunsten, som han heri og i nogle andre Stykker tilforn hældig har lagt for Dagen.

Det femte er igien af Hr. T. Et Læredigt i allexandrinske Vers. Det har endeel gode Steder, men og nogle, som temmelig ligne vore sædvanlige Versmageres. Hvor uædel lyder ikke denne Linie:

Som (de gamle Barde-Sange) ofte Marken
fuld af Teuters, Venders Blod ——

Hr. T. har ikke stemt sin Harpe for "at buldre Skræk." Om Kongen siger han Lin. 8.:

Han saae hvor grumt den Sværm fra Naboeriger kom.

Mere skisdesløs kunde neppe nogen anden Rimere synge.

—— —— —— Lyst tindred Hevnens Dom
—— —— —— —— i Dannerkongens Øye.

Hvilket Epitheton! Hvor uordentlig i de følgende Linier, naar Hr. T. siger, at Frygten svandt bort fra den høybedrøvede Gamles Bryst, og i det samme indsletter de Fremmedes Glæde ved at tage vor Arv til Bytte. Her burde døg have begyndt noget nyt, da det ikke er en Ode men et Læredigt. Derimod hvor smukt er ikke følgende:

—— —— —— grumt Fødselen bød os flygte
Langt bort fra Tronens Fod; som om ey Cimbrer bygte
Skioldungens høye Stol. Tit blev den Vises Løn,
At skiules med Foragt; tit Kampens stoute Søn
Svandt hen blandt Niddings Slægt. Da gleed fra fremmed Læbe
Den lumske bittre Smiil, som skabtes for at dræbe
Den sidste Cimbrers Mod. —— —— ——

Følgende troe vi er for stærkt sagt:

—— —— —— saa skielvede vort Land,
Da Fiender Flokkeviis betraadde Elvens Strand,
Blev yndt' i Axelshuus, —— —— ——
—— —— —— og skabte lumske Lænker,
Og loe ved Asers Søvn. —— —— ——

Det var ligesom heele Hære af Fiender kom ansættende, og vore Aser sov, i Stedet for at forsvare Landet. Naar giorde de det? —— Slutningen har meget behaget os:

—— —— —— Os være Valha's Glæder,
At søge Viisdom, Dyd, naar Fred er Landets Lyst;
Og byde Fiender Kamp, da glæde Kamp vor Bryst.

Det næste Digt er en meget smuk Ode af Hr. K. Trojel, i samme Versart som Hr. Auditeurens. Vi udtegne den fierde Strophe:

Ja Helte skal opstaae, —— og Fiender skal falde!
—— Hvo, elsket af Kongen, foragter ey Livet?
Den Stærke bag Ploven skal kaste sin Staver
Og gribe sin Øxe — og Drengen hans Staver,
—— Og dræbe —— og Fienderne flye.

Kun de mange Og, dette Ha, som de alle bruge, og som Forfatteren bruger to gange, og det Ord frempippe i den første Strophe, ere ingen Skiønheder.

Læredigtet af Hr. Sc. har just ikke store Feyl, men ikke heller store Skiønheder. I den syvende Strophe møder en Urigtighed:

Os rædselfulde Syn de sidste Tider bringer,
Liig raske Søemænds Skib, naar langsom det omringer
En liden dunkel Skye, og Solen viger bort,
Og Taagen vøxer tæt og fæl, som Afgrund sort. ——

Denne Lignelse halter mærkelig; et Skib i taaget Veyr kan vi ikke sige at være saa rædselfuldt et Syn. "Fæl, som Afgrund sort" klinger som i vore gamle Kiempeviser. "Stormevinde" i næste Strophe er Feyl mod Sproget. Strax efter:

Ved Kongens faste Bud, som stolt paa Dyder kalder.

Det er ikke af Stolthed, men af Retfærdighed vore Konger belønne Dyder. Ved denne Leylighed maae vi erindre, at det forderver disse Sangeres Malerier, at de overalt praler af Rigernes Fortienester. Om vi

vi have større end vore Forfædre, maae vore Landsmænd selv dømme.

Det ottende Stykke er en Barde-Sang af Hr. Th.; men det synes, at Forfatteren endnu længe bør studere de udødelige Mynstere, som han har stræbt at efterligne, førend han vover sig til deres Flugt. I det mindste have vi her ikke fundet noget merkværdigt. Man læse den femte Strophe.

Giver Klogskab billig Ære;
Giver Skalden Egekrands,
Som i Fredens gylden Alder
Synger Dyds og Troskabs Værd:
Agermandens Sveed
Ærer han.

Det efterfølgende niende Stykke, hvis Forfatter har undertegnet sig H., er endnu af en ringere Værd. Allerede Begyndelsen er saa almindelig og forslidt, at man er nær ved at gaae det ulæst forbie. I det hele Stykke hersker ikke den mindste Poesie; det giør os ont, at Mænd, som ellers uden Tvivl besidde Fortienester i andre Videnskaber, ikke heller undholde sig fra en Kunst, hvortil udfordres medfødte Gaver, og hvor alt det Middelmaadige, end sige det gandske Almindelige, maae snart synke i en evig Forglemmelse, eller optages med Misfornøyelse. Hvorfor vil man imod Naturens Kald være Digter? Hvorfor hører man ikke en stor Mands Ord, som tillige var en elsket Digter: „De der ikke have faaet Gave til Digte„kunsten, kan trøste sig ved, at man kan være en „retskaffen Mand, endskiønt man just ikke er Taler „eller Digter; at det er en større Ære, ikke at „giøre en Sag, som man ikke fordrer af os, end at „giøre den middelmaadig?" Dog, at Hr. H. ikke her har viist noget poetisk Genie, troe vi at Læseren har meer end nok til at overbevises om af følgende, S. 36.:

Men at Du æred' Dyd, og villig den paaskiønned,
At ædle Fremmed Du som indfødt Mand belønned,
Det, Fædreland, tilsidst Dig største Fare blev;
Da fremmed Mand til sig allene Æren reev. —
Thi som en liden Skye, der nys fra Oceanet
Ved Titans sterke Hielp de fine Damper raned,
Skiønt næsten før useet giør hele Himlen sort,
Og styrter Strømme ned, og skyller Stæder bort 2c.

Hvordan? Kan det, at Christian belønnede Dyd og ædle Fremmede, nogentid være bleven Fædrenelandet til Fare, og det til største Fare? Blev den Fremmede Landet til Fare, var det ikke længer den dydige, den ædle Fremmede. Vi forbigaae de prosaiske Thi som 2c.

Vil man endnu see flere Prøver af den matteste Prosaa:

Saa kiælne Sydlinge tiltog' og bleve mange.

Igien:

Hans gamle tunge Bryst; — — —

Side 35. heder det:

Du talte og da skialv enhver, som smidded' Rænker

Hvor langt neden under al Poesiens Værdighed! Strax efter:

Hvis sterkesceened Arm gav fordum Norden Vægt

staaer som sædvanlig før det kiere Riims Skyld. Saaledes og:

Hvo turde slavisk Frygt af Roms Bekriger kræve?

Dog, vore Læsere vilde ikke tilgive os, om vi afskrev alt det middelmaadige, da vi maatte udskrive det Heele.

Hr Abrahamsons Ode derimod, som følger strax efter, er meget smuk og fuld af Ild. Vi udtegne kun det første Vers:

Ved Belternes behagelige Strande,
Istemme danske Muser deres Sang,
Og høye Lyd af kodanonske Vande
Fuldstyrke Harpens Klang.

Kun end i følgende Linie:

Mon Dagens Glands end Faklens Glimmer taaler?

giør Udtrykket svært, og er imod Modersprogets Art. Burde have været:

Kan Dagens Glands vel taale Faklens Glimmer?

Men da dette ikke vilde føye sig efter Rimet, burde Tanken været forkastet.

Det efterfølgende af Hr. Cl. kan vi ikke give noget Biefald, da det slet ikke besidder nogen poetiske Skiønheder, deri spores og for megen Liighed med de foregaaende Digte. Den hele Ide: at Kongen seer ned fra sit Sæde, findes i næst foregaaende og følgende Vers. Ligeledes:

Den Tapperhed, som stedse brændte,

og følgende Stropher findes omtrent ligesaadan S. 36.

og

og næsten i ethvert af disse Stykker. Dette kan meget vel indtræffe uden en Digters Forsæt, men hos et Selskab burde dette været undgaaet. Man øyner deres Arbeyder fra en vis Synspunkt som een Digters, og da bliver al unødvendig Igientagelse høyst ubehagelig.

Den tredie Strophe skal skildre Frugterne af Indfødsretten, men har slet ingen sterke Træk:

Nu æres Klogskab, Vid og Styrke,
Hos Nordens ædle Søn,
Og han tør Viisdom fyrig dyrke,
Forvisset om sin Løn;
Thi Christian mægtig bød, hver Indfød træde frem,
Og Ærens Krands tildeelte dem.

Altid at igientage den samme Tanke, kan vi ikke kalde nogen Rigdom hos en Digter. Han tør er et meget mat og ubeqvemt Udtryk. Dette har dog aldrig nogentid været forbudet.

Den fierde Strophe har i sær meget mishaget os:

Nu Ædling trygt sin Pige skuer
Med Elskovs kielne Fryd,
Og veed ey smigrend' Sydling truer,
Med styrtet Haab hans Dyd,
Og hun, den elskovsfulde Møe, betroer sig glad hans Arm;
Hæld vis i værdig Indføds Barm.

Hvor dette Malerie har faaet Sted i en Sang om Indføds-Retten, see vi ikke. Ædling er et meget ubehageligt Ord. Naar Haabet er styrtet, hvor kan det da true? At den elskovsfulde Møe ligger i Barmen, er uudstaaeligt. Overalt har dette Malerie noget saa vellystigt, at det opvækker Ækelhed.

Den følgende Ode af Hr. Sn. er meget smuk. Man høre Slutningen:

Og henrykt ved det Held, som fra Din Haand udvælder,
Og smelted ved Din Dyd,
Dit heele Norden rørt følsomme Taare fælder. —
Men drukken af sin Fryd
Skal selv den sterke Skald, Halvgudens Sanger, stræbe
Mod sterke Følelser,
Og vældig ruste sig til Sang — Men paa hans Læbe
Skal døe Velsignelser.

Hvor fortræffelige de sidste Linier! Men at Norden smeltes ved Monarkens Dyd, at Skalden stræber mod stærke Følelser for at ruste sig til Sang, er nonsensikalisk Svulst.

Den sidste Ode af Hr. W— har meget behaget os. Den er virkelig besielet af en fyrig digtersk Ild. Med sterke Farver skildrer han Krigeren; ham modsættes Christians Billede:

— at see, ved sit Ord, Held og Velsignelse
Strømme ned over Lande og Folk,
See at Dyder kaldtes af
Mørket frem: dette er,
Fælleds med Gud, hans Ønskers Maal.
Han seer den friere Cimbrer faae i Slaget
Føle Konge og sig, føle sit Fædrelands
Kierlighed, styrke den vældige Arm,
Kold mod Farer, mod Død,
Føle i Borgerens
Frelse Guddommens salige Fryd.
Han seer Lyksalighed udflyde fra Christians Trone:
Og fra Olympus skal Du skue, med Skaberens
Lønnende Fryd, det Hæld, som ved Dig
Skabtes, Konge! Dit elskte Folk,
Og ved de kommende
Slægters Lov, ved Himles Gienlyd
Flyde i Saligheder Din Aand; — —

Hvorfor har en Digter, der besidder saa megen Ild, sammenlænket sine Tanker ved det usle Saa — Og — Som — Og? Hvorfor har han ikke giort sine Vers mere nummerøse? og hvorfor har han vildet tillade sig saadanne Tonefald, som i den anden Strophes tredie Linie:

Krigens vilde Søn lever saa.

Trophæets blodtunget Lov, tvivlsom Marmorliv, ydmyg Stolthed, ere meget upassende Bieord; da det første er ubehageligt, det andet svulstigt, og det tredie krybende.

Den hele Samling sluttes med et Quatrain af Hr. Abrahamson, som vi med Fornøyelse her anføre:

Vor Christians Priis faaer mangen Tolk
I Læredigt, Idyll og Ode. —
Min Lovsang er: Han saae Sit Land og Folk,
Og see, de vare saare gode!

Bl.

Vi have opholdt os længer ved disse Sange end vi ellers have foresat os ved indenlandske Skrifter, fordi de skiønne Videnskaber endnu have saa faa Dyrkere iblandt os, at ethvert Bidrag dertil er os af megen Vigtighed. Vi ønske dette nye Selskab megen Hæld til dets poetiske Bestræbelser; men at de med lige saa megen Skarpsindighed og koldt Blod ville udfile deres Arbeyder, som de med varm Enthusiasmus og en spillende Indbildningskraft bringe dem paa Papiret, at de med den strengeste Kritik ville meer end to gange igiennemgaae deres Digte, stedse studere Alderdommens Mynstere, aldrig tage Lyst for det Skiønne for Genie til Digtekunsten, og for alting, ingen af dem synge invita Minerva, saa ere vi visse paa, at de iblandt dem, som ere Apolls ægte Sønner, ville ved stedse at overgaae sig selv, opnaae den Belønning, de ønske sig.

Udenlandsk Literatur.

Breslau und Leipzig. Geschichte Carl Ferdiners aus Original-Briefen. Erster Theil von dem Verfasser der moralischen Briefe zur Bildung des Herzens. Breslau und Leipzig 1776. 8. S. 412. Sælges hos Proft for 1 Rdlr.

Saasnart Hr. Dusch træder ud af fra Underviisning til Malerier, er han ikke længer den Mand som Tydskland regner blandt sine Genier for hans Læredigte og hans moralske Breve. I disse er han Original, men naar han vil fortælle og male, maae det hede til ham: O Imitatores —— Grandison og Yorick har i denne Roman bestandig maattet hol'de for, og som sædvanlig, har Hr. Dusch nødvendig maattet lade dem blive mange Miile foran sig. Gandske vist har den nogle smukke Steder, den kan og læses med moralsk Nytte, men Karactererne ere for eensformige og have aldeles intet Nyt; deres Breve ere alle skrevne i en Tone, og Stoffet selv har alt for liden Interesse. Carl Ferdiner fatter Kierlighed til en Farbroderdatter, som efter nogle Hindringer af en gammel Moster tilsiger ham sin Kierlighed. Det er heele Hovedindholdet af denne Deel. I de sidste Breve gives et Vink at Julie, Ferdiners Kiereste, ikke er en Datter af Wolmer, Ferdiners Farbroder, og at han tilforn har elsket en vis Elise, som han maaskee kan faae i Sinde at elske nok engang. Dette skal give Materie til de efterfølgende Deele, hvoraf Hr. Prof. Dusch efter sin sædvanlige Uudtømmelighed har fem færdige til Trykken, som alle skal komme ud til næstkommende Messe. Vilde dog de Herrer Skribentere engang lære at skrive mindre, og ikke ved maadelige, ja slette Skrifter forringe den Ære de have indlagt sig ved deres gode!

J.

Göttingen. Syllog. selectiorum Opusculorum argumenti Medico-Practici: collegit & edidit Ern. Godofr. Baldinger Ord. Med. Götting. Senior. & Prax. Prof. Vol. I. Göttingae 1770. Med. 8. 368 Sider foruden Dedicationen og kort Recension af de indeholdne Afhandlinger.

Hr. Prof. Baldingers Omsorg, at ikke nyttige medicinske Dissertationer og Programmata skal gaae til Grunde, er meget at roese. Hvor mangen en academisk Dissertation, der i et par Ark indeholder større Sandheder og Opdagelser end undertiden heele Folio-Bind, ligger ikke skiult i det tykke Mørke af saa mange unyttige? og det fordi Authoren enten ikke har været bekiendt nok, eller fordi der ikkun ere blevne nogle saa Exemplarer trykte, hvilke desuden ved Tidens Længde endnu ere blevne rarere. — I dette første Bind indeholdes 13 Dissertationer og Programmata.

1.)

Sam. Aurivillius, de febribus intermittentibus malignis.

Hr. Prof. Aurivillius forkaster i Begyndelsen den herskende Mening, at Koldfeberne skulde være et saa ypperligt Lægemiddel for adskillige andre i sær langvarige Sygdomme, han anfører iblandt andet, at Kolden ikke befriede Kongen af Sverrig fra sin Svaghed og Mathed i Benene, der fulgte efter en Hemi-

ple-

plegie. De Febere som grasserede 1764 i August og September i Upsal, vare undertiden ledsagede med Sovesyge, her var den Peruvianske Bark, ligesom Torti har observeret, det eneste Middel. Andre faldt i Afmagt. Nogle bleve i den tredie Paroxysmus, der kom tiligere end ellers, under Heden angreben af en local Smerte i den nederste Deel af Brystet, hen imod Ryg-Raden, ligesom et Baand trak noget sammen der. Man kunde ikke nøye bestemme Smertens Sæde, om den var i Brystet, i Maven, ved Mave-Mundingen, eller hvor den var. Forfatteren henfører den dog helst til Brystet, da Patienterne vare færdige at qvæles formedelst Brystets Trangheed. Paa Blodet var der ikke noget at see, men Urinen var tyk, sortagtig, stank, havde en Hinde paa sig, og sat et hvidt Bundsald. Han kalder denne Feber Febrem cardiacam.

(Fortsættelsen følger.)

Anmeldelser.

Hamborg. Weihnachts Geschenk für kleine Kinder, in angenehmen und lehrreichen Unterhaltungen, die ihrer Fähigkeit angemessen sind. Hamburg 1776. 12. Side 165.

Ogsaa at at bekiendtgiøre undertiden ubetydelige og slette Skrifter, troe vi ikke at være gandske uden Nytte for vore Læsere. De første kan have noget interresant for nogle Læsere, og ved de sidste ønske vi at spare dem Tid og Bekostninger. Dog skal disse Anmeldeser ikke skee, uden Skrifterne udtrykkelig bliver indsendte til os, og altid kort for at spare Rummet for de vigtige. Ovenmeldte Nytaarsgave for Børn, som vi af Indretningen og Trykken kan see at være af Hr. Leydings Skrifter, hvis Almanak for Børn og unge Folk vi i Fior anmeldte, fortiener at anprises som en nyttig Bog for alle unge Børn, hvis Forældre ønske dem lige saa meget et got Hierte, og at danne deres Siel til Dyden, som at dyrke deres Forstands Kræfter. De prosaiske Fortællinger er af et meget moralskt og rørende Indhold, og fortalte med Smag. Lystspillet: Nytaarsgaven duer ikke meget. De poetiske Fortællinger ere uden Riim, som vi ikke kan rose i denne Digte-Art, og i sær for Børn, hvis Hukommelse kommes til Hielp ved Riimet, til desnarere at beholde den Sædelære, de indeholde.

Frankfurt und Leipzig. Grillenfängereyen. 1776. 8. Sider 66.

Intet Valgsprog kunde passe sig bedre til en skrivesyg Autor, end det som denne Gillenfænger har sat oven over en meget ziirlig Vignet paa sit Titelblad:

Philosophandum est
Sed paucis — — —

Aldrig kunde nogen have ringere Kald til at philosophere end han, endskiønt hans første Indfald begynder med: Hvilken er den bedste Philosophie? Han afgiør meget viselig, at det er den korteste. Derpaa fortæller han Eventyrer om vore Søndags Evangelier og Epistler, om Littaniet, om et Ørefigen, som Churfyrsten af Brandenborg skal have givet Margreven af Pfals, hvorover denne blev saa forbittret, at han strax blev katholsk, om Herrnhutterne, de stakkels Kritici ꝛc. ꝛc.

Briefe an meine Lieben. 1tes und 2tes Bändchen, 1776. Uden Bogtrykkers og Stedets Navn. 8. 96 Sider.

Vi kunde ikke sandfærdigere bedømme disse usle Breve, end naar vi anføre Forfatterens egen kiernefulde Dom, som han med megen Vittighed selv legger sine Kunstdommere i Munden, og bestaaer i dette eene men syndige Ord:

— — Geschwätz.

Vi lade det ufordansket, for en anden gang lat hetlene os deraf til hans danske Medbrødre, naar disse skulde komme paa vor Vey, og vi i en Hast ikke kunde finde noget eftertrykkeligere.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 7. —————— 1777.

Geographie til Ungdommens Brug, forfattet af Christian Sommerfeldt. Kiøbenhavn udi det Kongelige Waysenhuus trykt hos Gerhard Giese Salikath, 1776. 8. Stor 411 Sider. Udtoget 47 Sider. Geographien koster 52 Skilling, Udtoget 6 Skilling.

Geographien, denne uundværlige og tillige fornøyelige Videnskab, see vi med største Fornøyelse at udbredes i vore Skoler. Vi have længe ønsket os en god Geographie i Modersmaalet, og nu see vi vort Ønske opfyldt. Fremfor alle de Udtoge, som forhen i Mængde ere udkomne, udmerker denne sig ved sikkre og tilforladelige Efterretninger. I Forberedelsen gives meget gode og til en grundig geographisk Kundskab henhørende: historiske, mathematiske, physiske og statistiske Underretninger, og særdeles maae vi anprise de overalt indstrøede Efterretninger om Landenes ældre Beboere, Skikke o. s. v. Inddelingerne ere overalt de nyeste efter de Büschingske Efterretninger, Beskrivelserne over de asiatiske Lande ere berigtigede ved Capitain Niebuhrs mundtlige Underretning til Forfatteren. Landene imellem Asia og Amerika, som man tilforn har vidst lidet eller intet om, afhandles her i en Bog for sig selv. De deeles i 8te Deele: 1) Nord-Arkipelagus, en heel Deel store og smaae Øer imellem Kamschatka og Amerika, hvis Indbyggere nære sig af Fiskerie. 2) Otahaiti, en sund og behagelig Øe, opdaget af Capitain Wallis 1767., har nogle borgerlige og huuslige Indretninger, og regieres af den i de seeneste Reyse-Beskrivelser saa bekiendte Dronning Oberea. Indbyggerne troe Sielens Udødelighed, usynlige Guddomme, og en øverste Gud. 3) Nye Irland, hvis Indbyggere ere sorte med Uld paa Hovedet. 4) Nye Britannien, som skilles fra Nye Irland ved St. Georgs Canal, saavel som Dronning Charlottes Øer, Nye Hannover, Admiralitæts Øerne og nogle flere ere fundne af Cap. Carteret 1767. Dog er nye Brittanien seet af Dampier i Aaret 1700. 5) Nye Ginea har brune Indbyggere, og er opdaget af Dampier 1699. 6) Nye Holland, er meget stort Land, har brune, vilde og nøgne Indbyggere, som leve af Fiskerie, Jagt, og nogle Vexter; den østlige Kyst er opdaget 1770. af Cook, og kaldet Nye Syd-Wales. 7) Nye Zeeland, bestaaer af to Øer, som skilles ad ved Cooks Sund; Indbyggerne komme i Farve, Sprog og Religion temmelig overeens med de Otahaitiske. De adskillige Stammer føre Krig med hinanden, og æde deres Fiender. Dette Land er seet af Abel Tasmon 1642., men gandske omseglet af Cook 1769. Nye Caledonia, en stor Øe med sorte Indbyggere, opdaget af Cook 1774. Kong Ge-

orgs Øer og Mislingelses-Øerne (desapointement-Isles) ere opdagede af Byron 1765. Marqvesas-Øerne ere opdagede af Mendanna 1595. Spanierne har tilegnet sig dem. De fleste af disse vigtige Opdagelser ere skeedte af Engelske og Franske; Kongen af Storbrittanien har i ti Aars Tid udrustet adskillige Skibe under Byron, Carteret, Wallis, Cook og Fourneaux. Som Naturkyndige have Banks, Solander og Forster opdaget mange nye Ting; imidlertid har den franske Konge ladet Syd-Havet besegle ved Bougainville og den lærde Commerson. Vi have uddraget disse Efterretninger af den femte Bog, og haabe at vore Læsere dermed finde sig fornøyede, i det mindste have de sandelig fornøyet os. Udtoget indeholder de første Grunde for Begyndere. Det eneste os synes med Grund at kunde erindres ved dette Skrift, er at visse Benævnelser vige gandske fra de i vort Sprog almindelig vedtagne Navne paa Stæderne, saaledes kaldes Bøhmen Böheim, Abyssinien Habessinien &c. De sædvanlige Navne kunde nok have været tilføyet indcirklede, til Lættelse for Ungdommen, som forvirres, naar de høre dem i Almindelighed anderledes nævnede. I Fædrenelandets Geographie savne vi de Kiøbstæder: Store-Heddinge i Siælland, og Svendborg i Fyhn.

N.

Betragtninger over den stiernefulde Himmel, ved James Hervey, af det Engelske oversatte i dansk af Barthold Johan Lodde. Kiøbenhavn 1776. Paa Gyldendahls Forlag.

Vore Læsere kiende allerede Forfatteren af nærværende Skrift; hans Betragtninger iblandt Gravene og over en Blomsterhave, som Hr. L. tilforn har leveret os i vort Sprog, have forskaffet ham Sted blant de beste asketiske Skribentere. Nærværende Betragtninger fortiene lige saavel som de forrige at læses og eyes. Forfatteren forestiller Natten fra sin behagelige Side, og skildrer mesterlig Himmelens udstrakte Befæstning; han benytter sig saavel af egen Erfaring, som af de største og meest berømte Naturkyndiges Opdagelser, og disse Jagttagelser anvendes til at oplyse den menneskelige Forstand, og at forbedre Hiertet. —— Saaledes vil han, ved at forestille os de himmelske Legemer, erindre os om visse Fuldkommenheder, som vi opdage i det høyeste Væsen, der skabte Himmel og Jord, og indskierpe os enkelte Pligter, om hvilke Mennesket ved hver en given Leylighed behøver at erindres. Han lærer os Side 31. ved at betragte Himmelen og dens Pragt, at erkiende den store Bygmesters grændseløse Almagt, som ved et Bliv fuldendte Himmelens umaalelige Bygning. Fra Tanken om Guds Almagt, som saa kiendelig fremlyser paa Firmamentet, gaaer han over til at vise de Ugudeliges skrækkelige Tilstand, som maae betragte Almagten som deres Fiende, og grue for dens retfærdige Straf; han udbryder mod dem i en bebreydende og ydmygende Tone: "Afsindige Kreature! ere I mægtige til at stride imod eders Skaber, og at træde paa Kamppladsen imod fortørnet Almagt? Kan I taale hans Vredes Hæftighed, og udstaae hans opløftede Arms Hævn? For hans Nærværelse, skiønt majestætisk mild, smelte Biergene ligesom Vox, og Høyene springe ligesom forfærdede Lam. Ved det mindste Tegn af hans Unaade ryste Naturens Grundvolde, og Himlens Pillere bæve. Hvorledes kan da et visnet Blad bestaae, naar hans Læber ere fulde af Vrede, og hans Tunge som en fortærende Ild." —— Forfatteren erindrer Side 89. og følgende, at alle de himmelske Legemer uden mindste Afvigelse vedblive at gaae frem paa den Vey, som Skaberen befalede dem. Side 92. legger han til, at den hele materialske livløse Natur er Skaberen underdanig, og af disse Betragtninger udleder han Menneskets Forbindtlighed til den noyagtigste Lydighed mod de guddommelige Forskrifter. "Brølende Tordener høre efter hans Røst, og flyvende Lynild give Agt paa, hvor hans Øye viser dem hen; den flyvende Storm og stærke Hvirvelvind bærer hans Aag. De rasende Bølger have Ærbødighed for hans Vink, de ryste Jorden, de slaae op imod Himmelen; dog aldrig byde de sig til at overskride de Grændser, han har foreskrevet. Skal Mennesket da være den eneste Oprører imod den almægtige Skaber? Skulde disse uregierlige Begierligheder forkaste den almægtige Godheds-Regiering, og fornægte deres Skyldighed? Skulde disse halstarrige Lidenskaber bryde løs fra guddommelig

„melig Tvang, og løbe vildt omkring i uordentlige „Lyster efter deres egne Indfald.“ —— Skriftet er overalt fuldt af lærerige Sætninger, udsøgte Tanker, stærke og rørende Udtryk. Til Oversættelsens Priis have vi ikke nødig at sige noget, da den er af Hr. Lodde, som bliver ved at oversætte med samme Ild og Styrke som i sine yngre Dage. S. 127. har Hr. L. forsøgt en i danske Vers forfattet Oversættelse af Hr. Addisons Oversættelse af Davids 19 Psalme, og dette Forsøg er ey heller mislykket.

A.

Udenlandsk Literatur.

Göttingen. Sylloge selectiorum Opusculorum argumenti Medico Practici: collegit & edidit Ern. Godofr. Baldinger Ord. Med. Götting. Senior. & Prax. Prof. Vol. I. Göttingae 1776. Med. 8. 368 Sider foruden Dedicationen og kort Recension af de indeholdte Afhandlinger.

(Fortsættelse.)

2.)

Jo. Raymond, Discriptio Febrium intermittentium autumnalium quotannis Mittelburgi & in vicinis Seelandiæ Batauæ locis grassantium.

Denne Høstfeber pleyer fornemmelig at angribe de fremmede Høstfolk, som kommer fra de nærliggende Steder. Deres slette Levemaade og det bestandige Arbeyde paa moradsige Steder kontribuerer meest dertil. Undertiden er den epidemisk, saa at heele Familier ligge syge af den. Erfarenhed lærer, at den er mere ondartig fra Begyndelsen af, naar en kold og fugtig Efterhøst følger paa en heed og tør Sommer. Intermissionen er temmelig utydelig i denne Feber, da Heden varer overmaade længe, saa at man snart skulde holde den for en vedholdende Feber, dersom ikke enhver Paroxysmus begyndte med en maadelig Kulde. Foruden denne usædvanlige Hede er der og biliose Kiendetegn, saasom Beklemmelse, opblæst Mave, Knurren i Maven, Lyst til at brække sig, en heesk Smag i Munden, en tør Tunge, Lyst til syrlige og kiølende Ting. Der opkommer ogsaa andre farlige og dødelige Tilfælde, en meget sterk Hovedpine, undertiden Raserie, en besværlig og ikke lettende Søvn, en meget sterk og næsten kolliqvativisk Sveed, hvormed fulgte Friesler, der ikke lettede; en overmaade stor Mathed og Tilbøyelighed til Afmagt. Paa den tredie og fierde Dag bliver Intermissionen tydeligere. Nu er den ikke heller saa ondartig som i Begyndelsen, men den lader dog ikke gandske af at være ondartig. Thi enhver Paroxysmus varer ikke allene meget længe, men og Intermissionen er ikke aldeles frie for Beklemmelse i Hiertegruben, Urinens Forstoppelse, Salivation, spastiske og ligesom hysteriske Smerter o. s. v. Deres Typus følger meest Tertian-Feberne. Det er et got Tegn, naar de gaaer over i Qvartan-, slet naar de degenerere til Qvotidian-Febere. De fleste som blive angrebne af denne Feber, komme sig dog. De som døe, døe gierne af apoplectiske Tilfælde. Derfor ere og de, som have meget Blod, større Fare underkastede end andre; besynderligt er det, at den grasserer kun sielden i Holland, som ligger lige saa vel ved Søen som Seeland. Aarsagen troer Forfatteren at være det slette Vand. Han giver først Brækmidler, helst bar Vand, eller og Ipecacuanha. Naar Øynene og Ansigtet vare røde og opdunsne, lod han først aarelade. Siden, naar Paroxysmus var til Ende, milde afførende Midler. Men at F. giver jordagtige og absorberende Midler tilligemed syrlige Ting, er imod al Theorie og Erfarenhed, da de tillige efter Baronet Pringle forøger Forraadnelsen. Undertiden pleyer en slem Guulsot at følge paa denne Feber, den bliver vist dødelig, om Feberen endnu vedvarer, hvis ikke, pleyer dog gierne en Vattersot eller anden chronisk Sygdom at følge derpaa. Autor paastaaer, at Guulsoten følger gierne, naar Patienten har brugt China for tilig. China bevtser sig ellers meget nyttig, naar Feberen varer for længe, eller den vil gaae over i en vedholdende; den er og tienlig, naar en Sovesyge indfinder sig. Naar den gaaer over i en Qvartan-Feber, endes den ikke gierne førend den følgende Sommer. Skiørbug pleyer da gierne at indfinde sig tilligemed. Bittre og resolverende Ting hielpe best i denne Qvartan-Feber. F. deeler Skiørbugen, der pleyer gierne at følge med, i den raaddene, og i den saltagtige, som kommer af Kiøkken-Salt (Scorbutus muriaticus). I den

første

første bruger han den peruvianske Bark og syrlige Midler, i den anden fornemmelig Kalkvand.

Af disse tvende Afhandlinger kan vi slutte os til de øvriges Værdie, saa at Hr. Baldinger fortiener megen Tak af Publiko, ved at giøre disse Afhandlinger mere bekiendte. Vi ville kuns kort recensere de øvrige.

3.)

Jo. Christoph. Riedel, de Febribus intestinalibus.

Han troer at den kommer af Ureenligheder i de første Veye.

4.)

Jac. Makittrick de Febre Indiæ occidentalis maligna flaua.

Er en Forraadnelses-Feber med en merkelig Hede i Øynene, stor Angst og Mathed, bestandig og sterk Brækning, Spending under de korte Ribbeen, som er ledsaget med Følelsen af en Tunghed og Smerte, naar man føler paa Stedet; Blodet, som er opløst, løber ud af usædvanlige Steder, og farver Huden, meer eller mindre guul.

5.)

Jo. Moultrie de Febre maligna biliosa Americæ (flaua).

Dette er en ældre Beskrivelse af samme Feber som den forrige.

6.)

Sam. Auriliuillius de paralysi.

Han inddeler denne Sygdom i adskillige Species efter Sauvages Methode. Der er vist ingen, som mere har forbedret hans Methode, end Hr. Aurivillius, der paa den beste Maade har samlet Observationer, bragt dem i Orden, og tilføyet den paa ethvert Slags passende Cuur-Methode.

7.)

Andr. Westphal de magno laxantium in morbis imprimis, exanthemate cutaneo stipatis, malignis, ad imminuendum calorem auctum usu.

I dette Programma beviser Hr. Westphal de milde afførende Midlers store Nytte i hidsige, men i sær de med Udslag forbundne Febere, da de i Almindelighed komme af Ureenligheder i de første Veye.

8.)

Franc. Tribulet de la Lance de Hydrophobia sine morsu præuio.

Autor opregner i dette Skrift næsten alle nye Observationer, om den af sig selv, uden noget foregaaende Bid, kommende Vandskye.

9.)

Ant. Nic. Hagg de hydrophobia ejusque per mercurialia potissimum curatione.

Han opregner de fornemste, saavel ældre som nye Læresætninger af Syge-Læren, samt den forskiellige Cuur-Methode. Derefter taler han om Qvægsølvets Brug.

10.)

Car. Frid. Struue de rabiei caninæ therapia.

Autor leverer os, ligesom i et Synspunkt, alle Midler, som ere brugte i denne Sygdom, og bedømmer ethvert i sær med stor Indsigt.

11.)

Kemme de nonnullis ad rabiem caninam & hydrophobiam pertinentibus.

12.)

Theod. Gerh. Timmermann de vesicantium locis.

I denne Dissertation beretter Autor os, at de blæretrækkende Midler allerede i 16 Seculo ere blevne lagte paa det smertende Sted selv, og at det altsaa er ingen nye Opfindelse.

13.)

Jo. Gottsch. Wallerius de Cinnabaris in corpore humano effecto.

Han forsvarer Zinnoberens Virkning. Zinnoberen lader sig fornemmelig opløse af olieagtige og sæbeagtige Ting; da nu de Safter, der forefindes Maven, ere sæbeagtige, slutter han, at den ogsaa bliver opløst i det menneskelige Legeme.

**

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 8. ——— 1777.

Kongeriget Dannemarks chorographiske Beskrivelse, forfattet af Nikolai Jonge, Sognepræst for Allersløv-Menighed i Siælland. Med Kongelig allernaadigst Privilegio exclusivo. Kiøbenhavn 1777. trykt i Johan Rudolph Thieles Bogtrykkerie og paa hans Forlag, boende i store Helliggeist-Strædet No. 150. Stor 976 Sider i Qvarto, foruden 3 Ark Fortale og Indhold. Sælges hos Thiele for 14 Mark paa Trykpapiir.

Af denne Titel maae vore Landsmænd ey lade sig bedrage til at vente noget nyt i dette Skrift, da det næsten Ord til andet er udskrevet af Pontoppidans danske Atlas og dets Supplement, samt, saavidt Hertugdommet Slesvig angaaer, af Hansens Staats-Beschreibung des Herzogthums Schlesvig. Denne Sandhed er saa øyensynlig for enhver, som vil paatage sig den Umage, at sammenligne disse Skrifter med hverandre, at man kan ikke andet end falde i Forundring over Forfatterens Dumdristighed, at udgive det for sit Arbeyde, uden engang at nævne noget af disse Værker i sin Fortale, hvori han foregiver, at dette Skrift er samlet ved en vidtløftig og for ham selv særdeles bekostelig Brev-Correspondence. Vi vide meget vel, at det danske Atlas er samlet paa denne Maade, af en stor Mængde skrevne Collectaneer, som efter mange igientagne Indbydelser ere indkomne; thi fra mange Steder har Efterretningerne baade formedelst Mangel paa Velvillighed og formedelst andre Aarsager, været meget vanskelige og seene at faae; men at Hr. Jonge er gaaet denne Vey, troe vi ikke uden et tilforladeligere Beviis, og han maae forlade os, at vi ikke, som han siger om sig selv i Fortalen, kunne jurare in verba Autoris, da vi næsten ere overbeviste om, at denne vidtløftige og kostbare Brevverling har kun været mellem ham og hans Forlægger. Vi have f. E. sammenlignet hans Beskrivelse over Bornholm (S. 224-236.) men ey forefundet andet end hvad der staaer i Atlasset, og fornemmelig i Supplementet (p. 438-448.) og hvad der kunde synes at være nyt, er taget af Thurahs Beskrivelse over Bornholm og Christiansøe, hvilken, hvor ufuldstændig den end er, meget gierne kunde have fortient at nævnes. Han har endog beholdt hele Ordenen og alle Ordene uforandrede, hvori vi dog synes han kunde have giort en liden Forandring, for desbedre at skiule sine Kilder; f. Ex. om Østerlarsker-Kirke siger Supplementet: " Kirken er en af de alleræld ste der paa Landet, „ bygt af Landets egen sorte Marmor og Kampesteen. " Hr. Jonge (p. 227.) har disse Ord: " Øster-Larsz „ kirke er en af de alderældste Kirker paa Landet, og

„ er bygt af Landets eget sorte Marmor, og tillige „ af Kampesteen." Vi have her udmerket Hr. Jonges eget med Schwabacker, og kunde forsikkre, at det forholder sig saaledes det hele vidtløftige Værk igiennem, thi de faa Tillæg, som hist og her findes, kunde ey kaldes ret vigtige, og desuden erholdes foruden nogen vidtløftig Correspondence, da de alle ere tagne af Veyviserne og Handelsspeylene, og disse ere ikke engang brugte saa meget som de kunde; ligesom Hartkornet af ethvert Herred og Sogn, og Gaardenes og Husenes Antal af enhver Bondebye er taget af ommeldte Supplement. Dette sees desto tydeligere deraf, at han ved Jylland ingen af Deelene har anført, efterdi han ikke har fundet det skrevet for sig i Atlas. Det er skammeligt, at Egennytte har kundet forlede en Præst saavidt, ey engang at respektere det Kongelige Privilegium (hans eget strækker sig kun til hans geographiske Værk i Almindelighed) som Bogtrykker Godiche og hans Arvinger have faaet paa Atlas, og til hvilket de have viist sig saa værdige, ved at fortsætte dette kostbare Værk paa en Maade, som ey allene ligner, men endog langt overgaaer Sal. Hr. Prokantzlerens Plan. Det vilde blive for vidtløftigt at vise, hvorvel Forfatteren har benyttet sig af dette Skrift (Anmerkningerne allene undtagne, hvilke han uden Tvivl har sparet til sin Adels-Historie, hvormed han, om Skiebnen ey afvender det, agter at hiemsøge os). Skulde nogen tvivle om, at Forfatteren har udskrevet Hansens Staats-Beschreibung, fordi han har de enkelte Byer under ethvert Sogn, hvilke feyle hos Hansen, saa behøver han kun at eftersee et lige saa bekiendt Skrift: Topographische Beschreibung des Herzogthums Schleswig — von J. H. S. Kiel 1773., for at finde dem allesammen. — Vi ville vente noget langt bedre om dette Hertugdømme af den danske Atlas VII. Tome, hvilken nu er i Arbeyde, og hvoraf vi i Haandskrift have seet adskillige Prøver. Saa meget kunne vi i Forveyen sige vore Læsere, at den ey er sammenflikket af blot trykte, men for det meeste haandskrevne og originale Efterretninger, hvilke Hr. J. gandske har feylet. Med hans Skrift følger et Landkort, som er det fuldkommen værdigt, da det er meget uselt, og røber ved første Øyekast Fuskerens Haand, baade i Stikket og Illumineringen. Til Slutning maae vi anmerke, at Hr. J. har ladet endeel Slesvigske Ord, som han sluttelig ey har forstaaet, være uforданskede, saasom Meierhof (p. 921. og andensteds) i Stedet for Meiergaard, det bekendte tydske Ord Sense (en Lee) har han ladet uoversat; og at der til hans egne Feyl, f. Ex. Fiskerleyere (p. 227.) for Fiskerleyer, i Trykningen er lagt en vældig Hob Trykfeyl: Memnoniter (p. 921.) for Mennoniter, og mange andre, hvilke der hørte en meer end menneskelig Taalmodighed til at opregne. Dette Skrift er ellers den syvende Deel af den saa kaldte Holbergs Geographie, og i Forhold til de foregaaende Deele gandske uproportioneerlig.

R.

Udenlandsk Literatur.

Braunschweig. Philosophische Aufsätze von Carl Wilhelm Jerusalem, herausgegeben von Gotthold Ephraim Lessing. Braunschweig, in der Buchhandlung des Fürstlichen Waisenhauses 1776. Stor 116 Sider i lille Octav, foruden 12 Sider Forberetning og Indhold.

Disse smaae Fragmenter, eller hvad man vil kalde dem, ere meget vel skrevne, og røbe, som Hr. Lessing og siger i Indledningen, et Genie, som vilde forfølge Sandheden indtil dens sidste Smuthul, ja et Genie, som ey allene skulde have været sit Fædreneland, men ogsaa heele Europa til Ære. Deres Indhold er: 1) At Sproget ey ved et Underværk kan være det første Menneske meddeelt. 2) Om de almindelige og abstrakte Begrebers Natur og Oprindelse. 3) Om Friheden. 4) Om den Mendelsonske Theorie over de sandselige Fornøyelser, og 5) om de blandede Følelser, samt et Tillæg af Udgiveren, som for det meeste sigte til at forsvare Forfatteren og sig selv for disse smaae Stykkers Udgivelse, hvorfor han dog ikke behøver noget Forsvar; man læser dem ikke uden at biefalde Forfattern i de fleste af sine Betragtninger, som desuden ikke synes at være opsatte for Publikum, og altsaa mangle den sidste Haand, og takke Udgiveren for denne Leylighed til at kiende dette ulykkelige unge Menneske fra en anden, maaskee sandere Synspunkt end den, hvorfra Hr. Göthe har fore-

forestiller ham i hans Skilderie af **Werther.** Den Karakter, som fremskinnner af hans Skrifter, har ellers temmeligt Lighed med den Wertherske. En dybsindig og mørk Aand, en stærk og tillige en melankolsk Følelse af Fornøyelserne fremlyser overalt. Hans Betragtninger over Sprogets Oprindelse vise i sær hvor megen Dybtænkenhed han havde ligesom arvet af sin Fader, og fortiener meget at læses. Da det alt hænger saa nøye sammen, at vi ikke kan udtegne noget deraf, uden at det skal blive afbrudt fra sin Sammenhæng, maae vi henvise Læserne til Skriftet selv, da de vist ikke ville fortryde den Time som de anvende derpaa.

3.

Bern. **Amors Reisen,** nebst einigen Fragmenten, aus seinem Tagebuch gezogen. Bern, bey der typographischen Gesellschaft 1776. 8. 146 Sider. Sælges hos Proft for 3 Mark.

Amors Reyser! en gandske anden end de sædvanlige Reysebeskrivelser; i Stedet for Beskrivelse over Stæder, Slotter, Fæstninger, Regieringsform, Sæder, Skikke, Dyr ꝛc., finder man her en Afridsning over det smukke Kiøn, over Amors forskiellige Sæder, Skikke, Manerer og Livree i de fleste europæiske Lande, fra Grækenland til Alperne. Megen Opfindelse, Vittighed, Luune og Satire hersker overalt. Skade, at Forfatteren synes ikke af Erfaring at kiende de Lande, som han lader sin Amor reyse igiennem. Han skildrer Fruentimmerne og Kierlighed meest efter Beskrivelser, og oftest fra en for dem ufordeelagtig Side, maaskee for desmere at kunde ophøye de alpiske Skiønheder. Dette heele lille Skrift læses med megen Fornøyelse, naar man overalt bliver det Satiriske vaer, som ligger skiult under Vittighedens fine Sløer. Fra det tyrkiske Harems Slaverie til de franske Fruentimmers Nøgenheder har han ikke skaanet nogen af Kierligheds Svagheder. De fleste Amors Digtere blive lystig igiennemheglede. Skuespillene, Romanerne, alting bliver bristet. Selv de hellige Klostere og den strænge Aurö da Fé bliver ikke skaanet, og den gode Wieland, som Forfatteren med Rette kalder "Proteus-Wieland" er ikke heller bleven glemt. I Frankerig kommer Amor i Klammerie med en ung Officeer, "som en vakker ung Knøs, vil denne hværve ham „under Ludvigs Fahne: En lille Hat med Fieder„busfe (sværger han) røver hver en Piges Hierte. „—— Der er ingen Fæstning, som jo kan overvin„des af Erobrere som vi. —— Kom min Ven, lad „os flette Myrtergrene, Krigsgudens Laurbær, ind i„mellem Kierlighed. Med denne Giek vil Amor dri„ve Spot; men for dybt indlader han sig med ham. „—— Allerede skulde han stadse med en lillefarvet „Cocarde —— og raabe et Vive le Roi. —— „Stolt river han den af Hatten —— Den barnag„tige Mars udfordrer ham til Tvekamp —— Hvad „for Gottiske Begreber om Ære og Galanterie! „—— Dog føler Amor sig en Søn af Krigsguden „—— ikke blot af Venus. Efter Aftale kommer „han frem paa Kiempepladsen ved Aurora's Opgang „—— allerede havde Phoebus opnaaet det halve af „sin Løbebane —— Forgieves! i en Nymphes Ar„me havde den vandrende Ridder forsövet Eventy„ret og den heroiske Vrede, der forrige Aften brænd„te i hans Bryst. —— Amor venter —— og ven„ter forgieves —— Fortrædelig vil han ikke længer „bie —— men iiler fra det spøgende Land til de „alvorlige Britter." Mesterlige Satire! —— og dog er dette Malerie just ikke det smukkeste —— De af Amors Dagbog tillagde Fragmenter ere tildeels nye og meget vittige. Krigen imellem Amor og Minerva er en gandske nye Opfindelse, og meget vel udført. Den plyndrede Amor er og en meget artig Fortælling. Efterat Venus har bevæget Jupiter, da

Zwo göttlich schöne Zähren
Zitterten an Cypris Auge,
Auf dem blendend weißen Busen
Der sich sanft erhob und senkte.

tillader han at Amor maae blive i Himlen, naar man har berøvet ham hans Rustning:

Neuen Lärm macht hier Cythere
Schützt in ihrem Schoos den Knaben.
Wer wagts nun den anzugreiffen,
Den der Schönheit Göttin selber
In die Zauberarme schließet?

Wie-

Wieder bittet sie um Gnade
Wieder fliessen ihre Zähren,
Wieder läßt sich Zeus erweichen.

Han faaer Tilladelse at vælge sig det Kiereste:

Nahtet nun ihr jungen Schönen,
Nahtet nun ihr holden Knaben
Was Cytherens Sohn sich wählte,
Seine Pfeile? —— Seinen Bogen?
Nicht doch —— etwann seine Fackel? —
Minder noch — Nein, seine Binde!
Mädchen — wißt ihr dieses Räthsel?
Was würd' aus der Liebe Freuden,
Wenn ihr Auge heiter säh'?

Man vil vel vide hvad den alpiske Amor har fortalt om vore nordiske Skiønheder, men det Skilderie han har giort over den russiske Kierlighed, er saa ufordeelagtig, at vore danske og norske Møer gierne kan undvære at høre dem giennemheglede af denne Skalk, helst da han ikke har nogen anden Autoritet for sig, end en Nathanael Wraxal (*). Maatte det behage vor danske Jacobi at give os Amors Reyser omkring Nordpolen, vilde denne Mangel snart blive oprettet. Dog, maaskee vor Nations Karakter ogsaa i denne Henseende endnu ikke er udviklet nok. —— Denne Reysebeskrivelse er ellers trykt overmaade smuk med artige skiønt ikke ziirlig ætsede Vignetter.

S.

(*) Bemerkungen auf einer Reise durch das nördliche Europa, besonders zu Copenhagen, Stockholm und Petersburg. Leipzig 1775.

Paris. Dictionaire historique & geographique portatif de l'Italie, contenant une description des Royaumes, des Republiques, des Etats, des Provinces, des villes & det lieux principaux de cette contrée, avec des observations sur le commerce de l'Italie, sur le genie, les moeurs & l'industrie de ses habitans, sur la musique, la peinture, l'architecture, sur les choses les plus remarquables, soit de la Nature, soit de l'art; ensemble l'histoire des Rois, des Papes, des grands hommes, des Ecrivains & des Artistes célebres, des guerriers illustres & une exposition des loix principales, des Usages singuliers & du caractere des Italiens. Ouvrage dans lequel on a rassemblé tout ce qui peut interesser la curiosité & les besoins des Naturels du pays & des Etrangers. Paris 1775. 2 Vol. 8. Det første 674., det andet 704 Sider.

Vi have afskrevet den fulde Titel, saa lang som den er, fordi den for sig selv allene kan give vore Læsere Begreb om Skriftets Indhold. Det er sandt, vi fattes ikke Værker af dette Indhold. En Grosley, Richard, de la Lande, Obessan o. a. fl. ere bekiendte. Men et Land, saa vigtigt for Kunsterne og Videnskaberne, som Italien, kan og behøve flere end en Beskrivelse. Idelig opdages mere som fortiener at bekiendtgiøres. Vi maae tilstaae, at Forfatteren i saa lidet et Rum har indsluttet meget, og udført det overmaade vel. Sine Forgiengeres Arbeyde har han brugt med megen Nytte; dog uden at angive de Kilder, hvoraf han har øst. Vidtløftigst ere de Artikler, som angaae Tegne- og Bygnings-Konsten. Siden Materierne ere saa forskiellige, og ikke lige meget kunde interessere alle Læsere, har Forfatteren helst vildet afhandle dem i en alphabetisk Orden.

†

Nye

Kritisk Tilskuer

over

Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 9. ——— 1777.

Christendommens Virkning paa Folkenes Tilstand i Europa. Anden Deel. Andet Stykke. Kiøbenhavn 1775. 8. Med fortløbende Sidetal fra 167 til 358.

For længe siden burde vi have ankyndiget Fortsættelsen af dette vigtige Verk af vor dybtænkende Hr. Etatsraad Rothe. Vort Dannemark har ikkun faa Skrifter, som giøre det saa megen Ære, som dette. Her er Historien betragtet med sand philosophisk Geist, Religionens Sag er talt med Fynd og Iver; overalt hersker Originalitet baade i Tanker og Udtryk. Et Skrift af dette Indhold er nyttigt for Philosopher, Theologer, ja for enhver god Borger, som giør Fordring paa at være oplyst. Vi kunne derfor ikke noksom forundre os ved at erfare, at det ikkun lidet læses af vore Landsmænd. I Sandhed, et sørgeligt Beviis paa Videnskabernes langsomme Fremgang hos os! Dette haabe vi, at, som de mere udbredes, vil det vinde i Agtelse; maaskee skal det først for vor seenere Slægt yttre sin fulde Nytte!

Det andet Stykke af den anden Deel afhandler Roms Undergang. Hr. Forfatteren giør et historisk Malerie over Rom i dets forskiellige Stillinger fra Romulus af til Carl den Store; „Fornemmelig skulde det vises“ ere hans Ord Side 171.: „hvad Forhold med den øvrige Verden Staten stod „udi, og saa bliver Slutningen af det alt, at da „Rom, fast paa sin Grundvold og vældig herskende, var Verdens Tyran og vor Artes Forhaanere, „saa var Roms Fald en Begivenhed, Verden og „vor Art til Hæld.“ S. 173.: “Hvad var da „Rom i Forbindelse med Verden? Hvorfor kunde „den stolte og Verden ydmygende Magt ey imodstaae Tidernes og Omstændighedernes Paabrud? „Hvad blev det for Verden, at Rom faldt fra sin „Høyde? Det er Ideerne om disse Punkter, jeg „søger at rigtiggiøre, og naar saa er skeet, da vil „det og her, som i de mange andre Tilfælde, af „sig selv blive klart, hvorledes vor Religion uden „fremmed Hielp, ved egen Vælde, og til Trods for „de frie og uvise Menneskers Modstand, har virket „Hælds og Ædels Udbredelse blant de af vor Art.“ Hældigt har Forfatteren udført disse Punkter, og udbredt et klart Lys over denne vigtige Deel af Historien; men aldrig har han tabt sit Hovedøyemerke af Sigte, dette: at vise den mellemkommende Christendoms mægtige Virkning til sand Forbedring og til en lyksaligere Forfatning.

Vi ønskede at kunne meddele vore Læsere et fuldstændigt Udtog, men det hele Skrift bør læses i Sammenhæng; og vist nok vil den tænkende Læser ikke

ke

ke have giort det forgieves. Dog ville vi anføre et og andet Sted for at opvække Lysten til at læse det Heele. Hvor skarpsindigt er det sagt Side 207.: " Man har Føye til at sette Octavian paa Liste med „ de mægtige Voldsmænd: man bør lade August faae Sted blant de gode Regentere; hvad „ vil det sige, at han stedse talede om at nedlegge „ Regimentet, og stedse tog det an igien, som nø„ det dertil ved de Adlydendes Begiering? Den „ Trøst kunde han vel unde Raad og Folk for deres „ tabte Frihed: tilmed var han frygtsom af Cha„ rakter, og Klogskab maatte giøre ham vaersom; „ men han kunde haabe med Føye, at i Fald man „ endog efter de ti første hans Regierings Aar havde „ antaget hans Tilbud om at stige ned fra Tronen, „ saa skulde dog disse Augusts ti Aars Mildhed have „ udslettet Mindet om Octavians Grumheder. —— „ Hele Augusts Adfærd var stemmet efter, at han „ vilde erkiendes for Velgiører mod Rom og mod „ Verden; hvor vel var det, om Regenterne ofte „ søgte ved det Middel at vorde store, som August „ det søgte! Jeg ønsker saa meget stedse at være „ sanddrue og retfærdig, og altsaa underskriver jeg „ visselig ikke det, at Veldædigheden hos August var „ Konst og Politik, i Steden for at være Hiertets „ Drift; man betragte ham som Fader, som Mand, „ som Broder, som Ven, og da kiendes Fyrstens „ det omdannede og det milde, men og det virkeligen „ ædle, stolte Hierte. Horats, denne Roms For„ herligere elsker Uafhængighed, vil ey leve ved Hof„ fet, vil ey tilskrive Keyseren sine Verker; August „ kan med sit rigtige Begreb om Hæder ey undvære „ Mandens Bifald, og saa opfordrer denne Ver„ dens Behersker Digteren med Venlighed, den vi „ efter de almindelige Begreb om Fyrsters Høyhed „ maae finde fast eventyrlig: An vereris, ne apud „ posteros tibi infame sit, qvod videaris nobis „ familiaris esse! Et eneste saadant Træk er nok „ for at vise Augusts milde og ret ædle Sinde„ laug. ——

Side 269.: " Hvad kunde man ventet sig af „ Regentere som Constantius, naar han ey havde „ fundet Modstand! Nu fandt han den fra Chri„ stendommen, han, denne despotisksindede, men og „ som saa mangen Despot seye Mand; uden Chri„ stendommen havde han ikke kundet finde Modstand „ uden fra Soldaten eller den oprørte Almue; og „ Optoget var da bleven endt med at see hans Hoved „ ombaaret paa Spydet; jeg lader andre dømme, om „ derved var bleven hældigere Tid, og om disse Tret„ ter imellem Lærerne ere ikke smaat Onde imod hiint; „ dog ondt nok var det, men Ligning kræves her „ kun, og at udfinde den retteligen. —— Ja den „ Tid, den kan man kalde traurig for Religionen; „ men det er dog sandt, at Skiendselen for Nedrig„ heder, for Uroes Stiftelser falder meest paa de „ Arianske, og den for Voldsomheden falder paa den „ Arianske Constantius; jeg holder dettes Anmerkel„ se for at være vigtig, saa at og et følgende Styk„ ke i Bogen bliver af mig bestemt til Udsigt over „ Arianskhedens Fremgang og Skiebne, hvilken staaer „ i saa nøye Sammenhæng med hvad da skeede, og „ hvad da lagdes Grund til som seenere Tiders Begi„ venheder. "

Side 320.: " Gierne vendte jeg Tankerne fra „ de bedragne og bedragende Christnes Daarskaber „ og Ondskaber; fra Skilsmisserne, Tretterne, Blods„ udgydelserne, hvilke de have anrettet de mange „ Aarhundrede igiennem: jeg veed neppe ulysteligere „ Arbeyde, end i Historien at oversee vor Religions „ Forvendelse og dens Misbrug, hvorved Menne„ skene saa forandredes, Stater omstødtes, Regen„ terne bleve Børn, bleve Spot for Fiender, bleve „ ogsaa Tyranner mod det adlydende Folk; vel kun„ de jeg i een Henseende forbiegaae dette, thi jeg kan „ selv tænke det med fuld Tydelighed, at Christendom„ men bliver hvad den er, i hvilken Grad Menne„ skene end forvende den og misbruge den; det sam„ me kan jeg og billigen fordre, at andre, naar de „ ere vante til at dømme redeligen, skulle tænke med „ samme Tydelighed. Men der er saa mangen „ Maade, paa hvilken Hierter forraskes til at tvivle „ om vor Religions Rethed, og hvo der er nidkier „ for denne Religion, han vilde, om det var mue„ ligt, møde og afværge hvert dens Modstanderes „ Konstgreb. Det kunde siges, kunde troes, at jeg „ skiulede dette, fordi jeg frygtede, der skulde, naar „ Daarskaberne, Elendighederne, Ulykkerne saaes, „ opstaae det Ønske hos en redelig Mennesken, at „ Christendom ey havde været, siden den blev Middel „ for saa mangen Daare, saa mangen ond Mand til „ at skade; men jeg er langt fra denne Frygt: jeg

„ er

„ er vant til at overskue hvorvidt Mennesker kunne „ komme fra Net og Sandhed; jeg tænker Pester, „ og Jordskiælve, og Orkaner, og fæle Ørkener, „ men dog bliver Kloden for mig et Verk vor „ Gud værdigt: jeg tænker de Millioner Vilde, Mil„ lioner Mordere, der have været, der ere paa den„ ne Klode, og hvilke udgiøre saa stor Deel af vor „ Art; dog under alt dette seer jeg vor Gud, og „ ham, som vor Artes Gud; men jeg tager Religi„ onen med mig, og da først seer jeg dette trøstelige „ Syn. Gid jeg kunde male saa sterk, som jeg det „ vilde, hvor Overtroe, hvor Prelate Stolthed og „ Paastaaenhed var fæl ved sine Virkninger! Neppe „ var der Tilfælde, i hvilket man staaer mere Fare „ for at hade, i det ringeste for at foragte Menne„ sker, end det, naar det gielder om hvad Verden „ har lidt, og hvad den lider ved Christendommens „ Forvendelse; men det skal her, som stedse, tænkes, „ at aldrig have vi Net til at hade, og foragte ville „ vi ey heller; det er bedre, det er lysteligere, det „ er mere forædlende Sielen at ynke de, der henrives „ af Lidenskaber, overvældedes af Tids Omstændig„ heder, og saa spildte deres eget Hæld med andres.“

Hvor friemodig taler Forfatteren, naar han slutter denne Betragtning! Side 355.: “Europæer, „ hver og een! om I end ere Konger paa Tronen, „ gaaer med Tankerne tilbage i Tiden, og I skal be„ finde eders den visse fælleds Herkomst fra hine ø„ deleggende, haarde Barbarer. I det høyeste blev „ det en Genziskans Rulle, hvilken I Fyrster kun„ de spille, naar I ellers havde Mod, som hiin væl„ dige Tartar, og naar Omstændighederne bleve eder „ gunstige. Men hvad Hæder, hvad Hæld, hvad „ Sielelyst kunde det give imod den, at æres af de „ frie Folk, med deres frie Adel, frie Geistlighed, „ frie Middelstand, og de end friere Philosopher og „ Tænkere i Bøger? Hvorfra skulde Hæderen hen„ tes for Kongerne, naar de ey vare, disse Bøger, „ disse Konstverker, dette Rygte, og disse Mænd „ med frie Siele? At fare frem til Skræk, at giø„ re Landene øde, at sette Fod paa Kongers Hals, „ at kaste Kroner i Støvet, at see sig et Trophee op„ reyst af Troners Ruiner; det kunde Attila: det „ har den vildeste Tartar og den vildeste Saracener „ kundet; men I, vore Fyrster, hvor skiønnere er „ Maalet, hvortil I kunne sigte! hvor ædlere ere „ I blevne! hvor blidere ere eders Dage! og var „ det endog kun Hæderen I attraaede, nu saa er der „ for eder den stolte Hæder at vinde, derved at vi „ Europæer, eders Medlevende, eders Landsmænd, „ ere selv stolte, ere tænkende, ere frie.“

Ikke uden at giøre Vold paa os selv, kunne vi henlegge dette Stykke. Vort indskrænkede Rum forbyder os at meddele vore Læsere mere deraf. Vi ville næste gang giøre Regnskab for det tredie Binds første Stykke

†

Gotha. Friederich Gotthilf Freytags, Bürgermeisters zu Naumburg, verschiedene Akademien und gelehrten Gesellschaften Mitglieds Nachrichten von seltnen und merkwürdigen Büchern. Erster Band. Gotha, bey Carl Wilhelm Ettinger, 1776. 300 S. i stor Octav, sælges hos Proft for 4 Mark.

Hr. Borgemester Freytag har under denne Titel givet os en smuk Underretning om 63, for den største Deel overmaade rare Bøger, hvoraf dog endeel for deres usædelige Indhold burde snarere forglemmes, end saaledes giøres mere bekiendte. Nogle har han allerede givet Efterretninger om i sit *Apparatus litterarius, ubi libri partim antiqvi, partim rari recensentur*, hvortil i dette Skrift leveredes nogle Tilsætninger. Forf. begynder med at beskrive 3 af de allerældste tydske Bibel-Udgaver og nogle enkelte Stykker af Rotterdams Bibel-Oversettelse. Blandt de første regner han den til den allerældste, som er trykt i Maynts paa 403 Blade ved Johan Fust og Peter Schoyffer von Gernsheim, og som holdes for at være trykt 1462. De nye Testamentes Bøger staae i en anden Orden, og her findes og det uægte Pauli Brev til de Laodicæer. Den anden er trykt i Strasburg 1466. i stor Folio paa 405 Blade; den tredie uden Sted og Aarstal, er formodentlig trykt i Augsburg imellem 1470 og 73. i Folio paa 511 Blade. Derpaa giver han en meget god Underretning om endeel historiske, i sær antijesuitiske Skrifter, samt nogle som-

hand-

handle om de hugonottiske Bevægelser i Frankerige og det parisiske Blodbad. Iblant disse fortiener særdeles at merkes: Le Reveille-matin des François & de leurs voisins, composé par Eusebe Philadelphe Cosmopolite en forme de Dialogues. A Edinbourg 1574. 8. hvori blant andet findes en meget bidende Sammenligning imellem Dronning Jesabel og Catharina de Medicis.

S. 134 til 137. gives en kort Recension af Caroli Ogerii iter Danicum, Sveeicum, Polonicum, Paris 1656., hvoraf Hr. Justitzraad Schlegel nyelig har udgivet en Oversettelse, for saavidt hans Ophold i Danmark angaaer. Ved denne Leylighed anføres tillige Side 136. det Gravskrift, som denne berømmelige Mand har forfattet over sig selv. — Side 142. ved Recensionen af Guidonis Bonatti Forlivii Tractatus X. astrologici kaldes den lærde Statholder Henrik Rantzov, to gange falskelig Greve; en Feyl, som Hr. Forfatteren har tilfælles med mange andre tydske Forfattere. Side 198. f. giver han en god Underretning om Helii Eobani Skrifter, en latinsk Digter, født 1488., som giør Tydskland Ære. Det første er hans Oversettelse af Coluthus, trykt i Erfurt 1534. — Aretins og andres sotadiske Skrifter igiennemgaaer Hr. Forfatteren med Nøyagtighed og Lærdom, og deriblant ogsaa: Il libro de i sonnetti lussoriosi, & delle figure lussoriose, hvorved han Side 248. anfører Monnoyes Fortale til sine latinske Distiker, som ere udtrykte af Aretins italienske Sonnetter. Da der i samme findes denne Strophe:

Tu versus patrios sub imagine quaque locaras
Bis septem, quos nunc vix reperisse datur.

drager Hr. Forfatteren heraf den Formodning, at der ey have været flere end 14 sotadiske Figurer, da Hr. Monnoyes Meening dog er, at Aretins Sonnetter under ethvert Billiede have, lige saavel som alle andre Sonnetter, bestaaet af 14 Vers eller Linier. Og at der virkelig i det ringeste har været 15 Billeder, sees af Monnoyes 15 Distiker, som sidst ere indførte i en ligeledes meget rar, skiønt nye Bog, som uden Tvivl er udkommet i Engeland, og fører denne Titel: L'eloge des Tetons, ouvrage curieux, galant & badin, composé pour le divertissement des Dames, avec plusieurs pieces amusantes, par ****. Seconde Edition. Cologne, à l'enclume de la Verité 1764. 8. Men om Aretins Figurer nogentid ere trykte, kan man med største Ret tvivle, da ingen hidindtil selv haver seet dem. Hr. Forfatterens Skrift endes med en Efterretning om le Moyen de parvenir, i hvilken Anledning fortælles denne Anekdote: "Da Salmasius engang laae syg i Stockholm af Podagra, „og just læste i denne Bog, kom Dronning Christine ind til ham, med nogle af sine Hoffrøkener. „Han giorde sit Beste at skiule Bogen, men Dronningen merkede det, tog den til sig, og læste lidet „deri. Hun kaldte derpaa paa sin Favorite, Frøken Sparre, sigende at hun skulde komme og see „en smuk Bønnebog, viiste hende derpaa nogle af „de groveste Steder deri, og befalede hun skulde „læse dem høyt. Frøkenen havde ey læst tre Linier, „førend hun taug og rødmede; Dronningen holdt i „sine Sider af Latter, og den stakkels Frøken maatte, enten hun vilde eller ikke, fuldkomme Dronningens Befaling." Hr. Forfatteren fortiener i øvrigt Tak for sin Flid, og man længes efter at see de følgende Deele fra ham.

Z.

Trykfeyl.

S. 60. L. 9. syvende Deel l. femte Deel.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 10. — 1777.

Udsigt over det Frankiske Monarkie og Carl den Store, eller Christendommens Virkning paa Folkenes Tilstand i Europa, ved Tyge Rothe. Tredie Deel. Første Stykke. Kiøbenhavn 1775. 210 Sider.

Dette den tredie Deels første Stykke er efter Hr. Forfatterens egne Ord af følgende Indhold, S. 3.: "Mig synes de saa merkelige, disse Dage (Carl „den Stores), at jeg troer det beroede paa dem med „deres Omstændigheder og deres Anlæg, om vo„res da forberedte, da begyndte Forædlelse og „Lyksaliggiørelse, saavel i Politisk som moralsk For„stand skulde vare ved, og skulde tage til." S. 7. „Kortelig, og kun som ved et Udkast fortæller jeg da „siden, hvad Mand den Carl var, og hvad han „udrettede; dog er dette ey min Hovedhensigt: der„fore skal først og skal meest handles om Carls Tider, „og om det, der da virkedes; her ere nogle Punk„ter, hvilke fornemmelig ligge mig i Tanker, og „dem jeg holder for at bør begrundes: hvordan, „da dette IX. Sekulo løb hen, var Tilstanden og „Tingenes Sammenheng i Europa, samt de Lande, „hvilke Europa stod i Forbindelse med? Hvortil „blev det, der da skeede, som kraftig Forberedelse, „ja som ret virkende Aarsag? Hvad kunde man „ventet sig, ifald ey den Omveltning, foranlediget „ved Carl, var truffet ind? Frembeles møde disse „Ideer: hvilket der var best, enten nemlig, at det „frankiske Monarkie blev Hovedmagten i Europa, „eller at Longobardernes Trone havde staaet ufor„rykt paa sin Grundvold? Videre, om det havde „været hældigt, ifald de grædske Keysere ingen Lige„mand havde faaet her i Vesten? Herved skal ag„tes paa begge de muelige Tilfælde, at enten vare „disse Keysere blevne mægtige over os, og da spør„ges, hvad det maatte virket? eller og de vare i „kort Tid blevne overvældede af den Saracenske, „Sultanske Magt, hvilket maatte skeet, naar ey fra „Vesten var kommet Ophold og Dige for denne „Magt, og da atter forekommer Ideen om Euro„pa's Skiebne under disse Vilkaar. Man bør end„nu lade Tankerne gaae ud over seenere Dage, som „over Lehns og Korstogs Tider; og da, som oven „for er sagt, møde Hunner og Ungrer og Tartarer „med Genziskan og Batu og Timur; men atter i „Forbindelse med dem, naar man vil have nogen„lunde fuldstændig Idee, da Selschukiske Sultaner, „og de i Ikonium, og Atabekker i Syrien, og „Turkomaner, og andre flere store Objekter; ved „alt dette bliver Hovedsagen at kunne besvare, hvor„ledes vort Europa var kommet i Tilstand, og dets „Ting i den Ordning, at ikke alt var aabnet for „disse vældige Magter, disse Sværme af Menne„sker, hvilke havde saa meget ligt med vore Fædres

„ Skikke og Attraaer, og hvilke, som ingen Forandring var indfalden, skulde i vort Europa, som det skeede i de ældre Dage, faaet Tilløb fra hver Kant, helst fra Nordens. Mig føre Tankerne, ved at overskue disse Optog og disse Phenomener, stedse tilbage mod Carl og hans Tid, der jeg da finder Anlegget for vort Europa til at blive hvad det blev, men saa vil det komme an paa, hvor lys og biefaldelig jeg kan giøre denne min Idee. “

Hr. Forf. har opnaaet sit Maal; overalt har han vidst at giøre sin Idee biefaldelig, han har belyst den fra forskiellige Kanter, og ved sin jevne philosophiske Gang overbeviist tænkende Læsere. Dog det er ikke til Forstanden allene han taler, undertiden søger han og at røre Hiertet. Med hvilken Varme taler han Religionens Sag, naar Resultatet efter en Rad af Betragtninger fremsettes! Saaledes Side 55.: “ —— I ——, der nyde det borgerlige, det selskabelige Levnets Yndigheder, der leve saa uforstyrrede, saa efter eget Tykke hen, og i fredsomme Byer, i magelige Huse, i stille, venlige Selskaber, i muntre Forlystelser, om de ere efter eders Smag, blideligen tilbringe eders Dage! tænker det dog alle, hver og een, at intet, intet af det, der nu udgiør eders Lives Lyksalighed, fandt Sted, hvor nordisk Klima og Hedenskab vare forenede. Krigere maatte I være alle, hver og hver, og som Krigere i fattigt Land maatte i vandre paa Rov: maatte I søge nyt Hiem, naar eders eget Land blev trangt for den tilvoxende Mængde: som Krigere med haarde Sæder maatte I have blevet rædsomme Mænd, som eders Fædre det vare; hvilken hældig Overgang fra saa at være i Stilling til det I nu ere! Derpaa hæfte I Tanken! “ Side 151.: “ Man veed hvad Carl er mig, og hvor mit Hierte henger ved ham; men visselig finder jeg Mennesket med sine Svagheder i hans Historie: dog, jeg finder og Mennesket, som han kan være, med god Siel og hældige Evner. Intet vidunderligt saae jeg for mig; men det saae jeg, at Christendommen giorde Carl til det han var, og at den blev ham Midlet til hans Anslags Opfyldelse. Den være da Hæder, denne veldædige Religion! Og Hæld var det for Carl, at han lod sig lede af den, ligesom det vorder til Hæld for hver Fyrste, der saa vil handle. Men hver Tid har sit Maal af Kundskab, og lyksaligst ere de Mennesker, hvilke leve da, naar der straaler blankest og reenest Lys. Det burde vore Monarker begrunde, og det sømmede dem at vide, hvad vore Dages Christendom er: saa skulde de vel og derfor give vore Dage Ære. Men sandelig, de skulde da og erkiende, hvad Christendoms Ideerne kunne virke, naar de anvendtes reent og retteligen, og naar de anvendtes af Fyrste med god og tænkende Siel. “ —— Vi glæde os ved at have seet Fortsettelsen af dette vigtige Verk anmeldet, og ønske Hr. Forf. Sundhed og de fornødne Kræfter til at udføre det. Dette haabe vi tillige, at vore Landsmænd ey nægte vort Dannemarks Jerusalem den nødvendige Opmuntring — denne nemlig, at læses og derved blive nyttig for mange.

†

Udenlandsk Literatur.

Maestricht. Zemire & Zilas, Poëme en trois chants suivi de quelques Poësies champetres, par M. D. de S. à Maestricht ches Jean-Edme Dufour, Imprimeur & Libraire. MDCCLXXV.

Det er ikke Fiinheden i Opfindelsen, det Glimrende i Situationerne, det Hældige i Karaktererne vore Læsere have at beundre ved dette Digt. Det kielne i Elskov, det Naive, det Folsomme i Udtrykkene, det Lette i Versifikationen er de franske Digteres Fortienester.

Indholden er følgende: Zemire, en smuk ung Hyrdinde, er fra hendes spædeste Aar af helliget til Gudindens Dianæ eller den strængeste Kydskheds Tieneste, hun lever ved Gudindens Tempel i en Skov i Selskab med en Præstinde og nogle andre Nympher, som allesammen have opofret sig til dette kydske Liv —— ——

Loin des regards des profanes mortels —
ne connoissait dans toute la nature
que les oiseaux, les nymphes, la verdure,
& ne savoit s'il etoit des amans.

Til

Til Lykke for Zemire bliver en ung Hyrde ved Navn Zilas forvildet, da han søger efter et af hans beste Faar, som havde sneget sig bort fra Hiorden. Hans gode Skiebne fører ham ind i denne Skov, hvor han uventet finder Zemire, som han strax bliver forelsket i. Zemire paa sin Side føler, at hun er dannet til et andet Levnet end det hun er opofret til; de fortælle hinanden deres haarde Skiebne; Zilas siger hende, at hans Forældre vare døde, og at han nu stod under en streng Huusbonde; Zemire, at hun for evig var bestemt til at være i denne Skov, og leve ugift. Efter disse Fortællinger forlade de omsider hverandre, og love hver Morgen at samles her igien. ——

ainsi leurs jours, dans ce bois enchanteur
coulaient en paix, filés par l'innocence.

Diana's Præstinde opdager endelig Zemires Kierlighed, da hun ey vidste at det var nogen Forbrydelse at holde den hemmelig. Hun truer at lade Zilas aflive, dersom han indfinder sig oftere. Zemire styrtes i den yderste Bedrøvelse, hvori Zilas treffer hende i Skoven, og spørger med den ømmeste Kierlighed om Aarsagen. Hun fortæller ham Præstindens Beslutning, de trøste hverandre med deres Kierlighed, og Digteren beskriver hældig, hvorledes Amor kroner deres Elskov. Zemires lange Udeblivelse forvolder hendes Selskabs Søstre Frygt. De søge efter hende; de Elskende skiule sig i en mørk Hule. Imidlertid flyver Kierligheds-Guden hen til sin Moder, og paa den ynkeligste Maade beskriver hende disse Elskendes Skiebne. Venus lader sig bevæge til at giøre dem Bistand, og nedlader sig paa sin Perle-Muskel Vogn i denne Skov; ved hendes Ankomst underkaster alting sig hendes Magt, og alle, endog Diana selv, erkiender hende for deres Regentinde. Forfatteren slutter endelig dette kielne Digt med disse Linier:

Jeunes Amants, qui lisez cet ouvrage,
les vers aisés, doux fruits de mes loisirs
Ah! puissiez vous, un jour sous cet ombrage
gouter en paix de si charmants plaisirs.

Endnu følge adskillige smaae Vers, og i sær nogle Idyller i en Deshoullieres Smag —— som alt fortiener at læses og eyes.

A.

Stockholm. Prof-Öfwersättning af then heliga Skrift, på hans Kongel. Maj:s nådigste Befallning af then till swenska Bibeltolkningens öfwerseende i Nåder förordnede särskilde Commission. Stockholm 1774. Første Stykket indeholder 1 Mos. B., Matth. Ev. og Epist. til de Rom. Andre Stykket, 1775. indeholder 2 Mose B. Marci Ev. og 1 Ep. til de Corinth. Tredie Stykket 1776. indeholder 3 Mose B. Lucæ Evang. og 2 Ep. til de Corinth. 4, Sælges hos Hr. Gyldendahl.

Et Institut af den Vigtighed som Commissionen, der er sat til at besørge en forbedret Oversettelse af Bibelen paa Svendsk, maae allerede af de offentlige Blade være vore Læsere bekiendt. Vi ville derfor ikke ovholde dem med at forestille sammes Indretning og Love, men heller anmelde, med hvad Held dets Bestræbelser krones. Unægtelig besidder denne Prøve-Oversettelse vigtige Fortrin fremfor den sædvanlige; og opnaaes den Hensigt, Commissionen attraaer, vil den erholde en endnu større Fuldkommenhed. Disse enkelte Stykker nemlig, som efterhaanden udgives, skulle ikkun være en Concept, hvilken videre skal forbedres, før den fuldstændige Oversettelse udgives. De skulle være et Forsøg, over hvilket Commissionen ønsker sig lærde Mænds Tanker og Anmerkninger, hvilke den ved Udgaven selv vil føre sig til Nytte. At denne Prøve-Oversettelse indeholder mange Forbedringer, og at de nyere Philologers og Exegeters Arbeyder med Flid ere brugte, fremlyser næsten af hver en Side. Vi ville saavel af det gamle som nye Testamte forelegge et og andet Beviis derpaa. Saaledes 1 Mose Bogs 4, 7.: Om tu gör thet godt år, kan tu frimodigt upplyfta ögonen; men gör tu icke thet godt år, ligger Synden för Dören: hon har Lust till tig, men tu bör råda öfwer henne. V. 11. Sielfwa Markan, som måst öppna sin Mun, att emottage tin Broders Blod utur tin Hand, förbannar tig. 6, 3. Min Ande skall icke bestraffa Månniskorna oupphörligen under theras Willfarelse. The åro kött: ånnu skola the få lefwa i hundrade och tjugu år. Beskrivelsen over Noæ Ark Cap. 6. oversettes saaledes V. 14.: Bygg tig ett Fartygg af

af starka Trän, indela thet i flera särskilta Rum, och beka thet uthan och innan. Efter thette mål skall tu bygga: Tre hundrade Alnar bör Fartyget hålla i Långden, femtu i Bredden, och tretio i Högden. Et afhällt Tak skall tu göra therpå, till en Alns slutning ofwan ifrån. Ingången sätter tu på ena Sidan af Fartyget, som bör göras med underdeck, mellandeck och öfwerdeck. 18, 8. Sedan satte han fram för them lupen og söt miölk. —— 21, 9. Therwid märkte Sara, att then Egyptiske qwinnan Hagars Son, som hon födt Abraham, dref Begabberi. 46, 26. Alla the Personer, som reste med Jacob till Egypten, af honom sielf härkomne, förutan Jacobs Sönners Hustrur. —— 49, 10. Spiran skall icke wika ifrån Juda, icke hellir Lagskiparen, som af honom född blifwer, till theß Fridsursten kommer, och Folken honom med lydnad tillfalla. —— Af Matth. Evang. ville vi ligeledes udmerke nogle forbedrede Steder, f. Ex. 4, 5.: Therpå tager Diefwe'en honom med sig till then heliga Staden, ställer honom öfwerst på Templet, och säger till honom. —— 5, 21. I häfwer hört, att the fordne hafwa sagt: tu skall icke dräpa, och hwilken, som dräper, han skall dömas wid Underdomstolen. 22. Men jag säger eder, at hwilken, som förtörnas på sin Broder, han skall dömas wid Underdomstolen; och hwilken, som säger Racha till sin Broder, han skall dömas af thet stora Rådet. —— 6, 33. Utan söker först efter Guds Rike och hans Råtfärdighet, så skall therjämte allt thetta eder tillfalla. 9, 22. Jesus wände sig om, och tå han fik se henne, sade han: war wid godt Mod, Dotter, tin Tro hafwer frälst tig. —— 16, 23. Gack bort ifrån mig, tu Motståndare, tu äst mig till Hinder; ty tu besinner icke thet Gudi, utan thet Människone tillhörer. —— Intet var lættere, end at udtegne mangfoldige flere Steder, som lykkelig ere forbedrede; men man behage kun at sammenligne disse anførte, endog med vor danske Bibel-Oversettelse, og man vil neppe være uvis om, hvilken Fortrinnet tilkommer. —— Dog maae vi paa den anden Side tilstaae, at den svenske Oversettelse efter vor Indsigt endnu kan taale mange Forbedringer. Vi ville ligeledes anføre et og andet Beviis herpaa: 1 Mose B. 19, 26. bliver endnu Loths Hustrue forvandlet til en Saltstøtte. 6, 9. læser man: thetta år hwad sig med Noah tilldrog —— da det dog uden Tvivl burde hede: disse ere Noæh Slægter. Vi nægte ikke, at jo den første Oversættelse kan finde Sted, men ikke naar Sammenhængen er derimod, som i det nærværende Tilfælde. 12, 5. læses: alla the Personer, som the förwerfwat sig. Vi troe at her burde oversettes: alle de Kreature, som o. s. v. 50, 25. När Gud warder eder sökande —— burde uden Tvivl være: naar Gud viser Barmhiertighed imod eder. Af det nye Testamente ville vi anføre Matth. 2, 15.: Och således fullbordades thet, som Herren talet hade genom Propheten —— vi havde her oversat: saaledes indtraf Herrens Ord ved Propheten. V. 16. heder det, at Herodes lod dræbe alle de Børn, som woro tu år och något therunder. Hvorfor det Ord Noget her tillegges vide vi ikke. Man maatte holde Herodes for uviis, om han ikke lod andre Børn dræbe, end de som vare to Aar gamle og noget derunder. Han maatte da vist forfeyle sin Hensigt: at dræbe Jesum, hvis Alder han læt kunde slutte var meget mindre. 5, 46. og mange andre Steder læse vi det Ord Publikaner; hvorfor har man ikke her brugt Modersmaalet? eller om dette end tilgives, hvorfor har man ikke valgt et rigtigere fremmet Ord, f. Ex. Portitorer? —— Men vi ville ikke giøre denne Fortegnelse større. Den er tilstrækkelig til at gotgiøre vor Dom, og til andet skal den heller ikke tiene. —— Naar den fuldstændige Oversettelse udgives, vente vi at see den renset fra de fleste af de Feyl, som nu forefindes i Prøven; og hvor ønskede vi da, i vort eget Maal at læse en Bibel-Oversettelse, som ikke gav denne noget efter i Godhed og Sprogets Reenhed!

O.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. II. ———— 1777.

Kort Udtog af Henrik den Fierdes, Konge i Frankerige, hans Levnetsbeskrivelse. Af det Franske oversat. Kiøbenhavn 1777. Sælges hos Pierre Steinmann, Boghandler i store Kongensgade, for 8 Skilling. 8. 29 Sider.

Dette ilde samlede og lige saa slet oversatte Udtog kunde vi gierne have undværet. Det, som duer noget, have vi i Lovtalen over Sully; for Resten ere hverken Tildragelser, Handlinger eller Karaktererne udførte eller satte i noget Lys. Hvorfor har man ikke givet os denne store Konges Historie selv, eller den fortreffelige Levnetsbeskrivelse, som staaer i Schröcks allgemeine Biographie? Side 27. anføres denne Anekdote: "Kongen var gierne paa Jagt, og blev „ofte vildfaren; en Dag var han bleven forvildet paa „Jagten, og mødte en Bonde som sad ved et Træe. „Kongen spurgte ham, hvad giør du der? Gode „Herre, sagde han, jeg sidder her for at see, naar „Kongen kommer forbie. Vil du, svarede Kongen, „sidde bag paa min Hest, saa skal du faae ham at „see. Paa Veyen spurgde Bonden: hvorpaa han „kunde kiende Kongen? Du skal alleneste give Agt „paa den som har Hatten paa, naar de andre har „den af Hovedet. Da Kongen kom til de andre af „Jagten, saa hilsede de ham alle. Hvem af dem „er nu Kongen, sagde han til Bonden. Gode „Herre, det maae enten være edet eller mig; thi „der er ingen som har Hatten paa uden vi to." Hvor skiødesløst er dette fortalt! Vi mindes herved paa:

Henrik den Fierdes Jagt, Comoedie i tre Acter, oversat efter Monsr. Collés la partie de chasse de Henri IV., af C. Knudsen, Souffleur ved de Kongelige Danske Theatre. Kiøbenhavn, trykt hos Hofbogtrykker Nicolaus Møller, 1775. Sælges hos Hr. Møller i Friderichsberggaden.

— Femten Gange i Rad opført paa den Kongelige danske Skueplads i Kiøbenhavn — et Par hundrede Gange paa alle Skuepladsene i Frankerig, og det paa en Tid, da dette Rige ingen Ludvig den XVI. og ingen St. Germain — ak! ingen St. Germain havde — et Skuespil med en Konge og en Møller — nogle Røvere, Mad og Drikke og Musik — hvad er dog det beste Skuespil i vore Dage uden denne fortryllende Kunst? — Hvor man loe, og græd, og sang, og klappede — som blev beundret af dem, der i et halvt Aarhundrede ikke havde indfundet sig i nogen Loge, og af dem, der med en tartuffisk Iver havde soret aldrig at sette sin Fod inden dette Ugudelighedes Pallads — dette er

 mere

mere end nok til at oplive dets Erindring hos enhver, som har havt den Lykke at see, og ikke at see dette himmelske Stykke. En stor Konge og en stor Statsminister — den ene et lige saa sieldent Syn som den anden — tegnede efter deres Siele-Kræfter — som de gik og talede og handlede her i Verden — en Konge, løftet til Skyerne af sine Undersaattere, fordi han tænkte saa menneskekierlig: at der var andre Mennesker i hans Rige end hans Hoffolk — en Henrik IV. forestilt af en Rose og en Sully af en Clementin — en Acteur, som Thalia havde givet et udødeligt Liv, dersom hun havde fundet — den uforfalskede Ærlighed som talte af en Ørsted, alt dette kunde ikke andet end giøre det hele Stykke behageligt for Tilskuere, som desuden ikke hver Dag ere i Selskab med en Konge. Menneskevennen glædede sig ved at tænke paa de store Mænd, som her forestilledes, Borgeren ved at leve under en Regiering, der tænker som Henrich og hans Sully, den fine Hofmand ved at see sine franske Originaler, og alle, med dansk Ærlighed istemmende:

Han leve, leve mange Aar,
Og glemmes, ey mens Verden staaer.
Vi aldrig faaer hans Lige.

Men vi — som bør bedømme Stykket efter Reglerne, og tage den franske Collé i Haanden for at see hvorvidt Copien ligner Mesterens Arbeyde — Det første frietager det almindelige Biefald os fra, da store Skiønheder let skiule nogle Uregelmessigheder; ved det andet vide vi, at Skuepladsen ikke altid kan vente Oversettelser som den forlorne Søn og Barberen af Seville. Hr. Knudsens kan gandske vel gaae an, naar vi undtage en vis Uædelhed i det Heele og nogle smaae Skiødesløsheder, som læt kunde været undgaaede. Saaledes kalder han en tiaarig Hiort: en Hiort paa ti Ender, at være oversynet i Stedet for at have Skade paa Øynene, være starblind. Side 80, siger Grethe: "Det duer ikke at være ledig et Øyeblik, uden at have noget at bestille;" da det havde været nok: Det duer ikke at være noget Øyeblik ledig. Af Stykket behøver vi ellers ikke at udtegne noget. — Saadanne Skuespil tillade dog vel vore strenge Moralister at blive opførte. I det mindste see vi ikke, hvorledes de apodictice ville bevise, at de kan skade, saa store Hadere vi ellers ere af alt for frie Skuespil og Skuepladsens alt for ofte Besøgelse.

S—

Agerdyrknings - Catechismus, efter Bornholms Agerdyrknings-Maade, først haandskrevet tilsendt, og nu trykt tilskrevet det Kongelige Danske Landhuusholdnings-Selskab, af Jakob Peter Prahl, Cand. Minist. og Sognedegn for Vester-Marie paa Bornholm. Kiøbenhavn 1777. Trykt og sælges hos August Friederich Stein, boende i Skidenstrædet No. 171. 104 Sider i 8.

Dette Bidrag til en Dansk Agerdyrknings-Catechismus er gandske nyttigt, endskiønt intet findes i hele Bogen, som jo enhver forstandig Agerdyrker selv veed. Svarene passe sig ikke altid ret nøye til Spørsmaalene, da disse staae undertiden i en unaturlig Orden, og ere omflyttede efter Forfatterens Behag. Man bliver ellers her bekiendt med endeel besynderlige danske Ord og Talemaader, som Bornholmerne allene betiene sig af, saasom Garse (p. 49.) for Heire, Fisket for Efteraaret rc. Men hvorfor melder Forfatteren og ikke, at Graabynder der kaldes Graaebønder, eller at Tveplsyningen heder at skiøre; et Ord, som efter vor Meening er meget udtrykkende? Om Giødningen til Rugsæd giver han ikke den rette Underretning, da den deels saaes i Sandjord, som aldrig bliver giødet, og deels i en reen Giødning, hvilket er Aarsag til at Brødet falder meget mørkt, dersom ikke begge Sorter blandes sammen. Det var at ønske, at Forfatteren kunde bringe adskillige Forbedringer i Landhuusholdningen i Drift, som han hist og her saa løselig omtaler; hvortil vi regne det Forslag at kiøre Giødningen ud om Efterhøsten, at opelske Kartofler, at plante levende Gierder rc. Men i sær kunde han maaskee ved sit Exempel formaae Landets Indbyggere til at binde deres Byg og Havre op; thi naar Sæden med alle Axene om Høsten bæres sammen i en Stak, og een staaer oveni og træder dem ned, kan det ikke være andet, end at jo en halv Skieppe eller mere reent Korn maae spildes og forkommes.

(—)

Uden-

Udenlandsk Literatur.

Zürich. Hundert christliche Lieder, von Johann Caspar Lavater. Zürich, bey Orell Geßner, Füeßlin und Comp. 1776. 8. S. 350. Sælges hos Proft for 4 Mk.

Intet synes lettere end gudelige Sange. Et rørt Hierte og en med Religionens Sprog velbekiendt Forstand skulde man holde for at være nok til dette Slags Poesie, og man vil dog finde, at det er forenet med mange Vanskeligheder. At udtrykke sig simpel og dog værdig, levende uden ophidset Indbildnings-Kraft, rørende uden Enthusiasmus, flydende uden Mathed, sterk uden Odens Ild, gudelig uden at være mystisk, sammenhengende uden Konst, lærende uden Torhed; lutter Egenskaber, som lettere lade sig tænke og foreskrive, end overalt iagttage og opnaae. Ingen Tid har flere store Mænd, fornemmelig i Tydskland, stræbt at bidrage til denne væsentlige Deel af Gudstienesten og den private Opbyggelse, end i vor for Christendommens Kundskab saa vigtige Tidspunkt. Blandt deres Arbeyder i dette Fag holde vi de Klopstokiske — Uziske — og Cramerske — for de meest rørende, som bestandig holde Hiertet i en syrig Andagt, de Gellertske for de simpelste og opbyggeligste; og de af Münther og Schlegel for de meest underviisende. — De fleste Sange i denne Samling af Hr. Lavater, kunde vi ikke noksom anprise for deres Tydelighed og bestandige Opmuntring til den praktiske Christendom, i sær ere de, som ere forfattede for Syge og Døende, meget rørende og opbyggelige. Vi vilde uden Betænkning have sat den hele Samling ved Siden af en Gellerts, dersom ikke en mystisk Enthusiasmus, der overalt besieler denne Mand, ogsaa her brød ud og opfyldte endeel Stroser med en brændende Heede, som meer ophidser Indbildnings-Kraften end varmer Hiertet. Den har undertiden forledet ham til at yttre adskillige urigtige Meeninger og hemmelighedsfulde Talemaader, som skal være sterke, men ere overdrevne og upassende for Hiertets Andagt, om ikke gandske uden al Forstand. En Feyl af mindre Betydenhed er og den, at nogle af disse Sange ere alt for lange og paa adskillige Steder matte. Dog vil enhver sand oplyst Christen kunde betiene sig af dem, i sær til den huuslige Andagt, med megen Nytte. Forfatteren selv taler med megen Beskedenhed om dem, og erkiender deres poetiske Ufuldkommenhed. Men naar han fordrer, foruden ovenmeldte Egenskaber, en himmelsk Salvelse, forstaae vi ikke ret, hvad han mener dermed. Dersom Klopstok, Cramer, og i sær Gellert ikke har havt den, da de forfattede deres Sange, vide vi ikke hos hvem den skulde findes. — Vi ville forelegge vore Læsere den fortreffelige Communion-Sang, som er den Nittende iblandt det første Halvhundrede, endskiønt vi ikkun kan anføre Begyndelsen, da den er temmelig lang.

Lied vor der Communion.

Jesus! mit der Schaar der Frommen
Und der Sünder, will ich kommen
Zu des neuen Bundes Mahl!
Alle Christen sind geladen,
Heyland aller! Deiner Gnaden
Ist kein Maaß, ist keine Zahl!

Namenlose Seligkeiten
Willst du, Jesus, uns bereiten!
Hüpfe Herz in Jesu Huld!
Wenn dich Sünd und Elend drücket,
Gott ist hier, der dich erquicket,
Dich entladet deiner Schuld.

Jesus! darf ich Sünder nahen,
Gnad um Gnade zu empfahen,
Ich, der nichts als Fluch verdient?
Darf ich Armer vor dich treten,
Tief im Staube dich anbeten;
Hast du mich, auch mich versühnt?

Ja, auch mir bist du gestorben,
Hast auch Leben mir erworben;
Mich auch ladest du nun ein,
Herr, dein Sterben zu bedenken;
Mir auch willst du Gnade schenken;
Drum soll auch ich mich erfreun!

Aber prüfen in der Stille
Soll ich mich: dieß ist dein Wille,
Heut! nicht Morgen! Heute noch!
Seele! Prüfe deinen Glauben,
Laß dir keine Stunde rauben:
Eins ist noth! Ach, eile doch!

Glaub' ich, daß von Gott du kamest,
Jesus, unser Bild annahmest;

Für uns lebtest, für uns starbst?
Glaub' ich, daß du wieder lebest,
Sündern Sünden gern vergebest,
Seligkeit für sie erwarbst?

Will ich dein Gedächtniß feyern?
Will ich meinen Bund erneuern,
Ganz mein Herze dir zu weihn?
Will ich deine Lieb' empfinden?
Herr! Herr, deinen Tod auskünden?
Ich dein treuer Jünger seyn?

Will ich deine Brüder lieben?
Immer mich im Wohlthun üben?
Leben, aber nicht für mich?
Auf dich sehen, wenn ich leide?
Dir zum Ruhm, und dir zur Freude,
Leben immer nur für dich?

* * *

Seele, denk an deiner Würde,
Drückt dich dieses Lebens Bürde,
Jesus selber ist dein Lohn!
Weine Freudenthränen; Streite,
Ringe, halte fest die Beute,
Dort am Ziele steht dein Thron!

Aber kämpfen wider Sünden
Mußt du bis zum Ueberwinden,
Seele, kämpfen bis zum Tod!
O so schwör ihm redlich Treue
Jesu Christo! Seele freue
Dich, dein Bruder ist dein Gott!

Urigtighederne mod Sproget maae man tilgive Forf. som en Schweitzer. Den følgende efter Communionen er mindre smuk, og har noget af hans Kirkes Lære, som ellers ikke forekommer i disse Sange. Den Tolvte: Jesus paa Golgatha, som bestaaer af fyrretyve Strofer, synes os slet ikke smuk. De Ord: Schattenspiel og Leidenschaft bruger Forf. overalt for ofte. Den fire og tyvende Sang blandt de første Halvhundrede ønskede vi at Forf. ikke havde indrykket, da han selv kalder den en Personlig Sang, som han i en Hast har opsat allene til sit eget Brug. Han foredrager deri en af sine Yndlings-Ideer: at Troen, naar den hos en sand Christen bliver ret stærk, skal endnu i vore Dage kunde frembringe selvsamme overordentlige Virkninger, som paa Apostlernes Tider.

Tage kämpfen, Nächte wachen,
Tödten und lebendig machen
Schweigen, wenn Tyrannen wüten,
Durst und Hunger weggebieten;
Sturm und Ungewitter stillen,
Sterben um der Tugend willen;
Mond und Sonne heißen stehen,
Glaube, daß kannst du erflehen!

Alles lernen, alles lehren;
Wandeln auf empörten Meeren;
Bey den Löwen, wie bey Schaafen,
Ruhig wachen, sicher schlafen;
Riesen schlagen, Heere zwingen,
In den Flammen Gott lobsingen;
Nichts, wenn's auch noch größer wär',
Glaube, dir ist nichts zu schwer!

Dette er gandske falskt, og desuden meget uforsigtig fremsat i et Skrift til Opbyggelse for den almindelige Mand. Forf. er for fornuftig og redelig til selv at tillegge sig denne Troe, men vi frygte, han qvæler sig forgieves med Bekymringer for engang at naae den, og andre med at udraabe:

Glaube, ach! du bist verschwunden!

Da denne Troe vist ikke passer sig uden til de første Christne Tider. —— Af enkelte uforsigtige Talemaader ville vi anmerke følgende. S. 130 lader han den Troende bede at han ikke maae vakle i det gode.

Auch dann nicht, wenn ich Herzgeliebte
Durch reine Tugenden betrübte!

hvordan kan det gaae til? S. 200 beskriver Forf. Evighedens Glæde i disse ikke alt for rigtige Udtryk:

Dann steigt mit jedem Augenblik
Der Seele unaussprechlich Glück
Noch unaussprechlich höher.

Om Christus ved hans Opstandelse spørger han S. 235:

Wie, wie war dir, Sohn! zu Muthe,
Da dein Vater, Lebe, rief.

Dette forekommer os meget uædelt. Ligeledes kan vi ikke finde os i disse Linier om Guds Priis, S. 236:

Worte zwar und Lieder schwächen
Deiner Liebe Glut und Licht.

De Ord Gottes Sonnen-Angesicht, og de Ondes Felsen-Angesicht forekomme os ligeledes ubehagelige. Naar vi fraregne disse og nogle andre deels ubeqvemme deels matte og overdrevne Steder, fortiener Forfatteren megen Tak for den Omsorg han har viist for sine Medchristnes Opbyggelse, Oplysning og Befæstelse i den sande Gudsfrygt.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 12. ——— 1777.

Bekiendelse om Strid imellem Aand og Bogstav, som aabnes ved Troen paa Jesu Naade. Kiøbenhavn 1777. Trykt hos August Friderich Stein. 8. 84 Sider.

Vore Læsere omfavne her en ægte Broder i Aanden til Hr. Provsten i Biergeherred. Samme fanatiske Iver til at oplyse, uden selv undertiden at vise menneskelig Forstand, samme Forvirring i Tanker og Udtryk, samme Dynger paa Dynger af Skriftens Sprog, og samme ravgale Meninger i en af Religionens vigtigste Lærepunkter. Forskiellen er kun, at den nærværende Forfatter, som ustuderet, dræber sine Læsere, hverken med Grædsk eller Hebraisk, men med got ærligt Dansk. Skriftet er deelt i 6 Hovedstykker: Om Adam har havt to Hustruer; Cains Flugt; om Propheternes Ord og Lære er Sandhed; om Mose Grav; om Melchisedech; om den lagte Hiørnesteen. "Disse bogstavelige „Meninger, siger Forf., har min Fader, den rette „Melchisedech, viist mig udaf, som er den rette „Præst efter Melchisedechs Orden." Den første Afhandling begynder saaledes lydende: "Har Adam „havt to Hustruer, siden her staaer i Friderich den „Femtes Oplag, 1 Mose B. 2, 23.: denne gang „er det Been rc.? Den bogstavelige Meening, som synes Forfatteren at ligge i disse Ord, at Adam har tilforn havt en Hustrue, slaaer han med Reysebibelen, " da der staaer: Nu er det Been af mine Been, " og dog var han ikke fornøyet. Dette Nu maae igien kastes overende med hans tydske Bibel, og da finder han, efter den danske Udleggelse: "Dog er det Been rc." Som han dog ikke vilde læse " som en Papegøy eller andre ufornustige Kreature " —— De stakkels Dyr, læse de ogsaa? —— saa saae han, " at det var „ ligemeget, om Adam havde sagt: denne Gang, „ eller Nu, eller Dog; thi han havde den første „ Kraft af Guds levendegiørende Aande, saa han „ kunde see, at denne Gang skeede det, at Gud „ tog Qvinden af hans Ribbeen, som herefter ikke „ skeede mere; " thi —— man merke vel —— " der „ er en stor Forskiel paa hvad som skeer for nærværende Tid, og hvorledes det er skeet, som er den „ forbigangne Tid. " —— Hvilken Sandhed! den allene var Guld værd. Næste Side forklarer han 1 Mose B. 2, 7.: " Her er noget under, som enhver kan ikke fatte. " —— Vist nok ingen uden Forfatteren. —— " Gud er ene; Mennesket hans Billede, „ var og ene, og af dette Billede skulde blive mange, " hvorpaa følger det forunderligste Chaos af Sprog, som gaaer til Afhandlingens Ende.

Af det fierde Hovedstykke ville vi opvarte vore Læsere med Hovedet; det øvrige Corpus kan de gierne undvære, da dette vil være dem svært nok at faae

 ned.

ned. Side 32: "Nu vil jeg i Jesu Navn give den „fierde Betænkning tilkende: Om Mose Grav, 5 „Mose B. 34, 6. Ingen veed Mose Grav indtil „denne Dag; men gaae vi til Jesum, da finde vi, „at Mose Legeme er begravet i Jesu Legeme, hvor„om Michael kivede med Dievelen. Først ville vi „betragte Michael som et Sendebud. Nu forstaaer „vi, at denne Michael maae være den Fyrste, som „Gud befaler at alle skulle adlyde, 2 Mose B. 23, „20." Al den aandelige Forstand vi kan udlede af denne Afhandlings bogstavelige Ord, er: at Forfatteren forstaaer ved Mose Legeme den mosaiske Lov, som er opfyldt og afskaffet ved Christo, hvilket han kalder Side 38.: "At Jesus vandt Seyer, og slog Mose Legeme til Korset, Col. 2, 14. Det er derfor en Glæde at vide, at Jesus tog Mose Legeme med sig i Graven, som Paulus siger Rom 7, 4." S. 35. taler han om det tusindaarige Rige, men som alle Fanatiker saa forvirret; at ingen begriber hans Meening. "Jesu Præster skal have Magt at for„kynde Christi Evangelium, indtil Synden er bragt „af Satan og hans Redskab i det høyeste Tal; og „da skal Vantroende gives i Vildfarelse at troe Løgn, „og da er Satans Tal fyldt, og han skal regiere en „liden Tid, og naar Gud ey længere kan lide Sa„tans Bespottelser, da bliver han igien bunden en „Tid, og Guds Ord skal faae Fremgang og regiere „indtil tusinde Aar er forbie, og man seer Striden „er paa det høyeste." —— Hvor i al Verden kan det passe sig til Ordets Fremgang? —— "da skal „Satan blive løs af sit Fængsel." —— Til Prøve paa Forfatterens sindrige Udtryk, ville vi anføre følgende: "Ja, o Konge! regier mig, saa bliver jeg ey „**huggen i Stykker** —— jeg veed, at du har „giort denne Verden for at **plages udi** —— i det „andet Liv **bruges ingen Præster** —— du gav „os selv en Brudeklædning af **din egen Krop**" —— Naar han beskriver de fem Sandsers aandelige Virkning, siger han: "**Lugtelsen lugter at Ordet** er en Livs Lugt til Salighed." —— Side 62. i den saa kaldte Bøn siger han til Gud: "Dit Gruus „med Steen, Kalk og Tømmer er repareret af Byg„mesteren Gud, som ingen kan overvinde. Stene„ne ere udbrændte af den fornuftigste Pottemager. „Kalken er arbeydet af den kunstigste Mester. Tøm„meret er hugget og tillavet af den store Tømmer„mester, Josephs Søn; derfor kan ingen faae dem „fra Grunden Christus, hvorpaa Huset staaer, som „har 7 Altere, hvorpaa brænder 7 Lamper, som hol„des med Guds høyre Haand —— De brændte her „i Verden, og skinnede paa Golgatha Bierg, hvis „Lys skal her skinne til din Ære, som lyser denne „Bygningsstene, at om der falder nogen Kalk af un„dertiden, da kan de see at hente frisk at slaae efter „med, som er fuld af kraftige og aandelige Bønner, „som Bygningsmesteren efterlod sig. Joh. 17." —— O! Erasme! din megen Læsning giør dig rasende! Dog —— alt dette haabe vi ikke, skal bringe nogen i Forvirrelse, men mod Forf. høysturigtige Forestillinger om Treenigheden tvertimod imod de aabenbareste Sandheder i Skriften, bør vi advare vore Læsere. Hvorfor har dog en Mand, som overalt beraaber sig paa Skriften, forladt dens bogstavelige og klare Meening, og giort sig selv en Forestilling, som Skriften paa mange Steder imodsiger: at de Treenige ikkun skal være tre Virkninger? hans egentlige Meening er vel, tre Benævnelser, hvormed Gud kaldes Fader for Skabelsen, Søn for Igienløsningen, og den Hellig Aand for Helliggiørelsen. Paa denne Forestilling skal han være kommen ved Pauli Ord 2 Cor. 5, 19. Men dersom han nøye overveyer de Steder, hvor Paulus taler om Faderen og Aanden, foruden dem hos Evangelisterne, hvor Christus saa tydelig taler om sig, som en Anden efter sin guddommelige Natur end Faderen og Aanden, saasom: Matth. 11, 27. Joh. 17, 5. Joh. 14, 16. ꝛc. vil han tydelig kunne see, at de Tre i Guddommen ikke kan være tre Virkninger. Da her ikke er Sted til at udføre dette, henvise vi Forfatteren og vore ulærde Læsere til Hs Høyærv. Hr. Dr. og Prof. Balles nye Samling af gudelige Taler, den første Prædiken i den anden Afdeling, som vi holde for den almeennyttigste Afhandling om denne Lære i vort Sprog. —— Ellers siger vor Skribent sig mange Steder aabenbare imod. Man behage kun at eftersee Side 75., hvoraf vi ville anføre følgende: "Vi maae ikke formaste os, at agte „den Hellig Aand ringere end Faderen og Sønnen, „fordi vi ikke kan fatte Guds Ubegribelighed i Tre„enigheden, under hvilken han har aabenbaret sig „for os. Og naar Thomas kalder ham sin Herre „og sin Gud, Joh. 20, 25., saa nægter han dermed „ikke de andre to Vidner i Guddommen, 1 Joh. 5, „6., hvorved Sønnen blev aabenbaret." Her taler han med Skriften, men paa selvsamme Side taler han

han tvertimod. Da vi vide, at han har i Sinde at udgive flere Skrifter over denne Materie, bede vi ham, saa dyrebar hans Medbrødres Oplysning og hans eget Vel er ham, ikke at forvirre svage Siele ved saa urigtige og skriftstridige Forestillinger, men holde sig selv til Skriftens egen udtrykkelige Lære, og lade andre nyde den Roe, som de finde ved at tilbede med Apostlerne den Treenige, ikke som tre Virkninger, og ikke heller som tre Guder, men som tre lige Mægtige, lige Fuldkomne, lige Evige, der besidde det samme guddommelige Væsen, og som tilkommer den samme guddommelige Tilbedelse.

J.

Udenlandsk Literatur.

Hamburg. Die Geschichte von Hamburg, für den Liebhaber der vaterländischen Geschichte, Der erste Theil. Hamburg, bey Johann Georg Fritsch und Compagnie, 1776. 318 Sider i Qvart. Sælges hos Proft for 3 Rdlr.

Allerede i forrige Aar anmeldte vi vore Læsere det første Stykke af dette smukke, men derhos vidtløftige Verk. Den ubenævnte Forfatter deeler Hamborgs Historie i den ældre og nyere, hvoraf den første skal gaae til Reformationens Begyndelse i Hamborg 1528., og altsaa fra 808., i hvilket Aar han troer Staden at være bygt, indbefatte en Tid af 720 Aar. Det andet Stykke afhandler da dens Historie fra 808. til 814.; det tredie fra 814. til 865., i hvilket Tids-Rum St. Ansgarii Levnet indtager det meeste. Det fierde Stykke indeholder den Hamborgske borgerlige Historie fra 865. til 1106., og det fimte Stykke Stadens Kirke-Historie i samme Periode. Endelig sluttes dette Bind i det siette Stykke med almindelige Betragtninger over Hamborgs Historie fra 808. til 1107., og en kronologisk Fortegnelse over jevnaldrende enkelte Skrifter, Breve og Diplomer, som tiene til at oplyse den Hamborgske Historie, samt Anviisning, hvor de findes. Disse Stykker, i alt 110., ere alle trykte, og tildeels meere end eengang; dog er man Forfatteren megen Tak skyldig, for her paa eet Sted at have samlet dem. De ere ey heller alle lige vigtige; thi hvad Hielp skal Historieskriveren kunde faae af alle de Legender, Antiphoner, Officier og Hymner om St. Anscarius, som her anføres No. 15.–25.? Maaskee man og bør tvivle, om de alle ere ægte. I det ringeste har man stor Aarsag dertil, i Henseende til de to første, i hvorvel Forf. S. 141. f. søger at forsvare dem, indtil et lidet Tillæg, som øyensynligen er tilsat i meget nyere Tider. Med hvert Stykke følger, som en Vignette, en Prospekt af Hamborg i de ældre Tider, meget smukt stukken af Rolffsen, og et Portrait af en Hamborgsk Øvrigheds-Person, af Fritsch. Disse ere: L. Petrus Lütkens, Raadsherre i Hamborg 1678., Borgemester 1687. døde 1717. D. Lucas a Borstel, Syndikus 1687., Borgemester 1709., død 1716. L. Henrik Diederik Wiese, Raadsherre 1716., Borgemester 1720., død 1728. L. Garlieb Sillem, fød den 15 Juni 1676., Syndikus 1710. den 8 Sept., Borgemester 1717. den 7 Sept., død 1732. den 26 Decembr.; og Hans Jakob Faber, Raadsherre 1710., Borgemester 1722., død 1729. Saa smuk som baade Stikket og Trykningen er, saa vel er og Skriftet selv skrevet, da Forfatteren viser en stor Lærdom, en vidtløftig Læsning, og en priselig Upartiskhed. Saaledes henfører han Side 223. den Myndt af Keyser Ludvig den Fromme, med en Kirke og den Omskrift xpistiana relicio, ikke som Langermann og andre Numismatiker, til Domkirkens Opbyggelse i Hamborg: Ligesom det og maaskee er rimeligere, at den er slaget i Anledning af Christendommens Indførelse i Danmark, end over en enkelt Kirkes Bygning. De under hver Afdeeling fremførte Vidnesbyrd af gamle Skribentere, forhøye meget Skriftets Værdie. Kun var det at ønske, at Forfatteren havde været lidet kortere; thi skriver han saa meget om de Tider, om hvilke saa lidet kan siges, hvor meget vil han da ikke skrive om de Tider, som ere opfyldte med saa mange merkværdigere Tildragelser?

R.

Frank.

Frankfurt und Leipzig. Halladath, oder das rothe Buch, zum Vorlesen in den Schulen. Frankfurt und Leipzig 1775. 8. S.

I den østerlandske Smag har den berømte Gleim opsat dette meget poetiske Skrift til Underviisning for Ungdommen. En persisk Viis nedskriver sine Betragtninger i sin røde Bog over den Evige, Forsynet, Religionen, Dyden og Pligterne med en Skarpsindighed og Varme, som oplyser Forstanden og smelter Hierterne. Kun det mørke Sving, som Hr. Gleim har maattet give sin Viis, giør dem noget svære for Ungdommen. Vi vide ingen af de tydske Poesier disse nærmere ligne, end dem af Forfatterens Ven, den udødelige Kleist. Hr. Gleim har og betient sig af samme Verseart, de femfoddede mandlige Jambiske, som i de Kleistiske Sange have saadan et melankolskt rørende Fald. Man læse følgende af det 8 Stykke i den første Deel:

—— —— —— —— —— Du,
Der du mit deines Geistes, und vielleicht
Mit deines Leibes Kräften nichts gethan
In deinem Prüfungsleben hast, o du!
Tritt her zu mir auf diese Höh, und sieh
In diese lachende Gefilde, sieh
Was deine Väter thaten! Diese Flur,
Die du so schön vor deinen Augen siehst.
War eine Gegend ohne Leben, war
Den Menschen todt. Von deinen Vätern ward
Sie aufgeweckt in dieses Leben! Geh,
Und brauche deine Seele, deinen Leib,
Wie dein und deiner Väter Gott,
Der erste Schöpfer sie geschaffen hat!

Naar den sundeste Moral foredrages under saa behagelig en Dragt, kan den ikke andet end vinde mange Yndere. Vi troe, ikke at mishage vore Læsere, om vi her oversætte det sidste Stykke:

Barnet.

O hvilken Glæde, hvilken Glæde kan
Vort Hierte føle, naar det er endnu
Uskyldigt! Hisset sat et Barn sig ned,
En deylig Foraars-Morgen sat det sig
Ned ved en deylig Blomster-Kurv, og det
For første gang ved denne smukke Kurv.
Nu farer det med spæde Barne-Haand
Omkring i Blomsterne og leer. Hvor glad
En efter anden tager op, hvor høyst
Fornøyet seer det nu paa den, nu den!
Hvor studser det, naar det blir Rosen vaer!
Og naar dens søde Aande stiger op
I Barnets lille Næse, og naar det
Da nyser, og dets Moder raaber: Hielp,
Hielp Gud dig lille Søn! O hvilken Lyst
Fornemmer Barnet! hvilken Engle-Lyst
Fornemmer hun, den beste Moder, hun
Som tager Barnet paa sit Moder-Skiød
Og kysser, favner det! — Saaledes vær'
Den Unges og den Gamles Hierte reent,
Uskyldigt, naar det her ved Bækken, hist
Ved Blomsterstrøede Høy vil øse af
Det Hav af Glæder, som vor Fader, Gud
For sine Mennesker har overalt
Udøst! O Glæde, hvilken Glæde er
Det, naar man i en stille Aften seer
I Stiernehvælvingen den Evige,
Ham, alles Fader, Gud! —— Af saadan Fryd
Min vederqvæget Aand den føler sig
En Haandbred større, synes mig et høyt
Opløftet Væsen, som blev værdiget
I Glædens høyeste Triumf, at see
Med et besielet Øyekast henind
I denne Afgrund af hans Herlighed.

J.

Nye

Kritisk Tilskuer

over

Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 13. ——— 1777.

Historiske Efterretninger om velfortiente danske Adelsmænd, med deres Stamtavler og Portraiter, ved Tycho de Hoffmann oversatte, forøgede og forbedrede. Første Deel. Kiøbenhavn 1777. 4. Sider 190. Med Kaabere og Stamtavler. Trykt og forlagt af Madam Godiche. Sælges til Subscribentere for 17 Mrk.

Paa en Tid, da vort Sprog æres tilligemed vore Indfødte, burde den danske Adelshistorie ogsaa være dansk. Elskere af genealogiske og heraldiske Efterretninger ville finde meget Interressant i Oversættelsen af dette ved sine udvortes Prydelser anseelige Verk. Foruden Nøyagtighed og Reenhed i Sproget, har den vundet adskillige vigtige Forbedringer. Mange Feyl ere rettede, endeel nye Anmerkninger tilsatte. Blant de Thotter Efterretningen om Hr. Aage Thott, og blant Friiserne de om Jesper Friis, samt i Fortalen om Vice-Admiral Kaas af nye tillagte. Det Thottiske Vaaben hertil stukket, og i sær de fleeste Stamtavler gandske omstøbte, og den sidste over Friiserne nye. Den Gersdorfske, som i Originalen havde tre forskiellige Familier sammenblandede, er her gandske omarbeydet. Overalt ere de næsten alle fortsatte til vore Tider. Paa dette møysommelige Arbeyde har Hr. Sandvig, som har besørget Udgaven, anvendt megen Flid, ligesom Forleggerinden fortiener megen Tak for hendes vedvarende Omhyggelighed for vigtige Verkers Befordring. Nogle smaae Urigtigheder ville vi erindre. Undertiden ere et Par Steder udeladte af Originalen, saasom Side 8, Lin. 18. i Gieddes Historie, disse Ord: "Han skienkede 1000 Rdlr. til syge Matrosers „Hielp, som have sat sit Liv i Vove for Fædrenelandet. „Han blev begravet i Roeskilde Domkirke, men han „lever endnu i Efterslægtens Erindring ved den „Ære, han har indlagt sig ved sine store Gierninger. „Denne hans utrættelige Omsorg har Dannemark „at takke for den blomstrende Tilstand, hvori dens „ostindiske Handel for nærværende Tid befinder sig." Side 14. om Christopher Hvidtfeldt, efter de Ord: "Da han kom hiem igien, blev han forlehnet „med Nyborg, som han afstod for Tronhiem" hedder det hos Hoffman: "hvor han overtalede Bi„skop Oluf til at antage den lutherske Religion." Endskiønt dette sidste er falskt, og det første Sted tvivle vi om er rigtigt, havde vi dog ønsket, at Hr. Sandvig havde fulgt sin Plan, da han ellers overalt, naar han retter Hoffman, anfører hvad Originalen har, og sin Grund, hvorfor han forandrer det. Ved denne Leylighed ville vi berette Oprindelsen til det bekiendte Ordsprog: Det er ude med

Ove Giedde. Da en norsk Bonde, som havde noget at ville søge hos Giedde, saae ham sidde allene ved sit Taffel i en Guldgaloneret Klædning at spise Sallat, og drikke Mosel-Viin, udbrød han med megen Jammerklage ved sin Hiemkomst: Nu er det ude med Ove Giedde, han aad Græs, drak Vand, og hans Kiole var bestukket med Halmstraae. Ordsproget bruges ikke, som Hoffman siger om den, hvis Tapperhed er aftaget ved noget ulykkeligt Tilfælde, men om den, hvis Midler ere fortærede, og som maae see sig bragt til en yderlig Trang. S 30. Lin. 11. forekommer **nedlagt** sig paa Tronen i Stedet for **nedladt**. Ved Genealogierne ere nogle af de nu levende Adelsmænd, saasom blant Gieddernc, Kammerjunker **Giedde** hos Hans Kongelige Høyhed Kronprindsen, forglemt. Blant Anmerkningerne findes 2 til den Thottiske Familie undertegnede U., som vi ikke kan ansee for meget vigtige. Af Hs. Excellence Hr. Statsministerens egentlige Levnet, findes intet uden denne Anecdote, at „da Hr. Greven blev født, slog Seyerverket paa Thurebyeholm 80 Slag i eet væk.“ Og i den anden Anmerkning, at Hr. Generalmajor **Kruuse** blev fangen af Carl den Tolvte ved en æng Pas, „som vist var ved Høland„ heder det: „ligesom den grædske General **Themistokles** fordum ved Thermopylas.“ Det var ikke **Themistocles**, men den lacedæmoniske Konge **Leonidas**. Vi beklage Efterkommerne, som ikke skal have andre Efterretninger om denne store Statsmand, end en Klokkes Slag paa Thurebyeholm. Er det da at undre, at vi vide saa lidet om vore Forfædre, siden det til Verdens Ende skal blive Moden, intet at skrive om de nærværende Tiders Tildragelser, ligesom de skulde blive uforglemmelige, fordi den nærværende Slægt veed dem? —— Verket skal bestaae af 3 Bind, som Forlæggerinden vil fortsætte, naar hun seer sig skadesløs. Dette Bind indbefatter de 2 første Deele af Originalen. Deri er den **Gieddiske**, **Hvidtfeldtske**, **Friisiske**, **Skeelske**, **Gersdorffske**, **Høegske**, **Urupske**, **Rantzauske**, **Giøeske**, **Kaasiske**, **Trolliske** og **Kraghske** Familiers Historie, endskiønt man ved nogle ikke faaer Familiens, men kun et Par berømte Mænds Historie, saasom ved den Gieddiske Hr. Admiral **Gieddes** og den tappre Generalmajor **Løvenhielms**. —— Med dette Bind følger 10 adelige Portraiter foruden Hr. Forfatterens, og en Prospect af Trankebar, overmaade velstukne af berømte franske, hollandske og tydske Mestere. I Verket selv findes 20 Kaaberstykker, Portrætter og Vaabener, saint dermed følgende 22 Stamtavler. Den Vignet over Dedicationen er anbragt uden al Smag. —— Som Efterretninger om nogle velfortiente Mænd, har dette Skrift virkelig sin Fortieneste, foruden det, at det er det eeneste af nogen Vigtighed, vi endnu har om den danske Adel. **Gieddes**, **Løvenhielms**, **Axild Hvidtfeldts**, **Josias** og **Henrik Rantzaus**, **Trolles**, og i de andre Deele den store **Juels**, **Brahes** og **Griffenfeldts** &c. Historie læses med Fornøyelse. Men Forf. har langt fra ikke giort noget Valg iblant Begivenhederne, og ikke overalt øst af de rette Kilder. Man kan allevegne kiendelig spore hans Hast. Han anfører meget overflødigt, ubetydeligt, fabelagtigt, og for en Historieskriver ikke værdigt nok. Hans Stiil er skiødesløs, og hans Roes og Dadel meget overdreven og urigtig anbragt. Han giør undertiden Vidunder af meget smaae og tilfældige Hændelser, som: at den Seyer **Løvenhielm** indlagde sig over de Svendske just faldt ind paa Prindsesse **Sophie Hedevigs** Fødselsdag. Hvor ammestueagtig er det om **Rantzaus** Kaarde, Side 115.! dog, dette kommer allene Skriftet selv, men ikke Oversætteren eller Udgiveren til Last. — Til dette Verks større Fuldkommenhed vilde det meget biedrage, om de Efterlevende af enhver Familie vilde indsende Efterretninger om deres Forfædre til Forlæggerinden. Skal vi engang vente noget fuldstændigt i dette Fag, bliver dette Verk meget brugbart. Hr. Hoffman har og virkelig brudt Iisen; og saa prægtige Kaabere vil man neppe saa snart kunde vente. Derimod kan man ønske, engang at saae et Verk hvor alt det er samlet, som henhører til alle danske, norske og holsteenske adelige Familier, samt de deri forekommende Personers Omstændigheder, og det alt oplyst af ægte og tilforladelige Kilder. Dog —— et halvt Aarhundrede skal neppe være tilstrækkeligt, om et Selskab af deri meget kyndige Mænd foreene sig, for uophørlig at arbeyde derpaa med utrættet Flid, stor Understøttelse og Hielp fra alle Hovedkilder.

(*)

Flens-

Flensburg. Historische und genealogische Nachricht von dem uralten adelichen Geschlecht derer von Zaum oder Suhm, welches im neunten Jahrhundert in Pommern entsprossen ist, und sich in den folgenden Zeiten in Holland, Schweden, Pohlen, Rußland, Mecklenburg, Sachsen und Holstein, wie auch in den beyden Königreichen Dännemark und Norwegen ausgebreitet hat; ausgearbeitet und ans Licht gestellet von Olaus Heinrich Müller, Königlich Professor der gelehrten Geschichte bey der Universität zu Kopenhagen. Flensburg, gedruckt mit Serringhausenschen Schriften 1775. 206 Sider i Folio og 48 Sider Bilager.

Saa fuldstændig en Efterretning maatte enhver Adelsmand ønske sig over sin Familie; men som den mindste Deel var det muligt at give den. I Følge en gammel Efterretning om den Suhmske Familie er den oprindelig Gullandsk, hvorfra to Brødre i ældgamle Tider begave sig, den eene til Møen og derfra til Halland, den anden til Bornholm og derfra til Rügen, hvor deres rette Sæde siden har været. Men er det kun vist, at der i Kirke-Ruderne paa Møen og Bornholm findes Spor af deres Ophold sammesteds? Nok er det, at kun faa Familier kan rose sig af en høyere og beviisligere Alderdom. De Mænd af denne Familie, hvis Levnet særdeles omstændelig beskrives, ere Ernst von Suhm, Keyserlig Oberst; Valentin Suhm, Raadmand i Kiel; M. Michael Suhm, Conrector i Kiel; M. Valentin Suhm, Kongelig Notarius Publicus i Kiøbenhavn; Henrik Suhm, Etatzraad og Amtmand i Pinneberg; Ernst Henrik von Suhm, Chursachsisk Generalmajor; Burchard von Suhm, Kongelig Polsk og Chursachsisk Geheime- Krigs- og Kammer-Raad; Ulrik Friderik Suhm, Kongelig Dansk Admiral; og Hr. Kammerherre Peter Friderik Suhm. Ved Leylighed gives tillige Efterretning om de Langemakers, Münnichers, Oetkeners, Witkeners, Rheders, Dessèners, Guders, Bruggemanners, Hausmanners, Angellers og Colleters Familie, saa at dette Skrift nødvendig af flere end een Aarsag maae være dem kierkommet, som elske genealogiske Efterretninger. Bilagerne bestaae af fem Stykker, som enten ere Gratulations-Vers til M. Michael Suhm, eller af ham forfattede; dog findes deriblant hans Liigtale over Hertuginde Christina af Slesvig-Holsteen, som det vigtigste Stykke i dette Anhang. Af hvilken anden kunde man vel vente en saa omstændelig Efterretning, end af Hr. Professor Møller, som med saa stor Lykke forhen har arbeydet i den Slesvigske og Holsteenske Adelshistorie, og derhos besidder den allerstørste Samling af slige Smaaeskrifter, som dertil ere aldeles nødvendige?

(K.)

Udenlandsk Literatur.

Leipzig. Anton Friderich Büschings, Königlich Preuss. Ober-Consistorialrath rc., Beschreibung seiner Reise von Berlin über Potsdam nach Rekahn ohnweit Brandenburg, welche er vom dritten bis achten Junius 1775 gethan hat. Mit Landcharten und andern Kupferstichen. Leipzig 1775. Gedruckt bey Friedrich Gotthold Jacobäern; im Verlag der Haude und Spenerschen Buchhandlung zu Berlin. 352 Sider i Octavo, og 3 Kaaberstykker.

En Beskrivelse over en Reyse paa fem Dage og en Vey paa $6\frac{1}{2}$ Miil, og dog saa stor! ville maaskee nogle Læsere sige, og de havde Ret, hvis den ikke var skrevet af Hr. Büsching. Men han reyser ey blot for at reyse; men fortsætter endog paa Lyst-Reyser sine Bestræbelser til Videnskabernes, og fornemmelig Jordbeskrivelsens Forbedring. Han lader altsaa intet gaae umærket forbie. Stæder, Slotte, Marke, Landsbyer, Floder, Fabriker, Gaarde, alting drager hans Opmerksomhed til sig, og om alting underholder han sine Læsere saa vel, at de vist ville læse hans Reysebeskrivelse med Fornøyelse, da han i en munter og levende Stiil underretter dem om den Egns Historie, Geographie og Oekonomie. Det

Det prægtige Berlin, det mageløse Sans-Souci ere i sær omstændelig beskrevne, og de Malerier, som udgiøre et af deres fornemste Zirater, nøyagtig optegnede, ja endog S. 76-86. 90-95. 104-117. i deres Orden forestillede. Fornemmelig giver Hr. B. Agt paa Folkemængdens Formeerelse, Rettens Forvaltning, de Kongelige Intraders Tilstand og Fabrikvæsenets Historie. Det ægte Porcelains-Fabrik i Berlin og Silkeavlingen, som 1774. har givet i de samtlige preussiske Lande 6849 Pd. 26½ Lod, à Pundet 5 til 6 Rdlr., fortiener megen Opmærksomhed. Ved Rekahn, en Landsbye ved Brandenborg, hvor hans Reyse ender sig, giver han og en god Efterretning om de fortreffelige Skole-Anstalter, som Hr. Domdechant von Rochov der har indrettet, hvori Børn, ey som paa de fleste andre Steder, lære kun at læse og skrive, men endog at tænke og føle, to Ting, som man i mange Skoler ikke veed engang at være til. De med Skriftet følgende tre Kaaberplader ere et Reysekort, samlet af Hr. Hofraads Oesfelds Karter, og ypperlig stukket af Berger, en Prospekt og Grundtegning af et grundmuuret Bondehuus, et Kart over Campementet ved Brandenborg 1741., og en Grundtegning og Prospekt af samme Stad. En Reysebeskrivelse som denne, over et Stykke af de danske Stater, vilde vist være meget kierkommen, og skulde derom ikke kunde siges lige saa meget merkværdigt, som det Hr. B. har sagt os om sin Reyse?

(R.)

Des Herrn F. W. Gleims Fabeln. Zwey Bücher, mit Kupfern, 1776. Uden Bogtrykkers eller Stedets Navn. 110 Sider. Sælges hos Proft for 4 Mrk.

Dette er en meget slet Udgave af de Gleimske Fabler. Slet Papiir, slet Tryk, og endnu slettere Kaabere. Fablerne selv ere langt fra ikke saa smukke, som man skulde formode af saa berømt et Navn. I de fleste have vi fundet liden Opfindelse, matte Beskrivelser, og de gamle Fortællinger paa nye opvarmede uden at lade sig see i en skiønnere Klædning. I Sammenligning med en la Fontaines og Gelerts maae disse tabe meget; dog miskiendes ikke overalt den Gleimske Muse, i sær fremlyser hans Hoved-Karakter, som er Naivitet, i endeel. Følgende i den anden Bog holde vi for noget nær de smukkeste:

III. Fabel.

An Herrn Geßner,

Den Verfasser des Daphnis.

Dein Daphnis, Freund! der Hirten Ruhm und Preis
Lebt noch, wie du so leb in lange Zeit!)
Ein Leben voll Zufriedenheit:
Hör an, was ich davon für ein Geschichtchen weiß.

Ein König reitend in der Mitte
Von einem prächtigen Gefolge, sah,
Vor seiner kleinen grünen Hütte
Den Schäfer stehn. — Was machst du da?
Fragt ihn der König. Was ich mache?
Antwortet Daphnis: Hum! ich seh die Sonn und pfeife!
Sonst nichts? —— Das siehst du ja! ich greife
An meinen runden Hut, auf dem ein Blumenkranz
Strahlt, wie dein Stern, und grüsse dich, und lache!
Warum? —— Weil du der grossen Sonnen Glanz
Verdunkeln willst. Solch eine Herrlichkeit,
Hat dein und deines Pferdes Kleid.
Der König sagte nicht ein Wort,
Und ritt mit dem Gefolge fort.
Jedoch verglich er oft mit seiner Herrlichkeit
Des pfeifenden Zufriedenheit!

XXI. Fabel.

Die Turteltaube. Der Wanderer.

Der Wanderer.

Was machst du da, du kleine Turteltaube?

Die Taube.

Ich seufze. Mein getreuer Mann
Ward einem Jäger hier zum Raube,
Dem ich doch nichts gethan.

Der Wanderer.

Ey so flieg weg, wie? wenn er wiederkäme
Mit dem Geschütz, das ihm das Leben nahm,
Und gleichfals dir das Leben nähme?

Die Taube.

Thut er es nicht, so thut es doch der Gram.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 14. ——— 1777.

Konga Erfda ok Rikis Stjorn sive successi Regia & Regni Administratio. Ex illustriss. Biblioth. *Suhmiana*, cum versione latina, & lectionum varietate hactenus nunquam edita publici juris facit *Grimus Jonæ Thorkelin* Isl. Hafniæ MDCCLXXVII. Typis Simmelkaerianis. 4 Ark i stor Octav. Sælges hos Simmelkier for 1 Mark.

Udgaven af denne Kong Haagen Magnusens, tilforn hos os ubekiendte Lov om den Kongelige Arve-Følge i Norge, og Rigets Bestyrelse i Kongens Mindreaarighed, er atter en nye Frugt af Hr. Kammerherre Suhms utrættelige Virksomhed for vor gamle Histories Oplysning. For den Nøyagtighed, hvormed Hr. Thorkelin har besørget Originalens Afskrivning, fortiener han at roeses, men langt fra ikke for den deraf givne latinske Oversættelse. Efterat Hr. Thorkelin i sin Fortale har givet nogen Efterretning om den Koder, hvorefter dette lille Skrift er udgivet, hvoraf ogsaa meddeles en i Kaaber stukken Skriftprøve af 4 Linier, og om begge dets Deeles Anledning og Historie, forsikkrer han, at han indtil det mindste Komma har udskrevet sin Koder, og Ord til andet (verbotenus) oversat det paa latin, posthabito curiali stylo, hvormed han har villet tiene dem, der ey forstaae det Norske, ligesom han og, ved nøye at beholde sin Originals Form, har villet giøre dem en Tieneste, der ere orthographiæ *gliscentis* ævi cognoscendæ avidi. Vi maae sige, at vi slet ikke forstaa hvad gliscentis paa dette Sted skal betyde; vel vide vi, at *glisco* i Middelalderens Skrifter jevnlig betyder: jeg vil, jeg begierer, men at det nogentid, førend nu af Hr. Th., er bleven brugt om den forbiegangne Tid, troe vi ey, og dette bliver dog nok dette Steds Meening. Dog, dette er ikke det eeneste Sted, hvorved vi ere misfornøyede med Hr. Ths. Latinitet, der nærmer sig til culinaris, og tillige er blandet med det han behager at kalde curialis. Skulde f. Ex. vel nogen, som i Oversættelsen læser følgende Periode: Constat omnibus, *mortuo parente nostro*, Nos *per divinam clementiam ad summam imperii capescendum* electos, precibus & consensu populi, Codicem legum quem rogante & consentiente populo, Venerabilis Dominus Rex Magnus dilectissimus pater noster *compilaverat*, examinasse & examinari curavisse, forestille sig, at i Originalen staaer: Þat er allum monom kunnight at sidan Gud kaus oss (her nævnes jo ingen divina clementia) til Rikis Stjornar (hvorfor er dette ey oversat ved Regni gubernatio, eller som her staaer paa Titelen: administratio, heller end ved en Talemaade, som ey engang er ret stavet) eptir nart Foreldri (alisca ey

M alle-

allene efter hans Faders Død, som her staaer i Oversættelsen) hafum ver saker (dette Ords Idiotisme, som svarer til ergò i Latinen, kunde vel og have været anvendt i Oversættelsen) bönastader oc samþycter alþydu skodat oc skoda letet logbok þa er virdulegar herra Magnus Konungr Fader uar Kiaraste hafdi saman sett (altsaa *composuerat*, og ikke *compilaverat*, et nædelt Ord om en Konge) eftir alz Landzens bönastad oc Samþyct. I Haandskriftets Titel oversætter Hr. Th. de Ord, at eingin bok *skildi logtekin vera* er eigi hefdi þetta ersda tal, saaledes: *cauens*, ullum codicem, hac carentem successione *adprobatum iri*. Hvad Forklaring skal man giøre herover? Hvad var det for Bøger, som skulde approberes, og til hvad Ende skeede denne Approbation? Vi lære det ey af Oversættelsen, men Originalen siger tydelig nok, at ingen Bog skulde være *logtekin*, lovtagen eller gieldende i Lov og Ret, uden den hvori dette Arvetal fandtes; og altsaa see vi baade hvad Bøger det var, og hvori den saa kaldte Approbatio bestod. Iøvrigt er hele Oversættelsen fuld af saadanne smaae Feyl, og foruden det, at den har et gandske andet Sving end Originalen, opfyldt med grammatikalske Vildelser, af hvilke vi ikkun vilde anmerke: subnectandam Fort. p. XIV.: Sed compertos fuisse, i Stedet for: Sed quia nobis compertum est. p. 3.: omnes leges *servatas* iri, for: servatum, p. 4.: qui illorum pueros esse nedum erant digni, for: pueri, ibid. og mange flere. Vi vilde altsaa bede Hr. Th. at lære Latin først, førend han giver os flere latinske Oversættelser (som vi desuden ikke behøve; thi hvo som forstaaer det Norske, har ingen Oversættelse nødig, og hvo som ikke forstaaer det, lærer det aldeles ikke af hans Oversættelse), og tillige at give Agt paa Trykkens Rigtighed, som herudi ved mangfoldige Trykfeyl er vanskabt, s. s. p. 2.: Konungs for Konungr, p. 6.: Jarundat for Jarundar, noteghs for noreghs &c. De forskiellige Læsemaader af Rikis Stjorn som alle ere tagne af et Msc. Bibl. Magnæan No. 851. in Folio fylde otte Sider, da endog det allermindste Ord forklares paa Latin, som gemeenligen skeer bedre end i Skriftet selv. Ellers havde det vist nok været beqvemmere for Læseren at finde Varianterne neden under hver Side, end her at søge dem paa eet Sted ved Slutningen af Skriftet.

M.

Det Islandske Jus criminale eller Misgierningers Ret, tilligemed Processen, efter Landets gamle og nye Love, confereret med de derhen hørende Danske og Norske Recesser, Love og Forordninger. Forfattet af Svend Sølvesen, Lavmand Norden og Vesten i Island. Kiøbenhavn 1776. Trykt hos August Friderich Stein, boende i Skidenstrædet No. 171. 8. 659 Sider.

I en Tid, da Lovkyndigheden af alle Kræfter drives, da man stræber at udbrede Orden og Tydelighed i alle dens Deele, er det os kiert, undertiden at see Arbeyder lagte for Dagen, som baade antænde Lys for Begyndere, og tillige legge paa eengang samlet for Øynene, det, som man ellers med Møysommelighed skulde eftersøge i mange Mænds Verker. Hr. Sølvesen har her samlet det meeste, som efter hans Plan kan anføres under Misgierings-Retten, afhandlet det temmelig ordentlig og tydelig, og giort hans Landsmænd i sær stor Lettelse i denne Deel af Jurisprudencen. At Sproget ikke overalt er saa tydeligt og reent, maae man tilgive Forfatteren, som en Islænder. Maaskee og det 6 Kapitel om Troldom kunde været udeladt. Undertiden tilføyer han en eller anden snurrig Anmerkning. Saaledes Side 80.: om det kan ansees for en Vaade, naar een i Vankundighed, skiønt i en god Meening, foreskriver en anden en Lægedrik, hvorved den anden døer, legger han til: „Dog, mig synes det ikke saa „let en Sag, med mindre det skede ved een, som „er authoriseret til at skikke Folk ind i den anden „Verden.“

A.

Udenlandsk Literatur.

Danzig und Leipzig. Beyträge zur Kenntniß seltener und merkwürdiger Bücher, mit besonderer Rücksicht auf die Numismatik, von Carl

Carl Benjamin Lengnich. Erster Theil. Danzig und Leipzig, bey Daniel Ludvig Wedel 1776. 8. 144 Sider, foruden 22 Sider Fortale og Indhold. Zweyter Theil 215 Sider, med 14 Sider Fortale og Indhold.

Af disse to smaae Deele, hvoraf den sidste er forsynet med to brugbare Registere, er den første upaatvivlelig den beste, da i den anden ikke indeholdes noget Verk af Vigtighed eller overmaade Sieldenhed. Den bestaaer for det meeste af en Recension over Bogfortegnelser, hvorved Hr. L. giør den ikke ubetydelige Anmerkning, at man ey strax bør formere Tallet af meget rare Verker, fordi de findes i mange forskiellige Bogfortegnelser, efterdi et Exemplar gierne Tid efter anden kan komme i flere end een Bogsamling. Den første Deels Indhold er derimod vigtigere, da den indeholder Bøger af største Kostbarhed og Sieldenhed. Til den første Klasse hører: Bandurii numismata Impp. Romanorum Lutet. 1718. Fol. Jo. Vaillant numismata Imp. Rom. ex edit. J. F. Baldini, Rom. 1743. 4to. og P. R. d'Tiregale Medailles sur les principaux évènemens de l'Empire de Russie. à Potsdam 1772. Fol. Til den anden Klasse henhører to meget rare, og hidindtil ubekiendte Udgaver af Malleus Maleficarum (om hvilken, Menneskeligheden beskiemmende Bog, man heraf læser endeel, som man ey før vidste), Opus Conformitatum b. Francisci ad vitam J. C., af den Meilandske Udgave 1513., hvorved tillige gives en god Underretning om den første Udgave af dette taabelige Skrift, Alcoranus Franciscanorum Latino Gallicus, hvis latinske Titel første gang udgives af Forfatteren, og en meget rar Udgave af Dares Phrygius uden Steds eller Aars Benævnelse, hvoraf Forfatteren meddeler det foranstaaende Brev og det første Kapitel, tilligemed samme Stykker af Smids Amsterdamske Udgave af 1702., hvorimellem findes en overmaade stor Forskiel. Ved Slutningen af den første Deel findes 2 Tillæg til Bandurii Bibliotheca nummaria, og ved den anden Deels Ende en Følge af 40 Danzigske Guldmynter fra 1540–1734., hvoraf Forfatteren selv har seet de fleste.

Z.

Dresden. Leben Johann Friedrichs des Großmüthigen, Chutfürstens von Sachsen. Dresden 1776. 8. 96 Sider. Sælges hos Proft for 1 Mk. 4 ß.

Dette Skrift er atter en Frugt af den flittige Forfatter, som har skienket os Leben Wittekinds og Wodan (*). I Slutningen af hans Wodan har han nemlig lovet Biographier over Conrad den Store, Friedrich den Viise, og Johann Friedrich den Ædelmodige, hvoraf de tvende første ligeledes i forrige Aar ere udkomne i Dresden. Dog, vi skulde desuden have kiendt ham. Hans flygtige Skrivemaade, Mangel paa Kritik, Urigtigheder og Uordener ere stedse de samme. Efter en kort Indgang til Johann Friedrichs Historie fortæller han os Johannes og Henrich den Frommes Herkomst. Her berettes iblant andet, at Johannes blev født med et forgyldt Kors paa Ryggen. S. 8. Nu vil Forfatteren give en Beskrivelse over Kirkens Tilstand i Begyndelsen af det sextende Aarhundrede. Man læse den, saa ufrugtbar, som den er i Compendierne, f. Ex. i Rechenbergs. Herpaa følger Johann Friedrichs Opdragelse og Formæling, hans Regierings Begyndelse og første Anordninger. Ligeledes Hertug Mauritzes, Henrich den Frommes ældste Søns Opdragelse og Reyser. Dennes Historie var saa nøye forenet med Johannis, at den ikke kunde forbiegaaes. Aarsagerne til Uenighed imellem Johann og Mauritz. Den sidste foretager et Tog mod Tyrkerne, hvorved han erhvervede sig Keyserens Gunst. Churfyrst Johannis fiendtlige Foretagender mod Hertugen af Braunsvig. Hans Feldttog mod Keyseren og Hertug Mauritz. Johannes taber Slaget og tages fangen ved Myhlberg. Keyseren berøver den fangne Fyrste Churfyrst-Værdigheden, og belehner Mauritz dermed. Johannes saavelsom Mauritz vegre sig ved at antage den af Keyseren foreslagne Interim. Mauritz, som nu er Churfyst over Sachsen, anlegger Skoler, udvider sit Lands Grændser ved Kiøb og Bytte, samt bygger Slotter. Han undslaaer sig for at tvinge Staden Magdeborg under Keyserens Lydighed. Mauritz griber til Vaaben mod Keyseren

(*) See Nye Kritisk Tilskuer 1777. No. 4.

ren. — Ueenigheden bielegges, og Johannes løslades. Det Passauiske Forliig stiftes. Keyser Carl den Femte afsiger sig frievillig med Regieringen. Mauritz foretager et Tog mod Tyrkerne med god Lykke. Men da han som Seyerherre vender tilbage, maae han paa nye stride mod Markgreven af Brandenborg Albert. I det ulykkelige Slag ved Syvershausen treffes han med en Kugle og døer. Mauritzes Broder August er hans Efterfølger, efterat Johann Friedrich først er fyldestgiort. Dennes Gemahlinde døer kort derefter, og 10 Dage derpaa Johannes selv. Hans Monument, oprettet af hans Sønner til Weymar, beskrives. Til Slutning følger en Fortegnelse over de Forfattere, som have beskrevet denne Periode af Historien; hvoraf sees, at vor Biograph vel har vidst af hvilke Kilder han burde øse, uden blindt hen at sette Tillid til en Schirach. — For at give en Prøve paa vor Forfatters Skrivemaade, ville vi anføre hans Beskrivelse over Johannis og Mauritzes Charakter i en noyaagtig Oversættelse. Side 86.: " Johann Friedrich agtede Roes, Ære og alt det, „ som driver og styrer Helters Handlinger, ringere „ end Religion, Dyd og sit Folk. De Aarsager, „ som opfordrede ham til Krig, vare hans eget „ Lands Forsvar, hans Rettigheders Beskyttelse, og „ Religions-Friehedens Paastand. Mauritz foretog sit første Tog uden at have anden Hensigt, „ end at forskaffe sit Heltemod et Udbrud; hans Foretagender mod Friedrich havde ikke Retfærdigheden til eeneste Drivefier; hans Feldttog mod Keyseren skeede uden Advarsel og tilsidst uden Lykke. „ Johann Friedrich befordrede Videnskaber, Religion, Steders Forbedring, Agerdyrkning og Handelens Flor, hvilke Mauritz, skiønt imod sin „ Villie, forhindrede ved uophørlige Krige; og, uagtet alle sine Bestræbelser i Fredstider dog ikke „ kunde bringe dem saavidt, som om han var blevet „ Friedrichs sagtmodigere Charakter liig. Dersom „ det er Modsigelse, at den Ting ey kan være stort, „ hvis Foragt er noget stort, da var Johann Friedrichs Ædelmodighed, i det han frievillig blev „ Keyserens Fange, i det han ikke stræbte efter Chur-fyrst-Værdigheden, i det han heller tusinde gange „ vilde opofre sit Liv end fornægte sin Religion, da „ var denne vist større end den Ærgierrighed, som „ brændte i Mauritzes bestandige Krige, som immer var ledsaget med Landenes Ødeleggelse, ofte „ truede med Oprør og Livsfare, og tilsidst endte „ hans Liv midt i Halvdelen af hans Forhaabninger. „ Enhver af disse Charakterer har noget stort, originalt og agtværdigt hos sig, men Johann Friedrichs Charakter og Exempel har noget for alle „ ligneværdigt." Hvor forvirret er dette sagt, og hvor lidet af det, som kunde og burde siges! og dog er det taaleligt mod andre Steder i denne Forfatters Skrifter.

P.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 15 og 16. ——— 1777.

Christi Læres herlige Indflydelse paa det borgerlige Livs Sikkerhed og Velfærd, forestillet paa tre og tyvende Søndag efter Trinitatis over Evangelium Matth. 22, 15-22. i Christiansborg Slotskirke af Dr. Nicolai Edinger Balle. Kiøbenhavn 1776. Sælges hos Gyldendahl til Gratistskolens Beste indheftet for 10 Sk. 8. 38 Sider.

Hs. Høyærværdighed har med sin sædvanlige Grundighed, Tydelighed og Styrke foredraget Religionens Indflydelse paa Statens Sikkerhed og Velfærd, i det den 1) beskytter Øvrighedens Rettigheder, og indskierper deres Pligter med Eftertryk. 2) Forebygger de frygtelige Ødeleggelser, som indbyrdes Forbittrelse og Oprør altid har i Følge med sig. Disse Sandheder udmales stærk, levende og fyrig, men med en Simpelhed og Popularitet, hvorved de blive fattelige for enhver agtpaagiven Læser. At her er sterke Billeder, levende Træk, en munter Stiil — Beviser paa Talerens rørte Hierte, Opmuntringer til Agtpaagivenhed hos Tilhøreren — det vil aldrig nogen dadle, som ved, hvad Veltalenhed er. Det er saa langt fra, at H. Prof. øder disse Skiønheder, at de endog, I hos ham forekomme mere sparsomt end hos en Saurin, en Cramer, for ikke at overstige Tilhørernes Fatte-Evner. Man læse følgende rørende Afmaling S. 19.: "O „ lyksalige Regentere! som af Guds frie og velbehagelige Naade ere udkaarede til at beherske en christeligsindet Nation. Midt i Palladset, af tusinde Stridsmænd bevogtede, skulde de ikke være sikkrere, end „ i Staden, paa Veyene, under Straaetaget, ledsagede af et uskyldigt Folk — hvis Aandedræt „ ere Velsignelses-Sukke — hvis Kummer er omskiftet til opløftende Glæde, fordi det skuer sin „ Skyts-Engel, og læser sin Lyksalighed aftegnet i „ hans milde Øyekast! Hvilket Folk skulde jeg heller „ meene end det christelige Danske og Norske, i hvis „ Skiød de beste Herrer, fra Reformationens Begyndelse indtil denne Dag, kunde nedlegge deres „ Hoved og sove tryggelig. Men af hvad Aarsag, „ end fordi Christendom havde forbundet Regent og „ Nation, som Fader og Børn med fælleds indbyrdes uovervindelig Kierlighed? Aldrig, mine „ Brødre! ville vi forskiertse denne vor høyeste Roes „ blant Fremmede, vor sande Ære for Gud, vor „ Trøst og Husvalelse under Trængslers Byrde!" Skulde man ikke forstaae dette, fordi det er sagt ædelt, fordi det er veltalende og rørende? — Naar Hs Høyærværdighed Side 16. siger om den retskafne Christen: "Ikke Øvrigheden allene, men Jesus har „ befalet ham det" have vi intet at erindre mod denne Vending. Skulde han maaskee heller have

sagt: Det er ikke allene Øvrigheden, men det er Jesus som har befalet ham det? Man føler læt Styrken i det første, naar det Slæbende i det sidste trætter. Den hele Tale læses med Frugt, med Bifald. Hvor fortræffeligt dette Sted, Side 34.: „Man „eftersøge Rigernes Tilstand, som i ældre og nyere „Tider vare beboede af uchristelige Indbyggere. „Men hvilke Forfærdelser! fra Skridt til Skridt „igiennem hele Aarhundrede øyne vi intet, uden Regenteres Mord, Undersaattreres indbyrdes Krige, „rasende Partier, som dræbe hverandre med dyrisk „Hevngierrighed, ødelagte Marker, opbrændte Byer, „blomstrende Steder forvandlede til Steenhobe, „underkiøbte Røvere, Dolk, og Gift, og troeløse „Børn, som forraade deres Fædre, og gierrige „Slaver, som sælge deres Herrer. —— Fader i „Himmel og paa Jord! jeg skielver for den græsselige Tanke, om Mørket atter skulde overfalde din „Kirke her i Norden, og Lyset bortflyttes formedelst „vor tilvoxende Utaknemmelighed.“ Dog —— maaskee man læser heller: „At ære sin Konge bør ogsaa komme fra Hiertet, som skiønner paa Kongens Høyhed og tillige Besværlighed, og saadan Høyagtelse bliver ret inderlig, som Guds Aand merkelig fordrer, at ey allene Legeme og Lemmer skal være Øvrighed underdanig, men Sielen (πᾶσα ψυχὴ) Rom. 13, 1.“ Det er i det mindste populært og sindrigt, endskiønt en berømt Kunstdommer den gang rystede Hovedet over slige Populariteter og Sindrigheder. —— Vi erindre kun Side 28.: “Hvem, uden Christo, bor vi takke det“ er ikke den danske Construktion. “Ærestøtter sammenstablede af de Nedeliges døde Been“ her havde vi ønsket et beqvemmere Ord. Side 36.: “Ingen af os har Lyst til at bortkaste denne dyrebare Troe“ os forekommer dette Udtryk ikke veltalende, ikke ædelt nok.

(R.)

Forsøg til en Præste-Historie, eller nogenlunde Efterretning om Biskopperne og Præsterne i Bergens Bye og Stift, fra Reformationen til værende Tid, sanket tilsammen af gamle Dokumenter, Protokoller, Pergaments Breve, Haandskrifter ꝛc., og udgivet ved Albert Hatting, Medtiener i Ordet ved Domkirkens Meenighed i Bergen. Første Deel, inddeelt udi tvende Bind, med tilhørende Stamtavler. Kiøbenhavn 1775.

Endskiønt Efterretninger om Biskopper og Præster, som have levet for nogle hundrede Aar siden, synes for mange, ey at være af nogen yderlig Vigtighed, saa røber dog nærværende Forsøg en temmelig Omgang med Oldsager, og en priselig Iver og Lyst til at bringe for Lyset, hvad der snart kunde geraade i en dyb Forglemmelse, og formulne paa en brøstfældig Hylde i et mørkt Arkiv. Hr. H. har flittig brugt Absalonis Petræi og Edvarsens Haandskrifter, Kirkernes Protokoller, samt andre gode Venners Samlinger, saa at man kan tiltroe ham en temmelig historisk Nøyagtighed. Han har forandret og udslettet meget, som stod i det første Oplag, der udkom i Bergen 1774. in Qvarto; men ved en nøyere Driften kunde han gierne udslettet mere, som for Exempel de Aarsager, hvorfor Hr. Gruntvig gik fra Forstanden, S. 93., samt de tvende i Hr. Hattings Øyne meget merkværdige Anekdoter om Dr. Erik Pontoppidan, at han nemlig kom til at staae paa Hovedet engang i en Chaise for tvende løbske Hestes Skyld, samt fik en Contusion for Brystet, da han engang sprang ud af en Vogn, førende sin Stok af Uforsigtighed for Brystet, „og havde„ (siger Forfatteren) “Stødet rammet et Par Fingers Bred længere ned, havde han lagt død paa Stedet.“ Hvoraf veed Hr. H. alt dette? I det mindste er det ey noget Væsentligt til en Præste-Historie, og kan gierne hænde enhver anden. Angaaende Forfatterens Beretning om den første evangeliske Biskops Gieble Pedersens Død, da tager han feyl: Vi eye ogsaa en Afskrift af Absalonis Petræi Excerpta, hvor vi finde: “1557. den 9 Martii døde M. Gieble, „siden han havde været Bisp udi 20 Aar.“ Forfatteren setter derimod at han er død den 7 Martii 1555. Efter Indledningen, hvori handles om Christendommens Indførelse, Reformationen i Bergens Stift, og Kirkernes Stiftelse, som har adskilligt Inter-

teressant, handler Hr. H. i det første Bind om Biskopperne og Præsterne til Domkirken, og i det andet Bind om Præsterne ved Kors-Kirken, Nye-Kirken, St. Jørgens Hospital, de tre tydske Kirker St. Mariæ, St. Mortens og St. Halvars, som fordum hørte til Handels-Contoiret og for de øvrige Tydske der i Staden. Vi ønske meget, at Hr. Forfatteren, hvis Flid i at samle disse gamle Efterretninger, er saa roesværdig, maatte ved de Herrer Provsters og Præsters Hielp i hans Stift settes i Stand til at give os Efterretning om de øvrige Kirkers Alder, Stiftere, Bygningsform og Skiebne, som han giver os Haab om i Fortalen. Mange af disse Efterretninger, Korthed i de Præsters Levnet, hvor han kun har lidet at melde om, Udeladelse af alt det Fabelagtige og alt for vanærende for Stand og Personer, som dog ikke kan være til nogen Nytte, nogen mere Charakteristisk ville giøre de følgende Deele og det hele Skrift nyttigt og behageligt for hans Landsmænd. Vi kan ikke begribe, hvorfor man vil være uvillig til at meddele ham de fornødne Efterretninger, da Historien er en Bygning, som umuelig kan opføres uden Materialier. Hr. Stifts-Provst Mossin har skrevet en Fortale for dette Skrift, som handler om Bogtrykkeriernes oekonomiske Nytte. —— En forundelrig Materie. —— Historien, definerer han, "at den ey er andet, end en Fortællelse om Alt hvad „der er skeet, hvad der skeer, og hvad der skal skee „i Verden." Vore Læsere kan heraf slutte sig til Resten.

A.

Chrestomathia Grammatico-Syntactica Paradigmatica quam in usum adolescentis filii adornatam, scripsi Laurentius Sahl, Schol. Metrop. Conrector. Hauniæ 1776. Stor 8. 64 Sider. Exempla constructionum Casualium. 30 Sider.

Siden det ikke har behaget Hr. Magisteren at lade dette Skrift trykke paa sin egen Bekostning, eller ved sine Undergivnes Medhielp, at enhver, som vilde bruge det, kunde faae det i hans egen Boghandling, men blot for sin Søn, og dem, som han skienkede det til, som et Skole-Programma, kunde vi her have gaaet det forbi. Men da det ved en uventet Lykke faldt os i Hænderne, vilde vi ikke undlade at giøre det almindeligere bekiendt, siden vi fandt, at det indeholdt en meget brugbarere Veyviisning til de første Grunde af Grammatiken, Syntaxis undtagen, end den Donat man sædvanlig betiener sig af. Man finder her de grammatikalske Kunstord tydelig forklarede med bequemme danske Navne ved Siden. Paradigmata ere satte i en for Børn læt og tydelig Orden, adskillige nyttige Anmerkninger tillagte, og endelig det som gandske savnes i Donaten: Adverbierne, Conjunctionerne, Præpositionerne og Interjectionerne afdeelte i deres Klasser, og oplyste med Exempler. De Ord: Selvstænde og Afændring ere alt for meget tilskaarne efter det Tydske. De andre Fordanskninger ere gandske bequemme. Dog see vi slet ikke hvad Nytte de danske Ord paa Casus, saasom: Nævnefalds-Endelsen, Evefalds-Endelsen rc. kan være til. Den tilføyede Chrestomathie af Exempler paa Navnefaldenes Brug kan have sin Nytte, naar de syntaxiske Regler derom et Par gange ere igiennemgaaede. Saa lidet Skrifter af denne Art giøre Opsigt i den lærde Verden, ere de dog Forfatteren til Ære, naar de geraade saa vel som dette; men hvorfor giver Hr. Sahl os ikke heller Grammatiker, end Oversættelser af Ovidius, Cicero og Qvintilian, uden Genie og uden Smag?

F.

Udenlandsk Literatur.

Königsberg og Leipzig. *Friderici Samuelis Bock* Sacr. Reg. Maj. Pruss. in Senatu Eccles. consil. S. Theol. D. Græc. Lit. in Academio Regiomontona Prof. Ord. & Bibliothecæ regiæ præfect. primarii *Historia Antitrinitariorum maxime Socinianismi & Socinianorum* quorum Auctores, Promotores, Caetus, Templa, Ministri, Scholæ Præceptores, Officinæ typographicæ, Bibliothecæ, Col-

Colloquia, Synodi, Sectæ, Pacificationes, Studia Irenica, Indoles, Disputationes, Fata prospera & adversa, Scripta typis expressa pariter atque iredita, nec non opera illis opposita ex Fontibus Magnamqve Part. Monumentis & Documentis MSSCCtis recensentur Tomi Primi, Pars I. Regiomonti & Lipsiæ Impensis G. L. Hartungii 1774. Pars II. 1776. St. 8. 10092 S. Sælges hos Proft, første Deel for 2 Rdlr., anden Deel for 1 Rdlr. 3 Mk.

At anprise Kirkehistoriens Nytte endog i dens specielleste Deele, haabe vi at være overflødigt for vore Landsmænd. Men at den maatte blive mere udbredt iblant os, at den stedse maae finde flere Dyrkere, vil være høyst vigtigt for Videnskabernes Befordring og Gudslærens rette Dyrkelse. Dertil hører og Kundskaben om Lærdommenes og de Irlærendes Historie. Af denne har Hr. Consistorialraad Bock i dette fortreffelige Verk foresat sig at levere Antitrinitariernes, i sær Socinianernes og den Socinianske Vildfarelses Historie. Hans Udsigter ere store og vidtløftige. Han vil ey allene beskrive disse Irlærendes Levnet og Skrifter, men og deres Lærdomme, Secter, Stridigheder, Synoder, Bibliotheker, Bogtrykkerier, og alt hvad der paa nogen Maade kan oplyse deres Begivenheder fra deres første Opkomst indtil disse Tider. Forfatterens Plan er følgende: Denne første Deel indeholder en Fortegnelse over alle Socinianske Læreres og Skribenteres Levnet og Skrifter. Den anden skal handle om Sociniasmus før Lælius og Faustus Socinus, samt de med denne Lære beslægtede Secter, om de første nyere Antitrinitariers Oprindelse i Tydskland, Italien og Schweitz, samt Lælii og Fausti Socini Levnet og Skrifter. Den tredie skal handle om Socinianernes Skiebne og Handlinger, i sær i Polen og Lithauen, uddragen af haandskrevne Acta Synodalia. Den fierde om de øvrige Socinianers Historie overalt i Europa, saasom: i Ungarn, Transylvanien, Preussen, Tydskland, Engelland, Schweitz, Frankrig, Dannemark, Sverrig rc. Den femte Deel skal give os Historien om den Socinianiske Lærebygning, om deres Stridigheder, Sæder rc., om deres Tilstand i vore Tider, om de Lærde, som have været tilbøyelige til Socinianismus eller falskelig derfor beskyldte; og endelig en Efterretning om alle de Skrifter, som ere forfattede mod Socinianerne. Til dette vidtløftige Arbeyde har Hr. Forfatten viist sig voxen ved sin Historia Socinianismi Prussici, udgiven 1754., som han her vil indrykke med nye Forbedringer, og ved den første Deel, som nu er complet, hvori han fuldkommen har opfyldt vor Forventning, og deri mangfoldig forøget og forbedret Sandii bekiendte Bibliotheca Socinianorum, samt samlet alt hvad han har kundet overkomme om 350 Socinianske Læreres og Skribenteres Levnet og Skrifter i en alphabetisk Orden, om de Socinianske Acta Synodalia, Bibler, Catechismus Racoviensis, Anonymiske Skrifter og Bibliotheca fratrum Polonorum. Levnets-Beskrivelserne ere sædvanlig korte, meest deres lærde Arbeyder angaaende, deres øvrige Handlinger, skal udføres i Beskrivelsen over den Socinianske Lærebygnings Skiebne i hvert Land. Overalt forglemmes ikke enhvers Charakter med megen Upartiskhed at stilles i sit ægte Lys. Blant disse Socinianske Skribentere ere **Johannes og Samuel Crellius, Florianus Crusius, Stanislaus Lubicensis Junior, Samuel Przypcovius, Martinus Ruarus, Christopher Sandius, Jonas Schlichtingius, Valentinus Smalcius og Daniel Zwickerus** de merkværdigste. Deres Skrifter opregnes alle nøyagtig og med megen Lærdom, samt gives et kort Indhold og Udtog af de vigtigste Steder, hvor de Socinianske Vildfarelser ere foredragne. Vi ville anprise dette i mange Henseender vigtige Skrift for alle Elskere af Theologien, Historien, Menneskekundskaben, Lærdom og Videnskaber. Man anspores ved saadanne Skrifter, der ere forfattede med saa megen Indsigt, Lærdom, Smag og vidtløftig Læsning til en utrættelig Iver for Videnskaberne, naar man seer med Fornøyelse det, som synes at være Arbeyde nok for mange, at være een Mands Verk. Maatte dog de som legge sig efter Videnskaberne, besieles af den Tanke, som begeistrer en **Balle**, en **Suhm**, en **Michaelis**, en **Büsching**: Naar man vil være flittig, kan man giøre meget; hvor snart skulde da Videnskaberne i Dannemark og Norge blomstre!

J.

Fride

Nürnberg. Friderike oder die Husaren Beute, eine deutsche Geschichte. Zwey Theile. Verbesserte Auflage, mit Kupfern. Nürnberg, bey Christian Gotthold Hauffe 1775. 8. 512 Sider.

Blant de faa originale tydske Romaner fortiener denne megen Opmerksomhed. Det er just ikke de uventede Tildragelser der giør den tiltrækkende, men Karakterernes lykkelige Valg og rigtige Afskildring, en behagelig Stil, den muntre Lune i sær i Ritmesterens Breve, det Foelsomme hos en Friderike, en Rheinfort, og en sund Moral giør dens Læsning behagelig og for Sæderne i det mindste uskadelig om ikke nyttig. Vi maatte begaae en Art af Forræderie mod vore Læsere, om vi giorde dem bekiendt med Indholdet, dersom det var mere besynderligt og forviklet. Nu derimod kan vi giøre det uden Hinder for Læserens Nysgienhed, da enhver let vil forudsee det, saasnart han har læst nogle af de første Breve. Rheinfort, som har været ulykkelig i sin første Kierlighed, har forføyet sig paa Landet, for efter alle Elskeres Maneer at beklage sig over sin Kierestes Utroeskab til han finder en anden; han treffer paa Friderike, og bliver forelsket i hende. Hendes Pleyefader Ritmester Waker holder meget af ham; men Friderike var allerede forlovet med en Præsteson Frühlaut, som til god Lykke døer, og paa sit Yderste sammenføyer Rheinforts og Friderikes Hænder, der ikke heller giøre hans Forbindelse til Skamme. En vis Franz Bleau, som afmales som en igiennemdreven Skielm, finder Fornøyelse i at hindre dette Pars Lykke; efter tvende forgieves Forsøg, fører han Friderike bort, da hun vil hen at besøge en syg Veninde Maria Lid, som afmales i de ynkværdigste Omstændigheder. — Man holder hende indsluttet paa et gammelt Slot, hvor hun finder sin Fader, og faaer Leylighed at give sin Kiereste Efterretning om sit Opholdssted. Han iler med Ritmesteren derhen og befrier Friderike. Men Bleau faaer Hovedet i Stykker ved et Hug af Ritmesteren, og hele Optoget endes som sædvanligt, med Rheinforts og Friderikes lykkelige Formæling. Alt dette gaaer meget naturligt til; men at Maria Lid bliver gift med Rheinforts Ven Carl von Weisse, endskiønt hendes Mand endnu levede, det er det eeneste, der stødte os meget i denne ellers meget rimelige Opfindelse. Til Prøve paa Forfatterens Stiil, ville vi udtegne det Sted, hvor Ritmesteren beskriver hvorledes Friderike blev funden: „Hun er et Husarbytte, „og et Husararvegods. Efter Slaget ved Rosbach, hvor Franzoserne har lært at dandse tydske „Kaprioler (det var min S** et lystigt Slag) —— „fandt min Vagtmester —— Stephen Løve heed „det ærlige Skind; han var, naar det kom an paa „at værge sig, en Karl som bare Fanden, men for „Resten et got christeligt Menneske —— nu min „Vagtmester fandt altsaa, ved at eftersætte Fienden, „denne Pige i en Loe, hvor nogle Franskmænd til„forn havde forstukket sig. Disse Karle maae have „glemt det arme lille Noer. Mine Folk tænkte at „finde store Ting i Loen; de søgte Dynene ud af „Hovedet, men fandt intet uden en Kurv, hvori „dette lille Kreatur sov gandske roelig. Min Vagt„mester tænkte som Werner i Comoedien —— (jeg „har nyelig læst den tre gange i en Dag) da han „trak Puddelen op af Vandet: ogsaa got! og lod „Barnet bære i sit Qvarteer. Jeg havde selv min „Hiertens Glæde af denne lille Nar, da han brag„te den paa sin Arm til mig. Hun holdt fast ved „hans lange Knæbelsbart, som om hun allerede hav„de været bekiendt med ham i hundrede Aar. Jeg „vilde lade hende opdrage paa min Bekostning; men „den gode Karl sagde: Herr Ritmester! denne Ære „maae De lade mig have. Hvad den gode Gud „har tilsendt mig, vil jeg ogsaa sørge for. Men „den gode Siæl skulde ikke længere opleve nogen „Glæde af Barnet. Ved Zorndorf rev en Kanon„kugle hans halve Underliv bort. Han reed strax „bag efter mig. Herr Ritmester, sagde han, lev „De vel! jeg har udtient —— hos Gud see vi hver„andre igien —— Endnu et maae De love mig —— „Deres Haand hid! —— De vil være Fader for min „stakkels Pleye-Datter! —— Ja! ved Gud! Jeg „seer ham endnu for mig, hvorledes han holdt min „Haand fast, og paa eengang sank steendød ned ved „den anden Side af sin Skimmel. (Her stod Taarene den gode Ritmester i Dynene).“ Pastor Fühllauts stormende, Louise Willings ondskabsfulde og adskillige andre afstikkende Karakterer giøre en god Virkning ved Siden af de andre milde og bydige. Vi kan ikke bare os for at aftegne følgende Malerie af Louise Willings Moster, da det har saa meget Originalt: „Ved en lille Lampe, som jeg næ-

„sten

„ sten snarere blev vaer ved Lugten end ved Synet, „ sad en Figur, som, uden at give Agt paa os, kag- „ lede noget ud af en Bog, som den gode Gud maa- „ skee bedre har forstaaet end jeg. Dersom jeg kun- „ de male, var denne Figur vist den første jeg skul- „ de afcontrafeye; thi hvorledes hun saae ud, kan „ jeg ikke ret sige Dem. Hun maatte gandske vist „ kunde spænde ti Tommer, men var derhos saa ma- „ ver, at ingen Krage kunde æde sig mæt paa alt „ det Kiød, som hun bar under hendes Huud. Naar „ hun rørte sig, troede jeg at høre, hvorledes Beene- „ ne klapprede mod hverandre. I hendes Ansigt „ var der flere Folder end i et Kalvekrøs, og hendes „ Næse, som formedelst sin egen Tyngde blev bøyet „ ned over Over-Læben, var endnu bleven hæslige- „ re ved den bestandige Brug af en smudset Brille." Den hele Historie forraader en særdeles Bekiendtskab med de menneskelige Karakterer, og læses med Fornøyelse.

(*)

Gotha. Polyxena, ein lyrisches Monodrama von Herrn Bertuch, in Musik gesetzt von Herrn Schweitzer. Gotha 1775. Stor 8. Et Ark.

Polyxena, Priami Datter, udbryder i de for- geligste Klager over hendes Gemals Achiles Død, som hendes Broder Paris havde dræbt med en Piil ved Siden af hende, da hun skulde formæles med ham i Apols Tempel. Hun vil kaste sig i Havet, men bliver i det samme Achil's Grav vaer, styrter sig med den største Qval derover, stikker en Dolk i sit Bryst og synker ned ved hans Urne; dette er Indholdet af dette Monodrama, som er en blot Efterlignelse af Ramlers fortreffelige Ino, og langt fra ikke saa smukt som denne, endskiønt det ellers vidner om en heldig Digter.

(*)

Frankfurt und Leipzig. Nordische Nebenstunden, das ist: Abhandlungen über die alte Geographie, Geschichte und Alterthümer Nordens, herausgegeben von J. B. Scherer, Pensionair Sr. Allerchristlichsten Majestät, beym Collegio der auswärtigen Sachen in Versailles, Mitglieds verschiedener gelehrten Gesellschaften. Erster Theil. Frankfurt und Leipzig 1776. Stor 8. Sælges hos Proft for 4 Mark 8 Skilling.

Dette Skrift leverer egentlig Biedrag til den russiske Geographie og Historie; et Rige, som daglig fortiener at blive Verden mere bekiendt i alle dets Deele. Skriftet bestaaer af 25 Afhandliger. 1) Om Landet Kara-Kitai's egentlige Lage: et Dynastie i Tartariet vesten for Kaschkar. 2) Det mogolske Ord Canbaleg's eller Cambalu's Bemerkelse, som skal betyde den tartariske Keyserlige Residentz-Stad. 3) Touran betyder det nordlige Land for den persiske Flod Oxus eller Amon. 4) Beskrivelse over Floden Amur paa Grændserne af Rußland og China. 5) Skoven Baraba ved Ob og Irtisch Floderne. Her finder Læseren et tartarisk Ord-Register. 8) At Belia Peschire Kalmaki er en Nation som boer blant de Czatskiske Tartarer. 8) Jenisei, en af de 3 Hovedstrømme, som falde ud i Iis-Havet i Siberien, de andre ere Ob og Lena. 9) Narym, en Stad som ligger ved Ob-Strømmen og Mundingen af Ket-Floden. 10) Her faaer Hr. Sch. det Indfald at undersøge naar man har begyndt at ringe med Klokker. 11) Om 9 Tallets Hellighed hos Samoyederne og andre Nationer. 12) Hvorfor Jakuterne kalde Russerne Lutze, som Forf. forklarer ved Dievlen. Her findes igien et Register over persiske, tydske, grædske og latinske Navne, som skal ligne hverandre, saasom: Bruder, Frater, paa Persisk Brader, og et over de Tomisch-Ostiakske og Samoyediske Sprog. 13) Om Teleuterne nedstamme fra Kalmakerne. 14) Om Kosakkerne. 15) Om Oprindelsen til det Ord Belt — en vigtig Afhandling for os! — som han viselig lader nedstamme fra det Gothiske Belti, et Bælte, efter dette Rune-Sprog:

Laugur er Landa Belti.

Det er: Søen er Landets Bælte. 16) Om de gamle Skyttiske Dommeres Udvælgelse, kaldte Drattar, med en lærd etymologisk Forklaring over de Ord Odal og Adel. 17) Fra Side 108-135. leveres en Fortegnelse over grædske Manuscripter, blant hvilke nogle af det N. T. og Kirke-Fædrene, som skal giemmes i Moschau, og fortiente nøye at undersøges. 18) indeholder Efterretninger om nogle særdeles Begravelses-Ceremonier hos adskillige Folke-Slægter. 19) Hvorfor Russerne kalde alle Fremmede Nemetz (stumme). 20) Om Cananitternes Flugt til Afrika. 21) Om et Mindesmerke i China Si—ngnon—fou kaldet, som skal være oprettet af et christeligt Gesandtskab, ankommen til China Aar 636 efter Christi Fødsel, hvilket Foregivende Forfatteren med Billighed forkaster.) 22) Om tartariske Gravmæler: Kurgani. 23) Om Hunni, en tartarisk Stamme, endelig 24) Gravhøye blant Nogajerne. Som et Anhang findes en Afhandling om Liflænderne af Olaus Hermelin, en svendsk Historiographus og Geheime-Cancellieraad under Carl den 12te, og en Levnetsbeskrivelse over den russiske Patriark Theophanes, som var den store Peters Raadgiver i at afskaffe de Misbruge som havde indsneget sig i den russiske Kirke.

J.

Leipzig. Lehrbuch einer Natur-Historie, zu einem gemeinnützigen Gebrauch, wie auch zu Vorlesungen in den Schulen, eingerichtet von Adam Daniel Richtern, Direct. Gymnas. Zitau. Zweyte und vermehrte Auflage. Leipzig, bey Müller 1775. 8.

I en Tid, da man giør sig mere Umage for at bibringe Ungdommen nyttige end mange Kundskaber, have vi ofte forundret os over, at Naturhistorien ey er kommen i Betragtning. Den egentlige saa kaldte Naturlære er vel bleven læst i de offentlige Skoler, men man har været ubekymret om at give Ungdommen en tidlig Kundskab om Dyr-, Vext- og Mineral-Riget, af hvilke vi hente saa mange Livets Beqvemmeligheder. Aarsagen hertil er uden Tvivl Mangel paa saadanne Lære-Bøger i dette Fag, som ere passende med de Unges Begreb. Hr. R. har søgt at opfylde den ved nærværende Skrift, bestaaende af 4 Afdeelinger; i den første handler han om Mineral-Riget, i den anden om Vext-Riget, i den tredie om Dyre-Riget, og i den fierde om Mennesket, dets Sygdomme, og de fornemste Sundheds-Regler. Skulle Skriftet blive brugbar for Ungdommen, synes os at det burde været udarbeydet efter en anden Plan. Forfatterens Hensigt er fornemmelig at bibringe Begyndere et kort Udkast af Natur-Systemet; men vi ønskede heller en Lærebog, hvorved Begyndere bleve ledede til Naturens fornemste Merkværdigheder, og som derfor maatte indeholde udførlige og nøyagtige Beskrivelser over de naturlige Ting, i sær over dem, som de daglig omgives af, for derved at giøre dem opmerksomme paa Naturvidenskabens Indflydelse i det almindelige Liv. En saadan Kundskab forekommer os langt fordeelagtigere end en Systematisk. Systemet er ey Videnskaben selv, det er kun et uundgaaeligt Middel for den, der dybere vil trænge ind i Naturens Hemmeligheder, aldeles ikke skikket for Børn, og som desuden taber sin Nytte, jo kortere Udtoget er deraf.

X.

Kurze Unterweisung in den Anfangsgründen der Naturlehre, zum Gebrauch der Schulen herausgegeben von Joh. Jac. Ebert, Professor in Wittenberg. Erster Theil, mit Kupfern. 1775. 8. Sælges hos Proft 2 Mark 8 Skilling.

Iblant den Mængde af physiske Lærebøger, er der dog ingen Overflødighed paa saadanne, hvorved de, som ey have nogen betydelig Indsigt i Mathematiken, nogenledes kunde blive bekiendte med Naturen. Forfatterne af saadanne Skrifter har, naar de selv har forstaaet Mathematik, enten ey nok kundet nedlade sig til Begynderes Begreb, eller og naar de, som ey er sieldent, have vidst lidet eller intet af Ma-

Mathematiken, givet Ungdommen ufuldstændige og ofte falske Begreber. Nærværende Skrift er en vel affatter Bog. Forf. afhandler de første Grunde af Naturlæren rigtig og tillige tydelig og ordentlig, og giver tilsidst en Underretning om de merkværdigste iblant Pattedyrene; men hvorfor Hr. Prof. har heller inddeelt dem efter Fødderne, end Tænderne, indsee vi ikke. Vilde han give Børn en Methode, burde han heller valgt den Inddeling af Tænderne, man lærer ved den nærmere at kiende Dyrenes Levemaade, ey at tale om at den er naturligere, da ved den anden Arter skilles ad, som Naturen har forenet. Hvalfiskene ere reent udeladte af denne Klasse, formodentlig ey af anden Aarsag, end fordi Hr. Prof. har maattet giøre det efter den af ham antagne Inddeling; thi neppe gives vel nogen, der har mindste Indsigt i Naturhistorien, som kan nægte disse Dyr Sted iblant Pattedyrene, og at forplante et saadant Kiætterie paa Mennesker, som man vil oplyse, ansee vi for en uforsvarlig Feyl. Dog, Naturhistorien er nok ey Professorens Sag. Man sammenligne denne Deel af Bogen med Professor Müllers tydske Oversættelse af Linnei Natur-System, saa vil man finde, at han har betient sig mere af denne Compilation end vi ønskede. Vi havde heller seet, at Forfatteren mere havde raadført sig med Kilderne selv, end med Müllers Arbeyde allene; han vilde derved have undgaaet adskilligt, som ey er saa aldeles rigtigt hos Müller. Kaaberne ere maadelige, og Bradypus ligner mere en bologneser Hund, end dette Dyr.

X.

Strasborg. *Orbis antiqui monumentis suis illustrati primæ Lineæ.* Duxit *Jer. Jac. Oberlinus* in Univ. Argent. Elloq. Lat. Adj. Academiæ Regiæ Inscriptionum ad epistolare Commercium Adscriptus Rotomagensis Cortonensis Panormitanus Academicus, Londinensis Societatis antiquariæ Sodalis. Argentorati. apud Joh. Frid. Stein MDCCLXXVI. 8. Med 3 Registere og Fortale 17 Ark. Sælges hos Proft for 4 Mark.

Under denne saa ubeqvemme Titel, som vist ingen forstaaer, uden at vide Verkets Plan, vil Læseren finde en meget god Afhandling om den gamle Jordbeskrivelse, hvorved gemeenligen de nyere Navne ere tilsatte i større Mængde og med langt mere Rigtighed end sædvanlig, saa at dette Skrift allerede i denne Henseende er en meget nyttig og vel indrettet Haandbog. Men hvad der giør den endnu nyttigere er en systematisk Fortegnelse paa hvert Lands fornemste Alderdoms Levninger, baade Bygninger, Indskrifter, Myntsorter, Haandskrifter o. s. v. hvorved Forfatteren har giort enhver Oldforsker en vigtig Tieneste. Et tredobbelt Register forhøyer endnu Skriftets Værdie; det første over de brugte Forfattere, blant hvilke vi med Fornøyelse have seet vor Langebeck, Niebuhr, Norden og Pontoppidan anførte, skiønt Niebuhrs Navn dog ikke forekommer i Skriftet selv; det andet over Stædernes gamle Navne, og det tredie over de nye. Hr. Oberlin er nu paa en Reyse giennem Frankrige, for selv at see de i dette Skrift beskrevne Oldsager, hvoraf vi ville vente meget got. Skriftets typographiske Skiønhed svarer til Verkets indvortes Værdie.

(Z.)

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 17 og 18. ——— 1777.

Forsøg i de skiønne og nyttige Videnskaber, samlede ved et patriotisk Selskab. Tolvte Stykke. Kiøbenhavn 1777. Trykt hos Nikolaus Møller, Kongelig Hof-Bogtrykkeer. 8. 215 Sider.

Nærværende Stykke indeholder de trende Priis-Digte: 1) St. Synneves Kloster paa Selløe, ved Hr. P. H. Frimann. 2) Forsøg over Sarpen, ved Hr. Th. Stockfleth; 3) Fieldet Horneelen i Norge, ved Hs. Velærv. Hr. Claus Frimann, et Digt over Horneelen af en Ubenævnt, og en Fortælling: Signe og Habor, eller Kierlighed stærkere end Døden, ved Hr. Forfatteren af Sigrid.

Enhver af de Herrer Forfattere har havt Ret til at sige med en berømt Skildrer: Jeg maler for Evigheden. —— Det Sted som Hr. Peder Harboe Frimann har udvalgt at besynge, har just ikke nogle særskilte udmærkende Skiønheder fremfor andre Steder i det paa Naturens Underverker saa frugtbare Norge. Hr. Forf. har derfor i Almindelighed mere malet den norske Sommerdags og ethvert der yndigt Steds Skiønheder, end det Sted hvor St. Synneves Kloster fordum har staaet. Dette forringer intet af Digtets Værdie, som er en nye Prøve paa Forfatterens til Digtekunsten hældige Genie. Hvor smuk er følgende Strophe:

Gak did, min Ven, hvis Sorg staaer malt paa blege Kinder,
Flye Katakomben, skynd til mit Paulun dig hen!
Ved en beskygget Bek du der et Lethe finder,
Hvor Sorgen synkes ned og flyder bort som den;
Lad Heraklitens Mund paa Verden spilde Klager,
Af idel Viisdom han kun høster idel Plager.

Selløe afmaler han Side 11. saaledes:

Af Vester-Havets Skiød hist Selløe sig ophøyer,
(Af Olufs Andagt kiendt i Norges Krøniker)
En kierlig Arm rundt om dens Strandbred Havet bøyer,
Hvor Søemænd søge Lye mod bistre Vindes Hær.
Den kloge Styrmand tit med sit forvovnet Følge
Her stavner glad til Lands paa en formilde Bølge.

En hvid halvcirklet Sand den sølvblaae Søe omringer,
Og atter sluttes ind af Floras grønne Arm;
Et pyramidisk Bierg staaer høyt i Nord, og tvinger
Dens kolde Vindes Gift fra Ceres's gyldne Barm,
Som høstefærdig, nu sig bøyer, nu sig hæver,
Naar Zephyr legende dens fulde Frugt omsvæver.

Det som gior dette Digt i sær fortreffeligt, er Episoden om St. Synneve, hvis Historie Hr. Frimann har udsmykket med meget lykkelige Træk. Efter at han har ladet Prinds Duncan vinde Prindsessens Kierlighed ved sit Heltemod i Kæmpestrid, fører Prindsen sin Brud hiem til Skotland, men Skibet drives ved en sterk Storm mod de norske Kyster, hvor det sønderslaaes af Bølgerne.

Adskildte stode de hver paa sit Vrag, og strakte
Veemodig Armene imod hverandre hen;
I Dybet Duncan sank, og synkende udrakte
Sin Haand mod Synneve, men Bølgen skiulte den;
Hun stirrede derhen med Sielen i hvert Øye,
Og saae kun Bølgerne sig over Vraget bøye.

Hun kastes ind paa Selløe Strandbred med hendes Duncans døde Legeme, og flygter med sin kiere sørgelige Byrde til et Bierg, som styrter ind og begraver dem begge — Alt fortælles rørende og fortreffeligt.

Hr. Stockfleths Digt over Sarpen udmerker sig ved den nordiske Mythologie, som han overalt har blandet ind i sine Malerier. Hans Beskrivelser ere mere sterke, mere skrækkende, da hans Formaal er rædsomt. Strax i Begyndelsen spørger han:

Er Surturs (*) Afkrog her og Qvættirs Boelig vorden?
Og hvor fandt bleege Hel meer værdig Plads i Norden?
Har Bølgen borget sig ildsvangre Skyers Maal,
For at udsprede Skrek og Angest med sit Vraal?
Hvor perleklare Skum af Underverker praler!
Rædsomme Majestæt, som dig paa Bølgen maler!
Volkaner brumme hist naar Svælget skyder op,
Et sammendynget Vand, som søger Klippens Top.
Her hviner skarpe Nord, naar mattet Bølge suser
Forgieves stræbende, fra hine dybe Sluser
Paa jevne Bane sig at skyde op igien,
Men brækket i sin Fart mod Stranden kastes hen.

(*) Surtur (den Sorte) de nordiske Folks Arimanes; Qvættir, et Slags onde og Ulykke paaførende Aander; og Hel, Dødens Gudinde, forekomme i vor gamle Fabel-Lære.

Hans Beskrivelse over Laxen og Lomen er i sær overmaade smuk: om denne sidste heder det, naar han er trukken ned i Sarpen:

Forgieves klapper han med langsom rørte Vinger,
Forgieves han sig nu fra Svælget skyde vil;
Han boltrer, styrtes ned — og er ey mere til.

Hvor fortreffeligt er Maleriet over Fyrren, som rives løs fra den øvrige Flaade:

Det trekkes voldsomt fort; nu Roden dykke maae,
Men Pyramide-rank jeg Toppen seer opstaae.
Af hule Hvirvel-Svælg den lange Krop sig hæver,
Af igientagne Stød hver Strandens Klippe bæver;
Men Sarpens grumme Nyk (*), ved Fyrrens Modstand vred,
Fordobler Strømmens Kraft og styrter Masten ned.
Strax hvide Bølge høyt med brudte Stumpe spiller
Og splittet tykke Bul i stride Rende triller.
Med Harm seer Eyeren forhaabet høye Priis
I kostbart Lystsyn nu forvandlet til Forliis.

Og disse Linier, da Prindsesse Lovise besaae Sarpen:

Med Harm han henrykt fløy forbi Fyrstindens Fod,
Misnøy't med egen Fart, som han nu standse vilde,
For jevn de milde Træk at kunde sig afbilde.

Siden besynger Digteren de Tildragelser, som ere hændtes ved denne Strøm, hvoriblant et gyseligt Jordfald

Da Brag og uvant Gnye indslumret Huusfolk vekker.
Opvakt i Frygt og Angst hver fælleds Død kun seer,
Paa Herren og hans Svend er ingen Forskiel meer.
Selv bærer hulde Mand sin Vee-bespændte Mage
Paa kraftig Arm — men maae for Risten gaae tilbage:
Dog Kierlighed og Haab bestiele Gubbens Blod,
Og over vide Gab ledsage bange Fod.

Glad

(*) Den norske Vandgud og Proteus.

Glad ved sin frelste Skat at kunne tryg omfavne
Ved Tab af anden Vonn han intet troer at savne.

Digtet endes med Beskrivelse over Savens Nytte til Søebrug og Handel, og disse Linier:

Stands her din matte Flugt! kun nyd forud de Dage,
Naar Odels-Rigets Bund sin Konge skal modtage.
Da gunge rørte Jord, og Field, og Mark, og Vand
Af norske Sønners Raab: lev milde Christian!

Digtet over Horneelen af Hr. Claus Frimann ansee vi for det smukkeste. Det er rigt paa Opfindelse, har meget sterke Billeder, og en meget numerøs og harmonisk Versifikation. Hver Linie er fuld af Ild. Alting staaer i det største Liv afmalet for Øiet. Kun Begyndelsen synes os ikke saa smuk som St. Synneves. Hr. P. H. Fr. begynder:

O du, som qvægende fra Himmelen nedkommer,
Og klæder Dalens Eng med elysæisk Dragt!
Qvæg ogsaa du min Siel, o yndefulde Sommer!
Jeg gierne daane vil i dine Arme lagt;
Med dine Blomster jeg min Harpe vil behænge,
Lad din Fortryllelse besiele mine Strenge!

Den første Strophe af Horneelen begyndes derimod:

Alt groer og blomstrer skiønt i Fredens stille Skygge;
Hver Evne spirer op, fremlokket i dens Skiød.
Da Templer Geist og Smag for hver en Muse bygge,
Da quæder Digterne hvad hældigt Udfald bød:
Saa Skovens Sangere de glade Triller nynne,
Naar yndig Foraars Soel begynder mildt at skinne.

Dette er lidt for meget stemt i den didactiske Tone, da det heele Digt derimod langt mere ligner Oden end den første. Hvor lykkelig derimod den korte Episode om Kong Tryggesøn, hvorved Hr. F. strax begynder at male sit Fields Rædseler:

Ved dig, hvis Fælhed vidt er kiendt i Norges Rige,
En Konge fordum har fortient en Ærekrands —
Den Mand som Spidsen hist først kan og tør bestige,
Saa raabte Tryggesøn, see dette Skiold er hans!
Hans Mænd paa Skioldet saae, nu Klippen de beskuede!
Og alle, Sigmund selv, for denne Prøve gruede.

Men Kongen som var vant i konstig Leeg at vinde
(Saa ferdig hvo, som han, paa Aarer dandste før,
Og fangte Spyd) høyt op sit Purpur lader binde
Og gaaer — knap Øyet ham saa høyt opfølge tør;
Sit blanke Skiold han snart til Tegn fra Klippen viste,
Og nedkom — Skalden quad, og alle Kongen priste.

Hvor hældig Opdigtelsen af Troldet Smalser, som de andre Trolde forjog:

Hen ned til Havet saa Troldskaren ham forfølger,
Langt ligger Veyen fuldt af galdeblandet Blod,
Han tungt i Søen steeg, til Beltet opgik Bølger;
Da kom den høye Thor, han slog ham, og han stod.
Uhyret blev til Steen; herfra Horneelen stammer,
Spor endnu staaer af den guddommelige Hammer.

Om Fieldets Høyde siger han:

Demanterne som høyt paa Himlens Hvelving funkle,
Du vender sorte Ryg og søger at fordunkle.

Hvor usorligneligt er dette Træk!

Dog — om du løsnede, Horneel! — jeg seer i Tanker,
Du falder over mig! — ha, hvor mit Hierte banker!

Hvor lykkelig er dette Ha her anbragt!

Den ved Fielde-Ryggen indflydende Aae beskrives meget hældig i denne Strofe:

Hvor Fielde-Ryggen sig til Morgen-Solen vender,
Gaaer mellem Landene en sort og farlig Stie.
Sort Søen ud og ind i denne Strube render;
Mon den for dig, Horneel, sig skynder saa forbi?
Indfalder Modvind her, hvor Vandet da sig topper,
Og i indbyrdes Strid mod Bølge Bølge hopper!

Naar Bergens Jagter her nærme sig mod Strømmen:

Da blandes søle Skrig med raadvild Støy og Jammer,

Da krydses om og om! — Een Roret bær i Arm,
Een vælder Seilene, een løse Takkel strammer,
Den skovler grønne Søe, den blir ved Aaren varm;
Til Vindens Overmagt omsider dem udriver,
Og hen til aaben Søe fra Dyst og Trængsel driver.

Efterat Digteren har sagt:

Tys! hvilken Brusen! — ak! forhaanden er Ulykker!
Fra Bierget bryder ned en stormfuld Tordensky,
Om Baaden hvirvler sig og Seylet dybt nedtrykker,
Den lagt paa Ribberne inddrikker Vand som Blye,
Omdrevne Søe staaer op i Røg og hvide Stytter. —
Frels, Himmel! om du vil; al Stræben intet nytter

Hvor fortreffelig udmales da denne Lignelse:

Saa, sagte surrende, sølvvinget Flue føres
I Silkegarnet ind til lumske Ederkop;
Han merker ey saasnart de spendte Traade røres,
Før over Rovet han nedkaster sorte Krop,
Hun skielvende nu seer den Fiendske, hvor han kommer,
Og alle Fødderne med eet om hende krummer.

Os synes i den første Linie at høre Fluens surrende Bevægelse med sine Vinger. — Dog — vi maatte udtegne alt: det Heele maae læses mere end eengang, da man hver gang opdager nye Skiønheder.

Det andet Digt om Horneelen er og ogsaa smukt, men meer fortællende end malende. Begyndelsen, naar Digteren undskylder sin Muses sørgelige Mine, er meget behagelig.

Langt bort fra Leeg, uvant til muntre Toner
Ved Festers Fryd, til sindrig Vedde-Sang
I Guders Sprog ved gyldne Harpes Klang,
Min vilde Streng jeg slaaer. — I kolde Zoner,
Mod Midnat hen, paa Ørnens fæle Spor,
Min Muse sig blant steile Fielde svinger
Høyt op til dig, Horneel! som Skrek omringer,
Som halv i Hav og halv i Skyer boer.

Og undres ey, I, som med Trylle-Tunger
Og kielent Spil til Lyst hver Siel indbød,
Om Scythens Streng ey bæver Lydisk sød,
Om jeg min Sang med hæse Toner synger!
Vand er min Drik, min Egn paa Skrek er riig,
Min vante Lyd er fæle Stormes Susen,
Min Harpe-Klang er vrede Bølgers Brusen,
Min Harmonie er Aften-Ravnens Skrig.

Smukt er følgende Sted:

Siig, hvo dit Bryst saa glat og steilt har jevnet,
At Ravnen selv ey Rifter fandt deri,
Som klynkende saa tidt dig fløy forbi,
Og ingen Pynt til Hvilested fandt levnet?
Med hvasse Kløer den hugger i dit Bryst,
De fæste ey; og vred den flyer tilbage
Lavt til den Fod, hvor Unglen og dens Mage
Gienkalde den med hæs uafbrudt Røst.

Det øvrige af Digtet indeholder meest Fortællingen om **Troldet Smalser** og **Kong Oluf Tryggesøns** Bestigelse af Fieldet. — Maatte vi og see saa skiønne Malerier over et Sted i Dannemark, hvortil vi blant mange andre ville foreslaae Egnen ved **Bernstorf, Fridrichsborg Slot**, eller **Kronborg**.

Fortællingen **Signe** og **Habor** have vi læst med særdeles Fornøyelse. Opfindelsen er overmaade sindrig, Karakterene meget naturlig udmalede og afvexlende, Tildragelserne nye og uventede, Stilen malende, og alting særdeles interessant. **Signe**, Prindsesse af Dannemark, giør det Løfte, at hun kun vil tilhøre den, som overvant hendes hidindtil uovervindelige Brødre, **Alf** og **Alger**. **Habor**, Kong **Hamunds** Søn i Norge, fatter dette store Forsæt, reyser til Dannemark, bliver vel modtaget af **Signe**, befrier hende paa Jagten fra en Vildbasse, og binder an med **Alf** og **Alger**. De glide i Striden, og **Habor** vender tilbage til det Danske Konge-Sæde med Seyer. **Signe** modtager ham med Glæde; Dronningen **Bera** med Forbittrelse. Her overlægges, at han skal føre sin gamle Fader fra Norge til Bryllupet, og hans Broder Kong **Hakon** af Sverrig skal hentes. **Alf**, oppustet af **Bera**, iler, saasnart hans Saar nogenledes ere lægte, til Prinds **Hildegisl** af Saxen, foreener sig med ham, og over-

overfalder med en anseelig Saxisk Flaade Habor paa Tilbagereysen til Dannemark. Alf overvinder Helvin og Hamund, Habors Brødre, siden dræber Hamund hans Fader, men falder for Habor. Den saxiske Prinds flygter, og beretter ved det Danske Hof Alfs Død. Habor dømmes af Folket, overtalet dertil af Bera og Saxerne, som Niding og fredløs. Han forklæder sig som en Skioldmøe, og bliver indladt til Signe. Gunvor, Signes Amme forraader Habor. Han gribes hos Prindsessen, og dømmes til Døde. Signe, med hendes Veninde, Prindsesse Svanhild, Algers Kiereste, beslutte at døe. De bære Gran-vedd omkring deres Buur, giøre sig Strikker af deres Strømpebaand, som de legge om Halsen, og fæste dem i de Jern-Kroge, som sadde i Væggen. Saasnart de see Tegn til Habors nær Henrettelse, give de Befaling at stikke Ild paa deres Boelig, og qvæle sig selv. Uformodentlig skeer et Angreb. Alle forvirres. Habor iler til Signe, bærer hendes Legeme halv forbrændt ud af Luen, igiennemborer sig selv og falder paa hendes Liig. Angrebet kom fra den svendske Kong Hakon, som kiendte Beras Had til sin Familie, og var kommen med en Flaade, hvormed han angriber Hildegisl, som falder. Hakon dræber Bera. Alger har reddet sin Svanhild. Den danske Kong Sigar døer, og Alger regierer med Svanhild. — Vi vilde intet udtegne af dette fortreffelige Stykke, da enhver Elsker af Smag vil læse det mange Gange med Fornøyelse.

J.

Udenlandsk Literatur.

Berlin. Geschichte der See-Reisen und Entdeckungen im Süd-Meer, welche auf Befehl Sr. Großbrittanischen Majestät unternommen, und von Commodore Byron, Capitain Wallis, Capitain Carteret und Capitain Cook im Dolphin, der Swallow und dem Endeavour nach einander ausgeführt worden sind; aus den Tagebüchern der verschiedenen Befehlshaber, und den Handschriften Joseph Bancks Esq., in drey Banden verfasst von Dr. Johann Hawkesworth. Mit des Herrn Verfassers Genehmhaltung aus dem Englischen übersetzt von Johan Friederich Schiller. Drey Bände in 4to. Mit vielen schön gezeichneten und sauber gestochenen Kupfern, und einer Menge von See- und Land-Charten, von ganz neu entdeckten, oder bisher sehr mangelhaft bekannt gewesenen Ländern erläutert. Berlin, bey A. Haude und J. C. Spener 1774. Gedruckt bey Christian Sigismund Spener. Erster Band 459 S., zweyter Band 408 S., dritter Band 413 S.

Mange have reyst i Verden; de fleste, som den vittige Yorick siger, have været ørkesløse Reysende, nysgierrige Reysende, lyvende Reysende, hovmodige Reysende, forfængelige Reysende, o. s., men faa have været følsomme Reysende, der have reyst i den ædle Hensigt, at lære at kiende Mennesket og det menneskelige Hierte. Mange, som man vist ey kan henføre blant de Ørkesløses Tal, have ey paa deres Reyser beskæftiget sig med andet, end Landets Oldsager, Fugle, Fiske, Vexter &c., uden at kaste et nysgierrigt Øye til Landenes Beboere, deres Religion, Sæder, Skikke, Kundskaber med mere. Hvor har ey den rovbegierlige Spanier og den gierrige Hollænder streifet Søen om for at udplyndre andre Lande, dog hvad Nytte have de frembragt til Kundskaben om Mennesket! —— Men —— nærværende Reyse er skeet i en langt anden Hensigt, som vi og troer endeel af vore Læsere allerede at være underrettede om. Det har altid været Engellænderne forbeholden, at udføre store Foretagender, og i mange Ting at lære de fleste andre europæiske Folkeslægter. Det er desuden høyst usædvanligt, at en Adelsmand, der er Eyer af store Rigdomme, paatager sig en saa vidtløftig og lang Reyse, for at lære at kiende sine Medmennesker i langt fraliggende Lande, vover sit Liv paa Søe og salt Vand, og ofte prøver dette uregierlige Elements gruesomme Magt, da han dog heller efter gammel Skik og Sædvane kunde fortære

tære sine Midler i en varm Stue, sove paa bløde Puder, og ey lade en kold Vind blæse paa sig. Dog har Hr. Banks underkastet sig hine Besværligheder, og er endelig kommen tilbage til sit Fædreneland, bekiendt og beundret af hele Europa. —— Nærværende Verk, som bestaaer af tre Tomer in Qvarto, har den nyelig afdøde Hr. Hawkesworth forfattet efter de paa ethvert Skib øverste Befalingsmænds, samt de Herrer Banks, Solanders og andre lærde Medreysendes Dagbøger, hvoriblant de af Hr. Banks synes at have været de vigtigste. Heele Verket er førend dets Trykning forevist det engelske Admiralitet, Commodore Byron, Capitain Wallis, Carteret og Cook, saavelsom de Herrer Banks og Solander.

Den første Tome indeholder Byrons, Wallis og Carterets Reyser. Vort Rum kan umuelig strekke til at opregne disses Opdagelser. Byrons Reyse begynder fra den 21 Junii 1764., og gaaer til den 9 May 1766., da han kom tilbage til Engelland. Paa hans Reyse forekommer os iblant andet dette særdeles merkeligt, at han imellem de kanariske og det grønne Forbiergs Øer rensede det forraadnede Vand ved en Ventilator saaledes, at det igien blev brugeligt. Han eftersøgte Salomons Øerne der hvor de Franske sætte dem paa Karterne 169°28', vestlig Længde fra London, og 10°15' Bredde, men fandt dem ey: maaskee det er gaaet til med de Franske, der siges at have opdaget disse, som det hændte Hr. Byron selv imellem Riode Janeiro og Port Desire, at de nemlig saae en Skye, der lignede et langt fraliggende Land saa fuldkommen, at enhver Mand paa Skibet ey troede andet. Falklands Øerne tog han i sin Konges Navn i Besiddelse, og troede at de maatte være de samme som Cowleys saa kaldte Pepys Øer. Han saae Patagonerne, samt andre ret merkværdige Natur-Syner. Efter Hr. Byrons Hiemkomst giorde Capitain Wallis sin Reyse med samme Skib, og tiltraadte den den 22 August 1776., tilligemed Skibet Svalen, ført af Capitain Carteret, som dog kom fra hinanden ved den Magellanske Havbugt. Capitain Wallis endte sin Reyse den 20 May 1768., han giorde mange og merkværdige Opdagelser, og i Besynderlighed synes Otahaiti eller Georgsland at fortiene megen Opmerksomhed.

Vi holde det for ufornødent at igientage Beskrivelsen over dette Land, da den forhen i disse Blade er anført (*), men kun kortelig melde, at førnævnte Captain Wallis fik samme i Sigte den 19 Juni 1767., og førend han satte Fod paa Landet, maatte udholde en Fægtning med Indbyggerne, men da denne lykkelig var overvunden, bleve de og Indbyggerne de beste Venner. Han opholdt sig nogen Tid her i Landet, og levede, som det synes, ret fornøyelig. Vi holde det for vor Skyldighed at forelegge vore Læsere Dronningens Opførsel mod Capitain Wallis, da han tager herfra. Sandelig, vi have i lang Tid ey læst noget mere rørende. "Da hun (siger han Tome 1. p. 277.) steeg ned fra „ Skibet, spurgde hun mig ved Tegn, om jeg endnu vedblev min Beslutning, at forlade Øen paa „ den af mig bestemte Tid? Da jeg gav hende tilkiende, at jeg umuelig længer kunde opholde mig „ her; beviiste hun mig ved en Strøm af Taare, „ som for en Tid betog hende Maalet, hvor nær det „ gik hende til Hierte. Men saasnart hendes hæftige Bedrøvelse efterhaanden blev mere sadt, vinkede hun til mig, at hun i Morgen igien vilde „ komme omborde til mig. Vi skildtes derpaa ad. „ Ved Dagbrækningen (vedbliver han p. 253.) Mandagen den 27 Julii løftede vi Anker, og orsendte „ paa samme Tid en Barke og en anden Baad i „ Land, for at fylde de Vandfade, som maatte befindes tomme. Da de nærmede sig til Stranden, „ saae de til deres største Forundring Kysten opfyldt „ med Folk: de holdt det ey for raadeligt at vove sig „ op blant saa stor en Mængde, men vilde vende tilbage til Skibet. Saasnart de Folk, som stode „ ved Stranden, saae dette, kom Dronningen frem, „ vinkede ad dem, og syntes at giette Aarsagen til „ deres Bedrøvelse; thi de Indfødte maatte efter „ hendes Befalning begive sig hen til den anden „ Strandbred paa hiin Side af Floden. Baaden „ roede herpaa op til Stedet og fyldte deres Vandfade. Dronningen lod imidlertid bringe ned i Baaden nogle Sviin og Frugter. Da vore Folk derpaa satte af fra Stranden, havde hun gierne fulgt „ tilbage til Skibet med dem, men Officieren vilde „ ey tillade hende dette, da han havde faaet Befalning, ey at medbringe mere nogen af Indbygger- „ ne-

(*) Kritisk Tilskuer No. 4. og 5. for 1775.

„ne. Efter dette Afslag lod hun strax en af hendes dob„belte Baade sette i Søen, og hendes egne Folk maat„te føre hende hen til os. Bag efter hendes Baad „fulgte 15 til 16 andre, som alle kom snart til Ski„bet. Dronningen steeg strax ombord; hun kunde „ikke tale for Bedrøvelse, men satte sig ned og brast „ud i Taare. Da hun næsten havde været hos os „en Time, begyndte en god Vind at blæse; vi los„tede altsaa Anker og gik under Seyl." ——

Quis tibi nunc, Dido, cernenti talia sensus?
Qvosqve dabas gemitus?

"Nu, da hun saae (farer Hr. Wallis fort) „at det ey blev andet, og at hun maatte vende til„bage med hendes Baad, saa omfavnede hun os „paa det ommeste, og græd bitterlig; ligesom og„saa hendes gandske Følge gav tilkiende en stor Be„drøvelse over vor Bortreyse. Vi havde imidlertid „neppe faaet Seylene løs, saa var Vinden og Søen „stille, jeg sendte altsaa Baadene forud, som skulde „bogsere Skibet; de andre Baade, som nys havde „forladt os, saae ey snarere dette, førend de vend„te allesammen tilbage til Skibet, og den som Dron„ningen sad i, roede til Konstabel-Kammeret, hvor „Folkene giorde den fast, og efter nogle Minuters „Forløb kom Dronningen foran i hendes Baad, „satte sig ned, og var gandske utrøstelig. Jeg gav „hende noget af alle Slags, som jeg efter mit Om„dømme syntes at kunde være hende til Nytte, og no„get til Stads. Hun tog imod det stiltiende, og „værdigede det ey hendes Opmerksomhed. Henved „Klokken 10 vare vi ved vore Baades Hielp komne „uden for Skiærene, og da en frisk gunstig Vind „begyndte at blæse, saa tog vore indianske Venner, „og i Besynderlighed Dronningen, Afskeed fra os „med et saa ømt Venskab og en saa rørende Bedrø„velse, at jeg selv blev gandske rørt, og kunde „ikke tilbageholde mine Taare." Hvem kan læse dette uden at røres! Hr. Banks traf Dronningen siden her paa Øen den 28 April 1769.; hun syntes da, siger Lieutenant Cook, at være henimod 40 Aar gammel, og var ey allene høy, men af en stor Statur, hendes Hud var hvid, og i hendes Øyne var noget ugemeent aandefuldt og sielsomt. Hun syntes at have været skiøn i hendes Ungdom, men nu var det kun nogle Erindrings-Tegn tilbage af hendes forrige Skiønhed og Yndighed. ——

Det andet og tredie Bind indeholder Lieutenant Cooks Reyse allene, og synes at være den vigtigste, da Hr. Banks og Solanders Optegnelser her ogsaa findes indrykkede, som angaae fornemmelig Terra del Fuego, Otaheiti, nogle Øer i Nærheden af Otaheiti, Nye Seeland, Nye Guinea, Øen Savu, Batavia, Kap og St. Helena. Opdagelserne ere her saa mange og saa merkværdige, at vi ey kan udtegne nogen, desuden ogsaa saa nøye sammenhængende, at de ey uden Skade kan afbrydes. Man læse kun Bogen selv, og alt vil virkelig behage. I Fortalen til den andet Tome, finde vi følgende Træk til Hr. Banks Levnet: "Joseph Banks „Eqvire, en Herre som besidder anseelige Godser i „Lincolnshire, blev i hans Ungdom opdragen til „Videnskaber, mere for engang deraf at nyde Li„vets Glæder, end for at forberede sig til dets Møy„sommeligheder; men en brændende Begierlighed ef„ter at kiende Naturen mere og nøyere, end man „blot lærer at kiende den af Bøger, bevægede ham „endog i den unge Alder at opløfte sig over alt det, „hvorpaa man ellers sædvanlig pleyer at anvende an„seelige Midler. Han søgte ey ved sine Indkomster „at tilkiøbe sig Lediggang og Fornøyelser, men skyede „dem for at hænge ved sin Yndlings-Videnskab, og „vovede sig for dens Befordring hen i en lang Rad af „Besværligheder og Farer, som ellers en anden Mand „af saa blindende udvortes gode Omstændigheder som „han, neppe havde foretaget sig af egen Drift, om „ey en umættelig Pengegierrighed eller en tørstende „Ærgierrighed havde forledet ham dertil. Neppe „havde han i Aaret 1763. forladt den høye Skole „til Oxford, førend han seylede over det atlantiske „Hav, og besøgte Kysterne af Neufundland og „Labrador. De Farer og Ubeqvemmeligheder, „som man er underkastet paa lange Søe-Reyser, ere „virkelig anderledes end man forestiller sig dem, og „i Forveyen pleyer at giøre om dem i Tankerne; „dog havde Hr. Banks ved sin Hiemkomst fra det„te første Forsøg ey i det ringeste ladet sig afskrekke, „thi saasnart han hørde at Skibet Endeavour blev „udrustet for at seyle til Sydsøen at iagttage Ve„nus's Gang forbi Solen og giøre flere Opdagelser, „besluttede han at være med paa dette Foretagende,

„i det

„i det Forsæt at levere sit Fædreneland en Samling „af Opdagelser og Kundskaber, som han troede at „være det skyldig, og i det Haab at efterlade de raae „og vilde Nationer, som han maatte opdage, no„get, som kunde forhøye dem Livets Værd, og be„rige dem, om ey med Kundskaber, saa dog med „vort Europa's Produkter.“ —— Sieldne Adelsmand! ——

Vi have holdt det for vor Pligt at bekiendtgiøre, endskiønt noget silde, denne tydske Oversættelse, i Mangel af den engelske Original. Den synes overalt let og flydende, og denne tør uden Tvivl foredrage den franske Oversættelse. Kaaberne ere smukke og vel valgte, Land- og Søe-Korterne ere af største Vigtighed; altsammen synes at bære Troeværdigheds og Nøyagtigheds Stempel (denne sieldne Dyd hos mange andre Reysebeskrivere). Kort sagt, det er alt Hr. Banks samt hans indsigtsfulde og troe Medarbeydere værdigt, og vil forskaffe dem en udødelig Erindring.

17.

Riga. Die Amerikanerinn, ein lyrisches Gemählde von Herrn Gerstenberg, in Musik gesetzt von Johann Christoph Friederich Bach. Riga, bey Johann Friderich Hartknoch 1776. Sælges hos Proft for 3 Mk.

Enhver Elsker af Musik og Poesie modtager vist med megen Fornøyelse saadanne smaae Stykker, hvor Tonekunsten laaner Poesien nyt Liv og nye Henrykkelser. De vederqvæge Sielen, naar den søger Hvile fra sine alvorlige Pligter, de smelte Hiertet og nedsenke os i en sød Tungsindighed.

Et Malerie af en Gerstenbergs ømme Muse er allerede selv Musik. Nærværende Composition af Hr. Bach er temmelig rørende, endskiønt ikke altid henrivende. Stykket er sat til to Fioliner og Fiola, Syngestemmen og Bas. Maleriet selv ville vi gandske forelegge vore Læsere:

Saide komm! mein Wunsch, mein Lied!
Saide komm! der Tag entflieht.
Wo ist Sie! Sie mein Wunsch, mein Lied!
Wie kömmts? Wie kömmts, daß Sie verzieht!
Saide komm! mein Wunsch, mein Lied!
Saide komm! der Tag entflieht!

Schön ist mein Mädchen, wie die Traube
Die durch die Blätter der Laube
Süßen Mosts beladen glänzt!
Süß ist ihr Mund wie die Blume
Die mein Mädchen umkränzt.

Du Quell, der sich durch Goldsand schlängelt
Rausch mirs herüber, wo sie ist,
Du rauschend Laub in Cedern-Wäldern
Sag mir es, wo mein Mädchen ist.
Ich harre fühllos, daß der Sand
Die Fersen mir verzehrt
Und meine Seufzer wecken die Tiger des Hains
Die schon von Durst entbrannt,
Weh mir, mein Blut von ferne lecken.

O Sonne, wenn auch ihr —— jetzt Tod
Aus Hölen oder Wäldern droht
Eine Schlange sie umflicht,
Ungeheur sie hascht, Schorpion sie sticht,
Eh treff' ein Donner euch, Scheusale wagt es nicht.

Mein Herz fleucht ihr entgegen,
Ich will an ihrer Brust mich legen,
Das kleinste Athem spähn
Und forschen, wie sie schlägt,
Und forschen, wo der Tod sich regt.

Wie Ambra-Duft will ich dich, Tod,
Aus ihren Adern trinken,
Auf ihren Bußen sinken,
Und mit ihr sterben, süßer Tod!

21.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 19 og 20. ——— 1777.

Scriptores Rerum Danicarum medii ævi, partim hactenus inediti, partim emendatius editi, qvos collegit & adornavit *Jacobus Langebek*, Sacr. Reg. Maj. a Consiliis Status & Tabularii sanctioris *Præfectus*. Post mortem autem Viri Beati publici Juris fecit & præfationem adjecit *Petrus Fridericus Suhm*. Tom. IV. Hafniæ 1776. Typis Viduæ Andreæ Hartvici Godiche. Folio. 633 Sider foruden fem Stamtavler og 4 Ark Fortale og Indhold.

Vi skylde vore Læsere nogen Efterretning om denne fierde Tome af dette udødelige Verk.

— — — qvod nec Jovis ira, nec ignis,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.

Efter Hr. Etatsraadens Død paatog Hr. Kammerherre Suhm sig efter Kongelig Ordre Opsyn over denne Deels Forfærdigelse og Trykning, og kunde den vel falde i værdigere Hænder? De følgende Deele, hvoriblant den ene skal indeholde de danske, svenske og tydske Skrifter, som tiene til Oplysning i Middelalderens Historie, skal besørges af Hr. Justice-Raad og Geheime-Arkivarius Schiønning, som derefter skal begynde paa det store diplomatiske Verk, hvorpaa allerede Gram og Langebeck have arbeydet; hvilket alle Elskere af Fædernelandets Historie med Længsel see i Møde. Vi ville kortelig opregne de i dette Bind indeholdte Skrifter, og ved en Stierne udmerke dem, som enten tilforn aldeles ikke, eller ikke gandske vare udgivne. —— *) XCVIII. Historia Sanctorum in Selia insula Norvegiæ, hvorom allerede et Stykke af Flatøyar-Bogen efter Torfæi latinske Oversætse findes i Pontoppidans Ann. Eccl. Dan., Tom. V. p. 412. seq., men her er indført i sit gamle Sprog. —— *) XCIX. Annales Danici ab An. 1101. usque ad 1313. —— *) C. *Liber Daticus Lundensis* ex Codice Hafniensi, med en Skriftprøve. En ældre Koder af denne Liber Daticus var tilforn udgivet i den tredie Tome. —— CI. Anonymus de Passione S. Caroli Dani, Comitis Flandriæ, den samme som tilforn har været udgivet med Ælnothus, og sidste gang med Lamii Meursius. Her er tilføyet en Stamtavle, som viser hans Fæderne- og Møderne-Forvandtskab. —— CII. Vita S. Caroli *Comitis* & *Martyris*, auctore Gvaltero Tarvanensi Canonico. —— CIII. Historia Vitæ & Passionis S. Caroli Com. Flandriæ. Auctore Gilberto Notario. —— CIV. Mantissa ex variis Auctoribus ad Acta S. Caroli Dani Flandriæ Comitis. Disse fire Stykker, skiønt ikke egentlig henhørende til den danske Historie, fortiene dog i flere end een Henseende at læses, da Grev Carl er een af de faa Regentere, som ere blevne et Offer for Mildhed

H og

og Retfærdighed. —— CV. Ottonis Episcopi Bambergensis Legatio ex Pomerania in Daniam An. 1128. —— CVI. Anonymi Cron. Danicum ab Anno 1130. usque ad 1300., tilforn udgivet af Ludevig. —— *) CVII. Historia Sancti Canuti Ducis & Martyris, auctore Anonymo, uden Tvivl skrevet efter 1520., hvis Crantzii Navn ikke er tilsat af den, som har skrevet den Copie, hvorefter Langebek har udgivet dette Skrift. —— *) CVIII. Vita S. Canuti Ducis, Auctore Roberto Episcopo Elgensi er kun et Udtog, da Urskriftet formodentlig ikke er mere til. —— *) CIX. Legendæ aliqvot de S. Canuto Duce. —— CX. Tabula Ringstadiensis, de Regibus & Principibus Ringstadii sepultis, ab. An. 1130. ad An. 1341. Denne Tavle er og hostrykt i et prægtigt Kaaber. —— *) CXI. Annales Danici ab Anno 1131. ad An. 1325. —— *) CXII. Calendarium Monasterii b. Petri Nestvediensis, med en Skriftprøve, allerede tilforn brugt af Stephanius. —— *) CXIII. Obituarium Monasterii Beati Petri Nestvediensis, næsten af samme Indhold som forrige Stykke. —— *) CXIV. Liber Donationum Monasterii b. Petri Nestved- & Skov-Kloster. Et af de vigtigste og brugbarste Stykker i dette hele Bind. —— *) CXV. Historia Fundationis Monasterii Lysensis in Norvegia. —— *) CXVI. Anonymi Commentariolus de Coenobiis Norvegiæ, er af en nyere Forfatter, i det mindste fra 16de Aarhundred. Da han nogle Steder har opregnet Abbederne, og Hr. Etats-Raaden i sine Anmerkninger tilsat de manglende, som ham i Diplomer vare forekomne, ville vi ved denne Leylighed og tilsette nogle, som nævnes i gamle Diplomer, hvoraf vi have Udskrifter, saalænge til en Nordmand engang vil faae i Sinde at udgive en norsk Kloster-Historie, den vi endnu høylig trænge til. Os ere da af Munkeliv-Klosters Abbeder, foruden de allerede nævnede, forekomne følgende: *Eirikr* abote at Munkaliui 1303. Herra *Iwar*, Abote at munkliui i Biörgwin 1323-1325. Herra *Heming*, Abote at Munkliue 1328-1336. Brodhir *Hogne* mædher Gudz þolomadhi Abothi at Michialskirkiu i Biörgwin 1337-1341. Af Abbedisserne i Hovedøe-Kloster vide vi: Syster *Birgitta Olrekxdotter*, Abbatissa i Hofwdöy Kloster 1474. Af Abbederne til Jonskirkes Kloster i Bergen: Brodher *Þorder Þorasson*, Abothi at Jonskirkiu i Biörgwin 1302. Herra *Barder*, Abote at Jonskirkiu ved 1323. *Þordher*, Abothi at Jonskirkiu i Biörgwin 1323-1329. —— CXVII. Iter Hierosolymitanum Svenonis Episcopi Viburgensis & fratris ejus Eskilli 1150. —— *) CXVIII. Vita & Miracula S. Ketilli, ab Anonymo coævo descripta, meenes af Hr. Etats-Raaden at være det samme Skrift, som Kongen og Raadet af Dannemark sendte til Paven, da de bade om denne Helgens Kanonisation. —— CXIX. Vita S. Vicelini, Præpositi Novimonasterii, post Episcopi Aldenburgensis. —— *) CXX. Narratio de Fundatione Monasterii Vitæ Scolæ in Jutia. Et Stykke af dette Klosters Diplomatarium er indført i dan. Bibl. Tom. 6. —— *) CXXI. Liber Donationum Monasterii Sorensis. Et vigtigt Stykke for adskillige Deele af Historien. —— *) CXXII. Monumenta Sorana varia, bestaae meest af smaae Stykker til Oplysning i Biskop Absalons Familie's Historie, hvorover ere tilføyede 4 genealogiske Tabeller, som Sal. Langebeck ey for sin Død havde faaet færdige, og altsaa, uagtet Hr. Kammerherre Suhms Forbedringer, endnu ey ere gandske efterrettelige, ligesom og Hr. Kammerherren selv har anmerket et Par Feyl i Fortalen. —— *) CXXIII. Necrologium Monasterii Loci Dei in Sora 1518. scribi cæptum, med en Skriftprøve. Ved dette Stykke begynder egentlig Hr. Kammerherrens Anmerkninger, som dog for en stor Deel ere tagne af Hr. Etats-Raadens efterladte Haandskrifter. —— CXXIV. Incerti Scriptoris Sveci Chronicon Rerum Sveo-Gothicarum ab Anno Christi 1160. ad 1320. gestarum. —— *) CXXV. De S. Erico Sveciæ *Rege* & Martyre. —— *) CXXVI. Annotata Chronologica ex variis Codicibus in Archivis Svecicis. —— *) CXXVII. De S. Thorlaco Episcopo Skalholtensi, bestaaer for det meeste af ubrugbare Fragmenter.

Efterat Hr. Kammerherren i sin Fortale har underrettet Læserne om Verkets Fortsættelse paa Kongelig Bekostning, da Hans Majestæt har tilkiøbt sig alle Exemplarierne af de tre første Bind, og selv bekostet dette fierdes Udgave, skrider han til den Sal. Forfatters Liv og Levnet, hvoraf vi bør pryde vore Blade med et Udtog. —— Den første af Familien, som vides, var Jakob Andersen, fød i Odense, 1584. den 20 Sept. blev Magister i Witten-

berg, og siden Præst i Kallehave, af hvilket Sogns Præstegaard (saaledes oversætte vi curia pastoralis) Familien optog sit Tilnavn. Hans Søn Anders Jakobsen har giort sig bekiendt ved nogle lærde Skrifter, og blev først Conrector i Kiøbenhavn, siden Rector i Slagelse og endelig Præst i Kallehave, hvor han døde 1645. Han efterlod en Søn Jakob Langebek, først Præst i Kundbye i Siælland, og siden Provst i Aalborg, døde 1705. Hans Søn var Friderik Langebek, Præst til Skioldborg og Kallerup Menigheder i Thye, som ved sin Kone Elisabeth Skytte, blev Fader til vor forevigede Langebek. Han er født 1710. den 23 Janv., kom 1725. i Nyekiøbings Skole i Mors, og 1728. til Academiet, efter at han Aaret tilforn havde mistet begge sine Forældre. Sin philosophiske Examen tog han først 1731. og sin theologiske 1732. Af Fattigdom var han i disse Aaringer nødt til at søge sin Underholdning ved Børns Information, indtil Lykken banede ham Vey til den lærde Grams Bekiendtskab, som tog ham i sit Huus den 30 Oct. 1739. Fra 1738. var han og bekiendt med den store Rostgaard, som han var til stor Tieneste i hans danske Lexicons Samling. Allerede i Aaret 1740. fattede han det Forsæt at udgive en Samling af danske Skribentere, hvilket han og nu paa sin Alderdom har sat i Verk. 1744. giorde han det første Udkast til det Selskab, som af Kong Christian 6te og Friderik 5te fik Navn af et Kongelig Dansk Selskab til den danske Histories og Sprogs Forbedring, i hvis Navn han allene forfattede det meeste af det uskatteerlige Danske Magazin. Fra den 17 April 1753. til den 20 December 1754. reyste han paa Kongelig Bekostning igiennem de ved Øster-Søen liggende Lande, for at samle Dokumenter og Haandskrifter til at oplyse den danske Historie, ved hvilken Leylighed han vandt de lærdeste Svenskes Venskab. Saa ædle Bestræbelser forskaffede ham hans Konges Yndest. Den store Lærdoms Elsker, den uforglemmelige Friderik 5te, giorde ham 1748. til Geheime-Arkivarius med 500 Rdlr. Løn, hvortil siden bleve lagte 300. 1753. fik han Justice-Raads og 1770. Etats-Raads Caracteer. Lang Tid tilforn havde det Kongelige Danske Videnskabers Selskab optaget ham som Medlem, og 1772. optog det Göttingske historiske Institut ham dertil. Hans udgivne Verker, foruden det Danske Magazin, ere følgende: 1) De tre første Tomer af Dänische Bibliothek, hvilke han tilligemed Hr. L. Harboe, nu Biskop i Siellands Stift har udarbeydet. 2) Selskabets Anmerkninger til et Brev imod det Danske Magazin, Khavn 1746. 8. Er skrevet imod Biskop Pontoppidan, i Anledning af hans Brev, som var indrykket i O. Bangs Samlingers 6te Stykke, men efter Kongelig Befaling blev supprimeret. 3) Det Kongelige Danske Selskabs Begyndelse og Fremvext i de tre første Aar, Khavn 1748. 8. 4) Videnskabernes Tab ved Kong Christian 6tes Død, Khavn 1746. 8. 5) Videnskabernes Haab under Kong Friderik 5te, Khavn 1747. 4. 6) Kong Christian 1ste udødelige Ihukommelse, en Jubeltale, Khavn 1749. 4. 7) Den første Deel af de norske Bergverkers Historie i den 7de Tome af Videnskabernes Selskabs Skrifter. 8) Fortegnelse paa de rareste gamle danske Bøger, som ere trykte før, i og efter Reformationen, i samme Selskabs historiske Almanakker for 1764., 65. og 66. 9) Fortegnelse paa vore gamle Helgen- og Fest-Dage, et for vor Diplomatik meget nyttigt Skrift. 10) Fortegnelse paa de merkværdigste Hændelser hver Dag hele Aaret igiennem. 11) Den Kongelige Kalendariograph, Nicolai Heldvaderi Levnets første Stykke; det andet har Arkiv-Registratoren Hr. J. J. Weber til Forfatter. Disse tre Stykker findes ligeledes i foranførte Almanakker. 12) Scriptores Rerum Danicarum, et Verk, som intet Land i Europa kan opvise Mage til. Han har og udgivet Olai Wormii Epistolæ, Havn. 1751. 8. 2 Vol., da den ulykkelige Ildebrand 1728. havde fortæret Exemplarierne af Grams da nyelig besørgede Udgave. De Tillæg og Forbedringer, som han har giort til den danske Atlas's 4de og 5te Tome, ere almindelig nok bekiendte. Af Poesier har han i sine sidste Aar skrevet: Nye Prøve af Skrivefriheden, Khavn 1771. 4. Tanker over Jule-Aftens Feyde 1772., og Tanker paa den store Hævnens Dag, ligeledes 1772. 4. hvilke tre Stykker siden under eet ere oplagte, under Titel af tre Skaldedigter, Khavn 1772. 4. I Haandskrift har han efterladt sig: 1) Jacobi Sinningii Vita, skrevet 1740. 2) Chronologia Rerum Danicarum fra 866. til 900., som ventes i følgende Tome af Scriptores Rerum Danicarum. 3) Slægtskabet imellem det Danske og Engelske Kongehuus, med mange Stamtavler.

1744.

1744. 4) En Dansk Ordbog til Bogstavet H. inclusive i 16 Folianter, med Excerpter til de følgende Tomer. 5) Dagbog over hans Reyse fra Kiøbenhavn til Finland, derfra til alle ved Østersøen liggende Lande, og endelig til Kiøbenhavn igien. 6) Kong Waldemar den Andens Jordebog, om hvis Udgivelse vi have hørt et, gid ikke ugrundet, Rygte. 7) Historie om den danske Souverainitet. 8) Dagbog over hans Reyse fra Kiøbenhavn til Stokholm. 9) En liden Deel af den danske Atlas's syvende Tome, nemlig Beskrivelse over Staden Slesvig, og lidet over Amtet Tøndern. 10) Alle Danske Landskabers Diplomer fra det 8de Aarhundrede til Slutningen af det 12te. 11) Mange tusinde Diplomer fra det 13 Seculi Begyndelse indtil vor Tid, for det meeste danske, norske og holsteenske. 12) En stor Mængde danske Monumenter og Oldsager, tegnede af Hr. S. Abildgaard under Sal. Etatz-Raadens Anførsel, og nogle skaanske af Hr. Hilsfeling, som nu paa Kongelig Bekostning tegner de øvrige. 13) En Mængde aftegnede danske, norske, svenske, holsteenske, angelsachsiske, irlandske og estlandske Mynter, indtil den oldenborgske Stammes Thronbestigelse og nogle seenere. 14) Et temmeligt Antal af danske Skribentere, hvis Udgave ventes i de følgende Tomer af Scriptores Rerum Danicarum. Alle disse Haandskrifter har Hs. Maj. Kongen kiøbt af Sal. Hr. Etatz-Raadens Enke. Med den vidtløftigste Lærdom og den utrætteligste Arbeydsomhed foreenede han den største Venlighed og Tienstvillighed mod alle. Hans Hierte var ædelt, menneskekierligt, venskabsfuldt. Nationens Hoveddyd, den danske Ærlighed og den elskværdigste Ydmyghed, fremskinnede af alle hans Handlinger, i alle hans Ord, og stod afmalet i hans fromme Miner. Midt under hans lærdeste Arbeyder var han munter, og ved sine største Fortienester for Videnskaberne i høyeste Grad beskeden. Til denne elskværdige Karakteer kom endnu, som hos alle i Sandhed store Mænd, en varm Kierlighed og en dyb Høyagtelse for Religionen, efter hvis Grundsætninger hans Vandel blomstrede af ægte Dyder og en Rad af ædle velgiørende Handlinger. Vi sige intet andet end hvad Hr. Kammerherre Suhm efter det fortroeligste Venskab med Upartiskheds sande Træk saa levende og sterk har malet, og vi selv have havt den Lykke ofte at være Vidner til. Vi vente dette sat i sit fulde Lys af den Levnetsbeskrivelse, som vi have hørt med det første at skulde udkomme, ledsaget af den Saliges Portræt fra vor duelige Hr. Lieutenant Cleve.

Endskiønt man nu kan sige om denne store og sande Lærde, hvad Horatz sagde om sig selv:

> Exegit monumentum ære perennius
> Quod nec imber edax, nec aqvilo impotens
> Possit diruere, aut innumerabilis
> Annorum series — — —

saa have dog to af hans Venner, nemlig Hr. Conference-Raad Hielmstierne og Hr. Kammerherre Suhm, for desmere at hædre hans Minde, ladet over ham slaae en Medaille, som er at faae paa den Kongelige Mynt for 4 Rdlr. 24 Skil. Den veyer i Sølv 4 Lod, og viser paa Hoved-Siden den Saliges Bryst-Billede i Romersk Dragt, med denne Legende: *Jacob. Langebeck. R. M. Dan. a. Conf. Stat. & Tabul. Sanctior. Præf.* D. J. Adzer. F.

Paa Reversen sees Historiens Genius siddende paa en Runesteen, hvorpaa ere disse Runer udhugne: ᚼᚴᛚᛘᚢᛐ, (hglmut) holdende i den venstre Haand et Pergaments Brev med de Bogstaver: ᛘᛁᚴᚱᛒ, (mikrb) hvori han med Agtsomhed læser, og i den høyre en Stylus, for dermed at udmerke de betydeligste Ord og Steder. Legenden er: Perspicaci diligentia. I Exerguen sees disse Ord: XIII. Lustris exact. o. b. MDCCLXXV. H. H. & P. F. S. F. F. F. ɔ: Henricus Hielmstierne & Petrus Fridericus Suhm Flari Fereri Fecerunt. Vi kunde ey troe, at de Ord Perspicaci diligentia skulde læses i eet med Exerguen, og forstaaes om den Saliges Person allene (som det er forklaret i de offentlige Efterretninger) efterdi vi vide, at een af de største Feyl ved det heroiske Symbol er, naar Legenden ey passer sig eller har Hensigt til Hovedsagen i Symbolet selv (le Corps du Symbole). Desuden er Meeningen gandske fuldkommen uden disse to Ord. Imidlertid maae vi dog erindre, at vi her savne den Skarpsindighed, som altid bør have Sted i Legenden, dersom den skal være smuk, da her synes os at være sagt for lidt. Maaskee og de Runer, som forestilles udhuggede paa Steenen, burde have været den Afdødes Navn;

Navn; i det ringeste kunde de lige saa got have været det, som nu noget intet betydende. Og at Geniussen udskriver Runer paa Pergamentet, see vi ikke, hvorledes det kan forestille, at han understreger de merkværdigste Steder; desuden har man ingen Pergamenter med Runer.

M.

Udenlandsk Literatur.

Leipzig. Politische Fragmenten von Johan Georg Schlosser, Marggräflich-Badenschen Oberammann zu Emmendingen im Brisgau. Leipzig 1777. 8. 58 S.

Mange sunde, rigtige, skiønne, stærke og frie Tanker findes her tillige med nogle halv rigtige, nogle meget almindelige og nogle meget dunkle blant disse politiske Sentiments, som ellers ere indrettede ligesom vor berømte Lütkens Repertorium. De ere samlede under disse Hovedtitler: Fyrster og Konger, Fyrste-Opdragelse, Fyrste-Tienere, Adel, Patrioten, Kosmopoliten, Borgeren, Bonden, Soldaten, den Lærde, Præsterne — en artig Rangordning! — Regierings-Kunsten, Finantzerne. Den sidste er indhyllet i et Mørke af Kunst-Ord og Beregninger. Her have vore Læsere noget af alle Slags.

Om Fyrsterne: „I menneskekierlige Fyrstestormere! seer I ikke Guds Eeg sønderspilttes af Guds Lynild? Hvor ville I fordre af Fyrster, at ingen Undersaat skal lide?„

„De giøre Uret, de undertrykke for deres Fordeels skyld. Hvorfor lærer deres Raad dem ikke, at det er deres Fordeel: at giøre Ret og ikke undertrykke? Men, naar de ikke ville høre? — Men dersom Raad og Tienere ikke ville tale, hvorledes skal de høre?

„Hellig er Regentens Majestæt, indtrykt af Gud i Tiden; hellig og indtrykt af Gud fra Evighed af „er den ærlige Mands Majestæt! Naar han bøyer Knæ for Kongen, bøyer Kongen sit Hierte for ham.„

„Hvem der vil beherske Mennesker, skal han ikke kiende Mennesker? Deres Ønsker, deres Stræben, deres Lidelser, deres Vel.„

„Vel det Land, hvis Fyrste maatte lyde, førend han befaler, som leed, førend han nyder.„

„Det er den største Fyrste, som den ærlige Mand tiener med Glæde.„

Om Adelen: „Høyagtelse af Folket er et stort Fortrin; men ingen, ingen haabe den, uden den, som giør vel imod Folket.„

Kosmopoliten: „Patriotismus ophæver ikke Menneskekierlighed; men Menneskekierlighed og Fædrenelands Kierlighed maae stige under hinanden.„

Den Lærde: „Mange skrive af Æresyge, mange af Pengegierrighed, mange af Dumhed, mange for Tidsfordriv; saa afnøder den fulde Siel et par Ark.„

Præsten: „Det er ikke med Underviisningen, som med at giøre Tapeter. Hvem der behøver et Tapetzerie, bestiller det, og siger, hvordan han behøver det. Hvem der behøver Underviisning, veed ofte ikke selv, at han behøver den, og kan hverken tilkiendegive dens Farve eller Længde eller Brede; det maae Lærere alt selv finde.„

„Overtaleren er Statens og Sædernes Støtte. — I Præster staaer paa en slibrig Post. Overtaleren agter man som sit Hierteblod; Læreren beholder man kun for Velanstændigheds Skyld; og Velanstændighed er ephemerisk.„

Hvilken Stat bør foretrækkes: Agerdyrknings- eller Handels-Staten? Forf. svarer: „Viis er den Regiering, som oversaaer det ufrugtbare Land med Indbildningens Frugter, og anstikker den frugtbare Naboe, at han giver Naturens Frugter derfor. Viis er den Regiering, som forsvorer sin frugtbare Kraft

„for

„ for Anstikkelse, og kun drager Fordeel af Naboens „ Sygdom. „

Viise Sandheder, og saaledes ere de fleeste! Derimod synes os nogle andre for ubestemte og kun halvrigtige. F. Ex.

„ Billighed er Privatmandens Dyd, ofte Dommerens Dod, altid Lovgiverens Svaghed „ er dette just altid?

„ Det er tungt, men ikke umueligt, at tiene „ troe, naar man betales for Tienesten. „

„ Vee det Land, hvor Loven befaler, hvad Sæderne allereede udrette. „ Hvorfor just vee?

„ Den Bonde som veed meer og kan giøre meer „ end hans Stand udfordrer, er altid ulykkelig. „ Hvorfor det? Kunde og burde han da ikke drages ud af sin Stand til en anden, hvor hans større Kundskab og større Evne kunde være nyttigere?

„ Siden Lærdom blev nødvendig til Forretninger, siden den Tid er det ude med Lærdom og Forretninger. „

Det kan vi ikke indsee. „ Den Unge, siger „ Hr. Schl., lærer ikke længer for at blive lærd, men „ for at blive brugbar i Forretninger. Lykkes det „ ham, saa blive vist ni iblant ti kun eensidede „ Lærde; Lykkes det ham ikke, hvad skal man da giøre „ med ham? hans halve Liv, hans heele Formue er „ borte; man bruger ham af Medlidenhed. „ Saa meget dette er sandt, saa vist er det, at enhver Embedsmand som besidder nogen Lærdom, altid er duëligere end den som besidder ingen, naar de forresten ere lige i naturlig Begvemhed.

„ Vise Mænd ere fornødne; lærde zire kun; „ Lærde vilde giøre sig nødvendige, de giorde Viisdom „ uvirksom. „ Dette skeede til Lykke ikke altid; Verden har dog endnu Lærde der ere virkelig Vise; skiønt hos Mængden blant de Lærde er Visdom ligesaa rar som hos de andre Jordklodens Indbyggere. At foregive, at Lærdom kun zirer er at giøre Lærdom foragtet. Det kan uden Tvivl sandere siges: Lærdom er altid nyttig, og den hos hvem den ikke er nyttig, zirer den ikke heller.

(*) Gotha. Beschreibung von Patagonien, und den angränzenden Theilen von Südamerika, aus dem Englischen des Herrn Thomas Falkner. Nebst einer neuen Karte der südlichen Theile von Amerika. Gotha, bey Carl Wilhelm Ettinger 1775. 8. stor 181 S.

Amerika, denne vigtige Verdens Deel har nu været os bekiendt henimod 300 Aar; men hverken vore Forfædre af det 16de eller 17de Aarhundrede bekymrede sig om andet end Søe-Kysterne, hvor de paa de voldsomste Maader udryddede Landets gamle Indbyggere, for at berøve dem de, for dem skiulte Skatte og Rigdomme. Men det har været vort oplyste Aarhundrede forbeholden at trænge videre ind i Landet, for at give Europa's Indbyggere nærmere Underretning om dette vidtløftige Lands Beboere, Vexter og meere.

Nærværende Beskrivelse over Patagonien er inddeelt i 6 Kapitler. Det første handler om Jordegnen og Produkterne i den sydlige Deel af Amerika. Det 2det det Indianske Lands Biskrivelse, med dets Dale, Bække, Floder og meere samt den store Plata Flod med dens Arme, Fiske og Havne. Det 3die Fortsættelsen af det Indianske Lands Beskrivelse med dets Dale, Bierge og Floder, Terra del Fuego, Falklands Øerne. Det 4de Efterretning om Indvaanerne i den paa Kortet beskrevne sydlige Deel af Amerika. Det 5te Om Molukkernes og Puelkernes Religion, Regiering, Statskunst og Skikke. Det 6te Efterretning om disse Landes Indvaaneres Sprog.

Af det femte Kapitel ville vi meddele følgende Efterretning om disse Indianers Religion: „De „ troe to høyere Væsener, et got og et ont; det gode „ kaldes af Molukerne Toqvichen, som betyder „ Folkets Regent, men hos Taluheterne og Diviheterne Soychu, hvilket Ord i deres Sprog betyder „ et Væsen, som hersker i den sterke Driks Land. Tehuelheterne kalde denne Gud Guayara-Cuny, „ eller Herre over de Døde. „

„De

"De have optænkt en stor Mængde saadanne „Guddomme; nogle holdes for Overhoveder for „enkelte Familier blant Indianerne, hvis Skabe„re de skal have været. Nogle giøre de til Besa„lingsmænd og Skabere af Tigre, andre af Løver, „andre af Guanacoerne, og endnu andre af Strud„serne o. s. v. De bilde sig ind, at disse Guddom„me have gandske fra hverandre adskildte Boeliger, „i overmaade store Huler under Jorden, under en „Søe, under Høye 2c., og at, naar en Indianer „døer, kommer hans Siel i den Guddoms Boelig, „som hersker over hans Familie, for der at nyde „den Lyksalighed evig at være drukken."

"Den onde Guddom kalde Molukkerne Hu„euvoe eller Hueiuvu, det er, Vandreren der „uden for. Tehuelheterne og Scheckeheterne kalde den „Atskanakanas, men de andre Puelker Va„lichu."

"De troe en utallig Mængde Dievle, som „skal gaae igiennem Verden, og foraarsage alt det „Onde, som Mennesker og Dyr ere underkastede, „og denne Mening drive de saa vidt, at de troe, „disse onde Magter foraarsage den Mathed og „Besværlighed, som følger med lange Reyser og „strengt Arbeyde. Efter deres Meening har enhver „Hexemester to saadanne Dievle til bestandig Oppvart„ning omkring sig, som sette dem i Stand til at „forudsige tilkommende Begivenheder, opdage dem, „hvad der hvert Øyeblik skeer allerlængst borte, og „lære dem, hvorledes de skal giøre de Syge friske, „ved at overvinde og bortdrive eller tilfredsstille andre „Dievle, hvoraf de blive plagede: og de troe, at „disse Hexemesteres Siele blive efter deres Død saa„danne Dievle."

"I deres Gudstieneste henvende de sig allene til „den sande Gud, nogle særdeles Ceremonier undtagne, „som man anstiller til Ære for de Afdøde.

Blant Efterretningen om deres Hexemestere for„tiener at merkes: "Naar en Person har den falden„de Syge eller nogen anden Sygdom med Kram„petrækninger, er han allerede en fødd Hexemester, og „synes af Dievlene selv at være udkaaret dertil, og „man troer, at disse have besat ham, og foraarsage „alle de Convulsioner og Fordreyelser, som følge „med epileptiske Paroxysmer."

Af alt hvad vi have læst i dette Skrift, synes os ellers intet merkværdigere, end deres Begravelses Maade. „De Dødes Begravelse, siger Forfatteren, „og den overtroiske Ærbødighed man beviser deres „Amindelse, bliver ledsaget med stor Ceremonie. „Døer en Indianer, saa udvælges een af de anseelig„ste Fruentimmere iblandt dem, at skeletere hans Le„gem og dette skeer paa følgende Maade: Man ud„tager Indvoldene og brænder til Aske; derpaa bliver „Kiødet saa net som mueligt løst fra Beenene og de „sidste begravne under Jorden, indtil det endnu paa „dem overblevne Kiød er aftæret af Ormene eller og„saa til de skal begraves paa deres Forfædres Begra„velses Sted, som pleyer at skee inden et Aar efter „Dødsdagen og undertiden inden tvende Maaneder."

De bleges derpaa saalænge indtil de ere rene og hvide nok, saa pakke de dem sammen i en Huud og legge dem paa een af de Afdødes kiæreste Heste, som er bleven holdt tilbage i denne Henseende; denne Hest bliver udpyntet paa det smukkeste efter deres Maade med Kapper, Fiedre og andet saadant, og derpaa reyse de til deres sædvanlige Begravelsested, som er vel 300 Mile herfra (en stor Ørken Norden for Falklands Øerne) og fuldende der deres Ceremonie.

„**Molukkerne, Taluheterne** og **Diriheterne** „(siger Forfatteren videre p. 148) begrave deres Af„døde i store fiirkantede dybe Hvælvinger. Beenene „blive sammensadte og ethvert fastbunden paa sit tilhø„rende Sted, dernæst iført deres beste Klæder, zirede „med Knappe, Fiederbuske og andre Prydelser, som „hvert Aar blive forbedrede og forandrede. De sidde „alle i een Rad, med Sværd, Lantse, Bue og Pile, „Drikkekar og andre Ting, som den Afdøde har be„tient sig af i levende Live. „ Rundt om deres Be„gravelser opstille de deres skeletterede Heste paa Beene„ne og understøtte dem med Stokke. „I Aaret 1746 „fandt nogle Spanske Soldater samt deres Missio„nairer der vare tagne ud paa en Expedition, da de „havde marseret næsten 30 Mile vestlig ind i Lan„det fra St. Julians Havn, een af disse Indianske „Grave med 3 Skeletter og mange rundt om dem „opstillede Heste-Rade.

Her niedfølger nogle Prøver af det molukiske Sprog, og adskillige Grammatikalske Jagttagelser, Regler og Exempler. Vi tvivle paa, at nogen hos os har Lyst at lære det og vil derfor ey give videre Underretning derom.

N.

Altdorf und Nürnberg. Versuch einer Litterär-Geschichte von Philipp Melanchthons *Locis Theologicis*, als dem ersten evangelischen Lehrbuche. Herausgegeben von Georg Theodor Strobel, Pastor in dem Markte Wöhrd. Altdorf und Nürnberg, bey Lorentz Schüpfel, Universitäts-Buchhändler, 1776. 320 Sider i Octav foruden et Ark Fortale og Indhold.

Endnu er det ikke blevet Mode i Tydskland, at Landsbyepræsterne skulle legge sig hen paa den lade Side og fordrive deres Dage i Orkesløshed, eller, isald de skrive noget, blive Charlataner. — Vi overbevises herom iblant andet af anførte Skrift, som nu allerede, som et Forsøg betragtet, er i sit Fag et Mesterstykke; og hvad vil det ikke blive, naar Hr. Strobel faaer de ham endnu manglende Udgaver af dette vigtige Skrift? Hr. Forfatteren, tilforn bekiendt af Melanchtoniana, udgivne 1771, og Nachricht von den Verdiensten Melanchthons um die Heilige Schrift, samt Nachrichten von Melanchthons Aufenthalt in Nürnberg 1775, vedbliver endnu at oplyse de Fordeele, som ey allene Religionen, men endog den hele lærde Verden har havt af den udødelige Melanchthons Verker, hvoraf dette er et af de vigtigste. Forsynet med 45 latinske og 23 tydske Udgaver, har Hr. S. lagt Haanden paa dette Arbeyde. Nøye har han anmerket de i hver af dem foretagne Forandringer, og, hvor det var mueligt, tillagt Grundene til disse Forandringer. Foruden de af ham selv eyede, opregner Hr. S. endnu 22 latinske, 8 tydske, en plattydsk, en italiensk og en kroba:isk Oversættelse, samt giver nogen Efterretning om en falskelig troet fransk Oversættelse. Saa rigtige som Hr. Forfatterens Bemærkniger overalt ere, har han dog Side 139. begaaet en liden Urigtighed, som vi agte for vor Pligt her at rette. Ved at handle om to Udgaver af Loci, Leipzig 1569. og Wittenb. 1577., som overalt ere lige, undtagen at paa den sidste Side af Registeret staaer i den ene ὀυσια, i den anden ὑοτσια, siger han: "Uden Tvivl skede det for Registernes „Skyld, at Forleggerne Side for Side eftertrykte „deres gamle Udgaver, for ey at være tvungne til „at forandre de i Registerne tilføyede Sidetal." Hvis dette er rigtigt, kunde umuelig denne anførte Forskiellighed være i Registeret, som efter Hr. Forfatterens Meening har været uforandret, og hvorfor er den ikke heller indløbet i Materien, som to gange er omtrykt? Desuden, hvis Forleggerne skyede Omkostninger, vilde de vist heller lade Registeret forandre, end hele Skriftet omtrykke, hvortil meget mere udfordredes.

Tryk-Feyl.

Side 143. Lin. 12. Denne tør uden Tvivl foredrage, læs: den bør uden Tvivl foredrages.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 21 og 22. ——————— 1777.

Dictionaire Royal af Hans von Aphelen, Professor Philosophiæ, andet Oplag, anseeligen forbedret og forøget Tredie Tome Dansk og Fransk, med Kongelig allernaadigst Privilegio. Kiøbenhavn trykt hos Nicolaus Møller 1775. stor 4. S. 831. Sælges hos Hr. Forfatteren tilligemed de forrige 2 Deele for 7 Rdlr.

Atter nye Fortienester for sine Landsmænd af vor utrættelige Hr. von Aphelen! Hvor finde vi mange, som ville paatage sig saa møysommelige, vidtløftige og tildeels ubehagelige Arbeider, der ikke lønne med særdeles Fornøyelse under Arbeidet, ikke frembringe nogen særdeles Anseelse efter fuldendt Gierning, og som Frygt for de store Bekostninger og Tab let maatte afskrække den nidkiereste Mand for? Nødvendighed for enhver, som vilde legge sig efter Europa's Mode-Sprog, at anskaffe sig dette eeneste Verk, Fædrenelandet eyer, hvoraf det med Vished rigtig kunde læres, har vel forskaffet Afsætningen paa det første Oplag, men at turde vove sig til et nyt, som meget forøget og derved nødvendig meere kostbart, var i visse Henseender et betænkeligt Foretagende, men hvem som har nogenledes Leylighed dertil, vil ikke gierne eye begge, da dette sidste Oplag er saa anseelig forøget og har næsten opnaaet al den Fuldstændighed man kan vente og ønske? Nærværende Tredie Deel kan især tillige tiene som en Dansk fuldstændig Ordbog over Modersproget, der giør os bekiendt med et stort Antal Kunstord i alle Videnskaber, Danske og Norske Talemaader, hvoraf endeel endog for mange Indfødte hidindtil have været ubekiendte, og en stor Deel lykkelig opfundne nye Ord, som især af hans Naturhistorie her ere indrykkede; idel Fortienester, som giøre dette Skrift dobbelt nyttigt og behageligt.

Ikkun Hr. Justitzraadens Plan i hans første og anden Deel forekommer os at have en vis Mangel. Os synes han har formeget bekymret sig om at sammendynge Danske Talemaader og Ord, uden at see nok paa de Franske Ords og Talemaaders egne særskildte Bemærkelser, og uden at udmærke dem tydelig nok. I den Udgave af Dictionnaire de l'Academie Françoise (uden Tvivl det ypperligste Verbal-Lexicon Verden endnu i noget Sprog eyer) af 1765, som vi have for os, findes undertiden endeel Franske Ords og Talemaaders besynderlige Bemærkelser, som vi savne hos Hr. von Aph., og overalt denne Sag bedre udsat fra hverandre med meget fine og ofte ret dybsindige philosophiske Bemerkninger, som nøye vise Sprogets Genie; ligeledes ansee vi det for en liden Feyl, at Hr. von Aphelen efter Academiets Exempel har i de tvende første Deele udeladt alle Landes- og Steders- samt andre Egne-Navne, hvoraf dog adskillige ere temmelig vanskelige at giette paa Dansk; dette synes

Hr. Justitzr. selv siden at have indseet, hvorfor de fleste og findes i nærværende tredie Deel paa Dansk og Fransk, men det havde tillige ikke været unyttigt, om de paa et Par Ark til Slutningen havde været satte i deres franske alphabetiske Orden. Maatte en hastig Afgang paa dette fortreffelige Verk snart giøre Hr. Forfatteren skadeslos —— vi ville ikke tale om nogen Belonning for saa møysommelig et Arbeyde —— Da have vi nye Fordringer, som vi kun tor forelægge en Mand af hans Flid; vi mangle endnu et Haandlexicon over tydske, franske og danske Kunstord i alle Videnskaber, og især i Naturhistorien, overalt ledsaget med de linæiske Navne, hvis Mangel i det tydske Sprog ved den sidste Tome af Bomare vi meget beklage. Dernæst ønske vi snart at see et nyt Oplag af hans tydske Ordbog, beriget med de mange nye Ord, som findes hos Tydsklands seeneste berømte Skribentere, og endelig, at han ved høy Understøtning maatte sættes i Stand til at meddele os sit Verk over Landhuusholdningen og Kunsterne, med vort indsigtsfulde Landhuusholdnings-Selskabs Berigtigelse og Forøgelse.

(J.)

Udenlandsk Literatur.

Cleve und Düsseldorff. Britanniens Cultur durch die Römer. Ein Fragment aus einer neuen Geschichte von Engelland. Cleve und Dysseldorff 1775. 28 Sid. 8.

Denne Afhandling har allerede engang tilforn været aftrykt i den tydske encyclopediske Journal, som en Prøve til en nye tydsk Historie over Engelland, hvilken Hr. Sprengel i Gøttingen udarbeydede for at høre til allgemeine Weltgeschichte. Fragmentet er en almindelig Skildring over de Forbedringer og nye Anstalter, som Romerne, imedens de opholdt sig i Britannien, have indført. Romernes Cultur havde en dobbelt Indflydelse paa Britannien, deels paa Den selv, deels paa dens Indvaanere. Den selv blev af en ubeboet Hede, af en tyk og uigiennemtrængelig Skov, til en riig og blomstrende Provinz. Efterretningerne ere saa faa og saa usuldkomne, at Forfatteren ikke kan vise, hvorledes Britterne selv lidt efter lidt forlode Barbariet. Derfor beskriver han nu ikkun de af Romerne anlagte Landeveye, Stæder, Bygninger, Bad og Amphiteatrer; Disse forskiellige Ting bevidne endnu i deres Ruiner hine gamle Krigeres Indsigt og Duelighed. Under Texten findes mange Noter, som ere interessante og oplysende.

(P.)

Paa det at de af vore Læsere, som ikke maatte have bekommet Hr. Jonges homiletiske Besvarelse paa Recensionen af hans chorographiske Beskrivelse over Kongeriget Dannemark i No. 8. af den nye Kritiske Tilskuer, kan lære at kiende de frygtelige Vaaben, hvormed denne lærde Mand saa drabelig har forsvaret sit Plagium, ville vi indrykke den her ledsaget af vore Anmerkninger, for at vise samme Upartiskhed som Hans Velærværdighed:

Ved at igiennemlæse Hr. Rs. Recension af min chorographiske Beskrivelse over Kongeriget Danmark, (hvilken jeg og her, for at vise hvor lidet den rører mig (a), vil anføre (b),) tænkte jeg paa den viise Salomons Ord i Præd. 4 K. 4 V.: **Jeg saae alt Arbeide og al Redelighed i det som giøres, at det tilfører et Menneske Avind af det andet Menneske (c).** Hvad enten den ubenævnte Recensent i sin Momiske Recension behager at agere en Magister **Rostiflengius**, eller **Lastiflengius**, eller **Skumlenistlengius** (d), skal aldeles ikke ophidse mig

a) Det var vist nok Deres Velærværdigheds egen Samvittighed, som rørte Dem?

b) Som er indrykket heel og holden i den derunder staaende Note, med en viis Forsigtighed, ifald hans Læsere skulde have glemt den.

c) Dette Sted er meget ilde anbragt. Hr. Jonges Hensigt at betage velfortiente Forgiengere Æren for deres Arbeyder, og indbilde Læseren, at hans Verk har sin Oprindelse fra hans egen bekostelige Brev-Correspondence, som han dog ikke har ført, vidner om en meget slet Redelighed. Avind har vel ingen fundet bære til ham, da hans Skrift langt fra ikke skal kunne opvække nogen Misundelse.

d) Dyrebare Æres-Titler, der nedstrømme som en frugtbar May-Maaneds Regn! Hvor maae vi ikke voxe!

mig til at besvare ham med allermindste bidende Svar (e). Kragerne skrige og larme fælt, naar de see Ørnen at flyve i Luften (f); men den kierer sig ikke efter deres fæle Skrig og Vraal, hvormed de opfylde Luften. Frøerne skrige og døve de Forbigaaendes Øren med deres Qvasqvas, Hviskhvas (g); men de Forbigaaende blive ved at gaae deres Vei lige frem. Med allerstørste Koldsindighed anseer jeg Hr. Ks. forfattede Recension som Fulgur è pelvi. Thi hvor finder man man nogensteds et geographisk Skrift, som ey er et compilatum opus, ja ofte et Plagium (h)? Pontoppidan tilstaaer, at Hübners har fulgt hans Theatrum Daniæ (i); Büsching ligesaa. Paa mit Skrifts indvortes Forfatning, og den deri af mig (saavidt muligt var) (k)

e) Ogsaa naar vi havde ageret Rosiflengius, vilde den sagtmodige Præstemand have forskaanet os for bidende Svar. Hvor ædelmodigt!

f) Endnu have vi gierne kunnet øyne Hr. Forf. i sin Ørneflugt. Det skulde imidlertid ikke være os ukiert, om vi maatte have været de Krager, som havde afspillet de laante Fiere, hvormed Hans Velærværdighed har prydet sig.

g) Vi havde aldrig tiltroet Hr. J. saa store Indsigter i Naturlæren!

h) Ja vist findes sielden et geographisk Verk, som jo er kompileret af andre, men hvis det er et Plagium, er det vist Forf. Skyld. Nævner han ey sine Kilder, eller vil indbilde sine Læsere, at han ey har samlet sit Verk af dem, men ved en bekostelig Correspondence, begaaer han gandske vist et Plagium, lige saa uundskyldeligt, som om han udgiver et fremmet Skrift under sit Navn. Saaledes kan vi nævne den Mand (og han er Præst i Siælland, ligesom Deres Velærværdighed), hos hvilken vi have seet Deres Velærværdigheds hele latinske Geographie næsten Ord til andet, og dog var dette Exemplar skrevet 1718., altsaa længe førend De udgav det under Deres Navn.

i) Hvis der er nogen Forstand i denne Periode, skal det vel være denne, at Hübner tilstaaer at have fulgt Pontoppidans Theatrum Daniæ; thi den kompilerede Autors Tilstaaelse sporges ey om.

k) Umuelige Ting, hvem skulde forlange dem?

brugte Ordentlighed (l) og Akkuratesse, hvilke to Ting har været mit Hovedøiemerke (m), har dog Hr. K. ey dadlet, men allene som en Momisk Eléve og Cynisk Philosoph skumlet over, at jeg ei har nævnet de bekiendte Skrifter, store og smaa, hvoraf jeg har betient mig; og derfor har Hr. K. villet bekiendtgiøre dem for Publikum i sin Recension, da dog de samme Skrifter ere Lippis ut ajunt & Tonsoribus (n) vel bekiendte i mange Aar. Jeg undrer mig meest over, at Recensenten, uagtet han med sine grandseende Argiske Øine indbilder sig vist at have overseet alle de Skrifter, jeg har betient mig af, og tænker at have opdaget dem alle, dog ei har fundet seet, eller mueligt rettere sagt, ei har villet seet de mangfoldige Annotationer, som jeg af det store Hofmanske Fundatsværk overalt har tilføiet. Mængden af disse Annotationer har dog været saa lykkelig at undgaae Recensentens Momiske Dom, og derfor ei ere henviiste af ham til deres forskiellige mange Paginer (o). Denne Momiske Recension var mig længe siden

l) At følge Ordenen der, hvor man gandske udskriver en andens Orden, er vel ingen Sag; men dersom Hr. J. selv havde opreyst en geographisk eller chorographisk Bygning, vilde vi see, hvad Orden han ville have brugt. Hans Indsigter, hans Smag og Ordentlighed kiender Læseren af hans Funeralia, Nuptialia, Archivarius Homileticus og andre dyrebare Skrifter, alle den samme ordentlige og akkurate, fra alle Verdens fire Hiørner sammenskrabende Mand værdige.

m) Forfatterens Hovedøyemerke burde have været, at give et med de andre Deele af hans Verk forholdsmæssigt Udtog af de store Verker han havde for sig, indrettet det som Büsching eller Tuneld i hans ypperlige Geographie over Sverrig, og lade enhver beholde sin Ret ubeskaaret.

n) Aldrig regner dog Deres Velærværdighed enten sig selv eller vort Publikum i Klasse med disse Folk?

o) Denne hele Periode gaaer over vort Begreb; hvad Mængden af disse Annotationer og deres forskiellige mange Paginer skal sige, maatte vi først underrettes om.

den prognosticeret (p); thi den ene Staader fortryder altid paa, at den anden (q) staaer for Døren. Og hvor kunde Momus andet end fremvise sine fæle grinende Tænder af mit chorographiske Værk over Danmark, saasnart man vilde først indbilde sig, at mit Skrift skulde giøre et forhen udkommet vidtløftigere Skrift i samme Materie Afbræk? Solen misunder ei Maanen det laante Skin, som den Sidste har af den Første. Men at Recensenten kan vide, at jeg har havt mine Aarsager, hvorfor jeg med Flid ei har anført de adskillige Skrifter, som jeg har betient mig af, og ei nævnet dem, som jeg vel de jure burde at have giort (r), vil jeg her anføre dem: 1) Thi havde jeg i Fortalen sagt: Dette mit chorographiske Værk er et Udtog af Pontoppidans Theatrum Daniæ og Atlas, Thura's topographiske Værker, Amagr. Bornholm. Vitruvius, ja af Hoffmanns Fundatsers store Værker ɛc., saa at Læseren finder her Kiernen af alle de Skrifter, og et Udtog af alt det Vigtigste, Merkværdigste og Betydeligste, som i alle forbemeldte Skrifter findes vidtløftig beskrevet; mon ikke en Skummelant og Momus kunde deraf tage Anledning til at uddrage den Slutning, at jeg anførte slige Ord allene for at overtale Publikum til at kiøbe heller mit chorographiske Skrift (s), som et tilstrækkeligt Udtog, end at kiøbe de anførte store og kostbare Værker af rigere Indhold? Ja jeg kunde mistænkes for, ved slige pralende Ord at underminere Forlæggerne af bemeldte store Værker i deres Afsættelse til Kiøbere (t). Jeg har altsaa i et redeligt Diemerke, og af Høiagtelse, deels for bemeldte berømte Mænd og deres Skrifter (u), deels for Forlæggernes Skyld af bemeldte Skrifter, stiltiende gaaet dem forbi at anføre dem. 2) Derimod de mindre enkelte topographiske Skrifter, saasom en Boesen om Helsingøer, en Friis om Skielskiør, en Pilse om Fridericia, en Rothe (x) om Haderslev ɛc., har jeg paa sine Steder anført, fordi slige mindre Skrifter og deres Autor kunde lettelig ved Tidens Længde forglemmes; thi de ere ei saa almindelig bekiendte, som en Pontoppidan, Thura, Hofmann ɛc., hvis Skrifter findes i store Bibliotheker, og ere alle, endog Lægfolk, vel bekiendte (y). Ligesaa lidet som det giøres fornødent at bekiendtgiøre i Aviserne, hvad Slags Vahre almindelig falholdes paa Stadens Torve, hvor Enhver veed og kan gaae hen at kiøbe (z); men kun de Vahre, som en eller anden Kiøbmand kan have i Særdeleshed fremfor andre at sælge, og ei faaes andensteds: ligesaa lidet behøves det at anføre de generelle Skrifter, men kun de specielle, som angik Danmarks Topographie. 3) Har Publikum saa ofte givet sin Længsel tilkiende efter den Deel af mit geographiske Værk, som angik Danmark, at maatte komme for Lyset. Derom vidner baade den offentlige Paamindelse i de Berlingske Avisers Avertissements, saa og adskillige indløbne skriftlige Erindringer (aa). Det

p) Den gode Mand maae uden Tvivl flittig agte paa Fugleskriig!

q) Deres Arbeyde er dog vel ey skrevet pro pane lucrando; thi i saa Fald kan man have den anden Staader meget undskyldet.

r) Her have vi jo Mandens egen Tilstaaelse. De see altsaa selv, at vi have Ret?

s) Men dette troe og mange upartiske og indsigtsfulde Læsere at være Hensigten, endskiønt De ey har anført Deres Kilder. Tilmed, siden De selv sætte i Deres Fortale, at Deres Verk skulde være nyt, af gandske nye Kilder udarbeydet, bliver vor Meening endnu meget rimeligere; thi hvorfor skulde disse Ord ellers være satte.

t) Det var just Knuden Hr. Pastor!

u) Hvorledes? De vil ikke nævne de Skrifter De have betient sig af, af Høyagtelse for Forfatterne? Dette forstaae vi slet ikke. Holde De selv Deres Verk for saa slet, at disse berømte Navne tabte noget af deres Glands ved at anføres deri? Saa ringe agte vi det i det mindste dog ikke!

x) Deres Akkuratesse i Æren! Aldrig har nogen Rothe, men vel Hr. Rhode skrevet over Haderslevhuus Amt.

y) Altsaa intet Spørgsmaal, om Deres Velærværdigheds Sognebønder ogsaa ere vel bekiendte med dem?

z) Og dette skeer dog i de fleste af Addresse-Contoirets Tirsdags Efterretninger. Det kunde ey heller have taget saa meget Rum op at anføre disse Navne. Stulta est clementia —— perituræ parcere chartæ.

aa) Dette var just intet Beviis paa Flittighed, som Deres Velærværdighed saa meget raaber paa.

Det var altsaa min Skyldighed at skiønne paa et æret Publikums Længsel og Paamindelse, og stræbe at levere mine danske Landsmænd en saavidt muelig ordentlig og akkurat (bb) forfattet Chorographie. At giøre mit chorographiske Værk kort og utilstrække-ligt, var kun at stryge Læseren om Munden med en Haresod, og at nægte Landets indfødte Børn den dem saa høifornødne Kundskab om deres Fædreneland. At jeg derfor har konsuleret baade de store Værker og de smaa ubetydelige Piecer, som til adskillige Tider ere udkomne om Danmark, kan efter en fornuftig Tænkemaade aldrig henregnes mig til nogen Bebreidelse (cc), men det tiener langt mere til et Beviis paa

paa. Deres Verk var jo desuden blevet ukomplet, og hvorledes havde det seet ud med de tagne Prænumerations-Penge?

bb) De maae dog forlade os, at vi ey saa ligefrem kan stole paa Deres Akkuratesse. Her have vore Læsere nogle ziirlige Prøver. Pag. 43.: Slotsholm har tilforn været en Vagt for den Kongelige Garde til Fods; hvilket vel burde have været anmerket, siden De allevegne anføre det saa nøie. Pag. 171.: Gislinge Gaard afbrændte 1772., men er siden igien opbygt. Pag. 939.: Frembringer Hvede, Ærter og skiønt Byg. I Hansens Staatsbeschreibung P. 497., hvorefter hele denne Beskrivelse er oversat, staaer: Bringt Weitzen, Erbsen und Gerste am besten hervor. Pag. 940.: bleve følgende tre Kirkesogne tællet, og ere inddeelte. Hansen har Pag. 497.: Werden folgende drey Kirchschiele gezählet. Pag. 954.: Om Ellund siger Hansen, at paa dette Gods er ingen Herregaard, og at det ligger til Lindewitt. Hvorfor er dette udeladt, da han ellers saa troelig er udskrevet? Pag. 956., tre gange paa 958., og engang paa 960. forekommer Gottorf Sogn, som paa alle disse Steder bør være Gettorf. P. 957.: Grev Dehn heed ey allene Ludvig, men Friderik Ludvig, som Hansen rigtig nok har anmerket ꝛc.

cc) Hvem vilde vel være saa Momisk og skummelantisk (at vi skal bruge disse Hr. Jonges nye Ord) at laste Dem derfor? Ney! Deres

den af mig brugte Akkuratesse; thi ofte finder man et og andet Betydeligt anført i en liden Piece, som er forbigaaet i et stort Skrift om samme Materie. Den arbeidsomme og flittige Bie sanker saa smaaelig sin Honning og Bieværk af alle de Blomster, store og smaa, som ere den tienlige, hvor de overalt findes, saavel i sin Eieres egen Hauge, som og i Marken (dd). Saaledes har jeg smaaelig og omhyggelig sanket alle de til mit chorographiske Værk tienlige Efterretninger, ikke allene af mine egne Collectanea, hvilke jeg Aar 1760. paa Forlangende til Eftersyn foreviiste Prokanzler Pontoppidan, som da havde sin Atlas i Arbeide, men ogsaa nøie randsaget i alle de store og smaa Skrifter, som kunde synes at indeholde noget, der var tienligt til Læserens Underretning og Fornøielse at tilføre (ee).

Omendskiønt Recensenten er vel saa høflig at tilstaae, han ei har sammenlignet meer end eet Sted af Chorographien, nemlig Beskrivelsen over Bornholm, og anmerker om Østerlarskerkirke, (Østerlarskirke,) at han ei har fundet den anderledes beskreven af mig end af andre: saa vil han dog have dette anført som en Feil, og forsikrer, at det forholder sig saaledes det hele vidtløftige Værk igiennem (ff). Men Læserne bedrages, om de troe, at han har givet sig Tid til at sammenligne 13 Sider; og de, som i min Chorographie læse denne Beskrivelse, og have læst den i Atlas, Supplementet og Thurahs, samt efterseet alt om Bornholm i alle Veiviserne og Handelsspeilene, maae dømme mellem Vennen og mig; og jeg er vis paa et

res Flittighed fortiener virkelig Roes i denne Henseende; men Deres Kilder burde og at have været anførte.

dd) Hvilken Honning fra Hybla drypper af Deres Velærværdigheds Læber!

ee) Det kunde dog ikke have skadet, om De havde skildt Deres eget fra andres, paa det at Publikum kunde have lært at skiønne paa Deres Fortienester.

ff) Noget heraf er allerede (Not. p.) beviist, og mere kunde vi bevise, hvis vi ey frygtede for den Bebreydelse: poteras has horas non perdere.

et Bifald, der ei bliver partiskt (gg) som Alle see at Recensionen er.

Til et Beviis paa, at Supplementet til den Pontoppidanske Atlas ikke er uden Feil (hh), da dog Hensigten med et Supplement skal være for at rette de i Værket selv indløbne Feil, og for at supplere Værkets egne Mangler, men ei for at forøge dets Feil, kan sees af Pag. 422., hvor det heder: Tryggeveldeamt, Allisløv-Herregaard i Allisløvsogn i Baarseherred, er ei anført i Atlas Daniæ, ꝛc. Her er indløbet to Feil; thi deels ligger ikke Baarseherred i Tryggeveldeamt, men i Vordingborgamt, deels ligger ingen Herregaard i Allisløvsogn i Baarseherred; men det skulde hede: Alsløv Herregaard i Alsløvsogn, Annexet til Karise i Faxøeherred, Tryggeveldeamt. Man kan ofte imod sin Villie begaae en Feil, naar man stoler paa de indsamlede Efterretninger, hvor dog tit en Skrivefeil har indsneget sig (ii).

At jeg ei har anført Hartkornet ved hvert Sogn uden allene i Siælland, dømmer Recensenten ganske falskt og urigtigt at være skeet af den Aarsag, fordi det ei findes anført i Pontoppidans Atlas. Men behager Recensenten at spile sine Argiske Øine ret op, da findes aldrig nogensteds Hartkorn for hvert Sogn i sær anført i Pontoppidans Atlas, men ikkun Hartkornet for hvert Amt under een samlet Sum. Men derimod findes hvert Sogns Hartkorn anført i Hofmanns Fundatsværk; saa at, ifald jeg ei havde havt Landmaalingen at rette mig efter, kunde jeg dog have fundet det anført hos Hofmann. Men for ei at begaae en Konfusion med det frie og det kontribuerende Hartkorn i Beregningen, da jeg fik den gamle Krigs-Jordbog at see, vilde jeg ei anføre det længere end ved Siælland, og derfor holdt op (kk).

At Meierhof paa sine Steder er beholdt, kan jeg ikke see, er en farlig Feil (ll), da det er ligesaa forstaaeligt for Danske og Norske, som Meiergaard, hvilket jeg og paa bequemme Steder har brugt; (P. 919.) ꝛc., og naar Sense bruges til Jordens Anslag, i Stedet for Ploug, Tdr. Hartkorn o. s. v., burde det vel ikke oversættes ved Lee (mm). Frie for Feil og Trykfeil ere saa eller ingen Skrifter. Men at min Chorographie over Danmark skulde være opfyldt med en saa vældig Hob Trykfeil, at der hørte en meer end menneskelig Taalmodighed til at opregne dem, det vil vel Recensenten skal være sagt uden Feil af ham (nn). —

gg) Aldrig have vi viist nogen Partiiskhed, da den ene Forfatter er os lige saa kier som den anden! Vi burde kun sige Dem aabenbare Sandhed; og enhver Skiønner, som har fæstet et Øye i Hr. Js. Verk, har givet os sit fulde Bifald.

hh) Hvem har heller nogen Tid sagt det? Tvertimod, dersom vi skulde have bedømt Supplementet, vilde vi lige saa tydelig have lagt dets Feyl for Dagen, som nu Hr. Jonges.

ii) Atter synes Hr. J. at sigte til sine indsamlede Efterretninger, da dog hans egne Feyl ere begaaede tvert imod det han har havt tydelig paa Prent for sig.

kk) Dette slap Deres Velærværdighed jo meget got fra.

ll) Farlig er den vist ikke, men efter det Begreb vi Danske og Norske giøre os om det Ord Hof i vort Sprog, var det dog bedre, altid at kalde saadanne Gaarde enten Meiergaarde, eller som De nogle Steder kalde dem Hollændergaarde, og hvorfor skal een og den samme Ting have tre forskiellige Navne, uden det skeer af Skiødesløshed?

mm) Naar har Sense nogen Tid heedt Ploug, Tønder Hartkorn, o. s. v., og hvilket af disse Ord skal vi bruge i Stedet for Hr. Jonges Sense, naar han oversætter af Hansen, Pag. 791.: "Ligeledes bliver det i dem (Kanalerne) opvoxte Græs og Røi afhugget med en egen Art Sense." Skal nu Siv hugges af med Ploug, eller med Tønder Hartkorn, eller med o. s. v.? Hvilken af disse tre Ting Hr. J. bruger, naar hans Bønder bruge Lee, ønske vi gierne at vide. For denne vittige Opfindelse vil han vist fortiene sig en Premie.

nn) Og at vi ikke har Uret heri, kan sees af følgende: Pag. 170. siges Harbygaards Hovedgaards Taxt at være 6½ Kirke 6 Skpr., 1 Fdk. Det skal dog vel være Tønder; thi det veed vi, at der er kun een Kirke i hele

Dog,

Dog, det er hans Ære og hans Blades Ziir, at han undertiden deri kan overgaae sig i mesterlig ugrundet Dadel (oo). Calumniare audacter semper aliqvid hæret.

At Landkortet jo kunde være mere opfyldt efter mit Ønske med flere Stæders Navne, kan ikke negtes, da der er aaben Plads og Rum dertil; men det behagede ei Kobberstikkeren at følge den ham af mig tilsendte Tegning; hvorfor jeg ei har Deel deri, at Meget er udeladt (pp).

Overalt er det mig en ringe Sag at dømmes af Recensenten eller nogen menneskelig Dom i denne Sag; thi da min Gierning, som i alting, saa og i dette, er min Guds, der giver mig baade Sinds og Legems Kræfter til at arbeide; saa er og min Ret Herrens; og han er den, som mig dømmer. Hvo er du da, som dømmer en anden? Mit Øie er og skal være eenfoldigt i alt mit Arbeide; thi jeg har aldrig søgt Verdens Ære i at arbeide flittig i mit Studerekammer, hvor qvies mea in horis succisivis nunqvam erit otiosa. Men Hieronymi Ord til sin Ven Rustikum skal stedse ligge mig i Tanker og Hierte: Naar Dievelen vil besøge dig i din Eenlighed, som du vel maae vente, da see til, at han aldrig finder dig ørkesløs (qq). Bedre at anvende Tiden vel ved Flittighed, end at staae ledig paa Torvet. Skade er det, naar det ofte maae hede: Tempus labitur, Nihil agitur.

Man kan ellers ligne vore Tiders Momiske Kritikker over adskillige Skrifter ved den Strom, som Dragen eller Slangen skiød af sin Mund bag efter Qvinden, paa det at hun skulde drevet bort med Strømmen og druknet, da han først havde villet gierne opædt hendes Foster, Aab. B. 12 K. 5-15 V. (rr) Mon ikke en Momisk Kritik er som en Strøm, der skydes ud efter en Autor og hans Skrift, for at den Arbeidendes Lyst skal deri druknes og qvæles?

Naar berømte lærde Mænd, en Standsperson, en Bisp, en Høiskolens Lærer, ei skaanes for Momiske Kritikker over deres Arbeide; hvor meget mindre skal da den vente at skaanes, som arbeider ligesom Spindelvæven i en Afkrog? Nathanael har endnu sin Broder, som med ham tænker og spørger: Kan der vel komme noget Got fra Nazareth? fra en Landsbyepræst (ss)? Ῥάδιον μωμῆσθαι (tt) ἢ μιμεῖσθαι. Det er lættere at læse og dadle, end at giøre Arbeidet efter.

Jeg er vant fra Ungdom af til at lide Uret og bære Aaget; derfor kan jeg med Propheten sidde og tie, naar man legger noget paa mig. Dernæst har jeg lært i min Frelseres Skole at have hans sagtmodige Sind i at taale al den Uret, mig er og kan bli-
ve

le Hørby Sogn, Pag. 173.: Viskiende for Viskinde. P. 820.: Laygenvorwerk for Langenvorwerk. P. 821.: Gekert for Gottorf. Pag. 896., 958. og andre Steder: Pelvorn for Pelworm. Pag. 923.: Hüten for Hütten. Pag. 941.: Renkendorff for Lämckendorff. P. 942.: Petersborg for Petersdorff (en smuk Feyl for saa stor en Geograph). Den lille Slügge for den lille Øe Slügge. Pag. 953.: Bierneheck for Bienebeck. Pag. 955.: Grüngroft for Grüngrift. Pag. 956.: tilhørt for hørt til. Pag. 958.: Plilipsdal for Philipsdal. Pag. 959.: Unewitt for Unewatt. Pag. 976.: Ram for Rom, og mange andre. Lämckendorff paa Femern ligger desuden ikke i Landkirken, men i Petersdorff Sogn, men denne Feyl ville vi undskylde, da Deres Forgienger Hr. Hansen ogsaa har den.

oo) Har De da læst flere af dem end det eene, hvori Recensionen over Deres Verk staaer? Hvis De har, da vær af den Godhed at sige de Steder De tale om!

pp) Kortet burde Deres Velærværdighed ikke forsvare. Det har flere Feyl end den megen hvide Plads. De fleste Steder derpaa faae ikke engang deres rette Navne; og dette er noget, som falder enhver i Øynene, enten han nu er partisk eller ey, enten han har Argiske Øyne, eller menneskelige.

qq) En artig Aarsag til at skrive Chorographier!

rr) Hr. J. er dog en Mester i veltrofne Lignelser!

ss) Vist kan der komme meget got fra ham, naar han arbeyder med Flid, Indsigt og Redelighed.

tt) Hvis Deres Velærværdighed har forglemt sit Grædsk, kan De lære af Munthes grædske Grammatika P. 80. og 139. at det skal hede: ῥᾷον μωμεῖσθαι.

re tilføiet i Verden. Har Mesteren liidt saa uskyldig saa megen Uret, Forhaanelse, Bagtalelse, Mundkask og Forfølgelse; hvor skulde da Disciplene vente at blive forskaanede derfor? En Ære for Disciplene, at de ogsaa uskyldig for en god Gierning maae lide det samme, og saaledes bære en Ende af Korset bag efter ham. Det selvsamme Sind være i Eder, som ogsaa var i Christo Jesu, Phil. 2, 11. Denne store sagtmodige Lærers Sind bør især findes hos Lærere, saafremt de vil vise i Gierningen, af hvad Aand de drives; at de kan sige med Paulus: Vi have Christi Sind (uu). Moses var en saare sagtmodig Mand i alt sit utrættelige Arbeide, i hvor mange ublue og knubbede Ord han end uskyldig maatte høre og taale af et ondskabsfuldt Israels Mund. Behager Recensenten at være en Simei; jeg skal ved Herrens Naade være liig en taaliglidende David. Naar Recensen behager at omgive mig med hadefulde Ord, og strider imod mig uden Aarsag, skal jeg stedse være i Bøn for ham, Ps. 109, 3. 4, og sige: Herre, tilregn ham ikke den Synd (xx)! hvad enten den skeer af egen Drift eller efter Andres Begiering (yy). I øvrigt vil jeg ønske mig den Glæde, at Recensenten vilde giøre sig bekiendt for og med mig, (zz.). at jeg kunde vise ham alle mine Kilder, elske ham desto oprigtigere og kierligere, og tillige af mit inderste Hierte takke ham, fordi han, sig selv uafvidende, har i Guds altingstyrende Forsyns Haand opfyldt Hieronymi Ord: Gud er Bildhuggeren; Misundere og Bagtalere ere de File og Hammere, hvormed Gud arbeider paa os og danner de Hellige (aaa).

uu) Dog kaldte Christus aldrig nogen af sine Forfølgere enten Momus, eller Lastiflengius, eller Skumler, eller benævnte dem med noget af alle de Skieldsord, som Deres Kierlighed bruger imod os, af hvad Aand, indsee De vel selv, som Præst.

xx) Stakkels Mand! vel er det, at vi ikke ere af hans Meenighed, ellers kom vi vist til at staae aabenbare Skriftemaal hos ham.

yy) Vi behøve ingens Begiering til at sige Sandhed.

zz) Dette skulde gierne skee, hvis der ey var saa langt imellem os.

Scriptum seqvi, Calumniatoris esse; boni Judicis, voluntatem Scriptoris defendere. Cic.

aaa) Uden at indlade os i nogen Dom over denne Miskmask af Kierlighed og Bitterhed, af Skriftens Sprog og Steder af Kirke-Fædrene, som altsammen meget gierne kunde have været borte, synes os, at Hr. Jonge, ved at anføre denne Mængde af Skriftens Sprog, har meget forfeylet fra den Ærbødighed vi alle, og han i sær som Præst, er Guds Ord skyldig. Af Slutningen lader det, som han vil passere for hellig; gid han maatte være det! Vi prise os lyksalige, som denne gang uvidende har bidraget noget til hans Helligheds Forfremmelse. Imidlertid kunde den gode Mand gierne have sparet sig denne Uleylighed, da han dog selv tilstaaer, at vi have Ret i Hovedsagen med hans Udskrivning, da han ey taler et Ord om sin foregivne bekostelige Brev-Correspondence, og derved reent ud bekiender at det var en blot Opdigtelse; da han ikke paa nogen Maade kan undskylde, at han betiener sig af et Kongelig Privilegium, som kun strakte sig til hans hele geographiske Verk, men ikke gav ham nogen Frihed til at lade trykke denne Deel for sig selv, til Fornærmelse for en anden Forlegger, der har anvendt saa øyensynligen store Bekostninger, hvoraf Hr. J. og hans Forlegger ikke har havt nogen at bestride. Til Hr. Jonges Besvarelse kan ellers meget vel passe sig disse Linier:

Turpe est difficiles amare nugas
Et stultus labor est ineptiarum.

Martial.

R.

Nye

Kritisk Tilskuer

over

Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 23 og 24. —————— 1777.

Hamlet, Prinz af Dannemark, Tragoedie af Shakesspear, oversat af Engelsk. Kiöbenhavn, trykt hos M. Hallager 1777. 8vo 286 Sider.

Shakesspear — den af sin Nation fra billig, saa høyt beundrede Shakesspear — det originaleste Genie næst Homer og Ossian, som Verden har eyet, der uden Forgiengere blant sit Folk, uden Bekiendtskab med Grækenlands og Roms udødelige Skribentere — i det mindste ikke til at danne sig efter dem — var saa riig paa original Opfindelse, de stærkeste Træk og det skarpeste Blik i det menneskelige Hierte — denne fortreffelige Skildrer af alle Menneskelighedens Karakterer, som aldrig noksom kan studeres, aldrig nok føles af de skarpsindigste Humer og de følsomste Yoriker selv — Med Glæde modtage vi ham, uagtet alle hans Anachronismer mod Historien, alle hans Feyl mod Kunstens Regler, og hans comiske, ja ofte burleske Indfald midt i sine høyeste, ædelste tragiske Scener. Vi have ofte læst ham, og altid med Beundring, fordi han er saa riig paa det ægte Høye, saa uefterlignelig i sine Karakterer, saa fortreffelig i de originaleste Skildringer, og overalt saa besielet af den største Digter-Aand. Denne høye, vanskelige, paa mange Steder næsten uoversættelige Digter, har en ung Landsmand, Hr. Bøye, vovet sig at give os paa Dansk. Skulde end dette første Forsøg ikke fyldestgiøre alle Læseres Ønsker, fortiener han dog megen Roes, at han har turdet indlade sig paa en Bane, hvor selv en Wieland mange Gange har begaaet utilgivelige Feyltrin.

Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.

Ingen Nation har nogen heel Oversættelse af Shakesspear, uden Tydskland, som i Hr. Eschenburgs, der til nærværende Messe ventes fuldstændig, eyer et virkeligt Mesterstykke. Nærværende Sørgespil, hvis Stof er taget af Saxo Grammatikus's bekiendte Fortælling om Prinds Hamlet i hans tredie Bog, er af følgende Indhold:

Den dræbte Kong Hamlets Geist tilkiendegiver Prindsen, at hans Farbroder, den regierende Konge, har i Forstaaelse med Dronningen ombragt ham, for at svinge sig paa Tronen, og faae hende til Gemahl. Dette styrter den unge Hamlet i en dyb Tungsindighed. Han anstiller sig som afsindig. Uvis, om denne Aabenbaring kom fra en ond eller god Aand, stræber han at opdage Sandheden, ved at lade et Skuespil opføre for Kongen, hvori han indfletter den hele Omgang med sin Faders Forgiftelse, og lader give nøye Agt paa Kongens Miner, om han, overbeviist af sin Samvittighed, skifter Farve og forvirres. Kongen staaer op, da han seer Forgiftningen forestille. Polonius, en listig, pedan-

tisk Hofmand, der staaer i stor Naade hos Kongen, og bilder sig ind at giette alle Ting, har indbildt ham, at Hamlets forstilte Afsindighed havde sin Oprindelse fra hans Kierlighed til Polonius's Datter Ophelia. Dronningen anstiller en Samtale med Hamlet, for at udforske ham. I de sterkeste Udtryk foreholder Hamlet Dronningen sin Deelagtighed i hendes Gemahls Mord, dræber Polonius, som har skiult sig i Værelset for at høre deres Samtale, og forvises til Engelland. Ophelia drukner sig i Afsindighed over sin Faders Død. Hamlet, som af Søe-Røvere er bleven sat udplyndret op paa Dannemarks Havbred, kommer til Ophelias Begravelse. Hendes Broder Laertes fægter mod Hamlet med forgiftede Floretter. Dronningen drikker af et Bæger med Gift, som var tillavet for Prindsen, dersom Floretterne ikke giorde sin Virkning. I Stødene forvexles Floretterne, Laertes døer. Hamlet dræber Kongen og døer.

Enhver Karakteer er mesterlig udført, hver forskiellig, og hver det hele Stykke sig selv liig i de allermindste Omstændigheder; Hamlets Tungsindighed tegnet med sine fineste Nuancer; Kongen med Samvittighedens Braad i Hierter, udvortes smigrende for Hamlet, i sit Hierte ønskende ham sin Faders Skiebne, — og lige saa uefterlignelig enhver af de andre, endog de tvende Graveres, som opkaste Ophilia's Grav. Men Regler for Tid, Sted, Personernes forskiellige Overeensstemmelse efter Historien og Landenes Sæder — heraf finder man lidet eller intet. Læseren maae ikke støde sig over at finde Skuepladsen uophørlig forandret, hele Uger imellem Acterne, og Hedninger at døbes og faae den sidste Salvelse. Shakespear var et Genie, som ikke lod sig holde tilbage paa sin Flugt ved nogen Regler. Dog var uden Tvivl hans Tids raae Smag, som ikke vilde vide af noget ordentligt Skuespil at sige, meer Skyld deri end hans egen Tilbøyelighed. At han har havt Anlæg til at kunde følge Reglerne, viser selv det Fragment af et Skuespil, som han her indfører. Men — vi maatte skrive en heel Afhandling om vi vilde udvikle dette Stykke i sin fulde Karakteer. — Oversættelsen er i Almindelighed hældig, og har meget af Originalens Genie. Vel havde det ikke skadet, om Hr. B. først havde forsøgt sig paa noget andet, førend han gav sig i Færd med denne svære Autor; dog fortiener han mere Roes end Dadel.

Vi have fulgt ham Skridt for Skridt med Originalen ved Siden, og vi ville anføre et Par af de vanskeligste Steder tilligemed Shakesspear selv, da man deraf best vil kunne skiønne paa Hr. Bs. Fortienester. Det første skal være den fortreffelige Monologe om Udødelighed, af den anden Scene i den tredie Handling:

Hamlet allene.

„ At være eller ikke være? det er Spørgsmaalet — — om det er ædlere at taale en grum
„ Skiebnes Pile og Slynger med ubevægeligt Sind,
„ eller at gribe til Vaaben mod en Hær af Ulykker,
„ og ved Modstand ende dem. — At døe — at
„ sove — ey meer; og som ved en Søvn at ende
„ al den Hiertevee og Livets tusinde Anstød, som ere
„ Kiødets Arvedeel; det er en Ende man bør ønske
„ andægtig. At døe — at sove — At sove? —
„ maaskee at drømme; ah der er Knuden — thi
„ hvad Drømme der monne komme i Dødens Søvn,
„ naar vi har slidt os fra denne dødelige Allarm,
„ maae holde os tilbage (*). Dette er Udsigten,
„ som tvinger os til at leve et langt elendigt Liv.
„ Thi hvo vilde taale Tidens Svøbe og Spot; Undertrykkerens Uretfærdighed; den Stoltes Foragt;
„ afslagen Kierligheds (**) Qval; Lovens Tilsidesættelse, de Mægtiges uforskammede Hovmod, og
„ de Fodstød taalmodig Fortieneste maae tage af den
„ Uværdige, naar man med en usel Dolk kunne forskaffe sig Hvile? Hvo ville under svare Byrder
„ sukke og svede et møysommeligt Liv igiennem, naar
„ ikke Villien blev tvungen af Frygt for noget efter
„ Døden (det skiulte Land, hvorfra ingen Reysende
„ vender tilbage), og gior, at vi heller bære de Ulykker vi har, end flyer til andre vi ikke kiender?"

I Originalen heder det:

To be, or not to be? that is the qvestion — —
Whether 'tis nobler in the mind, to suffer
The slings and arrows of outrageous Fortune;
Or to take arms against a sea of troubles,
And by opposing end them? — To die, —
to sleep —
No more; and by a sleep, to say we end

The

(*) Vi læse: Thi hvad Drømme der end komme i Dødens Søvn — maae de holde os tilbage.

(**) Bedre: Foragtet Kierligheds Qval.

The heart-ache, and the thousand natural shocks
That Flesh is heir to; 'tis a consummation
Devoutly to be wish'd. To die — to sleep — —
To sleep? — perchance, to dream. Ay, there's the rub;
For in that Sleep of death what dreams may come,
When we have shuffled of this mortal coil,
Must give us pause. There's the respect,
That makes Calamity of so long life.
For who would bear the whips and scorns of time,
Th' oppressor's wrong, the proud man's contumely;
The pang of despis'd love, the law's delay,
The insolence of office, and the spurns
That patient merit of th' unworthy takes,
When he himsel might his Quietus make
Whit a bare bodkin? Who would fardles bear,
To groan and sweat under a weary life,
But that the dread of someting after death,
That undiscover'd country, from whose bourne
No traveller returns, puzzles the will;
And makes us rather bear those ills we have,
Than fly to others that we know not of?

Og dette Sted, naar Digteren lader Hamlet undervise Skuespillerne om Deklamationen, da det tillige viser Forfatterens Maneer i sine Udtryk. Side 133.:

"Kiere! læs Talen saa op, som jeg læste den „for Jer, glat ud af Tungen; men dersom I tykker „derpaa, som mange af vore Acteurer, saa vilde jeg „lige saa gierne have en Gadeskriger til at oplæse „mine Vers. Og sav ikke Luften saadan med Jere „Hænder, men gior det alt anstændigt; thi endog „i Jer Lidenskabs Strøm, Storm, ja jeg maae „sige Hvirvelvind, maae I styre Affecten, og give „den en Lethed. Og det smerter mig til Hiertet at „høre en robust parrykket Karl at slide en Lidenskab „i Pialter, ja i Trævler, at døve Pøbelens Øren, „som for første (skal være største) Deelen ikke er be„qvem til andet end uforstaaelige stumme Gebærder „og Skrigen. Jeg kunde lade saadan en Karl af„prygle for hans Helvedes Allarm; han overdriver „endog Herodes's Rulle. Jeg beder Eder, vogt „Jer for det."

I Originalen:

Speak the speech, I pray you, as I pronounc'd it to you trippingly on the tongue. But if you mouth it, as many of our Players do, I had as lieve, the town-crier had spoke my lines. And do not saw the air too much with your hand thus, but use all gently; for in the very torrent, tempest, and, as I may say, Whirl-Wind of your passion, you must acqvire and beget a temperance that may give it smooth-ness. Oh it offends me to the soul, to hear a robustious periwig-pated fellow tear a passion to tatters, to vary rags, to split the ears of the groundlings: who for the most part are capable dumb shews, and noise. I could have such a fellow whipt for o'er doing Termagant; it out Herods Herod. Pray you, avoid it.

Hvor hældige ere disse Steder overklædt i Dansken! Men det synes, at Hr. B. har betient sig af en meget maadelig Udgave, da i Oversættelsen endeel Ord og undertiden hele Linier ere udladte. F. Ex. S. 28. efter de Ord: "og holdt Vagt med den tredie Nat" følger i Originalen:

Where as the had deliver'd, both in time,
Form of the thing, each word mode true and good.

I Stedet for de Ord S. 35. L. 11.: "Maaskee han elsker dig nu med en reen og oprigtig Villie" har Shakesspear:

— — Perhaps, he loves you now;
And now soil, now cautel, doth beschmerch
The virtue of his Will — — —

Side 117. sidste Linie, efter de Ord: "Dog jeg" fattes:

A dule and muddy — mettled rasca, pleak,
Line *John* — *a* — *dreams*, un pregnant of my cause,

og endeel andre Steder.

Af et temmeligt Antal smaae Feyl, som i sær i de to første Acter ere indløbne, fordunkle endeel Originalens rette Meening; andre fornærme det ædle Sprog, som bør herske i Sørgespillet, og som Shakesspear selv paa disse Steder har iagttaget, og nogle

ke stride mod Modersprogets Reenhed og Natur; heraf ville vi anføre nogle ligesom de først falde os i Øynene.

Side 2. Lin. 2., naar Francisco siger: Du kommer ret punctlig til din Tid, er dette punctlig ikke dansk; det burde have været: Du kommer meget omhyggelig, eller meget nøyagtig (most carefully) til din bestemte Tid. Side 11. Lin. 14.: voldtagne Skatter er ikke dansk; bedre som Originalen: udpressede Skatter (extorted). Side 13. Lin. 7.: " hvori vor Frelser er fød;" værdigere efter Originalen: da vor Frelsers Fødsel høytidelig erindres. Samme Side, Lin. 18.: lader os trække af vor Vagt, er ikke dansk; rettere: lad os bryde op, eller holde op med vor Vagt.

Side 15. Lin. 13., ved disse Ord, som legges Kongen i Munden: " Nu følger, at vi maae lade eder vide, at den unge Kohler i en falsk Indbildom vor Værdighed," har Hr. B. ikke truffen Originalen. Her heder det: holding a weak supposal of our Worth, som uden Tvivl bor oversættes: at den unge Kohler gior sig et falskt Begreb om vor Dygtighed, bilder sig ind at vi ere udygtige til Regieringen. Strax oven for, Lin. 8., kaldes Dronningen: den regierende Deeltagerske li disse uroelige Omstændigheder; bor hede: Medregentinde over denne krigerske Stat (warlike State). Samme Side, Lin. 19.: besværge, burde være fornleylige. Naar Laertes Side 17. svarer Kongen, som har spurgt, hvad han forlangte af ham: " Min „ høye Herre! Deres Yndest og Tilladelse at reyse „ tilbage til Frankerig, hvorfra, skiønt jeg god„ villig kom for at vise min Skyldighed ved Deres „ Kroning, maae jeg dog nu tilstaae, at mine Øn„ sker ere stedse henvendte til Frankerig, og underka„ ster dem Deres naadige Tilladelse," bliver man let det twungne og unaturlige vaer i disse Vendinger. Dette var bleven forstaaeligere: Min høye Herre! Deres Yndest og Tilladelse at reyse tilbage til Frankerig, hvorfra jeg med Fornøyelse er kommen til Dannemark, at vise min Skyldighed ved Deres Kroning, men nu maae jeg tilstaae, at siden jeg har opfyldt min Pligt, staaer alle mine Tanker og Ønsker igien til Frankerig, som jeg underkaster Deres naadige Tilladelse. Side 18. Lin. 13. siger Hamlet, efter at Kongen har kaldet sin Frende og sin Søn: „ lidt meer end Frende og mindre end Ven " skal være: lidt mindre end Søn. I Slutningen af det ypperlige Sted, Side 19., hvor Hamlet beskriver sin Sorgs Virkelighed, naar Dronningen har spurgt Hamlet: Hvorfor det kunde synes ham saa sært, at Kongen hans Fader kunde døe, heder det hos Hr. B.: " Synes Madam? Nœ (*)! Det er; jeg „ veed af intet synes; det er ey denne sorte Kappe „ allene, eller brugelige Sorgedragt, ey heller vin„ digt Suk af konstig tilbageholdte Aande, ney, ikke „ heller Øyets overflødige Strøm, eller det nedslag„ ne Aasyn, eller nogen anden udvortes Gebærde i „ Sorgepragt, der kan vise mig i min sande Skik„ kelse. Thi disse mine Sorgens Dækker de „ synes kun, og ere Handlinger, enhver kan „ efterabe, men jeg har det inden for som und„ gaaer Synet. „ Efter Originalen: hine er det som synes, fordi de ere Handlinger, som enhver kan efterabe; men jeg har noget inden i mig, som undgaaer Synet, naar hine kun ere Dække, og Følger af Sorrig. I Hamlets Monologe forekommer S. 23.: " O Gud! hvor langvilligt, slet, afnyttet og „ ubrugeligt er al denne Verdens Gode for mig." Disse langvilligt og afnyttet ere ikke dansk. Bedre: hvor kiedsommeligt, forældet, forslidt og unyttigt &c. I Originalen: How weary stale flat, and unprofitable. Strax efter: " Saa ypperlig en „ Konge, saa kierlig mod min Moder, at han ikke „ taalte at Vinden blæste paa hendes Ansigt." Her savne vi Sh. malende Træk.

—— —— so loving to my mother
That he might not let e'en the winds of heav'n
Visit her face too roughly.

Hvor langt sterkere! S. 28. Lin. 2., styr eders Beundring " rettere: Forundring. Samme Side Lin. 16. siges om Gienfærdet: " tre gange gik han frem og tilbage, sin Stavs Længde " er ikke dansk; rettere: saa mange Skridt som hans Stav var lang. Side 36. Lin. 15. siger Laertes til sin Søster: " den beste Pige er ødsel nok, om hun kun udbreder sin Skiønhed for Maanen " hvorfor ikke: blotter? (unmask) I det fortreffelige Sted, S. 37., naar Ophelia takker sin Broder for hans Forma-

(*) Vi begribe ikke hvad dette hæsselige Nœ skal sige. Dette er alt for nøye efter det Engelske. Hvorfor ikke vort eget Nei, da ingen uden smaae Børn og grove Bønder sige Nœ?

maninger: "Jeg skal bevare denne gode Formaning „som mit Hiertes Vogtere. Men, kiere Broder! „gior ey som uvenlige Hyrder, der vise andre den „steile og tornige Stie til Himlen, medens de selv „som en lætsindig sorgløs Friemand dandser den kaade „blomstrige Vey, og agter ey sin egen Lære." skal uvenlige være slette, onde Hyrder. Side 38. Lin. 5.: "Vindene stikker i Skuldrene af jer Seil" skal være: Vindene sidde i Skuldrene af eders Seil. Side 39. Lin. 7.: "Udlaan taber ofte baade sig selv og Ven" er ikke dansk; bør hede: bringer ofte baade Ven og sig selv i Fordervelse. Side 45. Lin. 20. siger Hamlet: "Saa hændes det ofte, naar en „vis Komplexion tager Overhaand hos enkelte Per„soner, og faaer Magt over Fornuften, enten ved „en Naturfeyl, hvori de ere uskyldige, siden man „ey kan vælge sin naturlige Beskaffenhed, eller ved „en Vane for meget under tækkelige Sæder, at de„res Dyder, hvor reene og mange de end ere, ta„ber deres Anseelse i den almindelige Dom ved den„ne eene Feyl." Heraf kan vi ikke udlede nogen Meening, da noget maaskee i Trykningen er bleven forglemt. Efter de Ord: "eller ved en Vane" bør læses: som har faaet for meget Overvægt over tækkelige Sæder, at naar disse Mænd, siger jeg, have faaet et Indtryk af nogen Mangel, som enten er Naturens Klædning, eller en Skramme af Hændelsen, saa maae deres Dyder, om de end ere saa reene som Naaden, og saa utallige, som noget Menneske kan være begavet med, for den almindelige Dom tabe deres Anseelse ved denne eene Feyl. Og her mangler hos Hr. B.

— — — The dram of Base
Doth all the noble substance of worht out
To his own scandal.

Som vi med Theobald oversætte: Denne Blanding af Feyl udsletter til sin egen Skam al den anden ædle Værdighed. Side 54. Lin. 11.: Moriage heder ikke Trolovelse. Side 55. Lin. 10. siger Gienfærdet om Giften: "at det hastig som Qvægsølv trænger igiennem alle Legems Aarer og Gange, „og bringer med pludselig Kraft, som Syre i Melk, „det sunde og flydende Blod til at rinde," i Stedet for: gior det sunde og flydende Blod rørt og tykt (posset and curd). Samme Side Lin. 19.: "O har du min Natur i dig?" efter Originalen: hører du Naturens Stemme? Side 61. Lin. 5.: Tillad mig en ussel Begiering! bedre: en ringe Begiering.

Uagtet disse Feyl, som vi allene have anmerket i den første Act, hvoraf ligeledes findes endeel i de andre, fortiener Hr. Oversætteren mere Opmuntring end Dadel, da han ellers med Flid har studeret sin Original, og paa de fleste Steder været meget lykkelig, hvorpaa vi endnu af denne første Act vil anføre et Par Prøver. Side 48. raader Horatz Hamlet fra at følge med Gienfærdet: "Hvad om det lokker „Eder til Floden eller op paa Klippens frygtelige Top, „som hænger ud over Søen, og der paatager sig en „anden rædsom Skikkelse, som kan sætte Eder uden for „Eder selv, og bringe Eder i Afsindighed! Tænk paa „det. Stedet selv uden videre Aarsag kan forvirre „enhver, der seer saa mange Favne ned paa Søen, „og hører dens Brusen under sig." Hvor harmonisk er Gienfærdets Tale, Side 52.: "Jeg er din „Faders Geist, dømt for en Tid at vandre om „Natten, og fængsles om Dagen i Luer, indtil mine „Livs Dages Forseelser ere opbrændte og rensede bort. „Og var det mig ey forbudt at aabne mit Fængsels „Lønligheder, saa kunde jeg give en Fortælling, „hvis mindste Ord vilde sønderrive din Siel, is„ne dit unge Blod, og sætte dine Øyne som to „Stierner, der ere udstyrtede af deres Sphærer; „det vilde kløve dine tykke knyttede Lokker, og reyse „hvert Hovedhaar, som Piggene paa opirret Pind„sviin. Men denne Evighedens Aabenbaring er ey „for Øren af Kiød og Blod. Giv Agt, giv Agt! „om du nogen Tid har elsket din Fader!" Vi vide ikke, hvorledes dette kunde gives bedre. — Ogsaa de i den sidste Act forekommende Vers ere meget vel oversatte, ret i de gamle engelske Balladers Tone. Man læse den af Graveren:

„En Hakke, Spade og en Skovl
„For — ha! en Jordeblee,
„En Grav i Leer for saadan Geist
„Er den Beværtning best.

— Maatte Hr. Bøye see sig i Stand til, snart i et nyt Oplag at forbedre de Feyl, som her ere indløbne, paa nogle Steder, udfile sin danske Stiil, da dette Nxe, Top, Seest du, Jer, og nogle andre skurre ubehagelig, ligesom hans Ortographie: Prinz i Stedet for Prinds, Ræt (Rettighed) i Stedet for Ret, Quaal, i Stedet for Qual, snarere kan tilgives en Fruentimmer-Skribent

end

end en Oversætter af Shakesspear. Naar han med megen Flid bliver ved at studere de andre Stykker af hans Original i de beste Udgaver, tager de mange Commentatorers Undersøgninger til Hielp, lader sin Oversættelse giennemlæse af Kiendere, der have læst og følt Shakespear, og for alting ikke forhaster sig, tør vi haabe, at faae i Hr. Bøyes Arbeyde en Oversættelse, værdig at sættes ved Siden af en Eschenburgs. — Vi haabe at giøre vore Læsere en ikke ubehagelig Tieneste, om vi ved denne Leylighed meddeler Shakesspears Levnet, saa ufuldstændigt det ellers er, af de beste engelske Biographer: William Shakesspear, er født i April 1564. af John Shakespear, i Stratfort i Warwickshire, som, foruden vor Digter, havde nie Børn, hvoraf denne var den ældste. I nogen Tid gik han i Frie-Skolen, hvorfra hans Fader tog ham hiem, og oplærte ham i sin Handel. Allerede i sit 17de Aar giftede han sig med en riig Forpagters Hattways Datter, der i Naboelauget. Efter nogen Tid blev han ved et uordentligt Levnet og andre unge Menneskers forførende Selskab bragt til at begaae Krybeskytterie, og derfor forfulgt af en Adelsmand, Thomas Lucy til Charlecot. Derover hævnede han sig ved en meget bidende Balade, som synes at have været hans første Forsøg i Poesien, hvorover Herremanden forfulgte ham saa hæftig, at han blev nødt til at forlade sin Familie, og begive sig til London. Her maatte han søge sin Underholdning ved at holde Heste for dem som besøgte Skuespillene, da det endnu ikke var Moden at kiøre til Komedien. Herfra kom han til Skuepladsen selv, uden at man veed, ved hvilke Omstændigheder; dog er det bekiendt, at han har forestillet Geisten i nærværende Hamlet, og at han endnu staaer nævnet blant Acteurerne ved Johnsons Sejan. Han begyndte da, endskiønt uvis paa hvad Tid, at forfatte sine ypperlige Skuespil. Om Romeo og Julie veed man, at han har forfattet det 1597. i hans Alders 33te Aar. Hans Arbeyder bleve strax i Begyndelsen optagne med overmaade Biefald. Han var elsket af mange fornemme Personer. Dronning Elisabeth lod adskillige af hans Skuespil opføre for sig. Greven af Southampton skienkede ham tusinde Pund Sterling (een den Tid meget anseelig Sum) for hans Tilskrift af sit Digt Venus og Adonis. Digteren Ben Johnson, som den Tid var gandske ubekiendt, havde tilbudet Skuespillerne et af sine Stykker, som de havde forkastet. Shakspear fik det at see, og formaaede dem til at opføre det, hvorved Ben Johnson blev bekiendt for Publikum. Hans Redelighed, Vidd og hans Munterhed giorde ham behagelig i Selskaber, og elsket af alle. Han tilbragte sine sidste Aar i Roelighed, og døde i sin Fødebye Stratfort 1616. i sit 53 Aar. Han efterlod sig tre Døttre. Hans Kone døde 1623. Paa hans Monument staaer disse Linier:

Judicio Pylium, Genio Socratem, Arte Maronem
Terra tegit Populus moeret, Olympus habet.

Af Skuepladsens Directeurer i Druryland blev 1758. oprettet et prægtig Monument for ham i Vestmynster Kirke. Hans theatralske Verker, som bestaae af 35 Skuespil, ere først udgivne i Fol. 1623. og 1632., men fulde af Feyl; 1714. af Rowe i Octav; 1721. af Pope i Qvart og i Lomme-Format; 1733. af Theobald; 1744. af Thomas Hamner i sex Qvart Bind, som er en meget smuk Udgave; 1747. af Warburton; 1753. i Edenburg i otte Octav Bind, men den smukkeste er den af Samuel Johnson, London 1765., 8 Deele med de foregaaende Udgiveres og Johnsons egne Forklaringer og Forbedringer, samt Forfatterens Levnet af Rowe, og Portrait, af hvilken Udgave vi her have betient os: siden er en seenere Udgave af Capel udkommet i 10 Octav Bind, som dog ikke skal være saa god som Johnsons, hvilken vi ikke have seet. De som have udviklet denne Digters Karakteer, og skrevet Commentarier og Ordbøger over ham, ere næsten utallige, og forøges endnu daglig med nye i Engelland.

(*)

Udenlandsk Literatur.

Lausanne. Donna Elmira, ou la Fidelité à l'Epreuve. Histoire traduite de l'Espagnol par Mr. D'Arnaud.

Après tant de tourmens, de recherches, d'allarmes
Je te retrouve enfin cher objet de mes larmes.

à Lausanne chez Jules Henri Pott & Comp. MDCC.LXXVI.

Hr. Arnauds Navn er den lærde Verden saa bekiendt, at den med største Glæde modtager ethvert Stykke som kommer fra hans Haand. *Les épreuves du sentiment* (*), *Comte de Cominges* (Haag 1767.) besidde i enhver Linie rørende og indtagende Træk, de vise et særdeles nøyagtig Bekiendtskab med det menneskelige Hierte, og hvem uden Arnaud kunde dannet disse Mesterstykker?

Ovenmeldte nye Stykke, som skal være en Fortsættelse af les epreuves du sentiment, er vist ey at sætte i Ligning med Forfatterens øvrige smaa Historier, ey at tale om, at den paa nogle Steder Ord til andet er udskreven af Fanny (ogsaa et Stykke af Arnaud). For at bevise vore Beskyldninger, fremsætte vi følgende Steder: pag. 8. i Donna Elmira: fortælles om le *Marquis* de D * * *Il se fit des amis qui joignant à une figure interressante, un esprit seduisant, jettoient des charmes sur toutes les matieres qu'ils traitoient; ils etoient les Professeurs les plus éloquents du vice.* I Fannys Historie pag. 2. beskrives Thoward saaledes: *Ce gentilhomme avoit des graces & un esprit seduisant; c'étoit le Professeur le plus eloquent du vice; il savoit repandre des charmes sur toutes les matieres qu'il traitoit, & le plaisir parloit par sa bouche.* Hvem seer ey at disse Steder ere hinanden fuldkommen lige, og at Elmire er kun en Copie af Fanny, endskiønt under en tynd Maske. Pag. 17. i Donna Elmire hvor hun beder Pedro at bære et Brev til Marquien: *Tiens mon cher Pedro, porte lui cette lettre, dis lui que je l'aime toujours & que je suis malheureuse.* —— *Et à qui voulez vous que je la rende? Ne te l'ai je pas dit? c'est au Marquis de D * * que j'aime, qui m'a promis de m'epouser, & mon amie s'y oppose. Vas, cours; - - - mais non, reviens: j'offenserois mon amie, je trahirois mon devoir, - - - je manquerois à la vertu.* Pag. 23. i Fanny da hun leverer William et Brev til Thaley: *Dis lui, mon cher Williams, (en tournant toujours la tête) dis lui que je ne l'oublierai jamais & que je suis bien malheureuse. - - - Et à qui voulez vous, Miss que je porte ce Message? Et ne te l'ai je pas dit mon ami? C'est à Monseigneur, qui m'aime & qui desireroit m'epouser - - - & mon pere s'y oppose. Un moment après. - - - Non mon ami, ne lui dis rien; j'offenserois mes parents, mon devoir, je manquerois à la vertu.* - - - Saaledes er heele Stykket undertiden Ord til andet udskrevet af Fanny, og hat faa Forandringer i Tildragelserne, naar man forud veed, at Faderens Ord i Fannys Historie ere i nærværende lagt en Veninde i Munden. Vi kan umuelig troe, at den hat Hr. Arnaud til Forfatter, men at Boghandleren snarere i Haab om god Fordeel har sadt Arnauds Navn paa Titul-Bladet, og allene givet Fannys Historie dette Spanske Sving. Skulde Hr. Arnaud have skrevet den, da har han kun udskrevet sig selv (en Feyl der dog er taaleligere, end naar man udskriver andres Arbeyder, og giver det ud for sit eget, særdeles i Vittighedens Verker). Begyndelsen er det smukkeste i det hele Stykke, hvor rørende er ey dette sagt: „Dersom det er sødt at elske, saa „kan dog ey nægtes, at det er farligt at overgive sig „for meget til denne Sindslidelse. Foruden de U„forsigtigheder, som Elskende begaae, gives ogsaa „Feyl, som drage en uundgaaelig Skade efter sig; „Vi skal see, for hvilke Farer de udsatte et stærk for„elsket ungt Hierte, for hvem det var umuelig at vende tilbage til sin forrige Tilstand.„

Den taber sig alt meer og meer indtil den, post varios casus, post multa discrimina rerum, endes med et lykkeligt Udfald. Men man maae læse hele Tildragelsen, for ret at dømme derom.

(A.)

(*) Hvoraf de to første Tomer ere udkomne i Paris 1772.

Wien. La liberté de Penser & d'Ecrire Wienne, chez Trattnern 1775. 8. 1ste Tome 278 Sider, 2den Tome 196 Sider. Sælges hos Proft.

Forfatteren, Hr. J. A. de Serionne, tilkiendegiver sin Hensigt med dette Skrift i sin Tilskrift til Hendes Majestæt Keyserinden med disse Ord: „Jeg „har søgt at bestemme Grændserne for Tænke- og „Skrivefriheden, som man nu omstunder misbruger „saa meget for med al Geniets Heede at opvarme „de gamle Systemer om Fatalismus, Materialis„mus og Deismus, som sund Fornuft og Forstand „havde for lang Tid siden forjaget og bragt i For„glemmelse.„

Skriftet er deelt i ti Capitler. Det første handler om de forskiellige Begreber om Frihed i Almin-

mindelighed. Om Tænkefriheden siger Hr. S. S. 5. „ denne tages i tvende Bemærkelser; den ene „ er indskrænket, den anden er almindelig. I den „ første bemærker Tænkefrihed denne ædle Siælenes „ Styrke, som binder vor Overbeviisning allene til „ Sandhed. I den anden bemærker Fritænkerie „ en Selvraadighed uden Grændser, til at undersøge, „ forkaste, dømme &c. I den første Meening op„ bygger Fritænkeriet, i den anden nedbryder det. „ I det andet Kapitel fastsættes Begreberne om Fornuften, Naturen, Naturens Lov, Samvittigheden, Materien og de forskiellige Systemer. Det tredie Kapitel udvikler Fatalisternes, Materialisternes og Deisternes Systemer i Henseende til Friheden, og deres Oprindelse undersøges. Forfatteren viser, at den ægte Philosophie, som han beskriver ved Kierlighed til Orden og Sandheds Undersøgelse, slet ikke har nogen Skyld i disse fordærvelige Systemers Opførelse. I det fierde K. undersøges det materialistiske Skrift Systeme de la Nature fra dets physiske Side, hvori Naturen, det er: Materien giøres til alletings Skaber og Lovgiver. Hr. S. viser det Selvmodsigende og Latterlige i dette System, naar dets unævnte Forfatter giør Mennesket til en Sommerfugl og en Plante, henfører alle dets Frembringelser i Kunster og Videnskaber selv til Virkninger af Materien, og nedbryder al Religion, Moralitet og Regiering, og derpaa henviser til Physiken og Erfarenhed, og siger „ disse bør Mennesket spørge til Raads i sin Religion, sin Sædelære, sin Lovgivelse, sine Staters Regiering, i Videnskaberne og Kunsterne, i sine Fornøyelser, i sine „ Bekymringer. „ Det er, som Hr. S. rigtig anmærker, paa engang at lade Døren være aaben og tilluft, og efter disse Herrers sædvanlige Methode paa den ene Side at sige det, som man nedbryder paa den anden. Hvad Hr. S. siger om Bevægelsen, som Systemets Forfatter med de øvrige Materialister giør til den første Aarsag og Lovgiver for alle Forandringer i Naturen, læses med Bifald. I det femte K. indeholdes Beviserne for Siælens Udødelighed, i hvilken Undersøgelse Hr. S. mest har fulgt Des Cartes, uden at legge nogen nye eller merkværdige Bemerkninger til. Det siette K. om Dyrenes intellectuelle Egenskaber. Heri har han egentlig kun udskrevet Bossuet i hans Afhandling de la Connoissance de Dieu & de soi-même, Montesquieu og Bouffon, og Slutningen bliver det Almindelige, at Dyrene have Sandser og Sandse-Evner, Indbildningskraft og Hukommelse, men ere derudi væsentligen forskiellige fra Mennesket, at de ikke besidde Fornuft eller Evne til abstracte Begreber og Fornuftslutninger; endskiønt Forf. selv udtrykker sig meget descartisk, og synes at nægte Dyrene Siæle, hvilken Mening han dog ved Bekiendtskab med de nyere Philosopher uden Tvivl skulde have forkastet. Bouffons Tanker ere vel meget glimrende, men ved denne Sag ligesom ved saa mange andre holde de kun lidet Stik, naar de nøyere undersøges. Den anden Tome begynder med det 7de Kapitel om Guds Tilværelse. I det 8de prøves Materialisternes og Fatalisternes System fra dets moralske Side, og vises det Stød, som derved tilbringes al Sædelære og alle Dyder. Det 9de handler om Deismus og sluttes med disse Ord „ Lader os elske en Religion (den Christelige) som vedligeholder og befæster vore Koners, vore Børns og „ alle deres Sæder, med hvem vi ere forbundne at „ leve, som vedligeholder Fred og Roelighed i vore „ Familier og paa vore Marker, som trøster os i vore „ Ulykker og lærer os at lide. „ Det sidste Kapitel handler om Grændserne for at tænke og skrive frit. Det bestaaer mest i en Opmuntring til Skribenterne, at anvende deres Talenter til Religionens og Sædelærens Tieneste, i Stedet for til Vantroens og Usædeligheds Befordring. Han viser nogle af Trykkefrihedens gavnlige og skadelige Følger i Engelland, og at den der formedelst Statens egen Indretning fandt langt bedre Sted end i noget andet Rige. Det heele Skrift viser ingen dybtænkende Mand, ingen stor Philosoph, men en god Mand, en Elsker af Religion og Dyd, og en ikke unyttig Skribent i den Cirkel, hvorfor han nærmest har skrevet, da mange fortreffelige protestantiske Skrifter ikkun meget blive bekiendte i de østerrigske Lande. Bekiendtskab med Tydsklands store Philosopher, og en anden Philosophie end Descartes's, skulde giort ham endnu nyttigere. Vi ville kun føye hertil Forfatterens rigtige Dom over vor Tids Sædelighed: „ Sæderne forandre sig fra et Aarhundrede til „ et andet; vore Sæder ere mere milde end det fiortende og femtende Aarhundredes. Mennesket overgiver sig endnu til sine Sindsbevægelser; men med „ saa megen Kunst, at man ofte finder det moralske „ Gode og Onde saa nær ved hverandre, at man neppe „ bliver de fine Nuancer vaer som adskille dem. — „ Mere oplyste end vore Forfædre kaste vor Oplysning „ og vore Kundskaber selv et Slør over Sædernes „ Fordærvelse, som kun kan sønderrives ved nye Bestræbelser af Sædelæren. „ (S.)

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 25. —— 1777.

Breve af Babet, Sevigne, Pompadour, et tydsk Fruentimmer til Gellert, Racine, Rabener til Cramer, Gellert, Gieseke, Hagedorn, Weisse; tilligemed en kort Anvisning til at skrive smukke Breve. Oversatte af H. J. Birch. Kiøbenhavn 1777. 8. 312 S. Trykt hos M. Hallager paa H. C. Junges Bekostning, og sælges hos ham i store Færgestrædet No. 37. for 3 Mk.

Af denne Titel allene vil man kunde dømme om disse Breves Værdie. De ere næsten Kiernen af alt hvad der kaldes Breve. Man finder her overalt Fortroelighed og Venskab

Saa reen og nøgen som de fløy fra Himlen ned,

og hvor behageligt er det at være Tredieman ved saa velskrevne Breve, som kun vare bestemte for fire Øyne? Hr. Birch har giort sine Landsmænd en behagelig Tieneste ved Valget af disse Breve, samt den Fliid han har anvendt paa deres Oversættelse.

Umuelig kan vi forbigaae at anføre Begyndelsen af den korte Anvisning til at skrive smukke Breve. "At skrive smukke Breve (siger Forfatteren) er ikke allene høyst nyttigt og uundværligt for „de Studerende og Lærde, men bør og anprises alle „dem, som ville skille sig fra den almindelige Hob „ved en anstændigere Levemaade. Den almindelige „Nytte og de Fordele, som Breve, i sær velskrevne „Breve, kan forskaffe os, er nok til at opmuntre „enhver, at forskaffe sig Duelighed og Færdighed „deri. Vi behøve kun at nævne dem, for at overbevises derom. Vor Lykkes Befordring, vore „Beqvemmeligheder, de Forhold vi staae i, som „Lemmer af det borgerlige Selskab, giør det nødvendigt for os, at have Omgang med endeel Personer, hos hvem vi ikke altid kan være nærværende. Vore Venner forlade os, vore Velyndere „og Befordrere ere ofte langt borte, vi behøve andres Raad og Bistand; med denne fraværende „Person forbinde vore Forretninger og Embeds-Pligter os, med hiin Slægtskab, med en anden „Venskab eller den Fornøyelse vi finde i hans Omgang og Bekiendtskab, og med endnu andre visse „Velanstændigheds Pligter. Det beqvemmeste Middel til at oprette og vedligeholde Bekiendtskab og „Venskab med disse, er unægtelig Breve. De „giøre os ligesom nærværende for dem, vi skrive til. „De ere de troeste Overbringere af vore Tanker; de „sige hverken mere eller mindre end vi anbetroe „dem; de aflegge et uforkasteligt Vidnesbyrd om „vor Forstand, vort Hierte; men et Vidnesbyrd, „som desto mindre kan tages tilbage, dersom det

 „fal-

„ falder ud imod os, jo mere partisk vor Egenkierlighed „ er, naar den skal vidne om os selv." — Efter de almindelige Regler følge de særdeles for enhver Klasse: 1) Velanstændigheds Breve. 2) Ansøgnings og venskabelige Breve. 3) Familie-Breve. 4) Sindrige Breve. 5) Fortællende og malende Breve; og 6) Stats-Breve, overalt oplyste med Exempler.

I Sevignes tredie Brev ere adskillige Omstændigheder ved en Ildebrand meget levende fortalte: "De vil spørge (skriver hun) hvorfra Ilden er „ kommen? man veed slet ingen Aarsag dertil; der „ var ingen i det Værelse, hvor den først begyndte; „ men dersom man kunde have leet ved en saa sørgelig Leylighed, kunde den Tilstand vi vare i, nok „ give Anledning dertil. Guitaut var i sin bare „ Skiorte, og havde netop faaet Buxerne paa; „ Madame de Guitaut var barbeenet, og havde „ mistet een af hendes Tøfler; Madame de Vauvineux havde intet andet paa end en liden Underklokke; alle Tienerne, alle Naboerne havde Nathuer paa. Ambassadøren var i sin Slaabrok med „ Peryk paa Hovedet, saa han meget vel vedligeholdt „ sin alvorlige Karakteer, som Serinissime, men „ hans Sekretær var i en uforlignelig Tilstand. Man „ taler om Herkules's Bryst, saaledes kunde man „ ret kalde hans; man saae det gandske bart, det „ var hvidt, feedt, lasket, og uden at være skiult „ med mindste Flip af Skiorten; thi Knappen, som „ skulde holde Kraven sammen, var gaaet i Løbet i „ Bataillen. Disse ere de sørgelige Tidender fra „ vort Naboelaug o. s. v."

Side 300. beskriver den muntre Rabener sit Udtog fra Dresden, da Preusserne havde beleyret den: "Siden den berømte Morgen, da Ridderen „ af den sørgelige Skikkelse forlod sit Slot, for at „ søge sin guddommelige Dulcinea, har man aldrig „ seet et saa løyerlig Rid som mit. Forestil De sig „ en høy Vallak, hvis egentlige Kald havde i femten Aar været at gaae for en Karre; paa denne „ Vallak Finantz-Sekretæren Rabener, endnu ikke „ tre fulde Alen høy, og, uagtet de vanskelige Tider, halvanden Alen i Giennemsnit; denne Sekretær i et Par sønderrevne Skoe, sorte Silkestrømper, strikkede Buxer, en smudsig gammel lugslidt „ Kiole, en Pungeperyk, som ikke var bleven udkæmmet siden Beleyringen, og maaskee ikke pudret „ siden Preusserne giorde Indfald i Saxen; bag „ ved ham en Kornsæk, hvori Resten af hans Formue var flygtet; oven paa denne Kornsæk en „ broget stribet Slaabrok, som, ifald det regnede, „ skulde tiene til Overkiole; ved den høyre Side gik „ min Tiener, som bar en Æske med Brød og „ Brunsviger Pølse, ved den venstre Side Vallakens Monark, som Tid efter anden skulde indgive „ den Mod, og medlidende hielpe den op, naar den „ snublede. I dette Optog kom jeg jeg endelig til „ Amts-Skatteforvalteren i H**, hvor jeg blev me„ get vel modtaget. — o. s. v."

Det Alvorlige og det Muntre afvexler overalt i disse Breve; de vil kunne tiene til Mynstere for en naturlig Smag i Beretninger og Brevvexlinger, og til en behagelig Lecture, hvorfor vi ønske dem mange Læsere og Læserinder.

N.

Betragtninger over Natten, ved James Hervey, af det Engelske oversatte i Dansk, ved Barthold Johan Lodde. Khavn, trykt paa Gyldendahls Forlag 1777. 8. 92 S.

Ved dette Stykke har Hr. Lodde endt sin fortreffelige Oversættelse af Herveys opbyggelige Betragtninger, og ved hver af sine Arbeyder givet det ypperligste Mønster paa en god Oversættelse. Det reeneste Dansk uden alle unødvendige nye Ord, uden al Tvang i Vendinger, uden al Tab af Originalens Skiønheder, med et Genie, en Læthed, og en Flid, som gior Originalen undværlig for Læseren, og frembringer den behageligste Illusion, da man synes at læse en dansk Original, og glemmer at det er oversat. Med dette Stykke følger et Kaaberstykke af Hr. Lieutenant Cleve, henhørende til Betragtningen over den stiernefulde Himmel. Det som gior dette Stykke elskværdigt, er den nye sorte Kunst, som hidindtil har været skiult for os, og som Hr. Cleve selv har været saa lykkelig at opfinde. Det passer sig overmaade vel til Natten; kun havde vi ønsket mere Liv og Udtryk i nogle af Figurerne, som dog vel meere bør skrives, paa den engelske Tegners end paa Kunstnerens Regning. Hvilken Ære for vort Land at see Kunster fødes nye iblant os! Hvor be-

hageligt et Syn, at see dem Haand i Haand med Videnskaberne at tage til, naar de hos vore Naboer synes allerede at have oversteget deres Høyde, og begynde merkelig at gaae ned ad! — Med megen Fornøyelse have vi seet et nyt Oplag af Biekuben forkynde fra Hr. Gyldendahl, hvortil vi ønske Hr. Lodde Liv og Sundhed, og Forleggeren Publikums opmuntrende Bifald, hvortil han ved sit gode Valg af Skrifter og sin utrættelige Flid giør sig saa særdeles værdig.

J.

Udenlandsk Literatur.

Liegnitz und Leipzig. Sammlung von Aufsätzen, die grössentheils wichtige Punkte der Staatswirthschaft betreffen. Erster Theil. Aus dem Französischen. Liegnitz und Leipzig 1776. Stor 8. S. Sælges hos Proft for 1 Rdlr.

Alting oversættes i Tydskland, enten det er ont eller got. Blant dette Alt fortiener nærværende Skrift, hvis Original er udkommet 1771. i Amsterdam, under Titel: Traité de la Circulation & du Credit &c., som har Hr. **Pinto** til Forfatter, at læses og overveyes. Ikke det gandske Nye og Usædvanlige, men det meget Sande, det Klare og Tydelige i dette for alle unge Statsmænd og Kameralister merkværdige Skrift, tildrager det Læserens Opmerksomhed. Det bestaaer af 6 Afhandlinger. Den første om **Pengenes Omløb og Credit**, bestaaer igien af fire Dele. I den første overskuer Forfatteren med sit skarpsindige Øye den engelske National-Gield, og beviser, at den ikke er denne Stat til Skade, men til Fordeel. I et Land som Engelland, der har saa stor en Handel, saa fordeelagtig en Seylads, saa blomstrende Manufacturer, saa fortreffelig en Agerdyrkning, og besidder saa store Rigdomme, kan den indenlandske Gield, naar den ikke drives over en vis Punkt, ikke foraarsage Skade, men meget mere stort Gavn, da den vedligeholder Pengenes Omløb og Krediten, disse vigtige Drivefiedre i en Stat. Vi legge til: I det Land derimod, f. Ex. vort **Fædreneland**, som maae savne en udbredt Handel, Skibsfart og Manufacturer, af Mangel paa en tilstrækkelig Penge-Masses Omløb, bør den indenlandske Skyld, som har draget den liden ved Agerdyrkningen og den indskrænkte Handel fremkomne Penge-Masse udaf Omløbet, saasnart muelig afbetales, for at sætte Undersaatterne i Stand til at fortiene større Fordeele af den for dem uundværlige Kapital, ved Handel og Manufacturer, end de, Renter give af sig. I Engelland var den Kapital, Regieringen laaner, en for Landet død Skat, som nu sættes i Omløb. I det sidste Land er dette Laan en Udsuelse for Landet, som behøvede den hele Penge-Masse til sin Opkomst, da den har intet, som det jo høyligen trænger til og kan bruge. —— Forf. Betragtninger over denne Emne ere saa mange og vigtige, at de bør læses i Sammenhænget. I den anden Deel handler han om Midlerne til at betale Statens Gield. Dertil anseer han en Amortissements-Fond (Afbetalings-Kasse) som i Freds- og Krigs-Tider afbetaler paa Kapitalen, og vaager over Renternes nøyagtige Udbetaling, for det beqvemmeste, hvorved og høye Renter, naar et viist Forhold og den rette Tid iagttages, kan bringes til lave. Naar denne Fond bestandig vedligeholdes af Paalæg, som sikker indkomme, naar den forøges ved de sparede Renter, som udgiøre en Kapital, der hvert Aar ved Hovedstolens Afbetaling voxer, kan Stats-Gielden derved best bestyres. Men hvorved skal denne Afbetalings-Kasse underholdes? Hvoraf skal Staten tage sine offentlige Paalæg? Dette undersøges i den tredie og fierde Deel, da **Mirabeau** og **Vauban's** politiske Testamente giendrives. Disse paastaae, at alle Paalæg skal allene indskrænkes til Landgodser. Forfatteren viser meget ret, at den sande Kilde dertil er **Consumptionen** og **Overdaadighed**, hvorved Paalæggenes Byrder mindst føles. Herforuden forekomme mange vigtige Bemerkninger, f. E. hvorledes Krediten skal oprettes og vedligeholdes; Nytten af Kop- og Formue-Skatterne, om Bancosedlerne; Nytten og Skaden af store og folkerige Steder 2c. I den anden Afhandling undersøges den **Kappen og Iversyge i Handelen**, som er imellem de europæiske Stater. Her vises i sær, at Engelland, Holland, Frankerig, Spanien og Portugal har ikke nødig at

som

misunde hverandre, men bør lade sig nøye med den Handel enhver nu har. Forf. viser og de Fordele, som flyder for det Hele, at just Spanien og Portugal have Fordeelene af Metallerne, Frankerig Sukker-Øerne og en anseelig Deel af Stokfiskefangsten, Holland Krydderie-Handelen og Silde-Fangsten, og Engelland en almindelig Overvægt i Handelen, som grunder sig paa de store Eyendomme i Nord-America og Ostindien. Den tredie angaaer den saa kaldede Actie-Handel eller meget mere det Spil som drives i Engelland og Holland med de engelske Annuiter (Stats-Obligationer) og Actier. Den fierde om den Maade, hvorpaa de offentlige Paalæg hæves i Holland. —— Denne har intet merkværdigt uden at enhver som eyer en Actie i det ostindiske Kompagnie, maae betale 190 Gylden til Staten, førend han maae oppebære noget Udbytte. Den femte handler om Overdaadighed. Saa forslidt denne Emne er, beklager man kun at denne smukke Afhandling er for kort. Ved Overdaadighed forstaaer han den Luxus, som forleder os til Udgifter, der overstige vor Formue. Han anseer den med Billighed som en politisk Sygdom der foraarsager Staten Skade i Stedet for at være den nyttig, " fordi (S. 342.) en „vis Anseelse er forbundet med den, fordi de som „ikke ere i Stand til at giøre den med, falde i en „Slags Foragt, fordi den for de almindelig antagne „Fordommes Skyld engang er indført overalt, hvor„af kommer, at man anseer det Overflødige, Unytti„ge, Forfængelige som nødvendigt og uforbigængeligt" fordi den udmatter Stats-Legemet og svækker Modet, hindrer og formindsker Folkemængden, og ødelægger Sæderne og den ægte Patriotismus. Alt dette udvikles og bevises. Vi have læst det alt med megen Fornøyelse, og ønskede disse Blade paa dansk. Vi udtegne kun visse enkelte fortreffelige Sætzer, som aldrig tidt nok kan igientages. " Man betænke: hundrede velhavende Borgere ere en Stat langt nyttigere, end hundrede trængende eller ti overordentlig rige. " —— " Blot Mængden af Huusholdninger, som kan giøre en anstændig, vedvarende og vel vedligeholdt Udgift er det, hvorved Omløbet, Vindskibeligheden, Konsumptionen, Handelen og alle nyttige Kunster, som ere de yndige Kunsters ældre Søstre, forøges. " —— " Gode huusholderske Folk, som ikke kiende anden Overdaadighed, end en vis borgerlig Velstand og nogle dertil hørende Beqvemmeligheder, kan leve meget anstændig af en ærlig og nyttig Handel og Haandtering; men hvor en udsvævende Overdaadighed hersker, der kaster det mindste Uhæld, det ringeste Tab en Mands Lykkes-Omstændigheder omkuld, og siden de almindelige Hielpemidler ikke strekke til, saa tager man sin Tilflugt til voldsomme og vovelige Midler. " Om de Amsterdamske Kiøbmænds overdaadige Lystgaarde siger han: " Bygningen og de forskrækkelige Omkostninger, som anvendes paa disse fortryllende Slotters Vedligeholdelse ere endnu ikke det største Onde; men den Adspredelse og Forsinkelse, som denne Luxus foraarsager, giør ofte et ubodeligt Tab i Forretninger og Handelen. I Begyndelsen gaaer man kun derhen om Søn- og Helligdagene; siden behager det os der saa got, man vænner sig saa meget til dem, at man bliver der en længere Tid, og forlader sig, i Henseende til sine Haandteringer, paa sine Folk; man taber nu Forretningernes Sammenhæng, man seer ikke længer med egne Øyne, og nu er man suldkommen ødelagt. " Den sidste Afhandling er et kort Brev om Kortspil, som Forf. anseer som et Middel fra Carl den Siettes Tid, da det blev opfundet, om just ikke egentlig til at forfine og virkelig forbedre vore Sæder, saa dog til at formilde og forandre dem, ved den nøyere Omgang imellem begge Kiøn, da nu vel ikke sees mange store Helte-Dyder, men ikke heller høres om saa mange græsselige Uhyre Gierninger; og da Dræben og Forgiftelser ikke ere saa almindelige. Oversættelsen vidner om en Mand, der besidder Indsigt i den Videnskab, som Forf. har afhandlet, samt Genie og Styrke til at oversætte med Held. Vi længes efter den anden Deel, der skal være Oversætterens eget Arbeyde, som skal rette, forbedre og forøge det Hr. Pinto ellers saa vel har udført.

J.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 26. ——— 1777.

De Capitis laesionibus Meletemata Medico-Chirurgica, cum adiectis obseruationibus conscripta ab Alexandro Kölpin, S. R. M. Dan. & Noru. Consiliario Iustitiae, Chirurgo Aulae Regiae, Membro Collegii Medici Regii &c. Hauniae 1777. Apud C. G. Proft Vniuersitatis Bibliopolam. Typis Nicolai Mölleri, Aulae Regiae Typographi. 8. 102 Sider, Fortalen iberegnet.

Længe have vi ønsket at Hr. Justitzraad Kølpin vilde meddele den lærde Verden sine, i saa mange Aar paa Friderichs Hospital samlede Erfaringer: endelig see vi Begyndelsen ved nærværende Afhandling om Hovedets Beskadigelse, dens Symptomata og Cuur-Methode, som vi haabe ikke skal blive den eeneste, da Hr. Forf. vil giøre sig meget fortient ved fremdeles at meddele os flere Frugter af hans store chirurgiske Indsigt og Øvelse.

Efterat Hr. Forf. har erindret det Mørke, hvori denne Deel af Chirurgien, — denne for Menneskeligheden saa velgiørende og uundværlige Videnskab — om Hovedets Beskadigelser endnu ligger, da man ikke har den rette Kundskab om de udvortes, langt mindre om de indvortes betydelige Tilfælde, som herved kan møde, fastsætter han §. 4. til Hoved-Kiendetegn for Baghoved-Muskelens (epicranii) Beskadigelse, naar Rosen strekker sig over hele Hovedet, ofte ned til Øyelaagene "cum pulsu, erysipelati proprio, plus minus duro & frequenti" siger Forfatteren. Vi tvivle ikke paa Hr. Justitzr. Erfaring om den Puls, som allene skal tilhøre Rosen, men vi troe dog, at Pulsen er ved Rosen altfor foranderlig, at man skulde kunde tilskrive den nogen egen Puls. Ligeledes naar Hr. K. beskriver den karakteristiske Puls, som skal være tilstede, naar den haarde Moder irriteres eller comprimers: §. 7. "Febris vehementior adest cum pulsi celeri, parvo, duriori," tvivle vi paa, at nogen af vore lægekyndige Læsere kan skille denne Puls fra den, som i Almindelighed er tilstæde ved inflamatoriske Tilfælde. Vi troe endog, at man altid vil finde Pulsen hos svage og mindre fuldblodige Syge ved Hoved-Beskadigelser og andre inflamatoriske Sygdomme hastig, liden og noget haard, uden at den haarde Moder er beskadiget. §. 9. beskriver Forf. hvorledes Pulsen skal være ved Hiernens Forrykkelse (commotione cerebri) "den skal være langsommere end i den naturlige Tilstand." Men er dette ogsaa et tilforladeligt Kiendetegn? Hvor mange Personer have ikke af Naturen en meget langsom Puls, og kiender en Saar-Læge alle de Syges Puls, som han bliver kaldet til? Skulde man altid slutte af Pulsen, maatte mange Mennesker, der af

Naturen have en intermitterende Puls, være beladt med en bestandig critisk Diarrhe. Hr. K. troer, at denne langsomme Puls kommer deraf, at Nerve-Fugtigheden (Fluidum nerveum) ikke kan komme til Hiertet, fordi Nerverne ere ved Hiernens Forrykkelse sammentrykte, men hvoraf kommer det da, at Hiertet banker 130 til 140 gange i Fosteret, førend Hiernen endnu er bleven dannet? §. 12. forkastes det Kiendetegn som andre ellers have holdt for charakteristisk paa Hierneskallens Beskadigelse: at Patienten ikke kan bide noget haardt, da det kan komme af andre Aarsager, og desuden ofte ikke er tilstæde, skiønt den er beskadiget. Efterat de forskiellige Beskadigelser og Tilfælde ere beskrevne, raader Hr. K. §. 20. at bruge Terpentin og andre balsamiske Ting i aponeurotiske Deeles Saar, og hvor man venter Exfoliation, lunket Franskviin med Rosen-Honning. Han holder ikke feede Ting for saa skadelige som man i Almindelighed troer. §. 23. siger Forf. at Petits Elevatorium, som er forbedret af Louis, vilde være beqvemmere at bruge, naar det havde 3 i Fødder i Stedet for 2. Nogle af de Elevatoria, som de Gamle have brugt, og som findes aftegnede hos Hildan, foretrekker han de Nyeres. §. 26. holder Forf. for, at ofte igientagne Aareladninger ere skadelige ved Hiernens Forrykkelse. Han roser derimod milde afførende Midler, som ofte maae bruges under Sygdommen, da de Syge ere plagede med Forstoppelse. Forf. troer og at Leverens Feyl, som oftest følger efter Hovedets Beskadigelser, komme af samme Aarsag. Vi kan ellers ikke indsee, hvorfor Justitzraaden i denne samme §. raader at bruge tillige baade flygtigt Luudsalt og Salpeter; det eene maae jo nødvendig forstyrre det andets Virkning, da det eene køler og det andet hidser. §. 33. foretrekker Hr. K. Trephinen for Trepanen, da man har den venstre Haand fri; man behøver ikke heller saa mange Medhielpere, som naar man bruger Trepanen, og desuden kan en Chirurgus forrette det samme med den engelske cylindriske Krone, som med den sædvanlige, der ligner en afstumpet Kegle. §. 34. Hr. K. har trepaneret paa den underste og forreste Vinkel af Issebeenene, og troer at den nederste Deel (basis) af Hierneskallen og den nederste Deel af Pandebenet, ere de eeneste Steder hvor man ikke bør trepanere. Dette er meget merkværdigt, og Justitzraaden fortiener Tak af enhver retsindig Chirurgus, at have bekiendtgiort en for det menneskelige Kiøn saa nyttig Jagttagelse. Andre have vel trepaneret paa Baghovedets Been og Beensveiningerne, men ingen, saavidt os bekiendt, paa den forreste og underste Vinkel af Issebeenene. Afhandlingen sluttes med 13 Erfaringer ved disse Tilfælde, som deels oplyse deels bestyrke Hr. Justitzraadens Anmærkninger; vi ville allene opregne dem, da de ikke tillade noget Udtog.

Observat. 1ma.

De capitis laesione, cum sensuum abolitione & sanguinis a sinistra aure effluxu, sine tamen vitae periculo.

Observat 2da.

De duobus in capite sanguinis tumoribus, ex alto lapsu obortis, quorum tactus metum iniecerat cranium ipsum his in locis impressum fuisse.

Observat. 3tia.

De cranio impresso ex leui casu tantummodo ab initio viso.

Observat. 4ta.

De cerebri commotione.

Observat. 5ta.

De cerebri commotione, singularibus concomitata symptomatibus.

Observat. 6ta.

De altera cerebri commotione.

Observat. 7ma.

De fracto & impresso frontis osse, cum notabili substantiae cerebri iactura.

Observat. 8ma.

De insigni inter duram & piam matrem effusi & coaceruati sanguinis copia.

Observat. 9na.

De tetano lapsum, qui leuioris quidam momenti videbatur, illico tamen insecuto.

Observat. 10ma.

De tetano periodico.

Observat. 11ma.

De alio tetano typico.

Observat. 12ma.

De vulneribus capitis caesim factis, duraque inde variis in locis, suppurata matre.

Ob-

Observat. 13tia,
De terebrae suscepta, in angulo anteriori & inferiori ossis parietatis dextri, adplicatione.

Vi have læst den hele Afhandling med Fornøyelse, naar vi undtage de Steder, vi har taget os den Frihed at erindre.

**

Udenlandsk Literatur.

Leipzig. Christian Friederich Rößler, Diakonus zu Vayhingen, Bibliothek der Kirchen-Väter in Uebersetzungen und Auszügen aus ihren fürnehmsten, besonders dogmatischen Schriften, samt dem Original der Hauptstellen, und nöthigen Anmerkungen. Aeltester Periode bis auf die Kirchenversammlung zu Nicäa. Erster Theil. Griechische Väter von Barnabas bis auf den Irenäus. Leipzig bey Christian Gottlieb Hertel 1776. Stor 8. 384 S. Zweyter Theil. Griechische Väter vom Clemens von Alexandrien bis auf den Athanasius — 1776. 396 S. Dritter Theil. Lateinische Väter vom Minucius Felix bis auf den Laktantius — 1777. 422 S. foruden Fortaler og Indhold.

Et Skrift af denne Natur behøver kun at anmeldes. — Det anpriser sig selv, da det udbreder saa vigtigt et Lys i Lærdommenes Historie. Vi ville allene giøre vore Læsere bekiendte med dets Indretning og Øyemeed. Forfatteren har allerede i sin forhen udgivne Einleitung zum Lehrbegriff der christlichen Kirche in den drey ersten Jahrhunderten handlet om den Nytte, som en lærd Theolog kan høste af en nøyere Bekiendtskab med Kirkefædrenes Skrifter. Mange have hertil alt for liden Øvelse i Sprog, Kritik og Historie; andre have ikke Raad til at anskaffe sig disse, tildeels vidtløftige og meget kostbare, men altid sieldene Samlinger; og endnu andre mangle den til deres Læsning behøvende Tid. Alle disse har Forfatteren villet tiene. Af Kirkefædrenes Skrifter, og fornemmelig de dogmatiske, har han givet et saadant Udtog, at man har deres hele Sammenhæng for sig, og kan paa eengang oversee dem. I Særdeleshed har han viist sig agtsom ved de Steder, hvorover enten ere opkommen Stridigheder, eller som egentlig henhøre til den da brugelige Læremaades Forestillelse og Bestemmelse. Disse har han ey allene, hvor han har agtet det fornødent, anført i deres Sammenhæng, og deels oversat dem Ord til andet, deels ogsaa friere, men endog indrykket deres Original, saafremt den endnu er til, i en Anmærkning, til Læserens Nytte og videre Omdømme. Dog bestaae alle Anmærkningerne ikke af slige Original-Steders Anførelse: ofte ere de af et dogmatisk eller kritisk Indhold, og give undertiden den Oplysning, som man forgieves vilde søge hos andre. Og efterdi alle ikke have gode Efterretninger om Fædrenes Skrifter ved Haanden, har Forf. sat en liden Indledning for hvert, hvori han med megen Kritik lærer sin Læser alt hvad han behøver at vide om Skriftet, førend han begynder paa dets Læsning. Med det fierde Bind agter Forf. at slutte sit Værk, overladende det til en anden at fortsætte dette vigtige Arbeyde fra Athanasii Tider af. Gid den, i hvis Lod det falder, have Hr. Rößlers Flid, Lærdom og Upartiskhed! Det er et meget nyttigt Arbeyde, at giøre sig bekiendt med Hovedartiklernes Historie af den christelige Religion, som i alle Aarhundrede have lidt sine, undertiden store Forandringer; at see de Indvendinger, som Hedninger, Jøder og Friegeister have giort derimod, og de Vaaben, hvormed de da bleve forsvarede; med faa Ord: Fremgangen af de Videnskaber, som nu ere indbefattede under det almindelige Navn af Theologien. Vor Plan tillader os ey at anføre noget af dette Verk: vi ville allene opregne de i disse tre Bind indeholdte Skrifter. I første Bind findes da: Barnabas's Brev, Hermas's Pastor, Klemens af Rom's to Breve, Ignatius's og Polykarp's Breve, Justinus Martyrs to Forsvarsskrifter for de Christne, Samtale med Jøden Tryphon, og Afhandling om Opstandelsen, Athenagoras's Apologie for de Christne, og om Opstandelsen; Theophilus af Alexandriens tre Bøger til Autolykus; Tatianus, Hermias og Irenæus mod de gnostiske Kiettere. Det andet Bind inde-

indeholder: Klemens den Alexandriners tre Værker, Origenes's frie Undersøgelser over Tingenes første Grunde (saaledes oversætter Forf. Αρχαι) hans Skrift mod Celsus, og et Fragment af hans Forklaring over Johannes; Gregorius Thaumaturgus's Troesbekiendelse; Methodius om Opstandelsen og andre hans smaae Skrifter; Hippolytus's Smaaskrifter; Theognost den Alexandriners syv Bøger og Athanasii Skrifter. I det tredie Bind findes: Minutius's, Oktavius's, Tertullians Apologie, om Bod, over Herrens Bøn, mod falske Lærere, om Daaben, imod Praxeas, Cyprian om Daabens Naade, om Afgudsbillledernes Forfængelighed, om Kirkens Eenhed, om de Faldne, om Godgiørenhed og Almisse, Protokol over Kirkeforsamlingen i Kartago, og nogle Breve, Novatian over Treenigheden, Arnobius's syv Bøger mod Hedningerne og Laktantius's christelige Underviisning, i syv Bøger. Vi forundre os over, at Forf. ey har givet Udtoge af Tertullians Skrifter de pallio, de velandis mulieribus &c., og af Lactantii øvrige Smaaeskrifter, da de Grunde, som han anfører derfor, aldeles ikke kan tilfredsstille os. Enhver Elsker af Kirkehistorien seer med Længsel den fierde Deel af dette vigtige og meget brugbare Skrift i Møde.

Z.

Anmeldelser.

I Neufchatel er i forrige Aar udkommen en fuldstændig Samling af alle Gesners Skrifter, oversatte ved den berømte Hubert. 2 Tom. i 8.

Sammesteds er og i forrige Aar udkommen: Oeuvres complettes de Monsieur d'Arnaud, 5 Tom. 8., som foruden hans Tragoedier: Le Comte de Cominges og Euphemie, indeholde 17 Fortællinger: Fanny, Lucie & Melanie, Clary, Julie, Nancy, Battilde, Anne Bell, Selicourt, Sidney & Vollsan, Adelson & Salvini, Sargines (*) Zenothemis, Bazile, Lorezo, Ermance, Rosalie, og Liebmann. Enkelte ere de udkomne i Paris med Kaabere. Endskiønt de saaledes ere meget dyrere, ere de dog smukkere trykte, og mere correcte. Hans Fortællings-Maade, som vi langt foredrage for Marmontels, kiender Læseren af Sidney og Volsan; Adelson og Salvini, som vi have paa Dansk. Kun er han undertiden noget overdreven, unaturlig og alt for meget higende efter det Sørgelige. I de sidste Fortællinger synes han og at tabe meget af det Nye i Opfindelsen, da det i adskillige Dele ligner for meget det forrige. Han bliver i Fortællingerne, hvad Thomas er i Lovtalerne, et af Frankrigs nu værende faa store Genier.

(*) Disse staae i den parisiske Udgave, som vi anmeldte No. 23 og 24. Herforuden er og en Eftertryk af Epreuves du Sentiment udkommet i Mastricht i 4 Tomer 1774.

Af den Nye Kritiske Tilskuer udgaaer hver Torsdag et Nummer fra Hr. Höeckes Bogtrykkerie i store Helliggeiststræde No. 141., hvor denne halve Aargang faaes for 4 Mark. Subskribenterne, hvis Navne trykkes ved Aarets Udgang, tilstilles trykte Quiteringer.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 27 og 28. ——— 1777.

Den christelige Troes hellige Lærdomme, til Overbeviisning og Opbyggelse foredragne i offentlige gudelige Taler, af Dr. Nikolai Edinger Balle, Kongelig Dansk Hofpræst og Professor. Første Bind. Kiøbenhavn, trykt paa Gyldendahls Forlag 1776. Stor 8. 370 Sider. Sælges hos Gyldendahl for 1 Rdlr.

Disse Taler fortiene i en tredobbelt Henseende megen Opmærksomhed: som Taler for et Kongeligt Hof, Mynstere for unge Prædikantere i dogmatiske Sandheders Fordrag, og som opbyggelige Taler for enhver agtpaagiven Læser. Skriftens dogmatiske Sandheder blive dog altid den første Grund til den hele christelige Religion. Paa den bygges Christendommens Moral, og naar begge nøye forbindes, hvor megen virksom Indflydelse maae de da have, ligesaa meget paa Hiertets og Levnets Dannelse som paa Forstandens Oplysning. Dogmatiske Sandheder fordre ikke det Blomstrende, men Grundige, ikke det Ziirlige, men Fyndige, ikke Følsomhed, men Tydelighed, Overbeviisning, Styrke. Alt maae være lyst, rigtigt, ordentligt, i de forstaaeligste men værdige Udtryk. Blot Dogmatik, tørt, systematisk, analytisk fremsat, den hverken oplyser eller overbeviser, men naar den foreenes med Sædelæren, saa at Tilhørerne øyne Lærdommenes Indflydelse paa Sæderne, deres Vigtighed og Nytte, deres Trøst i Nød og Veyledning i Livet, blive de opmærksomme, lærvillige, overtydede; de elske Lærdommen og følge den. Dette er Hs. Hoyærv. Fortienester ved nærværende Taler. Grundighed, Tydelighed, Orden; Begreberne fuldstændig udviklede, og værdig fremsatte med alt det Liv i Fordraget, som disse Sandheder kunde modtage, med en Styrke, som er Hr. Forf. egen, og som giør hans Foredrag kiernefuldt, bestemt, nøyagtigt. Man øyner overalt hans lysttænkende Siel; hvor vigtige Sandhederne have været for ham; den Nidkierhed til Sandhedens Forsvar; den Iver for Religionens Ære og hans Tilhøreres Oplysning, der har besielet ham under disse Talers Udarbeydelse. Meget lærer enhver opmærksom Læser. Meget den unge Theolog, naar han anvender den deraf øste Indsigt efter den Menigheds Beskaffenhed, for hvem han bliver Lærer. Ikke alle Menigheder kan fatte ligemeget paa engang. For nogle maae Sandhederne fremsættes paa det allereenfoldigste. For andre kan de foredrages meer sammentrukne. Denne behøver mere Oplysning, hiin meer Overtalelse. Alle Religionens Sandheder bør foredrages med Afvexling. Enhver redelig Mand taler det han hvergang troer at være nyttigst for sin Menighed, han igientager visse Sand-

heder ofte og altid under nye Vendinger. Han er selv overbeviist og rørt; han føler selv Religionens Sandheder, og han taler som han føler. Og da bliver en Taler ingen uforstandig Efterligner, naar han tilig vænner sig til at tænke selv og arbeyde selv.

Nærværende Bind bestaaer af tre Afdelinger. Den første indbefatter 9 Taler. 1) Holden ved Hr. Dokt. Tiltrædelse til Hofpræste-Embedet, handler om: Guds Ords kraftige Fremgang ved duelige Læreres velanvendte Tieneste.— Deri ere en Religions-Lærers Pligter fremsatte med en henrivende Veltalenhed. 2) Ordets Virkninger paa Hiertet. 3) Den sikkerste Vey til Overbevisning om de christelige Lærdomme. 4) Troens Bestandighed ved Verdens forargelige Domme over Jesum den Korsfæstede. 5) Sikkre Forvaringsmidler mod den overhaandtagende Tvivlesyge. 6) Jesu hellige Lære seierrig under de haardeste Forfølgelser. 7 og 8) Den under Luther begyndte Reformations Vigtighed og Nytte. 9) Hvor vigtigt det er at Barndommen tidlig opdrages i Gudsfrygt.

Den anden Afdeeling har 10 Taler: 1) Beviis for Treenigheden. Man finder her i Korthed hvad der i det menneskelige Sprog kan siges om denne høye Hemmelighed, og det der kan være tilstrækkeligt og overbevisende nok om denne Sandhed. 2) De guddommelige Egenskaber som Monstere for Guds sande Dyrkere. 3) Betragtes den guddommelige Miskundhed i sine uskatteerlige Virkninger. 4) Den guddommelige Kierlighed og besynderlige Yndest for de Troende. 5) Guds Langmodighed og den visse Hævn som følger paa dens Misbrug. 6) Betragtninger over Guds Gierninger i Naturen. 7) Skiønsom Erindring paa Aarets første Dag om Forsynets Velgierninger, holden i Frue Kirke 1775.— En meget rørende Tale. 8) Over Forsynets ulige Huusholdning med Menneskene. 9) Troendes Fortrøstning ved Jesu Forsorg i alle Livets Omstændigheder. 10) Hvorfor Gud bier med den Hielp, Menneskene ofte synes meest at trænge til.

Tredie Afdeeling om Jesu Christo vor Forløser. 1) Jesu Fødsel. 2) Hans Bestandighed i alle Livets foranderlige Livets Omstændigheder. 3) En Passions-Tale over Christi Vanærelse ved hans Fienders fornærmelige Beskyldninger, Forhaanelse og gruesomme Mishandling i Synderes Sted og for deres Skyld. 4) Jesu Fristelse af Dievelen. 5) Christnes værdige Forberedelse til Jesu Lidelses og Døds høytidelige Erindring. 6) Hellige Betragtninger over Christi Fyldestgiørelse, i Henseende til dens Art og Beskaffenhed. 7) Om samme i Henseende til dens Frugt og Nytte. 8) I Henseende til dens høyeste Nødvendighed og Værdighed for Gud. 9) I Henseende til dens rette Anvendelse til Gudsfrygtigheds Fremvext og Dyds Befordring. 10) Paa Langfredag over Christi Korsfæstelse. 11) Paa Christi Himmelfarts-Dag over hans Opfart til Himmelen; og endelig sluttes denne Samling med en frugtbar Betragtning over Christus som vor Konge og Herre. Hvor udbredt Nytte vil dette Indhold af Christendommens Hovedlærdomme frembringe, naar de øvrige Taler, som skal udgiøre et lige Bind med dette, udkomme fra denne utrættelige Forfatter.

Til Prøve paa Hs. Høyærv. beqvemme Foredragsmaade, ville vi forelægge Læseren Anlægget af et Par Taler: I den 4de Tale i den tredie Afdeling forestilles: **Den Seier Jesus har indlagt, Syndere til Frelse, i sin Kamp mod Dievelen.** I. Den Fiende imod hvilken Jesus gik i Kamp for Syndere. Her vises mod adskillige Fortolkere, som ville have de onde Aander ud af Skriften: a) At det ikke var en Pharisæer men Dievelen; b) At han fristede ham, ikke ved Forestillinger, opvakte i hans Indbildningskraft, men i en synlig, maaskee et Menneskes eller Engels Skikkelse. II. Hvorledes Striden blevført og af Forløseren vundet, efter de tre Fristelser. III. Hensigten og Nytten. Jesus vilde a) ved sin Bestandighed erstatte de første Forældres alt for hastige Eftergivelse for Satans Fristelser; b) lære de Gudfrygtige, at modstride den onde Aands snedige Anløb; c) Selv som Menneske ved egen Erfaring indsamle de rigtigste Forestillinger om de Gudfrygtiges Nød under Fristerens Anfald. — Den 10de i den samme Afdeling har til Hovedthema: **Guds eenbaarne Søn for Synderes Skyld paa Golgatha korsfæstet.** Han forestilles I. Som et levende Billede paa den guddommelige Ret-

færdigheds hevnende Afskye for Synd og Ondskab. II. Som et lærerigt Monster for sande Gudsdyrkere i deres haardeste Trængsler. III. Som et trøstefuldt Pant for de Bodfærdige paa den Høiestes Forbarmelse og Naade. — Den strax derefter: **Jesu guddommelige Værdighed forherliget ved hans seierrige Himmelfart.** Betragtet I. i Henseende til sin upaatvivlelige Vished. II. I Henseende til Maaden paa hvilken den skede. III. I Henseende til Oyemerket og Nytten. a) Jesu Sæde hos Faderens høyre Haand. b) Vor Overbeviisning om Forsoningens Vished og Gyldighed — og Christi bestandige Forsorg og Beskyttelse for sine Troende. Af denne meget smukke Tale ville vi udtegne følgende, Side 706.: "Havde han ikke fremstillet sig levende efter Døden, eller aabenbaret sin forherligede Tilstand for upaatvivlelige Vidner, saa havde Vantroen med større Magt bestormet hans Forsoning, og vundet Seier, fordi den ikke kunde bevises. Saa havde Jesu Fiender betragtet hans Død som en fortient Straf, og vanæret hans Lærdom, under Navn af en bedragerisk Opfindelse, under Skin af Rimelighed. Men nu ere deslige Udflugter forebyggede. Forsoneren lever. Til Beviis paa dette sit Liv, benaadede han sine Disciple efter Døden med ti til elleve Aabenbarelser. Han talede med dem, spiiste med dem, vandrede med dem, overtydede dem ved ubedragelige Kiendetegn, at han hverken var en Skygge eller et Luftsyn, men et virkeligt levende, fornuftigt tænkende og handlende Væsen. Forsoneren lever bestandig i den himmelske Herlighed. Til Beviis paa dette sit herlige Liv, opfoer han til Himlen paa en Maade, som tilintetgiorde alle Tvivl. Elleve Disciple tale med ham i samme Time, og kiende ham personlig. Han giver dem de samme Forholds-Regler, og igientager de samme Forjættelser, som de tilforn havde erholdet, for at betyde dem desto nøiere, hvo han var. Han tager Afsked med dem ved en høytidelig Velsignelse, og under Velsignelsen løftes han op for alles deres Øine i det Høie. Synet rører dem saa hæftig, at de falde ned og tilbede ham. Imedens han immer stiger høiere, forfølge de ham med stirrende Diekast, indtil endelig en Skye bedækker ham. Her vare da alle de Kiendemerker samlede, som kunde udtænkes, til at indprænte Disciplene den allersikkerste "Vished." — Naar Hs. Høyærv. ved Anledning af Fritænkerens Indvendinger mod Evangelistens Beretning om Christi Himmelfart, tillige anfører et andet Beviis paa deres Uredelighed mod Sandhed, med tilføyede Advarsel for forførende Skrifter, havde vi heller ønsket disse Erindringer i den Tale om tienlige **Forvarings Midler mod den overhaandtagende Tvivlesyge**, da de her passede sig bedre, saa god en Grund Hr. Forf. ellers kan have havt ved sit Fordrag at anbringe dem paa det første Sted. Følgende Udtryk ere ikke nøyagtige nok, skiønt deres rette Meening let kan forstaaes. Side 541.: Satan havde fordret en **utilbørlig** Dyrkelse, i Stedet for: som ham aldrig tilkom. Side 663. sidst i Bønnen: at vort Levnet kan være dit hellige **Navn** en Ziir for Verden. Side 676.: han formaaer ikke at bestierme **dem** deres Ret. Denne Dativ er ey dansk.

I den nye Oversættelse af Evangelierne, som Hr. Forfat. har tilføyet sine Taler, ere adskillige Steder, som blot formedelst Fordanskningen vare uforstaaelige, satte i et klart Lys, og ved de indrykkede smaae Forklaringer endnu mere oplyste, kun at disse maatte for den almindelige Mands Skyld herefter trykkes med forskiellig Stiil. — Vi see med Længsel de efterfølgende Dele imøde, og ønske en Mand af saa store Indsigter, fortreffelige Gaver og utrættelig Flid, Siels og Legems daglig tiltagende Styrke.

J.

M. Tullii Ciceronis de Officiis Libros tres, & de Claris Oratoribus Librum, qui dicitur Brutus, in usum Juventutis edidit notisque illustravit *Severinus Monrad*. Prostat 48 Solidis. Havniæ, typis & impensis N. Møller, Aulæ Typographi cIↄIↄCCLXXVII. 464 Sider og halvandet Ark Fortale, Tilskrift og Register. Lille 8.

Der-

Dersom nogle af de til Skolernes Brug udkomne Autores have havt for mange Noter, har denne des færre; uvist hvorfor, da baade Grævius har flere i sin Udgave; og Hr. M. der i Fortalen erklærer sig for saa stor en Ven af Cicero, at han ey vil tilstaae noget middelmaadigt at kunne komme fra hans Pen, let kunde have i sine Noter forklaret nogle af de Skionheder, der skulde bevæge Disciplerne til jo mere at elske denne saa ziirlige og fortreffelige Skribent. — Texten er meget korrekt, og ikkun meget faa Noter overflødige; men derimod savne vi mange, som efter vor Mening vare gandske nødvendige. Vi ville ikke tale om kritiske; maaskee deres Sted ey er her, men om historiske og antiqvariske, samt philologiske i den egentlige Forstand. Side 126. 127. forekomme: Dionysius superior, Alexander Pheræus, Phalaris, Demetrius, Pyrrhus, Leuctrica calamitas, og burde ikke noget lidet om hver være sagt? Endogsaa det paa samme Side forekommende iniuste imperantes trænger til nogen Forklaring. Hertil regne vi ogsaa de hist og her forekommende Archaismer f. E. Side 235. cuju'. Side 236. percepset. Side 242. apta pinnis. Her finde vi vel en Note, som dog kun forklarer hvad pinnæ er, og Vanskeligheden, i det ringeste for os, ligger i apta. Forklaringen over digitis micare (p. 222.) er ikke heller meget efterrettelig. Af de antiqvariske Anmerkninger, som vi have savnet, ville vi alleneste erindre Side 212.: addidit centum millia, hvad for nogle? Side 214.: quicquid sibi dare facere oporteret ex fide bona. Hvad for et Barn forstaaer dette? mange Lærere skal selv have ondt for at forklare det. Ved de Ord: *Cratippo auctore* (S. 115. forekommer denne Note: Celeberrimus philosophus secta Peripatetica. Vi havde, for at undgaae dette Asyntheton, heller sagt: Celeberrimo philosopho, eller: Is fuit celeberrimus &c. En Hovedfeyl ved Verkets Indretning er dette, at Noterne hverken ved Tal eller forskiellig Stiil ere henviiste til de Ord som de forklare, hvilket let kan foraarsage en Forvildelse hos Ungdommen. — Trykken er smuk, og Texten aftrykt med en Sort Skrift, som vi ikke erindre os at have seet for.

R.

Udenlandsk Literatur.

Gera und Leipzig. Einige Beyträge zum ersten Theile der Charakteristick der Bibel. Gera und Leipzig 1776. 55 S. 8.

Forfatteren af dette lidet Skrift er en Mand, som med tænksom Siel og følsomt Hierte har giennemlæst den fortreffelige Charakteristick der Bibel, som vi tilforn have anmeldt (*). Han beretter Side 4.: at af Frygt for altfor tilig at komme til Ende med denne kiere Bog, foretog han sig under Læsningen at optegne nogle Tanker, som hans Siels Enthusiasme dikteerte ham, for at sette til hvad som syntes at mangle, og for at oplyse en eller anden Tanke. "Med mit ringe Bidrag, siger han, vil jeg ikke beskylde denne fortreffelige Bog for Ufuldkommenhed, ikke heller stræbe at give den en større Glands; det skulde være lige saa forvovent, og lige saa unødvendigt, som om jeg vilde hæfte nogle Stierner til Himlen, for at forskionne dens naturlige Pragt." — Vi forsikkre, at Forf. Arbeyde aldeles ikke er til Overflod. Han udvikler virkelig mange skionne charakteristiske Træk, hvilke vare overseete af Forf. til Charakteristiken. Vi ville til Beviis anføre hvad han Side 19. ff. siger om Hovedsmanden af Capernaum: "Jeg ønskede hiertelig, at vor kiere Forfatter havde skienket den elskværdige Hovedsmand af Capernaum nogle Øyeblikke; thi hans dybtskuende Øye skulde have opdaget og udfundet meget mere merkværdigt og skiønt end mine eller andre Øyne. Dog, den Iver, den Ild, hvormed han tænkte og skrev, foraarsagede uden Tvivl, at han forglemte sig selv, og altsaa og gik forbi den gode Hovedsmand, som vist nok har mødt ham, uden at tale med ham. Det er menneskeligt i et alt for stort Selskab, i sær i et Selskab af slige elskværdige Venner, at oversee een, og at forlade Selskabet uden at have talt med ham. Jeg elsker denne Hedning (endnu vil jeg kalde ham saa, men snart maae hans Hedenskab hensmelte i Christendom) alt for meget til at han ikke skulde opstilles i Deres fortreffelige Gallerie, og anbefales den

(*) See No. 3. af denne Aargang.

„den efterlignende Evighed. Kom altsaa hid, sæt „dig hed for mig med alle dine Handlinger, som „Evangelisternes Omhyggelighed har bevaret, og „lad see om du er værdig at stilles ved Siden af en „Johannes eller Petrus. O ja, en brav Officier, „som forbinder almindelig Menneskekierlighed med „huuslig Kierlighed, hvis Siel flyder over af Med„lidenhed og ædel Følelse; hvis Opførsel er aaben og „frie, men tillige sagtmodig og langt borte fra al „krigerisk Voldsomhed, hvis Kierlighed udviser sig „i Veldædighed mod Gud og hans guddommelige „Tieneste, og som med al sin romerske Storhed og „Stolthed er ydmyg og høflig imod en Jøde, for„tiener vist nok en udmerket Plads i Bibel-Cha„rakteristiken. Hvo skulde ikke elske en saadan „Mand, om han endog tilbad i Moskeer, og an„tændte Virak paa Cæsars Altar? Hvo skulde ikke „ære ham, og beundre hans Handlinger, og under „Beundringen ønske at efterligne dem? Han er et „ypperligt Exempel paa en brav Officier, hvis Ven„lighed, Menneskekierlighed, Aabenhiertighed, Op„rigtighed, Veldædighed og Ydmyghed de daglig „burde forestille sig, som ved væbnet Haand tiene „Fædrelandet, og som de efterhaanden skulde opta„ge i deres krigerske Siel. Hvor mange flere skul„de da lære lykkeligere at forene den elskværdige „Sagtmodighed med Haardhed og Strenghed! „Hvor mange skulde tillige lære at elske Gudstiene„sten, uden derfor at forsømme den Tieneste, de y„de Verden med saa megen Iver, ja undertiden „med Egensindighed! o. s. v.“ Endskiønt Forf. ikke opnaaer den første Forfatters Styrke og Skiønhed, fortiener han at læses af alle dem der have læst og følt Charakteristiken. Hvilken Ære for dette Skrift, at Læseren beklager, at her ikke er sagt alt hvad der kunde siges, da man ofte ved de fleste Skrifter ønsker saa meget at være borte.

(†)

Paris. *Les Incas, ou la Destruction de l'Empire de Perou*, par M. *Marmontel*, Historiographe de France, l'un des Quarante de l'Academie Françoise.

> Accordez à tous la tolerance civile, non en approuvant tout comme indifferent, mais en souffrant avec patience tout ce que Dieu souffre, & en tâchant de ramener les hommes par une douce persuasion.
>
> Fénelon, *Direction pour la conscience d'un Roi.*

à Paris chez Lacombe, Libraire, rue de Tournon, près le Luxembourg. M. DCC. LXXVII. Avec Approbation. Tom. I. 321 S. og 36 S. Tilskrift og Fortale. Tome II. 365. S. i stor 12mo. Sælges hos Philibert for 1 Rdlr. 1 Mark.

Forfatteren er ikke eenig med sig selv hvad han skal kalde dette Skrift, da det for en Roman har for meget, og for en Historie for lidet Sandhed. Dog troe vi, at det snarere kan henregnes til Romanerne, skiønt Grunden er historisk. Den blomstrende og paa mange Steder næsten poetiske Stiil — de i hinanden paa det kunstigste indvævede Hændelser — Beskrivelserne over fire indianske Fester med alle de ved dem brugte Hymner — alt dette passer sig ey ret vel til en Historie. Men i hvad dette Skrift end er, læses det med Fornøyelse, og har mange følsomme Steder; Steder, som fortiente at skrives i alle Menneskers Hierter. Over en Materie, som Peru's Ødelæggelse, burde man og vente noget smukt af en Marmontel. Den halve Deel af Verden, beboet af uskyldige, dydige, oprigtige Skabninger (om hvilke man i Europa's Skoler disputerede enten de vare Aber eller Mennesker, indtil den hellige Fader ved en apostolisk Bulle dømte i dette vigtige Spørgsmaal) bragt i Trældom og paa den grummeste Maade ødelagt af en Haandfuld Uhyrer, ikke værdige at kaldes Mennesker og langt mindre Christne, skulde dette ikke give et rigt Stof for en saa skabende Aand, som Marmontels? Skulde man vel troe, at Spanierne, trætte af at myrde, og betagne af Dovenskab, fødede store Hunde med Indianernes Kiød, og hidsede dem i Feldtslage paa dem, for at undgaae den Umaage at

dræbe dem, at de ved en sagte Ild stegte Landets Konger, deels for deres egen Fornøyelses Skyld, dee's og for at tvinge dem til at aabenbare deres skiulte Skatter, at de væddede med hverandre, hvem som best kunde kløve et Menneske, eller paa den artigste Maade hugge Hovedet af ham, at de reve Børn af deres Modres Arme og knusede dem imod Klipperne, og at de endda vilde have Ord for at være den sagtmodigste Læres Prædikantere? Dog fandtes iblant dem een dydig (den anden forlod dem og reyste til Indianerne) som altid turde tale Menneskelighedens Sag, og hans Karakteer har Hr. M. skildret med de behageligste, de ædelste Træk, som Menneskeven og Christen. Og dette var Barthelemy de las Casas, som elsket, ja tilbedet af Indianerne, æret endog af sine umenneskelige Landsmænd, som hadede ham, allerede her var deelagtig i den største Lyksalighed, som er muelig for et Menneske. Hvilken Kontrast giør ikke den geistlige Vincent de Valverda imod ham! han, som ikke fornøyet med at see den dydige Kong Apaliba lagt i Fængsel, afsat fra sit Rige, skildt ved sine Venner og Skatter, lader ham qvæle i det samme Øyeblik han døber ham! Dog, hans Skiebne er skrækkelig! Anførende en Bande Røvere, som forfulgde de Indianer, der havde taget deres Tilflugt til Biergene, falder han i Kannibalernes Hænder: brændt, levende revet i Stykker, opædt stykkeviis før sin Død, døer han med Gudsbespottelse i Munden, med Raserie og Fortvivlelse i Hiertet. Det hele Skrift fortiener at læses mere end eengang. I sin Fortale handler Hr. M. om Aarsagen til Spaniernes Grumhed og Umenneskelighed i Amerika, og finder den i Fanaticismus, samt i nogle andre meer og mindre virkende Biaarsager. Foran har han i en smuk Tilskrift tilegnet Kongen af Sverrig sit endnu smukkere Skrift.

(—)

Nürnberg. *Description des pierres gravées du feu Baron de Stosch: par feu M. l'abbé Winckelmann.* Dessinées d'après les empreintes & gravées en taille-douce par *Jean Adam Schweikart.* à Nuremberg, chez Jean Adam Schweikart. Graveur. MDCCLXXV. 4 Blade og Kobbere i lille Folio. Sælges hos Philibert for 2 Rdlr.

Naar man skal give To Rixdaler for 2 Ark Text og 3 Ark Kobbere, burde man dog for sine Penge have noget godt, men dette kan vi, desværre, ikke sige om nærværende Begyndelse til en Beskrivelse af Baron Stoschs Cabinet. Egentlig indbefatter det en Fortegnelse, og paa somme Steder noget som ligner en Kommentar, over 36 Hieroglyphiske Cameer, som alle, Gud veed paa hvad Grund! skal være Ægyptiske. Vi ville forelægge Læseren en Efterretning om nogle af dem: 1) Et Stykke af en Nephrit med et Øye, de andre Figurer som findes paa den, ere forbigaaede. 2) En Lapis Lazuli med et Øye og Øyenbryn, neden under er en Vinge af Avis numidica og en Haand som kommer ud fra Øyet. Ved Siden af Vingen staaer her og en Figur, som ey er nævnet i Forklaringen. 4) Skal og forestille et Øye. Maaskee — Os forekommer det ikke saaledes. 5) Et Hestehoved i en Sardonyx, meget sløvt skaaret: Forf. tilstaaer selv, at Heste eller Deele af dem aldrig findes i Egyptiske Hieroglypher, og dog er denne Gemma kommet ind iblant dem. Rimeligere kunde det være en Carthaginensisk Alderdoms Levning. 8) En Carneol med en, som det synes, skiægget Sphinx, tilligemed hieroglyphiske Figurer og Karakterer. Lidt mere Forklaring havde dog her været nødvendig: Vi synes at see en Canopus paa den. 12) En Sardonyx. „Hieroglyphiske Karakterer, hvoriblant man seer en Vægt, et Symbol „som ellers ikke findes paa Ægyptiske Mindesmærker, uden allene paa en af de ved Alexander Gordon forklarede Mumier.“ Saaledes lyder Forklaringen, og Steenen er med Forsæt sat forvendt paa Pladen, for at alle skal see denne beundringsværdige Vægt, uden at tænke paa at en Fugl derved kommer til at ligge paa Ryggen med Beenene i Væyret — en Figur, som vist endnu intet Menneske har seet paa noget Egyptisk Monument. — Ellers er denne Vægt just den samme Figur, som af vore Oldforskere forklares ved en Kirke paa Kong Svend Estridsens Mynter. — Vi bør og forelegge vore Læsere af det smukke 14) en Hind, gandske net skaaret. 24) En

Aga-

Agat-Onyx, med en toppet Høg, et Mesterstykke af den Egyptiske Steenskierer-Kunst. 26) En Løvinde, stikket af en Myg. — Løvinden er fortreffelig. — Ved Han-Sphinxerne, paa No. 7, 8, 31, 32, 33, anmerker Hr. W. eller hvem Forläggeren under hans Navn har fundet for godt at udgive, et Sted af Philemon hos Athenæus Lib. XIV. p. 359, som er forglemt i le Clercs Samling af denne Poets Fragmenter. — Det sidste Stykke forestiller et Monstrum, holdende to Hiorte, to Løver og endnu to andre Dyr, altsammen i en fuldkommen Mexicansk Smag, men uden anden Forklaring, end at det er hieroglyphiske Karakterer.

M.

Hamburg. Hamlet Prinz von Dännemark Ein Trauerspiel in 6 Aufzügen zum Behuf des Hamburgischen Theaters. Hamburg in der Heroldischen Buchhandlung 1777. 8. S. 128. Sælges hos Proft for 2 Mrk.

Dette Skuespil, som med megen Bifald er bleven opført paa det hamborgske Theater, er Shakespears Hamlet, forkortet, forandret og meget bequemt indrettet til de nærværende Skuepladsers Brug. Den væsentligste Forandring er skeet med den 5 Act, som her er afdeelt i to. Den femte endes med, at Laertes, som ikke er reist til Frankerig, som hos Shakespear, men formedelst Modvind endnu ligger paa Rheden, faaer at vide hans Faders og Systers Død og vil hævne det paa Hamlet. Det siette Optog begyndes med Graverne. Catastrophen ender med: Hamlet skal reise til Engelland. Kongen og Dronningen ønske ham en lykkelig Tilbagekomst. Dronningen drikker Giften, som var tillavet for Hamlet. Denne undskylder sit Mord for Laertes med sin Afsindighed. Laertes svarer:

"Jeg er tilfredsstillet, saavidt jeg er Søn og „Broder: Navne, der i dette Fald meest opfordre mig „til Hævn; men som Adelsmand kan og vil jeg ikke „indgaae noget Forlig, indtil jeg har faaet Forsikring af nogle ældre og tilforladeligere Dommere om „hvad der angaaer Æren, at jeg kan giøre det, u„den at vanære mit Navn. Imidlertid modtager „jeg saalænge eders tilbudne Venskab som Venskab, „og vil ikke misbruge det."

„Kongen giver dem Begeret.
(Hamlet og Laertes tage Begeret.)

„Gustav. Hvad feyler Dronningen?

„Hamlet. Hvorledes er det med Eder, Mo„der?

„Kongen. Det er kun en Afmagt.

„Dronningen. Ney, Drikken, — o min „dyrebare Hamlet! Drikken var Gift. —

„Hamlet. Gift? Her er Gift for dig, for„dømte Morder?
(Han stikker Kongen.)

„Kongen. Forræderie! hielper!
(Alle trækker Kaarden.)

„Dronningen. Hold inde Laertes! Holder „inde, Danske! Hører eders døende Dronning! I „Døden er Sandhed. Han, eders Konge, var en „Morder; han ombragte min Gemal med Forgift. „Og denne eders Dronning — o at min egen Tun„ge skal blive min Anklager — samtykkede hans „Mord.

(Det tordner, hun falder tilbage i en Stoel; de Omstaaende skielve tilbage af Forundring.)

„Hamlet. Himlen bekræfter hendes Ord.

„Gyldenstenen. Forbandet være dette Sværd, „og den Haand, som igien griber det.
(Kaster det bort.)

„Dronningen. O hvor frygtelig, hvor „skrækkelig er Dommen over mig! Hamlet, tilgiv „mig! Kun en, en eneste Omfavnelse, Hamlet!

„Hamlet. Moder! Forsoner Eder med Him„len.

„Dronningen. O min Søn! min Forbry„delse støder mig fra dit Hierte. O hvor gruelig, „grueligere end Giften, raser Lasten i min Siel. „Tilgiv mig Hamlet! Tilgiver mig Danske! lad mig „ikke tage eders Forbandelse med mig i Graven. E-

„ders Konge er hævnet. Hamlet min Søn! Him-
„len forbarme sig over mig!

(Hun udstrækker sin Arm efter Hamlet, men falder om i det Øyeblik, da han bukker sig ned til hende.)

„Laertes. Himlen er retfærdig! Tilgiv mig, „Kongelige Herre! jeg har Deel i denne Afskyelighed, siden denne Ondskabsfulde havde forblindet „mine Sandser. Min Faders Død komme ikke over „eder, eller eders Moders Død over mig.

„Hamlet (trykker hans Haand) O Laertes „— Min stakkels Moder! — I, som staaer her „omkring med blege Ansigter lænkede til Forundring, „og skiælver for Skræk over denne Tildragelse, værer „Vidne imellem mig og Dannemark om denne gruefulde Begivenhed: thi eder overlader jeg min Ære „og min Retfærdiggiørelse."

Herved faaer alting et meget regelmæssigt Udfald. Den Onde straffes: Hamlet maae see sig berøvet sin Moder, som en Straf for hans ubesindige Mord paa Polonius. Laertes's billige Hævn udryddes, da han har været Aarsag i dette Hamlets Tab. Man beklager Hamlet, men hans Dyd og Kierlighed til hans Fader belønnes med Kronen, i Stedet for alle døe hos Shakespear, og Kohler, som slet ikke havde noget at bestille i det hele Stykke, kommer i den sidste Scene fra Engelland, for at blive Arving til Dannemark. — Vi have ellers læst denne tydske Oversættelse med megen Bifald, da den paa de Steder, hvor Originalen er fulgt, er meget heldig. Med den følger Brokmans Portræt, en Skuespiller i Hamborg, som har forestillet Hamlet, og er meget smukt stukket. — Saaledes forandret kunde den meget vel opføres paa vor danske Skueplads, og vi troe at den vist vilde sees med Bifald, da den har saa mange stærke Situationer, og vor egen Historie til Stof.

(*)

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 29. —— 1777.

Efterretning om Rudera eller Levninger af de gamle Nordmænds og Islænderes Bygninger paa Grønlands Vester-Side, tilligemed et Anhang om deres Undergang sammesteds. Kiøbenhavn 1776. Trykt hos August Friderich Stein. Sælges sammesteds for 1 Mark. 5 Ark i Octav.

Hr. Provst Eigill Thorhallesen, Forfatter af dette artige Skrift, har ved dets Udgivelse virkelig fortient Tak af et skiønsomt Publikum, som ellers længe skulde vente efter saa paalidelige Efterretninger fra et Land, som ikke besøges af Historieskriveren og Philosophen, men blot af Kiøbmanden. I den første Afdeling handler Hr. Forf. om de ti bekiendte grønlandske Fiorders Orden og Beliggenhed, hvilke han regner Nord fra og Sønder efter, saa at Losufiordur bliver Gothaabs- og Fagnafiordur, Amaraglik-Fiorden. Begge disse to Fiorde kaldes nu med eet Navn Bals-Revier, og de i dem forefundne vigtige Alderdoms-Levninger, hvoriblant og en Broe, beskriver Hr. Forf. meget tydelig og omstændelig. Den anden Afdeling handler om de Rudera, som endnu findes ved Kolonien Julianes Haab, eller ved Statenhuk. De ere ikke saa vel beskrevne som de forrige, hvortil Aarsagen er, at ikke Hr. T. men Kiøbmand Anders Olsen og Skipper Alling ere Forfattere til den derover indsendte Beskrivelse. I det tilføyede Anhang undersøger Hr. T. Aarsagen til de gamle Nordmænds Udryddelse paa Vesterbygden: At de ubevæbnede og uerfarne Skrællinger skulde have ødelagt de tappre Nordmænd, forekommer ham ikke rimeligt: langt mindre troer han at de ere døde af Mangel, da Østerbygdens Beboere efter deres Ødeleggelse fandt Mængde af Qvæg og Faar: At Pesten skulde have borttaget dem, kan ikke bevises af Historien, som meget mere er derimod; dog troer Hr. T. at de først maae ved en Sygdom være blevet svækkede, førend de af Skrællingerne bleve dræbte. Den Aarsag til deres Ødeleggelse, som findes i Pave Nikolai 5tes Brev, at de nemlig af en fremmed Nation til Søes skulde været overfaldne og bortførte, holder han for meget uvis, og i Betragtning af Skibsfartens Tilstand hos Amerikanerne, slet ikke troelig. Vi troe, at de ved een eller anden Leylighed er gaaet over til Amerika, og der have blandet sig med andre Nationer.

R.

Udenlandsk Literatur.

London. Memoirs of british Ladies who have been celebrated for their Writings or skill in the learned Languages arts and sciences by George Ballard of Magdalen college, Oxford. Lon-

London. Printed for T. Evans in the Strand 1775. Stor 8. 330 Sider.

Indretningen i dette Skrift er omtrent den samme som i Schönau's lærde Fruentimmere hos os. En temmelig mager Opregnelse af lærde engelske Fruentimmers Levnetsomstændigheder og en løs Efterretning om deres Skrifter uden nogen kritisk Underretning om disses Indhold eller Værd. Det begynder med Juliana, en Eremitinde i Norwich under Edvard den 3., som har giort sig berømt ved nogle Aabenbaringer, trykte i Cressy 1670. 8. under Titel: Sixteen Revelations of Divine Love shewed to a devout servant of our Lord, called *Mother* Juliana an Anchorete of Norwich, published by R. T. S., og det endes med Constantia Grierson. født i Kilkenny i Irland, gift med Kongens Bogtrykker i Dublin, død 1733. i sit 27de Aar. Hun besad en stor Styrke i det grædske og latinske Sprog, i Theologien, Historien, Philosophien og Mathematiken, skrev adskillige vittige engelske Poesier, en latinsk Tilskrift til Lord Carteret for den dublinske Udgave af Tacitus og en til hans Søn foran Udgaven af Terentius, samt et grædsk Epigram. Forf. afmaler hende med disse liflige Farver: "Hun besad ikke allene en lykkelig Indbildningskraft, en skarp Hukommelse, en stor Forstand og en ypperlig Dømmekraft, men alt dette kronede hun med Dyd og Gudsfrygt; hun var for lærd for at blive forfængelig, for viis til at blive stolt, for oplyst og klarseende til at blive irreligiøs." Da vi ikke have kiendt den gode Constantia, skal vi ikke sige hvorvidt hun har fortient denne prægtige Lovtale. De berømteste af hendes lærde Søstre i Apollo, som Hr. Ballard giver Efterretning om, ere: Catharina, en af Henrich den 8des Dronninger, født af den spanske Kong Ferdinand og Isabelle; Margrethe Roper, den ældste Datter af den bekiendte Kanzler Morus, hun læste og skrev grædsk og latin, besad megen Indsigt i Philosophien, Astronomien, Physiken, Arithmetiken, Logiken, Rhetoriken og Musiken, var meget elsket af sin Fader og høytagtet af store Lærde, i sær af den berømte Erasmus. Hun har oversat Eusebii Kirkehistorie af Grædsk paa Latin, men blev forekommet af Biskop Christophersen i dens Udgivelse. Den er siden bleven oversat fra det Latinske paa Engelsk af hendes Datter Maria Roper, ligeledes en lærd Dame. Hun har uden Hielp af noget Haandskrift opfundet en nye Læseart hos St. Cyprian i Stedet for nisi vos severitatis, forbedrede hun nervos severitatis. Dersom hun havde været et Mandfolk, hvor kunde hun have bleven en stor Kritikus? Herforuden har hun skrevet mange latinske Breve, Orationer og Poemata, og en Oration til Svar paa Quintilians, som forsvarer en rig Mand, der havde dræbt en fattig Mands Bier ved nogle forgiftede Urter i hans Have, " og det siger Forf. om hendes, med en beundringsværdig Viisdom, og ypperlig Veltalenhed, at man har Aarsag til at være uvis hvem af dem, der fortiener Fortrinet. "Hendes Afskeed med sin Fader, som Kong Henrich den 8de lod henrette, er meget rørende: "Da Dommen var afsagt over „ham og han gik tilbage til Tover, trængte hun sig „igiennem Vagten og Folket, og foer hen til ham. „Ved dette Syn kunde han neppe, saa kiek han ellers var, udholde den Bevægelse som han følte ved „sin store Kierlighed til hende; hun faldt om hans „Hals og indsluttede ham paa det inderligste i sine „Arme, men kunde ikke tale et Ord, da den store „Bedrøvelse maatte her giøre den meest Veltalende „stum. Vagten selv blev meget bevæget ved dette „Syn, og tillod Thomas derfor gierne at tale med „hende, som han og giorde med disse faa Ord: Min „kiereste Margrethe, bær det med Taalmodighed, „og sørg ikke for længe for mig. Det er Guds „Villie, og derfor maae vi underkaste os det. Derpaa gav han hende et Afskeds-Kys. Men efterat „hun var gaaet ti til tolv Skridt, løb hun til ham „igien og faldt om hans Hals uden at kunne fremføre et Ord. Hendes Fader saae bevæget paa hende, men talte intet: Taarene randt ned af hans „Kinder, et Sprog som hans Datter saa vel forstod, „men hun bar det alt med Standhaftighed. Endelig „bad han hende bede til Gud for ham, og tog Afskeed „med hende." Den kierlige Datter overlevede sin Fader nie Aar, og befalede at man skulde legge hans Hoved, som hun havde giemt balsameret i een Blye-Daase, i hendes Arme. Dronning Catharine Parr, Kong Henrichs sidste Dronning, har skrevet Lamentation of a sinner, bewailing the ignorance of her blind life, trykt i London 1548. og 63. 8. samt endeel Psalmer og latinske Breve. Den ulykkelige Lady Johanne Gray, et Mønster paa Gudsfrygt, Dyd og Lærdom. Hun havde det grædske

og

og latinske Sprog fuldkommen i sin Magt. De berømteste gamle Skribentere, i sær den uddødelige Plato var hendes kiereste Tidsfordriv. Hun forstod og det hebraiske, chaldæiske, arabiske, franske og italienske Sprog. — Hvad kunde man mere forlange, om hun endog havde været Professor? — Dog legger Forf. til, hun spillede meget vel paa adskillige Instrumenter, skrev en meget ziirlig Haand, og kunde ypperlig brodere. Hendes Endeligt er bekiendt nok. Natten forend hun skulde henrettes sendte hun sin Søster Catharina sit græske Testamente med et latinsk Brev, hvoraf vi ville anføre Slutningen:

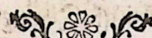
"Quod ad mortem meam attinet, hortor Te, „adamata soror! mecum pariter lætari velis quando a corruptione ad incorruptionem me mors ista „transferet. Persuasissimum enim hoc habeo, „momentoneæ hujus vitæ jacturam mihi cessuram „in vitæ nunquam desituræ lucrum, quam tibi „etiam germana soror, opto mecum aliquando in „Domino contingere. Interim custodiat Te pietas „illius ut vivens in timore illius, ita moriaris, ut „integram vitam cristianam ad finem usque tue„aris, a qvo Te nunqvam abduci patiaris neqve „spe vitæ, nec mortis minis, nam si veritatem illi„us abnegabis ullis vitæ hujus præmiis, ille vicis„sim Te abnegabit & vitæ dies contrahet. Sin illi „adhærebis, vitam tuam in longum producet, in „consolationem animæ tuæ & gloriam, omnipotens „Dominus me modo, Te posthac quum ille vide„bitur, perducat. Vale germana soror, ac fidu„ciam omnem in Domino constitue; in qvo solo „universum tuum auxilium situm est. Amen."

Tua germana soror
JOANNA.

Dronning Maria, som lod Johanna Gray og saa mange Protestantere omkomme, har oversat paa Engelsk Erasmi Paraphras over Joh. Evangel. trykt i det første Bind af hans Forklaring over det N. T. 1538. i London Fol. Lady Ane, Lady Margrethe og Lady Johanne Seymour, tre lærde Søstre, som skrev 400 latinske Disticher over Dronningen af Navarra, Margrethe de Valois's Død 1549., trykte i Paris med en græsk, fransk og latinsk Oversættelse 1551., under Titel; Tombeau de Marguerite de Valois Royne de Navarre. Den ulykkelige Dronning Maria af Skotland, som blev halshugget under Elisabeth, talte det latinske Sprog meget vel, spilte paa endeel Instrumenter, dandsede meget behagelig, og sad got til Hest. Lady Burleigh, født 1526. i Essex, besad en særdeles Styrke i det græske Sprog, holdt meget af Basilius's den Stores, Cyril's, Chrysostom's, Gregorius af Nazianzi Skrifter, og oversatte et Stykke af Chrysostom's Verker. Lady Bacon, Moder til den store Canzler Bacon, oversatte 22 italienske Prækener af Berhardin Ochini's, trykte paa Engelsk i 8. 1550. Den store Dronning Elisabeth læste Æschines og Demosthenes i deres Modersprog, og holdt ofte ziirlige latinske Taler til Universiteterne i Cambridge og Oxford, som hun nogle gange med særdeles Opmerksomhed besøgte. I Gentleman's Magazin, London 1743., staaer en Oversættelse af Xenophons Samtale Hiero, af hende; hun har og af det Græske oversat to af Isocrates's Orationer. Pave Sixtus den 5te giorde hende den Ære at sige, at der var kun tre Personer som fortiente at regiere: Hun, Henrich den 4de af Frankerig og Hs. Hellighed selv. "E„ders Dronning, sagde han engang til en Engels„mand, er født lykkelig; hun regierer sit Rige me„get vel; der fattes kun, at hun skulde være gift „med mig, for at give Verden en anden Alexan„der." Maria, Grevinde af Pembrok, en Søster til den berømte Philip Sidney, forstod Hebraisk. Katharina Philips, en berømt Poetinde, hvis Digte ere trykte i London 1667., under Titel: Poëms by the most deservedly admired Mrs. Kathrine Philips the matchless ORINDA. Margrethe, Hertuginde af Newcastel, har skrevet en forskrækkelig Mængde, blant andet 119 Breve, trykte i London 1664. Fol., og 20 Skuespil, trykte 1668. Lady Dorothea Pakington, en Datter af John Pakington Knigt and Baronet. For denne gode Frue giør Hr. B. sig megen Umage for at bevise, at hun er den virkelige Forfatterinde til det bekiendte Skrift Holy duty of Man, og de øvrige, som tillegges dets Forfatter, skiønt vi herom tvivle meget. Anna Killegrew, en berømt Poetinde og Malerinde, som skal have skildret Kong Jacob den 2den og hans Dronning uforligneligt. Lady Halket, født i London 1622., skal have efterladt sig over 21 Bøger af 6000 Sider meest gudelige Betragtninger.

(Slutningen følger.)

Efter Begiering indrykkes følgende:

Bekiendtgiørelse:

Selskabet til de skiønne Videnskabers Forfremmelse har ey havt den Fornøyelse, at kunne tildømme nogen af de mange over Indføds-Retten indkomne Oder den for den beste udsatte Priis. Dog udmerkede sig tvende, med Deviser: Dulce & decorum est pro patria mori, og: For Land og Folk en , , Tolk, fremfor de øvrige. Materien er, og har allerede viist sig saa beqvem til at indskyde et patriotisk Hierte ædle Tanker og Følelser, at Selskabet ikke opgiver sit Haab at see sine Samlinger prydede med et dette store Formaal værdigt Digt. Den i Fior udsatte Priis bestemmes da paa nye til den beste Ode over Indføds-Retten, og indbydes saavel Forfatterne til bemeldte tvende Stykker at give dem større Fuldkommenhed, som andre, der føle Drift og Kræfter dertil, at forsøge disse ved en saa tillokkende Anledning.

Endnu en Priis i Poesien, ligeledes af 50 Rdlr. eller en Medaille af samme Værd, udsettes denne gang for den beste Heroide. Denne Art af Poesie, hvori Ovidius har tient til Mønster, som med Held er dyrket af Dorat og andre Franske, giver Leylighed til at skildre rørende Sindsbevægelser, og er en meget tienlig Øvelse og Forberedelse for den tilkommende tragiske Digter. Man ønsker, uden just at foreskrive det, at nogen beqvem Tildragelse af Fædrenelandets Historie dertil maatte udvælges, og foreslaaer dertil et poetisk Brev af Dronning Philippa til sin Gemal Kong Erich af Pommern. Hun havde beviist den oprigtigste Hengivenhed til sin Herre, og baade Mod og Klogskab til at gayne Staten, og blev dog af ham saa ilde medhandlet, at hun tog Tilflugt til Vadstena Kloster, hvor hun af Bedrøvelse endte sine Dage.

Af Qvintilians ellevte Bog vare kuns to Oversættelser indkomne. Ved at sammenligne dem indbyrdes og med Originalen, fandt man sig ikke besøyet til at tildømme den ene Fortrinet for den anden, da de begge, omtrent i lige Grad, hver paa sine Steder, havde været mere eller mindre lykkelige. Derfor besluttede Selskabet at udgive begge Oversættelser paa sin Bekostning, og tilkiendte hver af Forfatterne en Medaille til 30 Rdlr. Ved Devisernes Aabning befandtes de at være Hr. Professor Baden, og Candidat J. Severin Frimann, der opholder sig paa Selløegaard i Bergens Stift.

Da det har samme Beskaffenhed med Qvintilians tolvte Bog de institutione oratoria, som med de to foregaaende, saa udsettes denne gang en Priis af 50 Rdlr. eller en Medaille af samme Værd for den beste Oversættelse af bemeldte Bog, som man helst saae at være forsynet med fornødne Oplysninger.

I Anledning af den udsatte Priis for en Lovtale var intet indkommen, som samme kunde tildømmes. Da Vanskelighed i at tilveyebringe de fornødne Materialier tidt kan være Aarsag i, at den, som ellers havde Evne til at skrive en god Lovtale eller Eloge, dog ey vover sig til dette Arbeyde, saa udsettes nu Prisen af 40 Rdlr. eller en Medaille af samme Værd for den beste Lovtale over Tycho Brahe, hvis Karakteer, Lærdom og Fortienester man har Anledning nok at giøre sig bekiendte; ved hans egne Skrifter og Breve, ved hans af Gassendi forfattede Levnetsbeskrivelse, og ved den anseelige Samling af ham angaaende Dokumenter i det danske Magazin, foruden andre Efterretninger. Og finder man ellers tienligt paa nye at erindre, at her ikke forlanges en gemeenligen saa kaldet Lovtale eller Panegyrikus, hvori Dyderne skulde forstørres og Feylene forties, men en sandfærdig og livagtig Afskildring baade paa Manden og den navnkundige Astronom.

Skristerne, som udarbeydes for disse fire Priser, indsendes til Justitzraad Schlegel, som Selskabets Secreteer, i det seeneste i Januarii Maaned af tilkommende Aar. Man føyer til dem en Devise og en forseglet Seddel, som tilkiendegiver Forfatterens Navn og Opholdssted.

De forhen deels for Priserne, deels uden for dem indsendte Skrifter, afhentes igien hos Selskabets Secreteer. Til de sidste hører ogsaa et først i Martii Maaned indkommet Digt, med Devise: Jam furor humanos 2c.

Nye

Kritisk Tilskuer

over

Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 30. —— 1777.

Musikens første Grundsætninger anvendte paa Syngekonsten i Særdeleshed. Udgivne af Niels Hansen. Kiøbenhavn 1777. Trykt paa Gyldendals Forlag. Stor 111 Sider i Node-Format.

At opstige til Syngekunstens første Alder, var at opstige til de første Menneskers Alder selv. Den har sin Kilde i den menneskelige Natur, og har i Begyndelsen ey været andet (som Rollin siger) „ end „ det menneskelige Hiertes Sprog og Skrig, henrykt „ og næsten uden for sig selv ved at tænke paa det „ Væsen, der allene er værd at elskes og allene kunde „ giøre ham lykkelig. Hæstig indtagen af dette For„maal, som paa samme Tid var hans Glæde og Æ„re, var det naturligt at han umagede sig for at „ bekiendtgiøre denne velgiørende Godhed, og da han „ ey kunde indslutte sine Følelser i sig selv, laante „ han Røstens Hielp; naar denne undertiden var „ for svag til stærk nok at udtrykke, hvad han følede, „ oprettede han dens Svaghed ved Instrumenters „ Lyd, som i Begyndelsen vare Trommer, Cymbaler „ og Harper, der bleve rørde med Hænderne og gien„lydede med Bulder. “

Glæde, Kierlighed, Sorg, disse Menneskets hæstigste Sindsbevægelser, forandrede, forøgede og forfinede Musikens fortryllende Kunster, giorde den først til Eensomhedens fortroelige Veninde, bragte den siden i Privatselskaber og endelig paa Skuepladsen.

Her dyrkes den hos os med Smag og Indsigt, og udbreder sig derfra alt mere i vore Selskaber. Vore Danske Operaer have vi at takke for de Claveerstykker Hr. Bredal har udgivet. Theatrets Syngeskole have vi igien at takke for nærværende Syngekunstens Grundsætninger samlede af Hr. Hansen, en flittig Discipel af Hr. Potenza, deels efter Hr. Potenza's mundtlige Undervisning, deels af en Hiller, Agrikola og flere, deels ved egne og Kienderes Erfaringer. Som de første Grunde til Syngekunsten, som en Forklaring over Kunstbenævnelserne og Tonetegnene, har dette Skrift virkelig sin Værd, og giver derom en god Oplysning; men naar Hr. Bredal i Fortalen dertil siger: “ at Begyndere, helst „ de, som savne den mundtlige Undervisning, „ kunde paa egen Haand lære de Regler, hvorefter „ det Sande, det Rigtige, det Naturlige og Smuk„ke i Konsten bør bestemmes “ er dette formeget sagt, helst da Hr. B. selv maae tilstaae, at til en fuldstændigere Underretning, især i det Fine i Kunsten, burde Syngekunstens Anvendelse paa Instrumental-Musiken, Harmonien, Modulationen, Melodierne og Tonernes Udvikling været bragt i Regler, og endeel af dem for General-Bassen tillige udvikles. Dette har Hr. Hansen ikke havt i Sinde, da dertil udfor-

dredes en Mester som vor afdøde Scheibe, der havde Kunsten fuldkommen i sin Magt. Jo mere Hr. H. forfremmes i sin Kunst, jo nøyere Bekiendtskab han faaer med alle dens Deele og dens Fiinheder, jo mere vil han see sig i Stand til at kunde arbeyde paa et Verk over Syngekunsten i dens hele Omfang, og blive Original, efter han her meest har maattet følge andre. Men derfor er hans Arbeyde ikke unyttigt eller maadeligt. Det er samlet med megen Flid, indeholder mange rigtige og nødvendige Bemærkninger, og bliver dog altid Theoriens første A B C som bør forudsættes, før Begyndere kan gaae videre. Efter en Forberetning om Kunst-Ordene og andre Bemærkninger, handler det første Kapitel om **Noderne, Linierne og Nøglerne**; det andet — om **Nodernes Inddelinger i Octaver, Scaler og Fortegnene**; det tredie — om **Taktarterne, Nodernes Forhold, Intervallerne og Pauserne**; det fierde — om **Soelfegerne**; det femte — om **Dur-Tonearterne**; det siette — om **Mol-Tonearternes indbyrdes Forvandtskab**; Det syvende og ottende — om disse **Tonearters parelele Forvandtskab i Henseende til Modulationerne**; det niende — om **Intervallerne**. I de efterfølgende Kapitler 10-14 behager det Hr. H. at forøge og udvikle de Begreber og Forklaringer han hidindtil har foredraget. Saaledes handler han i det 10 — om **løbende Passager og Roullader**, i det 11 — om **Textens Forbindelse med Musiken og Rhytmus**, i det 12 — om **Maneererne**, i det 13 — om **Stilen** i Almindelighed og de forskiellige **Musikarter** i Særdeleshed, og i det 14 om **Opera, Cantaten, Messen og Cadancerne**, men denne Methode kan vi ikke meget bifalde. Hvorfor har Forf. ikke anført hver Ting samlet under eet, som her skal søges paa to Steder? Skulde det være for meget paa engang for Begyndere, kunde det mindre fornødne eller det som siden skulde læres, have været trykt som Skolier eller med anden Stiil. Det stod da altsammen paa eet Sted, og kunde lettere oversees og erindres. Dog dette er ingen væsentlig Feyl, men kun en Uorden. Maatte Hr. H. snart see sig i Stand til at fortsætte dette Arbeyde, som endnu er det første theoretiske Skrift om denne Deel af Musiken i vort Sprog.

A.

Torfæana. Sive *Thormodi Torfæi Notæ Posteriores in Seriem Regum Daniæ, Epistolæ Latinæ & Index in Seriem Regum Daniæ*. Ex Manuscriptis Magnæani. Hafniæ 1777. Typis Viduæ A. H. Godiche, S. Reg. M. Univers. Typograph. per F. C. Godiche. et Alphabet og 13 Ark i 4to. Sælges hos Madame Godiche for 4 Mk. 8 ß., med Torfæi Portrait, stukket af Preisler.

Vi leve nu paa en Tid, da ethvert Stykke, som giver nogen Oplysning i den danske Historie, er kierkommet og høytagtet, endskiønt dets Vigtighed ikke er meget stor. Af nærværende Samling er det første Stykke det vigtigste, men kan, lige saa lidet som det sidste, være til megen Nytte, hvis man ikke har Torfæi Series selv, og dette Skrift har allerede i nogen Tid været temmelig rart. De fleste Noter forbedre, og nogle legge til de i Series fortalte Tildragelser. Ved de deri Pag. 5. og 24. forekommende Stamtavler savne vi den fornødne Tydelighed. De af Torfæi Breve, som forekomme i denne Samling, bestaae i 17 Breve til Etatsraad **Meier**, et til hans Søn, et til Assessor **Laurentsen**, 6 til D. **Otto Sperling**, et til Arkiv-Sekretair **Arne Magnussen**, 2 til Grev **Reventlou**, 2 til Geheimeraad **Plessen**, 2 til Geheimeraad **Breitenau**, et til Grev **Ahlefeld**, et til Ober-Sekretair **Ditlev Wibe**, et til Provst **Leganger**, og to fra denne Mand til **Torfæus**, hvorved følger en chorographisk Beskrivelse over **Sogn** i Norge. Med Skriftet følger tre synkronistiske Tabeller over de danske, norske og svenske Konger, samt Keyserne, forfattede af (S. T.) Hr. Kammerherre **Suhm**, der ogsaa har besørget Verkets Udgave. Den første Tabel viser allene, hvorledes Torfæus har holdt Huus med de første 19 af Saxo's Konger. Den anden viser i fire Rubriker, hvorledes Torfæus har forandret deres Orden, de danske Konger efter Torfæus, (næsten alle tagne af en gammel Kodex af Landsfedgatal, som nu er udgivet blant Langebeks Script. rer. Danic. Tom. I.) og de svenske Konger efter Torfæus. Den tredie Tabel, som begynder fra den 45de Konge hos Saxo, har, foruden foranførte Afdeelinger ogsaa de norske Konger efter Torfæus og de

de tydske Keysere fra Carl den Store, og gaaer til Svend Tiugeskieg. I Fortalen har Hr. Kammerherren indsørt Hr. Etatzraad Eriksens lærde og grundige Afhandling om Torfæi Series og dens Historie: en ikke liden Zirat for denne Samling, hvilket man og kan sige om den store Torfæi velstukne Portrait.

Z.

Udenlandsk Literatur.

London. Memoirs of british Ladies who have been celebrated for their Writings or skill in the learned Languages arts and sciences by George Ballard of Magdalen college, Oxford. London. Printed for T. Evans in the Strand 1775. Stor 8. 330 Sider.

(Slutning.)

Frøken Dudley North havde altid sin hebraiske Bibel uden Punkter med sig i Kirken; Madam Elisabeth Bland forstod ogsaa hebraisk, og kunde skrive det som en Jøde, af hvis Skrift en Tænkeseddel paa Pergament 3 Qvarteer bred og 15 lang giemmes blant det Kongelige Videnskabers Sieldenheder. Elisabeth Bury, en Datter af Capitain Adone Lavremie studerede snart Philologien, Philosophien, den gamle og nye Historie, snart Heraldiken, Geographien og Mathematiken, snart Fransk og Hebraisk, snart Anatomien og Materia Medica. Hun har efterladt sig meget skrevet, deriblant kritiske Observationer i Anatomien, Medicinen, Mathematiken, Musiken, Philosophien og Rhetoriken. Hendes Dagbog er udgivet af hendes Mand efter hendes Død 1721. i Bristol. O I Mandsfolk! knæler for et Kiøn, som kan lære saa meget, og mange af eder forstaae ikke engang en Smule Latin. O Tempora! o Mores! — Vi begribe ikke, hvorfor den gode Forfatter, som ellers har været saa nøyagtig at oversætte hvert et ubetydeligt latinsk Vers og Gravskrift paa Engelsk — dog, alt hvad der fylder, tiener en Autor — har forbigaaet den ypperlige Frue Elisabeth Rowe, født 1674. i Alcester i Sommerset, hvis Breve fra Døde til Levende, moralske Breve og Andagter yldne om saa ypperligt et Genie, der er bleven saa høytagtet af en Young og en Wieland, og er læst i Frankerige og Tydskland med almindeligt Bifald; vi ville ikke tale om endeel nyere, saasom Elisabeth Harrison, hvis christelige Læremesterinde eller Haandbog for unge Piger og Drenge er anprist af Doddridge i en Fortale, som han har beæret den med, og hvilken vi anbefale alle Forældre, som ønske deres Børn tidlig vante til en ægte Gudsfrygt. Den faaes paa tydsk i vore Boglader, udkommen i Breslau 1760. i to smaae Deele.

J.

Paris. *L'Iliade. Traduction nouvelle.* 2 Vol. 12mo. Det første Bind 485 Sider, det andet 536 Sider. Paris 1776.

Det er ikke Oversættelsen af Iliaden, som har tildraget sig vor Opmærksomhed. Den besidder, saavidt vi, ved at sammenligne nogle Steder, kunne slutte, ingen merkelige Fortrin fremfor de sædvanlige franske Oversættelser, og disses Beskaffenhed er bekiendt. Men det første Bind begynder med en Samtale i den episke Digters Sprog; samme leveres paa grædsk og fransk. Udgiveren melder om den, at en lærd Engelsmand, som længe har levet midt iblant Grækenlands Ruiner Aar 1761. meddeelte ham den. Den er fundet under Ruinerne af en af de forfaldne Bygninger, hvilke nu bedekke det Sted, hvor fordum Athenen blomstrede. Her berettes tillige, at en berømt Professor i Orford besørger en Udgave af denne Samtale i tvende Bind, med Anmerkninger og Undersøgelser om Forfatterens Tids-Alder, Fædreneland og Navn.

Polydor, Alcim og Forfatteren af denne Samtale gik til Ceres's Altar, for at yde Gudinden de sædvanlige Offringer. Da de gik ind i den hellige Skov, fandt de Homer siddende under en Avnbøg. " Jeg tiltalte ham (det er Forfatteren, som taler): O „ du Aldrende! dine Sange ere behagelige for Gu„derne. Anraab Ceres om hendes Yndest for os! „ Bed hende finde Behag i vore Ofringer og belønne „ vore Arbeyder! Han med et dybtænkende Aasyn, med-

„ med Hovedet understøttet af hans Hænder, synes „ for et Øyeblik henrykt i dybe Tanker. Men nu „ udraaber han: Hør, o Jupiter! o Naturens Ee= „ nevolds=Herre! thi alt udflyder af dig, alt vender „ tilbage i din Barm. O øverste Guddom, bibring „ disse Dødelige Kierlighed til det Gode, Kierlighed „ til deres Lige! Lad dem finde Rigdom og Lyksa= „ lighed i deres nyttige Arbeyder! Maatte de dog „ stedse langt fra Feldtslagene, i deres Fædrene ands „ Barm, dyrke Dyderne, Retfærdigheden og Kun= „ sterne! Jeg, som ikke hørte Ceres's Navn, sag= „ de: O Melesigene (*)! herligt besynger du Ju= „ piter, men du har gandske glemt Gudinden, hvis „ Hielp vi i sær behøve. — Jeg har ikke forglemt „ hende; men jeg kiender intet til din Ceres uden „ Navnet, og hvad skulde jeg sige derom? Du vil „ dog uden Tvivl ikke at jeg skal anraabe et Navn, „ saaledes som jeg tilbeder en Guddom? — Hvad „ siger du? er Ceres ikke en Gudinde, eller veed du „ ikke om hun er det? — Ikke at jeg er uvi= „ dende om det, men at jeg nægter det. — Det „ er besynderligt, ja utroeligt hos en Mand, hvis Viis= „ dom og Kundskab er saa berømt. — Jeg viis! ney „ jeg veed intet deraf; men jeg veed fuldkommen vel, „ at din Ceres, og disse mangfoldige Guder, hvilke op= „ fylde vor Olymp, ere intet mindre end Guder. — „ Hvilken Forskiel imellem din Tale og dine Sange: „ Hvad finder man vel andet i din Iliade, uden disse „ Guddomme, deres Tretter, Stridigheder og Raad= „ slag, enten i Himlen eller i Olympen? Altid iblant „ Mennesker indgive de nu det ene, nu det andet, en= „ ten Mord eller Skrek. Ja hvor ofte har du ey be= „ sjunget Ceres, hvilken du nu nyelig fornægtede, som „ Rigdoms og Velstands Moder? Finder du det da „ skiønt, at sige et offentlig, men et andet hemmelig? „ — Jeg, ney ved Jupiter, jeg hader som et Helve= „ de det Menneske, som skiuler Tanker i sit Hierte, „ hvilke Tungen frasiger sig. Men jeg har troet i et „ Digt at kunne anbringe dets Opdigtelser, mine For= „ mænd have betient sig af. Jeg har troet at kunne „ bruge de offentlige Meeninger, naar jeg tillige viiste „ hvad Begreb jeg giorde mig derom. Hvo seer ikke,

(*) Et Navn, som tillegges Homer. De Lærde pleye at udlede det af Meles, en Flod i lille Asien; thi man meener Poeten er født nær derved.

„ at jeg ikke gior meget af denne Mængde Guder? „ Deres Tretter, Stridigheder, deres Partiskhed, „ deres Saar, disse ere Vidner om mine Tanker. Du „ kan kalde mig svag og blind, saa meget som du vil, „ men du er dog ikke i Stand til at sige, om jeg fuld= „ kommen kiender Gudernes Natur eller ikke? Hvorle= „ des? Snart skulde jeg fremstille udødelige Væsener „ uden Lidelser, og snart Væsener lige saa elendige som „ Mennesker, underkastede Smerter, ja endnu ringe= „ re end de allerringeste af de Dødelige? Jupiter, el= „ ler om der gives noget Navn, som er det høyeste „ Væsen værdigere, ham har jeg skildret saa forskiellig „ fra Almuens Guder, at intet Træk ligner dem. „ Almagten boer allene hos ham. Han var før an= „ dre Ting bleve til; ingen Forstand kan settes i Lig= „ ning med hans. Stedse sidder han langt borte fra „ de andre Guddomme, paa det øverste af den Azur= „ ne Hvelving. Han uddeler Seyer efter sit Velbe= „ hag; han giver eller tager efter sin Villie Mod og „ Dyder. Skiebnen er i hans Hænder; han raader „ eenemægtig over Liv og Død. Hans Forsyn vaa= „ ger over alle skabte Ting; han bestyrer Krigens Ud= „ fald, men aldrig blander han sig i Feldtslagene; „ hans medlidende Øye er aabent baade over de O= „ vervundne og Seyervinderne. Men det retfærdi= „ ge og dydige Menneske er det vigtigste Formaal for „ hans Medlidenhed. Hans Vrede opflammet ikke „ uden imod de forhærdte Dødelige, hvis Beslutninger „ trodse Retfærdigheden, og komme Lovene til at suk= „ke. Dette er uden Tvivl det Begreb vi bør have „ om det høyeste Væsen og om den guddommelige For= „ stand." — Homer bemerker i det følgende, at Folkets Guder, Mars, Venus o. s. v. ikke vare an= det end de Midler den ypperste Guddom betiente sig af, for at udrette hvad den befalede; han søger ilige= maade at bevise, at hans Hensigt med sine Skrifter allene har været at befordre Dyden iblant Mennesker, endskiønt han ikke har fremstilt nogen af sine Helte som fuldkomne Mynstere.

Om denne Samtales Authenticitet kunne vi her ikke sige mere, men oppebie den engelske lærde Udgivers Efterretninger herom. Vist nok er det, at man lettelig kunde fristes til at kalde den i Tvivl, og holde den franske Oversættelse, som stader ved Si= den af det Grædske for Originalen. — Men vi fæl= de ingen Dom.

(†)

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 31 og 32. ——— 1777.

For ogsaa at tiene vore muntre Læsere, som ville have alting lystigt, som beskylde et literarisk Ugeskrift for Torhed, fordi det er ingen Patrol eller Aften-Post, som hver Gang vil have nogen igiennemheglet, om det og skal skee paa Sandhedens, Smagens og Samvittighedens Bekostning, for at have den kildrende Fornøyelse at lee, endog naar velfortiente Mænd blive anfaldte med bidende Spot, og giorte latterlige ved dum Vittighed eller af stolt Misundelse. —— At Kunstdommeren seer virkelige Feyl og siger dem med Beskedenhed, det er ikke kildrende nok, men han skal see Feyl hvor ingen er, og sige det med forhaanende, nedtrykkende Latter, saa bliver han læst af tusinde —— og dog —— som billigt er —— forhadt. —— For ogsaa at tiene disse af vore gunstige Læsere, ville vi samle det lystigste af hvad der er udkommet til denne Messe, og tillige meddele dem et Mesterstykke af vort eget Lands Produkter, som kan tiene til et Nysepulver for alle Elskere af Spøgelse- og Gienganger Historier. —— Vi ville overalt udtegne de kraftigste Steder, og

Kildre Løyer vor Siel.
Pirre Løyer vor Siel.

Saa vil maaskee Cythere smile ved hendes Toilette, den unge Herre klappe i Hænderne og hoppe omkring sin Gudinde paa sin røde Hæl, Vulkanus holde sig i Siden for ikke at sprække af Latter, Philosophen —— føle en Pirren til Munterhed i sine Nerver, og Tilskueren —— have fornøyet sine lystige Læsere.

*

Haderslev. Angaaende Spøgelser og Varseler anført, og til Trykken besørdret af den, der anfører ham bevidste Troeværdigheder, hvoraf næsten alt er seet, hørt og hendet ham selv. Haderslev trykt hos H. Luckander 1777 paa Autors Bekostning. 8. 48 S.

Vi korsede os virkelig nogle Gange førend vi ret turde tage fat paa denne Bog. At see Fanden gaae om i disse Dage, snart som Acteur, snart som Biergmand, snart som Directeur og Forfatter af alle Comoedier, og snart som Hælhest; i klar Veyr og Maaneskin at see Liigskarer som gaae i Procession, høre dem synge lange Psalmer, at møde Folk gaaende som Spøgelser, der endnu ey ere ret døde og begravne, og det som endnu er værre, at see levende Mennesker sidde paa Kirkegaarden med Lys paa Bordet, drikke Satans Skaal og kaste Glassene imod Kirkedøren, var virkelig i Stand til at opvække en overordentlig Skræk i Blodet. Mange vil maaskee ey troe at disse Ting forholde sig saaledes, men intet er vissere, end at Hr. Nis Lassen, Kiøbmand i Ribe, Forfatter af denne Bog har seet, hørt og mødt disse

 skræk-

skrækkelige Hændelser; han tilbyder sig at føre Vidner herpaa af Aandernes Rige, men Skade de ville ikke i Persons Gestalt møde til at aflegge Vidne for nogen Over- eller Underret i Danmark; han er snarere af den Mening, at deres rette Forum er i Maanen, hvor man altsaa behager at indstævne dem. Forfatteren synes ellers meest at have sin Styrke i det Kapitel om Liigskarer, og ville vi til Beviis herpaa udtegne et gyseligt Exempel. „Hvad hendte ey med „en Norsk Husar (siger han pag. 11) som stod paa „Vagt for sin Chef, næste Dør hos mig. Jeg talte „med ham, han blev afløst og gik hiem. Kort der„efter kom en Liigskare, mange i Geleeder udaf Hu„set, hvori han boede, hos mig saa nær, at jeg „kunde see Doren. Liigskaren var for mig usædvan„lig, da de saa mange ved Siden af hverandre pas„serede forbi. Dagen efter kom samme i Exercitien „ved hans Hest til Skade, og døde næste Dag der„efter, og blev i samme Liigprocession, som Husar „af mig seet henbragt til Graven." Hr. Forfatteren har været incommoderet heraf fra hans Børne-Aar af. Han laae hos sin Broder, " min Broder „sov (siger han) jeg kunde ikke faae ham vaagen, i„hvorvel min Angest var stor, over at høre Sang, „Tumult, Uroe og desslige i Stuen, " han sluttede strax at een skulde døe i Huset; thi efter saadanne Syner maae een nødvendig døe for Folket, men denne Gang tog han Feyl; thi kort derefter døde en gammel Kone paa en Gaard langt oppe i Skoven. Komoedier synes Hr. Forfatteren ikke at bifalde, allerheldst naar han siger, at Satan dirigerer og forfatter selv alle Komoedier; men uden Acteurer og Actriser; men naar den sidste Scene kommer, da blive Tilskuerne, Acteurer og Actriser missfornøyede ved hans Tragoedie rc. rc. Vore Læsere see omtrent heraf at hele Bogen er et begrædeligt Stykke Arbeyde, og det vilde være os en Straf at sige et Ord mere om den.

?

Udenlandsk Literatur.

Raritäten ein hinterlassenes Werk des Küsters von Rummelsburg erster Theil Sr. Hochehrwürden dem Herrn Magister Sebaldus Nothanker ganz ergebenst zugeeignet von Baldrian Schwarzbuckel Enkel des wohlseel. Küsters 1777. 1 Deel 8. S. 128. med den sal. Valentin Sortepukkels veltrufne Billede. Zweyter Theil Sr. Hochwürdigen Magnificenz den Pabst Hamadiens (Hr. Herder Forfatteren af de Kritische Wälder) ehrerbietigst zugeeignet. 1777. 8. S. 122. sælges hos Prost.

Alle Slags skiønne Raritæter, hvem vilde ikke kiøbe dem? — Vittighed — Luune — Satire — meer Swiftisk end Rabnersk Satire hersker overalt i denne Degns Rariteter. — Under denne Titel meddeler Forfatteren " lystige Betragtninger paa hver Dag i Aaret " hvoraf de fleste ere meget moersomme, bidende, skarpe Sandheder, sagte saa reent ud som nogen Tysker kunne sige dem, hvorved Narren maatte blive rød og bleg, om nogen Nar kunde kiende at han er en Nar, Coquetten maatte skamme sig, om der endnu var en Funke af Skam hos hende, og det endnu uskyldige Hierte skielve for de menneskelige Daarligheder og Laster. Hr. Sortepukkel pisker alle Laster og giennemhegler alle Daarligheder. Han besidder fiin Vittighed, megen Bekiendtskab med det menneskelige Hierte, Ærbødighed for Dyd og Religion og en viis Lyst til at forbedre Folk, om de kun vilde blive anderledes. Han fører en let og behagelig Stiil, og er en Hader af al opsvolmet Snak. " Jeg skriver hverken for knurvurne Catoner (siger han i Fortalen til den første „Deel) eller for Elskere af pøbelagtig Skierts og „smudsige Bøger. Hvem der er ingen af Deelene; „hvem som blot vil muntre, blot fornøye sig. " — Vi lægge til: ogsaa den som vil lære at kiende de menneskelige Daarligheder og Laster i deres rette Skikkelse og føle Afskye for dem — " han være min Læser " og han vil vist ikke læse ham uden Bifald. Vi beklage kun at han paa nogle faa Steder falder noget i det altfor Tydelige og i Tvetydigheder. Paa andre Steder, især i den første Deel, er han noget mat, og holder sig for ofte op ved Coquetterne og Hahnreyerne — maaskee fordi han af Erfaring har merket, at disse ikke ere det mindste Antal blandt vort Attenaarhundredes Mennesker. — I den anden Deel, som endes med den 2 Marz, er han mere af-

afvexlende og derved behageligere. Han har saa mange fortreffelige Stykker, at vi ikke vide hvem der ere de lystigste, skarpeste, og derfor mest kunne behage eller mishage vore Læsere. I sær er Forsøget til en Gardin-Prædiken, hvori en Kone uforlignelig giennemhegler sin Mand, fordi han gaaer extra, et Strompebaands Historie, over en Billiardstue, en falsk Haand, et Speyl, Lærebygningen om Smaaeherrernes Siele, Klager over forfrosne Hoveder og Skiødehunden i den første Deel Mesterstykker. Vi vælge den paa den 15 Januarii

Over Carolines nette Fod.

(Skade, at her feyler Kaaberstikket.)

" Kommer hid, I Kiendere af det Skiønne! „ beundrer med mig det Skiønneste paa Carolines „ hele Væsen, hendes største Dyd, hendes høyeste Fortieneste, —— hendes nette lille Fod. Har man „ nogen Tid seet elskværdigere Knokler? Neppe en „ Haandbred lang, neppe tre Fingre bred bærer dette „ med det fineste Naturens Gravjern udarbeidede „ Fodstykke til en Fruentimmer-Maskine, overtrukket „ med en kostbar Skoe, naar det gaaer, sidder, danser, med Spidsen af sine Tæer ind i de følende „ Mandspersoners Hierter; opvækker igien hos dem „ de slumrende Drifter; strøer brændende Funker paa „ de hidsige Begierligheders Tønder, og, skulde man „ troe det, at allerede Heldte, Statsmænd og Lærde —— allerede alle fire Faculteter have bøyet Knæ „ for denne underste Deel af en menneskelig Figur, „ som uden Skoe og Strømper skulde langt mindre „ behage end en engelsk Vindtæves Pote, og hverken giennembore Hierter, eller bringe noget i Lue? „ —— Det er sandt, en Knokkelvens rensede Smag „ vilde opdage mange blindende Fortrin hos denne „ Fod; men —— det Hierte og Hoved, som bæres „ deraf, maae man endelig oversee. " Skulle nogen af vore Stads-Damers baldyrede smaa Fødder giøre saadant et Indtryk, og det uden Hierte og Hoved? —— Ak! ——

I den anden Deel synes os Betragtningen over et Punseselskab, over en Tøffel, om Oprindelsen til det tydske Ord Hochzeit, hvad skal man giøre, Forslag til nye Berloquer i Lomme-Uhrene, den onde Verden, og en ung Herres Brevtaske, hvori findes en heel Pakke caraktéristiske Breve, de meste satiriske. Deriblant udtegne vi Begyndelsen til Tøffelen, og hvad skal man giøre. Resten vilde Læseren behage at søge hos Forfatteren selv, som vist fortiener at giøre sin Opvartning hos dem.

Over en Tøffel.

(Til Forsvar for det smukke Kiøns Rettigheder.)

" Du det smukke Kiøns mægtige Zepter! feige „ Mænds frygtelige Svøbe! Ærværdige Tøffel! —— „ Dig, under hvis triumpherende Hæl allerede mangen en ærlig Mand har svedt, sukket og raabt om „ Barmhiertighed. —— Du som ofte er fløyen af en „ gemeen, grov Piges Haand omkring en fornem, „ en stor Mands Hoved! —— For hvis skrekkelige „ Trudset allerede Renomister, Partiegængere, Eisenfressere og de dumdristigste Vovehalse —— have „ skielvet! —— Ikke en knæbelsbartet Husars Sabel, „ ikke en Skarpretters Sværd, ikke en plantet, mod „ Mennesker stillet Kanone opvække den kolde Gysen „ hos mig, som naar jeg seer dig. Thi Husarsablen, „ Skarpretterværdet og Kanonen foraarsage kun en „ kort Smerte; men —— du, grusomme Tugtemester! piner en saa længe man lever; og Skam følge med dine Revselser. —— Hvem har givet dig „ Ret til at danse en Solo paa Mændenes Ryg, og „ at fægte omkring deres Hoveder? —— Mændene „ selv? —— Hvorfor besvære da de Daarer sig over „ dit utaalelige Herredømme? —— over dine Slags „ Føleligheb? —— Kunde de ikke gaae til Feldts imod „ dig med deres mandlige Styrke, hvormed de kan „ tvinge Træ, Steen, Jern og Staal til Lydighed „ —— med deres Heldtemod, hvormed de bestorme „ Muure og Batterier —— med deres Kunster og „ Videnskaber, hvormed de kan stiæle Pengene ud af „ Lommen paa hverandre —— Samvittigheden ud „ af Livet, og paatage sig forundringsværdige Ting. „ —— Men man siger, du er uovervindelig .... „ Imidlertid (saaledes endes denne hierterørende Betragtning) vil jeg ydmygst frabede mig dit Herredømme. Ikke gierne skiøttede jeg om at bukke „ min Ryg under dit Aag, som aldrig nogen Gang „ har krummet sig for en dum Rig, eller for en udydig Fornem. Men skulde jeg dog engang komme „ under dit Herredømme, saa forskaan i det mindste „ mit Hoved, som skal nære mig og endnu et halvt Dusin Hoveder.

„ Over den tiende Februarii

„ Hvad skal man giøre!

„ (for at stille Klagemaalene over den nærværende „ Verden.)

" Det

"Det er vel sandt, at mangen en Studeren„de passede sig bedre til en Hvidtølsbrygger eller „Tobaksspinder, end til en Lærd — mangen Sol„dat bedre til Fuglefænger end til en Krigsmand „— mangen en Geistlig bedre til Skuespiller eller „Dandsemester end til Taler paa en Prækestoel; — „at det har samme Beskaffenhed med endeel Proku„ratorers Ærlighed som med en offentlig Skiøges „Kydskhed, og at en Prokurator-Samvittighed næ„sten hører til Naturens Sieldenheder, som neppe „sees et Par gange i et Aarhundrede; — at de „Forelskedes, Spillernes, Hestehandlernes og Jø„dernes Eder gielde lige saa meget som kasseret „Myndt, og høre egentlig til de tomme Ord: „— at ofte lader en Gieldner en ærlig Mand kaste „i Arrest for en ringe Sum Skyld, og bukker sig „til Jorden for en fornemme Skielm, der er ham „nogle tusinde Daler skyldig; — at mangen et „Dumhoved, som i sine yngre Aar har manœuvre„ret med Børsten, faaer et Embede ved Smigre„rier og Tienstbeviisninger, som man kun kan ven„te af en Nederdrægtig, i Stedet for de burde væ„ret givet en Mand af Fortienester; — at de ne„drigste, sletteste Folk blive de uhøfligste, stolteste, „haardeste, naar Lykken kaster dem et Par Sæbe„bobler om Halsen; — at mangen en tretten „Aars Pige har allerede smagt Quintessenzen af „Kierlighed; — at mangen en Dreng har en „Kiereste, førend han endnu har Skieg; — at „man for Penge kan kiøbe Forstand, Dyd, Fortie„neste, Skiønhed, Anseelse, Herredømme, Roes; „— og at Viisdom, Retskaffenhed, Ædelmodig„hed, Patriotismus og Menneskekierlighed uden „Penge maae krybe i Støvet; — at Venner for„raade hverandre; — at Ægtefolk bedrage hver„hverandre; — at Mænd har visse hemmelige „Udgifter til en smuk Kammerpige, eller en ung „Kone, han har staaet Fadder hos, eller en deylig „Actrice, eller en smuk Slægtning, eller til en Ita„liener, eller en Kaffeskienker, eller for Aqva vitæ „(Livets Vand til Dødens Befordring) eller til at „underholde en Haandhest (De forstaae mig dog, „mine Herrer? Der gives ogsaa tobeenede Haand„heste) eller til at afgiøre gammel Gield; — og „deres Ægtemager have visse hemmelige Indkomster „for et venligt Øyekast, eller for en til rette Tid „anbragt Haandtrykning, eller for et villigt og med „Eftertryk givet Kys, eller for at helbrede en med „spasmodiske Tilfælde beladt Syg — det er „(siger jeg) vist sandt, at der forefalder saadanne „Ting; men — hvad skal man giøre?" Den spottende Degn viser hvor vanskeligt det er at faae alt dette anderledes i Verden, og om det og kunde skee, at det ikke altid var at ynske, da manges Indkomster, som nu leve got ved alt dette, bleve beskaarne. "Man „seer altsaa (siger han til Slutningen) at alle oven„meldte Ruller udfordres til den store Comoedie, som „det menneskelige Selskab spiller her paa Jorden; „endskiønt jeg maae tilstaae, at jeg for vil blive „Degn i Rummelborg, saa suurt det endog er „for mig at forhverve mig min nødtørftige Udkom„me, forend jeg vil spille en af disse Ruller." — Tydskland har ikke havt noget lystigere satirisk Genie næst Rabener end denne Forfatter, dersom han saaledes kan holde ud til Enden af sine 365 Betragtninger.

J.

Leipzig. Gute Nacht Basedow. — Qui bene currit, bene dormit. Leipzig 1777. St. 8. 31 Sider.

Ogsaa denne Mand har giort sig til et Vidunder for Verden og et Maal for Satirernes Latter. Stor Ret havde han til at klage over de offentlige Opdragelses Anstalter; meget got indeholde hans første Skrifter om dette vigtige Emne. Hans Elementarverk (skiønt den ærlige Comenius langt snarere kan kaldes Opfinder af denne Læremethode end Basedow) er et i mange Henseender vigtigt og fortreffeligt Skrift; men at alt hvad han sagde, var tilforn uhørte Sandheder, at aldrig nogen uden han lærte Børn paa en spillende og behagelig Maade, at han paatog sig at være Curator for hele Europas Opdragelse, og foruden de philantropinske Anstalter, som vare alt nok til at beskiæftige et Halvhundrede af de lærdeste Mænd for deres Livstid, paatager han sig at danne Tienere og Kammerpiger, og unge Jomfruer, og Frøkener, og Skoleholdere, og det blant alle Religionsbekiendere og alle Nationer, var dette ikke et græsseligt Vielgeschrey? — Og nu, da han allerede efter saa faa Aars Forløb bliver kied

af

af de Vanskeligheder som møde ham — hvoraf han efter de fleste Projectmageres Facon maaskee ikke havde seet en eneste forud — og nedlegger sit Curatorskab, kan man andet end lee af hans store Luftcastel, der saa snart bliver til intet, eller maaskee til det som det fra Begyndelsen burde have været: En meget nyttig Opdragelses Anstalt for det Land eller den Stad, hvori den bliver anlagt, og som kunde tiene til et Mynster for slige Anstalter paa andre Steder, uden at ville bilde sig ind at være den eneste mageløse, som skulde levere Lærere og Discipler, hvis Lige ingen andensteds kunde opdrages eller findes. Dette er omtrent Indholdet af denne Gode Nat, som skal være en Slags Satire over Basedows Afskeed, men Forf. havde giort langt bedre, om han havde sagt sine Sandheder gandske alvorlig, da han aldeles ikke syns at være skabt til Satiren. Denne Nat bestaaer af 3 Breve, hvori Forf. angiver de Aarsager, som skal have bevæget Curatoren til at nedlegge sit Embede. Hans slette Lune, svage Syn og svækkede Sielekræfter — at den store Examen ved Philantropinet i Fior ikke giorde Opsigt nok, da dertil var indbudet de berømteste Mænd fra alle Verdens fire Hiørner — at han ikke har erholdt de 30000 Rdlr. som han med saa megen Beden, Skienden, Larmen og Støyen har fordret af det uerkiendtlige Europa, og deraf kun faaet 2118 Rdlr. i sin Kasse — at han ikke har kundet formaae nogen til at anvende 3 til 400 Rdlr. paa at opdrage en tilkommende Tiener eller Kammerpige hos sig — at hans Catharinænm eller Stiftelse for unge Fruentimmere, hvortil Basedow allerede havde fastsat Dagen, naar det skulde høytidelig indvies, ingen Skolarinder har faaet; — at han har tilsat 4000 Rdlr. af sine Midler, endskiønt Forf. paastaaer, at han igien har vundet 15000 ved sit Elementarverk, og at han altsaa ikke har Aarsag til at være misfornøyet med dette Tab; alt dette skal have bevæget denne saa meget broutende Mand til at sige God Nat til sit Philantropin, hvorved Hr. Kampe er bleven hans Efterfølger med Titel af Edukations-Raad. — Til Slutning ønsker Forf. Verden meget alvorlig til Lykke, naar denne Anstalt maatte gaae ind igien. "I Sandhed, min Ven, „det er sand Lykke for Dessau og hele Verden, at „Basedow har giort dette Skrit; thi hvad kan man „vel vente sig af saadan en Skoleanstalt, hvis O„verhoved, som Basedow var, ikke var nogen Chri„sten? — Ingen Christen? — Ja, min Ven, in„gen Christen. Læs De hans Philalethie, hvorom den „milde og aldrig ukierlig dømmende Gellert selv har „sagt i sin Moral Side 243.: "hvor meget skulde „Basedow have giort sig Publikum forbunden, naar „han i Stedet for sin saa anstødelige Philalethie „havde omarbeydet sin praktiske Philosophie. — „Denne Dom troer De dog — Endnu meer! — „Læs De hans skammelige Bog, under Titel: Ver„mächtnisse vor Gewissen. — Deri bestrider han „aabenbar den christelige Religion — nægter uden „Undseelse den hellige Skrifts Guddommelighed — „forkaster Forløserens Guddom — nægter de vigtig„tigste Kapitler af Religionen — og Helvedstraffe„nes Evighed er ham gandske latterlig. — Fortie„ner saadan en Mand endnu det værdige Navn af „Christen? Er det ikke en aabenbar Modstander „af vor allerhelligste Religion? — Og denne Mand „med disse usalige Grundsætninger opkaster sig til „Reformator over Skolerne!" Vi kan ikke andet end give Forf. Ret, naar han herved meget sterk afraader alle for deres Børns Vel i Sandhed omhyggelige Forældre fra at betroe deres Børn til saadan en Anstalt.

*

Leipzig. M. Carl Ehregott Mangelsdorfs erstes Wort an das Publikum, dem Königlichen dänischen Professor Basedow betreffend.

Wer eine Lampe braucht, der sollte auch darauf bedacht seyn, Oel hineinzugiessen.

Leipzig 1777. Stor 8. 40 Sider.

Dette er blot en privat Stridighed om nogle Penge, som altsaa ikke angaaer Publikum. Imidlertid synes det ikke at giøre Basedow nogen synderlig Ære, lige saa lidet som Valget af denne Magister til Lærer i Philantropinet, der selv bekiender om sig, ikke at have de beste Sæder, og hvis dunkle og opskruede Stiil ikke forraader nogen Lærer, der skulde undervise paa en let og spillende Maade.

Göt-

Göttingen. Die neue Deutschheit nuniger Zeitverstreichungen.

Difficile est Satyram non Scribere.

Erstes Pröbgen, allen Pritschmeistern, Aster-Morven — Skalden — Barden — Minniglichen — und Wouniglichen Poßierlichkeits-Machern zugeeignet. Göttingen, bey Johann Christian Dieterich. I alt 13 Prøver, hver paa et Ark i 8., hvoraf een er udkommet hver Maaned.

En mesterlig Satire over Tydsklands svulstige, nonsensikaliske Barde- og Minne-Sangere, som sette al Poesie i opskruede Talemaader, uden al Forstand i at kaste saa mange Vocaler bort som muligt, at skrive i hver en Provindses Dialect saa at ingen af de andre Provindser forstaaer et Ord; nu at efterligne Young, nu Sterne, nu Shakespear, og til Ulykke just deres Feyl, uden at kunde opnaae deres Skiønheder — den underligste Blanding af Originalheds- og Efterlignelses-Syge, det første af Ergierrighed, det sidste af Mangel paa Kræfter — dette tugter han ved de latterligste Efterlignelser. Man høre hans første Forsøg:

Ich lob' mir's deutsche Vaterland
Mit allen seinen Gecken;
S'besitzen Witz, Kunst und Verstand,
Was alt ist neu zu lecken.
Da giebt's der Fäuste groß und klein
Gar mächtig viel zum Schmieren;
Manch Büble will ein Barde seyn,
Manch Bard wie's Weible zieren.
Davon drängt's in die Dichterschaar
Die närr'schen Mitteldinger.
Woll'n seyn was einst vor Alters war
Der Bard und Minnesinger.
Sieh'st s'bald auf hohen Stelzen gehn,
Ueb'r Stock und Steine poltern,
Bald kriech'n und an der Krüche gehn,
Das deutsche Ohr zu foltern.
'S war'n Mann, hies Young, hatt' viel Verstand
Schrieb finstre Nachtgedichte,
Davon sah'st in dem Affenland
Gar allerliebste Früchte.
Sie winselten auf'm Leichenstein,
In wahren Tollhaus Tönen;
Auch sang da manches Dichterlein
Im gleichen Ton dem Schönen.
Als drauf ein Stern' empfindsam ward
Ging'n Mädchen, Zucker süße,
Auf Reisen aus, hatt'ns zwar kein'n Bart,
Doch ein paar gute Füße.
Das war dir eine feine Zucht,
Kont'ns weinen, kont'ns auch lachen,
(Hatt'ns gar schon an sich selbst versucht)
Wollt'ns Manns zu Weibsen machen.
Drauf folgt der alten Barden 'Sang,
Hör'st's wie Tuisko schallen;
Kam Sindre, Nidhoggur im Schwang,
Konnt'n's von Walhalla lallen.
Verstehst's nicht diese Dichter Zunst
Muß tief in Norden sehen.
Manch Menschenkind nenn't's Unvernunft,
Könn'n's selbst oft nicht verstehen.
Der dort schwingt's in die Höh, verliert
Vom Pegasus den Zügel;
Flog gar zu hoch, hatt's ganz verir't
Verbrandte sich die Flügel.
Zuletzt ahm't's Englands Pöbel nach,
Schreib'n's kurz, sprech'n's viel von Minne,
Glaub'n's schier daß unsre arme Sprach
Durch Striche viel gewinne.
Der Gellert! — Strich — das war ein Mann —
War's — Strich — nicht mehr — gewesen —
Auch Haller — Kleist — Ey ja! wer kann
Die Herr'n noch jetzo lesen!
Schrieb'ns Deutsch, hatt'ns einen Plan gemacht,
Kont'ns Weibsen lesen hören;
Ist's nun im höhern Ton gebracht
Klingt's wie Musik der Sphären.
Drehn's hin, drehn's her, zern's schief, zern's krumm,
Könn'n schön die Sprach verhudeln,
Geh'ns wie mit einer Hure um,
Woll'ns nach Gefall'n besudeln.
Ich lob' mir's Deutsche Vaterland
Mit allen seinen Gecken
Hab'ns Witz, hab'ns halter Unverstand
Was dummes auszuhecken.

De tydske Oper, det nordiske Asemaal og den nie tydske Prosa, som gaaer saa mesterlig paa Stylter,

er

og er indhyllet i saa mystisk et Slør, at man uden meget Hovedbrud ikke forstaaer Tiendedeelen af en Mening, om den og handler om de almindeligste Ting, gages ikke uramt forbie. Men da Forf. ikke altid kunne holde det ud, saa begynder han i den 7de Prøve alvorligere, og leverer en ypperlig satirisk Epistel til den Misfornøyede, hvoraf vi ville anføre disse to Linier:

Die Grabschrift die sich mancher dort erwarb
Ist kurz: Er lebte, zechte, hur't und starb.

I den 8de, 9de og 10de Prøve stiller han endeel af Voltaires svage Sider meget tydelig blottet; i den tolvte og sidste Prøve viser han det Latterlige og Fordervelige i de nye Sprog-Radbrekninger, hvor man, for at giøre Tanken og Stilen sammentrukken, bliver utaalelig for Øret og reent ødelegger Sprogets Ziir og Velklang. Endelig giør han et høystnødvendigt Udfald mod den skammelige Sædelære, som hersker i nogle nye Skuespil: en Stella, Børnemordersken, den nye Menoza, Hofmesteren: Stykker, der giøre Forfatternes moralske Tænkemaade lige saa stor Skam, som paa de fleste Steder deres Smag og Vittighed.

Overalt fortiener denne Satire at læses, som et Beviis at Smagen endnu ikke er gandske ødelagt i Tydskland, da de selv indsee dens Fordervelse og de uhyre Misfostere som den nye Smag frembringer, og at Religion og Sædelighed har sine Forfægtere endog iblant de vittigste og muntersste Skribentere, hvor meget man end giør sig Umage for at forskaffe Irreligion og Ryggesløshed et almindeligt Herredømme.

*

Sorau. **Ueber den Kuß und über die Langeweile.** Sorau, bey Gottlob Hebolds Erben 1777. 5 Ark i 8vo.

Forfatteren begynder gandske methodisk sin Afhandling med Kyssets Beskrivelse. "Et Kys, siger han, er noget — som ingen Definition behøver." Herpaa taler han om Kyssets forskiellige Arter, s. s. **Slægtskabs-Kys, Ære-Kys, Høfligheds-Kys, Venskabs-Kys** og **Elskovs-Kys.** Om hvert siger han noget got, noget middelmaadigt, og om det sidste meget slet. Kan en nye Opdagelse maae vi udregne, da den er af Vigtighed; intet ringere end at lære den hele **Mathematik ved Kys**; en Methode som vist er lettere og behageligere end at drages i et Par Aar med **Euklides** og **Wolff.**

"Ardon elskede en Pige, og havde i langsommelig Tid giort sig megen Umage for at erklære hende sin Kierlighed paa en god Maade, og erholde hendes Svar, men forgieves. Engang kom en saa forønsket Leylighed, ved hvilken han bævende sagde til sig selv: Kysser du hende ikke nu, saa kysser du hende aldrig, og han kyste hende ikke. Han var eene med hende; en Tidspunkt som maatte være ham dyrere end Guld, som han saa ofte af Hiertet havde ønsket sig, som han uden Ophold skulde betiene sig af, og — nu føler han sig i en Forlegenhed, som ikke engang giver ham en angenem Opfindelse til Kiedsommelighedens Fordrivelse, end sige at nærme sig hende paa en øm Maade. Han beklager sin Nød for en Ven, som var en Art af en Spradebasse, men derhos et vittigt Hoved. Denne forpligtede sig til at faae hele Dosin Kys i Ardons Nærværelse af hans Elskede. Man giorde Anstalt til en Sammenkomst. Uden Møye veed **Belmond** paa en naturlig Maade at dreye Samtalen."

"De maae forlade mig, Mademoiselle, at jeg giør Deres Speyl en liden Beskyldning. Deres Sæt — De tillade mig at rykke det lidt."

Han rykkede hvor intet var at rykke.

"Saa! endskiønt ogsaa denne liden Uliighed lod Dem vel. Thi ligesom for de Sunde alting er sundt, saa er og for de Smukke — "

"Stille! jeg skiøtter ikke om at vide det."

"Dog, jeg merker endnu en liden Skievhed. De tillade mig at betragte det fra Siden, og tage det i nærmere Øyesyn, jeg synes at her endnu behøves en liden Forandring. Jeg vil kun søge den rette Synspunkt."

Han trykker sin Læbe paa hendes, hvilket hun efter nogen Modstand lider, og skeeler i en skiev Linie efter Panden.

"Fra denne Side merker jeg intet, vi maae besee det fra den anden."

Han bliver en temmelig Tid liggende.

"Pardi! jeg er gandske konfunderet i min Spekulation. Undervejs blev mit Øyekast ved Deres Øyenstraaler giennemskaaret og afledt fra sin lige Linie. Hvilken en herlig perspektivisk Udsigt! De tillade

„ tillade mig at igientage denne Bemerkelse: jeg har
„ bleven noget overordentligt vaer i Deres Øye, jeg
„ seer et lidet Mandsfolk sidde der. Det er vist et
„ Amorgespenst, som giør Nar af mig. Sur ma
„ foi et lille Mandsfolk. Stille! at jeg kan træffe
„ den rette Synspunkt for i lige Linie at observere
„ det.“

Læbe paa Læbe.

“Den ligeste Horizontal-Linie! Lad os nu en-
„ gang drage en Diagonal-Linie.“

Han giør en Vending til hendes blomstrende Kinder, der følger en sagte kildrende Rivning af Skiegget; hun arbeyder sig løs.

“Au! Au! Hr. Belmond! min Hud føler en
„ heel Million Berørelses-Punkter, det er for me-
„ get.“

“Physici kalde dette en Friction, uden hvil-
„ ken intet perspektivisk Forsøg kan være. Jeg vil,
„ med Deres Tilladelse, kortelig forklare Dem Frik-
„ tionens Bevægelses-Love. Seer De, naar Frik-
„ tionen skal være sagte og ubeskadigende paa Over-
„ fladen af Deres og mine Læber, saa maae Indfalds-
„ hukken være denne“

Han kysser med Douceur, og hun hindrer ham ikke.

“Skal den udbrede sig over et større Rum,
„ saa giøre vi Hukken spidsere og trykke lidt sterkere
„ paa.“

Det skeer.

„ Diagonal-Perpendikular-Horizontal-Bevægel-
„ se — Paralleler, Sekanter, Tangenter, Conver-
„ genter ɩc. — Seer De, Hr. Ardon, saaledes kan
„ man studere Geometrien paa et smukt Fruentim-
„ mer-Ansigt. Og nu staaer Sættet lige.“

Ardon nærmer sig med sterk Hierteklappen:
“Vær af den Godhed at tillade mig en liden Prøve,
„ om jeg har fattet noget af Belmonds geometriske
„ Forelæsning.“

“Om Forladelse min Hr. Ardon, saa hastig
„ pleyer man ikke at igientage en Videnskab. Naar
„ jeg med Tiden har udsvedt Hr. Belmonds Lection,
„ vil jeg lade mig underrette af Dem. Men nu
„ holder jeg en Igientagelse for overflodig.“

Ardon var færdig at briste. Han søger dog at opmuntre sig:

“Kun en Tangent, Mademoiselle!“

“Naa! efterdi De har tilført mig denne geo-
„ metriske Lærer, skal det være Deres Belønning.“

Og dermed maatte han til Straf for sin Eenfoldighed lade lade sig nøye. I hans Sted blev Belmond Jomfruens Cicisbeo. Det Stykke om Kiedsommelighed er være at fordøye end Kiedsommelighed selv.

Z.

Leipzig. Presentirt das Gewehr! Ein Lustspiel in zwey Aufzüge. Leipzig 1777. 8. 80 Sider.

Dette skal være et rørende Skuespil efter Hr. Engels Maneer. En fornuftig General har betroet sine Børn til en retskaffen Hofmester medens han tog i Feldten; da denne ikke kan finigre for en Tante og hendes Kammerpige, beslutte de at formaae Generalen til at jage Hofmesteren bort, og tage en fransk Haarskierer i hans Sted. Denne Karl begaaer adskillige Tyverier og andre Nedrigheder, som bringe ham i Rettens Hænder og den forrige Hofmester i sit Embede igien. Naar vi undtage en gammel Greves og Tantens Karakteer, hvoraf den første er en gandske unødvendig Person, og den sidste uden noget Besynderligt, har dette Stykke virkelig smukke Steder, og Opfindelsen er ikke uden al Sandsynlighed. Dets underlige Titel har det en en gammel Invalid at takke for, som forestilles at øve de unge Herrer i Vaaben, naar de har frie Timer.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 33 og 34. ———— 1777.

Skuespil til Brug for den danske Skueplads. Tredie Bind. Kiøbenhavn 1777. 8. 30½ Ark. Trykt hos Hallager paa Gyldendahls Forlag.

Denne Samling vedligeholder sin engang antagne Karakteer. Intet uden de meest moralske og smukkeste Stykker, og tillige de beste Oversættelser kan her vente sig Plads. Da de alle ere opførte ofte og med Bifald, vidne de om den fine og ædle Smag, som hersker paa den danske Skueplads. Stykkerne i dette Bind ere: Barberen i Sevilla eller den unyttige Uforsigtighed, et meget muntert og interessant Stykke af Hr. Beaumarchais, fortreffelig oversat af Hr. Acteur Svarz — snarere Original end Oversættelse. —— Vi have med Fornøyelse sammenlignet den med den franske, hvilket vi giøre ved alle de Oversættelser, som vi bedømme. —— Crispin som Fader, af det Tydske; Emilie Galotti, et Sørgespil af Hr. Lessing; vi beundre mere Forfatterens Kunst end Sandsynligheden af Indholdet. Pagen af Hr. Engel, saa uskyldigt, at Børn selv kan læse det uden Anstød; saa rørende, at ethvert følsomt Hierte maae settes i Bevægelse ved mangfoldige Steder. Vel tvivle vi ikke paa, at jo mangen en Par..rre-Tilskuer loe der, hvor Situationerne vare allermeest smeltende, og gabede ved de skiønneste Lectioner om Dyd og Ædelmodighed, men hvad kan Skuespillet og dets Forfatter dertil? Søehavnen af Hr. Dancourt, ogsaa gandske artigt. Endelig en Oversættelse af den unge Indianerinde af Hr. Chamfort, ikke just den mageløse, som Hr. Iversen i Fior udgav. At tale mere om disse Stykkers Karakteer og Skiønheder var unødvendigt for vore Læsere i Hovedstaden, og dem paa Landet forsikkre vi, at de kan tilbringe en heel Uge af de lange Vinter-Aftener ved disses Læsning med lige saa stor Nytte og Fornøyelse, som ved Lars Larsen Aagerup, eller den forvildede Kiøbenhavner.

*

Tvende Taler. Den første paa Juule-Dag, over Jesu Fødsels Historie Luc. 2, 1-20., hvori vises: At alle Omstændigheder ved hans Fødsel giør det troel.g., at han er den rette Messias. Den anden paa fiortende Søndag efter Trefoldigheds-Fest, over et af Jesu Miraklers Historie Luc. 17, 11-19., hvori dette Mirakels Troeværdighed lægges for Dagen, naar Omstændighederne, hvormed det skeede, tages i Betragtning. Holdne i Huusbye-Kirke og Wedels-

 borg,

borg-Capell i Aarene 1774 og 1776 af Willads Borchsenius. Kiøbenhavn 1777 trykt hos Paul Herman Höecke. 8. S. 88.

Endelig have vi her erholdet et Mønster paa den saa berømte Populære Stiil. Vi havde troet, naar Prædikener for en Landsbye Meenighed skulde være til Opbyggelse, det er: til Forstandens Oplysning og Hiertets Forbedring, maatte Indholdet være passende for Tilhørerne, Tankerne rigtige, Udtrykkene sandselige og Stilen meget simpel, men — skulde der ikke være Forskiel paa den Stiil hvori Religionen bør foredrages, og den, hvori man fortæller Eventyrer i en Kroe? Indholdet af disse Taler er meget lidet passende efter Tilhørernes Begreb, Tankerne mange Gange urigtige, og visse Udtryk saa nedrige og pøbelagtige, at de ere langt under den Værdighed, som Taler og aandelige Taler fordre. Hvad skal den almindelige Mand med Indvendinger, som den ellers aldrig var falden paa? Giøre de ikke mere Skade, end deres Igiendrivelse forskaffer Gavn? Kan ikke en Lærdom meget vel besvares uden at man har nødig udtrykkelig at nævne Indvendingerne? Er det sandt hvad Hr. Borchs. siger i hans første Prædiken: at Jesu Fødselshistorie indeholder Alle de Troeværdigheds Mærker, som noget fornuftigt Menneske kan ønske sig paa den Sandhed, at Jesus af Nazareth er den sande Messias? Hvor blive da hans Mirakler? hvor Spaadommene om hans Lidelse, Død og Opstandelse? Er det sandt at Fornuften, naar den var overladt til sig selv, vilde forestille sig, at Messias skulde fødes af de fattigste Forældre i en Stald og aabenbares for Hyrder? Ney! den havde snarere forestillet sig Christus født af en Kongelig Prindsesse i Jerusalem, med al den Pragt og Herlighed, som kunde tilkomme et saa overordentlig Sendebud. I Stedet for meget vidtløftig og i en meget skiødesløs Stiil at udføre det første efter Lilienthals utilstrækkelige Grunde, havde det været nok, naar Hr. B. havde beviist, at Jesu guddommelige Sendelse tydelig fremskinnede midt under disse ringe Omstændigheder, som Guddommen af vise Aarsager havde fundet tienligst at skulde findes ved hans Fødsel. — Hvilke uforlignelige Spilfægterier møde os dernæst næsten paa alle Steder? Vi ville anføre nogle Prøver deraf: man seer derved tillige Hr. Bs. Stiil. Strax i den første Bøn, S. 5.: "Velkommen til os i Grædedalen herneden — „Ak! ræk os din Øyen-Salve — nyfødt Noer — et „afmægtigt Barn, der hverken kan røre Haand eller „Fod. — S. 16. Hvad der siges om Natten lyder „to Gange høyere end om Dagen. S. 20. At de „ikke misbrugte Religionen til en Larve at skuffe „andre med (hvilket vel een eller anden Ertz-Bedra„gere har giort), det kunde jeg slutte deraf, naar „de holdte deres Andagt ikke i andres Paasyn, for „at giøre Parade dermed." Til Beviis paa Mariæ Ærlighed anføres: S. 22. "at der randt det „samme ædle Blod i hendes Aarer, som fordum i „hendes Stamme-Faders, der er saa bekiendt for sit „oprigtige Væsen, at han torde udæske den Alseende „selv om han fandt Rynke i ham?" Dette Beviis ville vi meget gierne skienke Hr. Forf. S. 23 beretter Hr. B. at Maria kunde tie, skiønt hun var et Fruentimmer. S. 25 er det at formode om Hyrder, at de sku de være slagne til at være de største Skielmer der nogensinde havde levet. — "Hovedstaden pleyer „at være Høyskolen, hvor Rænker og alle didhen„hørende nedrige Kunstgreb ligesom offentlig læres." — For denne Compliment har Hovedstaden Prædikanten ikke meget at takke. S. 26 forekommer et merkværdigt Sted af Virgilius: "Hyrderne vidste „ingen høyere Fornøyelse af at sige, end i en grøn „Eng at spille et Stykke paa deres Hyrdepibe og at „see en Hoben kaade Kid at hoppe omkring sig." At disse Folk vare Hyrder og nærede sig som Hyrder, bevises meget eftertrykkelig af det Ord deres Hiord. At de aldrig bleve til andet end Hyrder, bevises S. 27 deraf, at de kaldes Mennesker. S. 29. Udfaldet lærte at Maria gik paa faldende Fode.. — "J. og „M. maatte gaae paa deres Fod bestandig op ad „Bakken. De havde et Bierg efter et andet at be„stige, et Bierg høyere end et andet at overklatre." S. 31 igiendriver Hr. B. meget alvorlig de stakkels Malere, som forestille Barnet med Straaler om Hovedet, og det af Ebr. 2, 17. S. 33. "Han „blev svøbt i Pialter og Klude, thi hvorfor skulde „Evangelisten anmærke at han blev svøbt naar det „ikke var skeet i Pialter." — "Han blev henlagt „ikke i en blød og velredt Vugge, men i en haard „og i det høyeste med Straa tilpudslet Krybbe." Beviis for at Hyrderne burde vidne, tager Fors. af vor danske Lov: "Skal nu den vidne, siger han „S. 35, deraf veed, saa var ingen meer beret„tiget

„ tiget i denne Sag end Hyrderne, der selv have væ„ Øye- og Ørevidner.„ At der var flere end en Hyrde, bevises af Flere-Tallet: Hyrder. " Og, (man høre en fortreffelig juridisk Forklaring over disse Vidners Antal) „ her behøvedes ikke meer „ end to Mennesker med deres fulde Sandser, saa „ var her allerede i en Sag af den Beskaffenhed „ otte Vidner; thi hvert Øye og hvert Øre udgior„ de et Vidne for sig." Hvorfor tog Hans Velærv. ikke de andre Sandser med, saa kunde Antallet let været til fire og tredive. Et ligesaa fyndigt physisk Beviis for disse gode Hyrders Syn og Hørelse anføres S. 36 " at de ikke manglede paa Syn eller Hørelse, det „ fordrede deres Kald. Vare de ikke Hyrder? Hav„ de de været døve, saa kunde de jo ikke høre Ulvens „ Tuden, naar han hungrede efter Rov? og havde de „ været blinde, saa havde de jo ikke kundet see ham „ komme, og vide i Tide at værge deres Hiord? De „ vare og allesammen gandske lysvaagne paa den Tid, „ Aabenbarelsen skeede; thi de holdt Vagt om deres „ Hiord." Og dog kunde gierne nogle af dem have sovet medens de andre holdte denne Vagt. Hvad giorde de, som hørte Hyrdernes Beretning? " Aller„ mindst vovede de at udpibe denne Fortælling som „ en Fabel og Eventyr." — S. 46. " Det rimede „ sig lidet med hverandre, at ligge i en Kryb„ be og dog være Prinds, at være Prinds og „ dog ligge i en Krybbe." Dersom noget kan kaldes Tautologie, er det vel dette. Men er det et anstændigt Sprog at bruge paa en Prædikestoel, endog for den almindelige Mand. Skal dette være den populære Stiil, disse Sindrigheder, hvormed man skal udsmykke sine Taler? Eller viser det ikke meget mere en skiødesløs, uopbyggelig Prædikant, som snakker vidt og bredt ligesom Ordene falde ham ind, for at spare sig selv Umagen for at tænke, og sine Tilhørere for at bringe noget til sand Nytte og Underviisning hiem med sig af Kirken. Af den anden Prædiken ville vi kun meddele vore Læsere den store Opdagelse, naar Miraklet med de ti Spedalske er skeet: I Egnen ved Saba, efter de Lærdes nøye Udregning i Høstens Tid; ja endog ved Middagstid, da Solen brænder varmest om Dagen, og herpaa anføres til Beviis Gbttl. Hofmanns evangelischer Geschichts-Calender pag. 69. De nette Talemaader, at Christus ikke fuskede, ikke quaklede, ikke hvidskede Folk Skeløstykker i Ørene, kunde gierne have været borte af denne ellers meget ordentligere Tale, hvori dette Underts Standhaftighed er vel beviist. — Af splinter nye Ord, som ere ligesaa uforstaaelige som udanske, ville vi ellers anføre: fortøve sig, medlidigt, lade en Rist, Troenings-Brev, tie qvær.

J.

Forbryderen uden Lige og hans Skiebne, en Prædiken over Ps. 37, 10. 15., holden af Johan Caspar Lavater, Præst ved Waysenhuus-Kirken i Zürich den 29 Sept. 1776. Paa dansk oversat ved Joh. Ernst Heilmann, Sognepræst til Lunde Menighed i Fyen. Odensee, paa Christian Iversens Forlag 1777. Stor 8. 48 Sider.

I Stedet for at denne høystskrækkelige Gierning bliver overalt omtalt i de offentlige Tidender, havde vi langt heller ønsket, at den var bleven begraven under en evig Taushed inden for de zürchiske Muure. Der er visse Synder, saasom denne, uden Lige, skrækkelige Mord og sodomitiske Synder, der aldrig burde offentlig tales om, men Forbryderen opledes og straffes i Stilhed, da det er skrækkeligt, at saadanne Ting skee iblant Christne, og giøre Folk ligesom vante til de mindre Laster, naar de høre saa forfærdelige. Vi havde derfor heller seet, at denne Prædiken aldrig var bleven trykt, og aldrig oversat. Den er ellers meget vel passende til denne skrækkelige Leylighed. Oversættelsen derimod er giort i Hast og meget skiødesløs. Hvorfor lader en Mand, som Hr. Heilmann, sig forlede af en vindesyg Forlægger til at haste over sine Kræfter, helst da han ikke burde paa nogen Maade fordærve sin Stiil, eller opvække noget ufordeelagtigt Begreb om sin Flid, da han har paataget sig Oversættelsen af den vidtløftige Historie om Dannemark.

*

Uforgribelige Tanker om Bondestandens Opkomst i Dannemark. Af Indhold: 1)

En

En Real-Skoles Nødvendighed. 2) Dens Indretning; og 3) hvad Fordeele man billig kan haabe af dens Anlæg. Kiøbenhavn 1777. Trykt hos Madam Godiche. 4. 31 Sider.

Denne ærlige Mand har gandske vist meent det hiertelig got. Han saae Bøndernes Trang til Kundskab, og vilde da ogsaa være blandt Forslagmagerne. Hans, just ikke ubegribelige Tanker ere imidlertid noget underlig udtrykte. Vi havde altid tænkt, at der var en væsentlig Forskiel imellem en Real-Skole, som egentlig hører til Hovedstaden og Kiøbstæderne, og en Agerdyrknings-Skole for Landet. Denne sidste kunde gandske vel forbindes med den første, men den første kunde aldrig blive allene den sidste. Det er altsaa en Vildfarelse at ville oprette en Real-Skole allene til Bondestandens Opkomst; dog det er kun en Vildfarelse i Henseende til Navnet. Manden havde nok hørt om noget, men vidste ikke ret at giøre Forskiel imellem Høyre og Venstre. Nu til Tingene. Han syntes "der var for mange unge Mennesker blant Bondestanden," han vil sige: for mange som lære intet og vide intet, og disse skulde lære: "a) det fornødenste af Landets Love, en Extract af Lov og Forordninger. b) Et kort Begreb af Historien og Geographien. c) Af Mathematiken. d) Geometrien. e) Tegnekunsten. f) Tydsk og Fransk, hvem der havde Lyst, men i sær Engelsk. g) Det nødvendige af Botaniken, Land- og Havevæsenet angaaende. h) Sædelæren i) Avlsvæsenet og at forarbeyde Redskaberne. Samt Pigerne (af hvert Kiøn 24) at brygge og bage, brænde og luge, skiette og hegle, spinde og tvinde, sye og kniple, knytte og stoppe, væve og farve, vaske og skure, rulle og malke, kierne og lave en ordentlig sund Net Mad." At Bønder som Bønder skulle lære Fransk og Engelsk see vi slet ingen Aarsag til. De beste Skrifter om Landhuusholdningen i disse Sprog ere oversatte paa tydsk, desuden burde Lærerne i Agerdyrknings-Skolen selv kiende disse Skrifter, og uddrage det Beste og for vore Lande Brugbareste til de Unges Nytte. Naar Forf. vil at Lærlingerne skulde have aarlig Løn fra 10 til 30 Rdlr. foruden Premier, var det got nok, da det saa meget mere opmuntrede dem; men denne Løn, som beløber sig til 675 Rdlr., see vi ikke at være gandske fornøden, da den frie Underholdning og frie Underviisning, samt Premier for de flittige maatte være nok. Hvor faaer unge Mennesker Løn for at lære? Selv de, som ville lære Gartneriet, maae betale 20 til 30 Rdlr. derfor. Til denne Stiftelse vilde Forf. at Regieringen og andre got Folk skienkede en Capital, hvorfor kunde kiøbes en Herregaard paa 100 Tdr. frie Hovedgaards-Taxt og 300 Tdr. Hartkorn, altsaa en Kapital ikke mindre end 40 til 50000 Rdlr. Hvor faaer man den fra? Iblant Udgifterne har Forf begaaet den Misregning at ansette Lønnen for Akademiets Forstander fra 50 til 100 Rdlr. (da dog enhver Forstander i Hovedstaden har i det mindste 10 til 1500 Rdlr. Løn) og hver af Lærerne 40 til 80 Rdlr. Hvor vilde nogen forlange det af Mænd, der skulde vide saameget som disse, og have saa megen Umage. Vi ville ikke tale om at Forvalteren og Ridefogden paa Godset ere forglemte. Han vil dog vel ikke, at Forstanderen skal forestaae alle tre Embeder for 100 Rdlr.? At Lærerne skulle kun være her i tre Aar, røber igien megen liden Eftertanke. Hvor fik man nye duelige Lærere hvert tredie Aar, da det skulde være vanskeligt nok at faae dem engang hvert halvhundrede. De burde jo desuden aldrig rykkes derfra, men immer berige Staten med nye Erfaringer og nye Forsøg. Saa overmaade vigtigt dette Anlæg ellers var, troe vi det maatte have en gandske anden Indretning end den her foreslagne. Vi nægte ellers ikke, at her er noget got, som fortiener høyere Eftertanke, og at det i Almindelighed er et nyttigt patriotisk Forslag; kun at dets Forf. ikke synes at have besiddet Indsigt nok, og været for hastig med sine Beregninger.

J.

Josephs Liv og Død, et Prævedigt i bunden Stiil i ni Afdelinger, af Søren Møller, S. Sti. Min. Cand.

Virum laude dignum Musa vetat mori.

Kiøbenhavn 1777. Trykt hos Madam Godiche. Stor 8. 46 Sider.

Der-

Dersom vi ikke havde seet Hr. Forf. Navn, som nyelig er bleven kaldet til Capellan i Hiøring, havde vi troet det var en gammel Riimkronike, funden i Roeskilde Domkirke eller under Gruuset af et indfaldet Munkekloster, det kunde i det mindste ikke have været slettere end det nu er. Det Liv Hr. Ms. Musa saa ædelmodig har villet skienke sin Heldt er langt værre end en evig Forglemmelse. Hvad hans Hensigt med denne bundne Stiil vil sige, begribe vi ikke. Det er hverken en Ballade, en Romance, et Helte- eller Lære-Digt. Der er ikke mindste Funke af Digtekunst i det. Vi læse langt heller den gamle Asenath end disse Riim. Havde Forf. villet levere Josephs Historie for den almindelige Mand som den findes i Skriften, uden at legge nogen poetisk Opfindelse til, saa maatte han dog have skildret Josephs Karakteer med levende Farver, og fortalt hans Historie i et ædelt Sprog uden væmmelige og urimelige Udtryk, uden gemeene og nedrige Talemaader. Man læse de Vers, som findes bag efter de i Zürich udkomne bibelske Fortællinger for Ungdommen (i den danske Oversættelse have de tabt al deres Liv og Yndighed) og man vil i de fleste finde Mønstere til en ret opbyggelig Fortællingsmaade af de bibelske Tildragelser, som smelte Hiertet, indtrykke sig dybt i Hukommelsen, og opvække andægtige, fromme Følelser, og dydige Forsætter, men intet af dette findes hos Hr. M. Vi ville ikke engang tale om de Skiønheder, som findes hos virkelige Digtere, saasom hos Bitaubés Joseph, hvoraf man her ikke maae vente een eneste. Til Prøve paa Forf. Smag, som ligner det sletteste hos **Bording** og vore usle Rimere fra forrige Aarhundrede, behøve vi kun at anføre en Strofe:

Nu føres Joseph bort, hans Sind Gud kiendte best,
Han taus giør **Følgeskab med den belæsset Muule,**
Og takker Gud han slap af den forbandet **Huule,**
Og overlader ham hans Dages slibrig Rest;
Snart bliver hans Forliis til **Jakobs** Boelig spurgt,
Hans **bundtet Klædebon** med Blod og **Skarn besmurt**
Blev skikket **Jakob** som et Pant, hvorpaa stod skrevet:
At Joseph af et Dyr var bleven sønderrevet.

Af disse Skiønheder løber det hele **Prøvedigt** over. Nu noget af det Høye. Om Josephs Fremstillelse for Pharao siger han:

En fremmed fængsled Dreng, en Kongens **Livprophet,**
Egyptens Raadmænd rundt om **Tronens Fødder** stilled
Orakler **mumlende! — min Gud! ak hvilket Billed!**
Mon Joseph daaner ey blant Skræk og Majestæt?
Ak ney! han frygted' ey et Menneske, men Gud,
Han tolked' Kongens Drøm foruden **Hovedbrud.**

Ak ja, Hr. Forf.! De har vist skrevet Deres Riim uden alt Hovedbrud. Af saadan Poesie vilde vi forpligte os til at levere et Riis hver Uge. Skade, at en Mand, som Hr. Møller, der i sin Skalde-Tidende og i nogle lunefulde Fortællinger i Aftenposten har aflagt ikke uhældige Prøver paa Gaver til det Muntre og Satiriske, vil komme frem med et Digt, der hverken vidner om Smag eller Opfindelse, og ikke engang indeholder een eeneste poetisk eller rørende Tanke. Var Riim nok til Poesie, saa havde vi hele Vognmandslæs i vort Sprog, de vælle ugentlig ud ligesom Kildevand af vore Gadeposter; men fødte Talenter, dyrkede ved nøye Bekiendtskab med Reglerne, de beste Mønsteres Læsning, Flid, utrættelig Øvelse, lang Tilbageholdenhed fra at vise sig offentlig, og da den store Tanke at digte for den ædle, den oplyste Deel blant Nationen, for faa Kienderes Smag, og for mere end een Alder, det skulde give vore Digtere den Fuldkommenhed, som de nu mangle, og som saa faa af dem bekymre sig om at erholde.

*

DATUM IN BLANCO, eller: den af sin Last straffede Aagerkarl. Et Skuespil i fem Optoge ved W***

Nullus argenti color est — —
— — Nisi temperato
— — Splendeat usu.
HORATIUS.

8. 144 Sider. Uden Aarstal eller Sted.

Hav-

Havde dette Skuespil Hr. Justitsraad Wiwet til Forfatter, som dog er umueligt, siden det ikke staaer paa Titelen, troede vi, at en Sag, som denne berømte Lovkyndige havde havt under sine Hænder, kunde have givet Anledning dertil. Endskiønt det just ikke er noget Mesterstykke, see vi ikke, hvorfor Hr. Justitsr. jo gierne kunde have været det bekiendt, da det ikke er sagt, at en Mand, der med saa megen Berømmelse har tient som Offerpræst ved Themis Altar, skal nu paa sin Alderdom skrive Mesterstykker for Thalia. Nok er det, at Opfindelsen er ikke saa ilde, og at et eller andet Indhold ligner en Holbergs burleske Træk. Imidlertid hænger Acterne slet ikke sammen, da enhver udgiør næsten en Handling for sig selv. Endeel Personer ere unødvendige, og staae slet ikke i nogen Forbindelse med de øvrige. Saaledes begribe vi ikke, hvorfor der skulde være to Aagerkarle, da den ene kunde være meer end nok. Enhver kommer, saasnart Forf. har ham nødig, og gaaer meget smukt sin Vey igien, naar han har udkrammet alt hvad han veed. Aagreren Rupertes Karakteer har han overdrevet til det høyeste, og den unge Herre har han giort saa dum som en Østers. Dialogen er skiødesløs og til Kiedsommelighed populær og vidtløftig. Indfaldene komme klyngeviis, ere ikke sielden meget kolde og paa urette Steder anbragte. Det giør os ondt, at vi ikke kan sige noget andet om disse vore Landsmænds Arbeyder, men hvad kan vi giøre for at de ikke ere bedre?

*

Udenlandsk Literatur.

Stokholm. Boråsiade Poeme i Fyra Sanger. Stokholm 1776. Tryckt hos Henr. Fought Ridd. of K. W. O. Kongel. Bogtryckare. Stor 4. S. 35.

Dette komiske Heltedigt, som skal have Hr. Rudbek til Forfatter, viser et til Digtekunsten særdeles lykkeligt Genie. Meget levende Beskrivelser, behagelige Lignelser, digtersk Ild, komisk Smiil og en let Versification giør dette Digt til et af Sverrigs smukkeste Poesier. Dersom Forfatteren bliver ved paa denne Bane og vælger sig alvorlige Emner, kan man i ham vente en episk Digter, som vil giøre sit Fædreneland megen Ære. Man sporer overalt den lykkeligste Efterligelse af Virgil, saavidt hans øvrige Emne har vildet tillade det. Forfatteren anseer det selv for en Feyl, at han har giort Mars og Minerva til Deus in Machina. Vores nordiske Guder vilde maaskee have passet sig bedre, og dog troe vi, græske Guder passe sig endnu gandske vel, især i et komisk Digt. Man er i det mindste mere bekiendt med deres Karakteer, end med en Thor og Freya, som man dog danner efter hine. — Digtets Indhold: Mars misunder Sverrig sin Roelighed; finder Hofman siddende ved en god Ruus i en Kielder i Böraas, og opvækker ham ved sin Tale til at anrette en borgerlig Krig. Hofman samler sig endeel Bønder og andre af den almindelige Mand, forsyner dem med Prygle og stiller dem mod Byen; dets Indbyggere ruste sig mod denne frygtelige Fiende. Borgemesteren Edbom sætter sig i Spidsen for dem, tvertimod de mange gode Ord, hans unge Kone giver ham, ey at underkaste sit Liv saa store en Fare:

Nils Grossmed - - - kan ej han från faran dig förlossa,
Hans rygg tycks vara giord at alla påkar trossa,
Han är en pråsvad buss i slagsmål och i rus,
Han barn och hustru slår och dundrar i sit hus.

siger den gode Matrone. Forgieves, Krigshæren marserer udaf Porten og møder Hofmans paa den slette Mark. Mars løser Raseriet fra sine Lænker, hvori hun staar sængslet ved Nordpolen, og sender hende til Kampepladsen. Slaget beskrives med de stærkeste Farver. Den tappre Edboms Prygl slaaes midt over ved det Skiold, hvormed Krigsguden forsvarer Hofman, men Minerva rekker Boraaseernes Anfører en frisk Prygl. Jupiter vil kiøle disse mandige Krigshærers Mod ved en hæftig Regn.

Men striden medlertid med lika ifver lågar,
Soldatens raseri ej efter himlen frågar.

Dog da Storm og Mørket blander sig med Regnen,

— slåckes ut all stridens eld och ifver;
Den år nu kämpe nog som fast på foten blifver.
Förtviflad stretar en mot stormens hot och påck
Med döden i sin syn och vådret i sin råck.
En an, sin breda hatt med bistra ögon följer;

Som

Som svåsvar lik en örn och sig bland målnen döljer;
Han bannar vådrens våld som honom plundrat har,
Och hållar sin peruk med båda händer quar.

— Hvor comisk er dette Skildret. — Quis contra cœlum & ventos? Hofman kaster sin Prygl og flygter. Seyerherrene vende tilbage til Boraas og deres General den tappree Edbom anretter et kosteligt Maaltid og indbyder dem med disse trøstelige Ord som slutter Digtet:

I, Kämpar, ropte han, at långsamt er berömma
Det vore eder törst och er belöning glömma:
En ann må rosa er med granna, tomma ord;
Men Edbom talar blott med öl, och dukadt bord.
I quäll skal glädjens Gud åt eder lagrar bryta,
I quäll mit gamla öl ur blanka kannor flyta:
Det blifve krigets ros. Församlens i mit hus,
Om himlen segren gedt, skal Edbom ge er rus.

Beskrivelserne ere overmaade levende og syrige. Overalt forhøye mange nye Lignelser Digtets Skiønhed, som denne hvormed den første Sang endes.

Som då när vådrens våld födt böljans frid förstöra
Och tunga vattu-måln kring hela fästet föra
Då ses en blixtfull natt på hafvets utrymd rå
Och vågen fraggig, brant, mot strandens klippor stå;
Men när den blida sol har mörkret undandrifvit
Och brutit målnens vägg, och lius åt luften gifvit,
Då sagtar böljan sig, då sängslas vådrens magt
Och himlen speglar sig i vatnets lugna pragt.

Hvor poetiskt, hvor stærk er følgende Sted:

Liksom en våldsam ström som dammens motstånd bryter,
Med fragga störtar sig, förfärligt vågen ryter,
Hus, hiorder, träd och alt som framför svallet är,
Uti sit salta skiöt den vreda böljan bär.
Så rusar Edbom fram, ej hårdrag eller slängar,
Ej trångsel, brak och skri ell' hundra raska drängar,
Förhindra Hieltens mod: han lik Orcanen går:
En kämpe stupar kull för hvarje slag han slår.

Hvor malende er Beskrivelsen over Kinnekull i Vestergotland, Side 27.:

Ur mörka dalars diup des topp sig gradvis höjer,
Här jemnar sig et fält, där bergets brant sig röjer.
Men från des sista högd förleras ögats syn
På vidt aflägsne fäldt, på vatthens blanka bryn.
Naturen segrar här mot alla konstens lagar,
Uti sin enfald prydd hon rörer och behagar.
Hon här sin hela pragt i blandad utsigt ger;
Man hennes dierfva drag i klippans brytning ser.
Här leker vårens hand och sina blomster breder:
Från källans friska sköt en bäk sit ursprung leder,
Som lindar fältet in och flyr med sagta sus,
Än mörk i löfvens skygd, än blank mot himlens lius.
Förvillad i sit lopp den klara böljan rinner,
Och stört från högd til högd i Vänern sist försvinner.

Af komiske Steder fortiener disse at anmærkes: naar Borgemesterens unge Frue vil holde hendes Mand tilbage fra Striden, siger Digteren:

Hon hästigt i sin famn den rörde Edbom sluter,
Och öfver hans peruk han sina tårar giuter.

Og naar Jupiter seer ned fra Olymp og skiender paa Mars for den Allarm han har opreyst, heder det:

Förmätne, sade han, du skal til straff befinna,
At ingen droppa blod i detta krig skal rinna.
Då store Slags beröm i marmor grafne stå,
Skal detta blott sit rum bland rånstens-strider få.

Med megen Hæld digter Forfatteren den Episode ved Enden af Slaget, at den gamle Raadmand Blom, som ikke vilde give sin eeneste smukke Datter til en fornem ung Karl Clorin, da

—— —— Blott förtienst och tårar han här såg,
Men han vil först se guld fen dygder hos sin måg.

Men i Striden naar Vinden bortfører hans Hat, Hue og Paryk, tager Clorin sin foerede Kabus og sætter paa den skaldede Raadmands Hoved, og nu:

Den tårar ej bevekt, den inga böner hörde,
Så högsint ädelmod i ögnablicket rörde;
I den han nyss försmådt han nu en Skydds-Gud såg:

Den unge Clorin hører disse vedergvægende Ord:

Min skatt du dela skal, min dotter hör dig til.

Og med en lykkelig Efterlignelse af Virgilii

Fortunati ambo! si quid mea carmina possunt
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo.

besynger Digteren Brudeparret:

I

I mer än sälla twå! om skalde-konst förmår
At skingra glömskans måln och segra öfver år;
Skal jag en efterverld med edra öden röra,
Och edra namn, er dygd i Minnets tempel föra.

Vi maae ikke allene sætte dette Digt over vor Bræger, men ved Siden, om ikke i Henseende til ædle episke Skiønheder næsten over vor Holbergs udødelige Peder Paars.

(J.)

Nürnberg. Lexicon Abruptionum quæ in Numismatibus Romanorum occurrunt studiosæ iuventuti ad explicandos numos adornatum variisqve observationibus illustratum. Norimbergæ apud Christian. Gotthold. Hauffium. cIↃIↃCCLXXVII. 127 Sider 8. og et halv Ark Tilskrift og Fortale.

Forfatteren, som efter sin Forsikkring i Fortalen, har bestemt al sin Flid til den Romerske Mynt-Historie, havde giernekundet nævne sig, da ey allene Begyndere, men endog mange i Videnskaben kyndige Mænd, kunne lære meget af ham. Han igiennemgaaer i en alphabetisk Orden alle de enkelte Bogstaver og forkortede Ord, som findes paa alle de Mynter, der ere slagne under det Romerske Monarkie, enten de ere Græske eller Romerske, anfører undertiden de falske derover giorte Forklaringer, og udvikler undertiden med faa Ord en ubekiendt Paaskrifts Meening. Hvor artig er ikke denne Anmerkning over de paa en Mynt forefundne Ord: Imp. Caes. C. Mess. Traio. Decio. Aug. "Hæc Perigraphe „non in nominativo, qvemadmodum in aliis „numis innumeris, sed in dativo expressa, haut „obscuro indicio, numum hunc non ab ipso „Trajano, sed ab aliis, senatu forsan Romano, „in Trajani honorem fuisse cusum." Hvor tydelig er ikke denne Forklaring over den ellers meget utydelige Formel: VOT. X. MVLT. XX. "Votis „Decennalibus, multiplicatis Vicennalibus. Vota „Decennalia soluta ac Vicennalia suscepta fuisse „numus arguit." Endog til den latinske Ortographie forekomme her nogle Anmerkninger, som ey ere ubetydelige, som om Felicitas (pag. 48.) som paa en Græsk Medaille skrives Φοελιкιт og altsaa maaskee rettere bør skrives Foelicitas. Om u efter v i Anledning af Ordet Volcano pag. 122 &c. Kort sagt, for alle Elskere af Numismatiken som ikke eye Vaillant eller Prideaux Marmora Oxoniensia, hvori og findes Sertorii Ursati Afhandling om de Romerske Sigler, er denne Haandbog overmaade nyttig, om ikke gandske umdværlig.

M.

La morale Evangelique ou Discours sur le Sermon de Jesus Christ sur la montagne à Neufchatel de l'imprimierie de la Societé Typographique 1775. 4 Tom. Stor 8.

Blant de faa nyere franske theologiske Skrifter fortiener dette af Hr. Bertrand at roses for sin Tydelighed, Simpelhed, Ordentlighed og Rigtighed. Næsten den hele christelige Sædelære foredrages i korte og meget fattelige Betragtninger i Form af Prædikener. Fors. Forklaringer over deri forekommende Vanskeligheder ere rigtige og ukunstlede. Man maae ikke her søge nogen blomstrende Stiil eller oratoriske Vendinger, ikke noget særdeles nyt eller glimrende; derimod det nyttige, underviisende, opbyggelige og forstaaelige hersker overalt og giør det tienligt for alle Slags Læsere.

Trykfeyl.

S. 246. L. 7.: Dig l. du. S. 247. L. 5.: Skuespiller l. Skierslipper. Samme S. L. 22.: i stedet for de l. i stedet for det. S. 251. L. 13.: Talemaader, uden al Forstand i l. Talemaader uden al Forstand, i.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.
No. 35. ——— 1777.

Afbrudte Tanker om Verdens Ende, samlede i Anledning af Frelserens Ord, Luc. 21, 33, udi en Præken, som var bestemt til Høymesse paa 2 Søndag i Advent 1775 at skulde have været, men, formedelst da indløbne Hindringer, ikke blev holdt for de Kongelige Herskaber paa Christiansborg Slot i Kiøbenhavn, siden i Trykken udgivne af Alexander Scheby, Præst til Hospitalet og det residerende Capellanie ved Olai Kirke i Helsingøer.

Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται.

Kiøbenhavn, 1777. trykt hos Morten Hallager, boende paa Rosengaarden No. 115, paa Forfatterens egen Bekostning. 8. S. 24.

Atter et Stykke af en Præken i en gandske nye Form! Hvem siger andet, end at vore Præster uden for Hovedstaden nu blive flittige. En tager Flugten op til Melkeveyen, en anden flagrer neden ved Jorden, ligesom Svalen i Regnveyr, og nok en anden leverer afbrudte Tanker, alt for at vise deres Duelighed, deres Værdighed til noget Større, eller deres Vittighed, deres Kunst og Prøver paa den ægte Smag. At skrive en analytisk Præken over de fem Ord: Himmel og Jord skal forgaae, det fortiener at kaldes et Kunststykke. Men hvorfor misundte Hans Velærv. os den hele Samling af disse Tanker? De vare dog vel ikke saa ilde samlede, eller, maaskee det var blot Skelettet af den tilkommende Præken. Ogsaa dette vilde han ikke unddrage Verdens Beundring, men være stor endog i det lidet. Delingerne i disse afbrudte Tanker ere fortreffelige: "Verden skal forgaae. Allene! denne „denne Sandhed skal I) forklares II) bevises III) „forsvares." Rigtig nok var dette Ordenen, hvori denne Materie burde afhandles, men disse Delinger haabe vi dog, at han ikke vilde have brugt for det Kongelige Herskab. Dog, det er vel, at vi ikke fik, 1) hvorledes 2) hvorved 3) hvorfor 4) hvordan den skal forgaae. Hvad er Verden? ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ siger Christus i de Ord, som Hr. S. har sadt til Motto paa sin korte Titel, men hvad Christus her uden Tvivl har forstaaet ved Himmel og Jord, det har han forbigaaet. Al den Forlegenhed Hs. Velærv. har sadt sig i, hvor hans Mennesker skal hen, naar det hele Universum forgaaer, kunde han let have hiulpet sig udaf ved den lille Erindring: vist nok forstaaes ved denne Himmel og Jord ikke alt det, Gud har bestemt til Opholdsted for sine Skabninger, men kun denne Jordklode med sit Planet-System, da Menneskene efter Opstandelsen enten skal være blant Englene i hin Aandernes Himmel (en anden Verden

Cc maaskee

maaskee andre Kloder) eller de skal igien boe paa denne samme Jord, efterat den fremkommer som en fornyet Himmel og Jord i en for de Salige bequem Tilstand. Skal Verden aldeles forgaae? "Ney, siger Forf., "thi Christus svarer allene: de skal forgaae (παρελεύσονται)" Hvilken uudgrundelig Viisdom ligger skiult i dette philologisk-kritiske Beviis! Hvilken Møye maae det har kostet hans Skarpsindighed! Skionne Aander, som skrive afbrudte Tanker, pleye ellers sielden at være saa store Philologer. De øvrige Grunde, som han egentlig "fordrister sig til at antage" (S. 20) for at undgaae Spotterens Indvendinger, holde ikke meget Stik, ligesom og hans Beviis for Verdens Undergang af de Lastefulde S. 15 og af Samvittigheden S. 17. Naar denne Undergangs-Muelighed er godtgiort af Fornuften, gielde ikke andre Beviis end Skriftens udtrykkelige Udsagn, da det blot beroer paa Guds absolute frie Villie, som Gud allene ved Aabenbaringen har bekiendtgiort. Den Indvending S. 20: om Verdens Undergang ikke strider mod Guds Viisdom og Ære? dreyer han sig ved saa mange Bugter og Vendinger fra, da dog intet var lettere at besvare, naar man kun ikke mod al Rimelighed antager det om den hele Verden. Mere Philosophie tilligemed grundig Forklaring over Beviisstederne skulle have giort denne Afhandling vigtigere. Hr. Forf. fører ellers en usædvanlig net og zirlig Stiil, hverken for blomstrende eller opskruet, kun at disse Streger ere for ofte og ufornøden anbragte.

J.

Udenlandsk Literatur.

Berlin. Vade Mecum für lustige Leute enthaltend eine Sammlung angenehmer Scherze, witziger Einfälle und spashafter kurzer Historien aus den besten Schriftstellern zusammengetragen. Siebenter Theil. Sr. Wohlehrwürden dem Herrn Joseph Gedeon Krallpfote (Forfatter til et i denne Messe udkommet Skrift über Schwärmerey, Toleranz und Predigtwesen o. s. v.) Pfarrern im Magdeburgischen, demüthigst zugeeignet. Berlin 1777. bey August Mylius, Buchhändler in der Brüderstrasse. 142 S. 8. med et uforligneligt Billede, forestillende Finkeljochum.

Denne Bog er et ypperligt Middel for Miltsyge, og hvem som ved dens Læsning ikke kommer i Latter, maae vist ikke være et Menneske, hvis den gamle Definition er rigtig; Homo est animal risibile. Vi ville udtegne et par Stykker deraf til vore Læseres Fornøyelse:

De tre Svar.

"Den forrige Konge af * * * holdt meget af "høye Soldater, men kunde ikke lide Franskmænd. "Engang havde dog en Oberst hværvet en Fransk"mand, som var overordentlig stor og vel voxen. "Henimod Mønstringen lærte han Karlen at svare "tre korte tyske Svar paa Kongens tre sædvanlige "Spørsmaal. Hvor gammel er du? Hvor længe "har du tient? Hvorledes faaer du din Løn? — "Af en ulykkelig Hændelse spurgde Kongen denne "Gang uden for den sædvanlige Orden, saa at Sva"rene fulgte saaledes: Hvor længe har du tient? — "I tyve Aar. — Hvor gammel er du? — Et "Aar? — Karl, plager Fanden dig? — Rig"tig."

Acciseskriveren.

"En Tiener hos en Geheime Krigs- og Finanz"raad bad sin Herre at forskaffe ham Accisekriver"Tienesten som var ledig. — Det er kun en slet "Tieneste, sagde Herren, du har bedre, naar du "bliver hos mig. — Om Forladelse! svarede Tie"neren; naar jeg som Accisekriver kun lukker Øyne"ne engang om Dagen, saa fortiener jeg meer end "om jeg i Deres Tieneste holder dem aabne hele U"gen igiennem."

Mødingen.

"Voltaire kalder Shakespear i et Brev, hvori "han meget laster den franske Oversættelse af hans "Verker, iblandt andet en stor Møding. — Det "maae han vel være, svarede en engelsk Lady, "siden han har giødet Voltaires Ager saa fed.

Hertugen af Rochefoucault.

"Denne Herre reyste engang i den strengeste "Vinter fra Paris til Versailles. Han saae at hans

"Tie-

„Tienere vare næsten stive af Kuld og lod dem sidde „i Vognen hos sig. Da man giorde ham en Compliment derfor i Versailles, sagde han: Jeg havde gierne taget Kudsken og Hestene ind med.

En eftertrykkelig Lignelse.

„I forrige Aarhundrede lignede en Katholsk „Præst fire Lærere af den Latinske Kirke ved de fire „Konger i Kortspil. Den hellige Gregorius, „sagde han, heder med rette Carreau eller „Ruder-Konge, for sin raae og upolerede „Stiil; den hellige Ambrosius kalder jeg Treff eller Klør Konge, for hans Veltalenheds „Blomster; den hellige Hieronymus holder „jeg for Pik-Konge, for hans skarpe og bidende Skrivemaade; og den hellige Augustinus anseer jeg som Hierter-Konge, for „hans store Gavmildhed mod de Fattige."

Den lykkelige Begynder.

„Powel, en fortreffelig engelsk Skuespiller, „havde staaet i Lære hos en Apotheker, men imidlertid övet sig i at recitere Skuespil. Da Garik mistede en af sine ringeste Aktører, gav denne sig an. „Paa det Spørgsmaal: om han havde lært nogen „Rulle? tilbød han sig at opsige Hamlets Monologe. Garik smilte, lod ham begynde, og stillede „sig efter sin Sædvane ved Kaminen med Haanden „paa Ryggen. Powel begyndte, Garik blev saa opmerksom at han ikke merkede, der var gaaet Ild i „hans Manskietter og brændte allerede op paa Armen. Ei! skreeg han endelig, i det han rystede „Funkerne af Ermet: Du seer Dreng, at du „har sat mig i lys Lue. Du skal være hiertelig velkommen.

Den bodfærdige Magister.

„En vis Magister S., bretter Menke i hans „Charlatanerie der Gelehrten, lod sig afmale knælende for et Crucifix; Af hans Mund gik de Ord: „Herre! forbarme dig over mig! En anden „Seddel svarede: Høyædle og Høylærde, meget høytærede Hr. Magister! Staae De kun „op; Jeg forbarmer mig over Dem."

Frankfurt og Leipzig. Das neue Vademecum für lustige Leute, enthaltend eine Sammlung angenehmer Scherze, witziger Einfälle und spaßhafter kurzer Historien, aus den besten Schriftstellern zusammengetragen. Frankfurt und Leipzig 1777. 176 S. 8. og et Ark Indhold. — Zweyter Theil 176 S. et Ark Indhold. — Dritter Theil 176 S. et Ark Indhold.

Noget af denne Samling lader sig ogsaa læse, hvor dog ikke saa vel som den forrige, da her ofte mangler den satiriske Lune i Fortællingerne, som skulde giore dem behagelige, og man stoder an paa adskillige alt for naturlige Sager, samt mørke Taler og Fabler, der ere temmelig alvorlige. Vi ville forelegge vore Læsere et Stykke af hver Deel.

„En Holsteensk Adelsmand havde i lang Tid „tient Kongen af Spanien, men kunde ikke faae sin „Betaling, og Kongen vilde gierne være af med „ham. Han skikkede derfor 2 Munke til ham for „at undersøge hans Religion, i den Tanke at han „vilde erklære sig for Luthersk, da man strax kunde „vandre til Baalet med ham. Da de kom til ham, „og spurgde hvad han troede, svarede han: At Kongen af Spanien gierne kan betale mig, hvis han „vil. Intet mere? spurgte Munkene. Ney, ikke „i Spanien, sagde han. Altsaa vil I vist heller „aldrig blive salig i Spanien, svarede de."

„En Doktor i Dublin gik en Aften paa Gaden, „da en velkladt Mand gandske pustende og svedende „kom løbende til ham og bad ham, strax at komme „med til hans Kone, som næsten laae paa sit Yderste: „han havde allerede været hos Doktoren i hans Huus, „men ikke fundet ham hiemme. Lægen spurgde, „hvad den gode Kone feilede, og Manden fortalte at „hun var overfaldet af et meget stærkt Flod. Doktoren gik altsaa med. Da han var kommet ind, „skiød Manden Skaaden for Døren, trak 2 Pistoler „og en tom Pung frem og sagde: Denne tomme „Ting er min Kone, som nu ved en uformodentlig „Udgift er blevet gandske udmattet: Hvis Hr. Doktor ikke paa Øyeblikket curerer hende, maae De „finde sig i, at tage disse 2 Blye-Piller ind imod „Forstoppelse. Doktoren lagde strax 11½ Guinee i „Læder-Patientinden og blev derpaa med stor Hofflighed ledsaget ud paa Gaden af Manden, som forsvandt paa et Hiørne. Doktoren saae sig om og „mumlede: F*** tage slig aurea praxis."

„En

"En Franskmand løb af Uagtsomhed paa St. "Marcus Plads i Venedig en Adelsmand paa Ar- "men. Denne greb strax fat paa ham og spurgte "ham meget alvorlig, hvilket der var det plumpeste "og ubehielpeligste Dyr paa Jorden:- Franskmanden "vidste ey hvad han skulde sige, men da Spørsmaa- "let med lige saa stor Alvorlighed blev igientaget, "svarede han endelig: En Elephant. Got, svarede "hiin med en foragtelig Mine, saa lær da, Hr. Ele- "phant, herefter ikke at løbe nogen Venetiansk Adels- "mand paa Livet."

Af disse Skrifter vil man kunde faae Aftenposter, Historier og Fortællinger fra No. 2. til 20 i 20 Aar. (—)

Bekiendtgiørelse.

Da vi altid med Fornøyelse bidrage til nyttige udkommende Skrifters Befordring, ville vi, efter Begiering, meddele et Udtog af Planen til et Verk under Titel:

Deutsche Encyclopedie
eller
Allgemeines Real-Wörterbuch aller Künste und Wissenschaften.

Dette forfattes af de Herrer Professorer Høpfner, Nebel, Dietz, Bøhm, Klevesahl og Køster ved Universitetet i Giesen. Det skal indeholde en Real-Ordbog over Philologien, Grammatiken, alle de Historiske og Geographiske Videnskaber, Heraldiken, Archæologien, Diplomatiken, Numismatiken iberegnede; Naturhistorien, Physiken, Medicinen med alle dens Deele; Chymien, Chirurgien, de Mathematiske, Krigs-Videnskaberne, Oekonomien i dens hele Omfang, Bergverks-Cameral-Politie- og Handels-Videnskaberne; Philosophien med alle dens theoretiske og praktiske Deele; de skiønne Videnskaber og Kunster, de mechaniske Kunster, Ride- Danse- og Fegte-Kunsten; Professioner, Haandverker, Lovkyndighed og Theologien i alle dens Deele.

Dette Lexicon skal i Henseende til sin Omfang holde Middelveyen imellem de største og mindre Verker af dette Slags. Forfatterne ville betiene sig af, men ikke udskrive eller oversætte deres Forgængere. I de historiske og geographiske Artikler forbigaaes alle egne Navne, men blot fælleds Navne forklares.

Al afgiørende Tone, System- og Sekt-Aand ville de aldeles vogte sig for. Reenhed, Bestemthed og Tydelighed skal overalt findes i Udtrykkene.

Verket kommer til at bestaae af XII Bind, hvert 10 Alphabeter eller 230 trykte Ark i Folio. Det første Bind udkommer til næste Messe. Prænumeration modtages til dette Aars Slutning. Forud betales 1 Rdlr., til Efterskud 31 ß., og 1 Rdlr. for næste Deel. De til Verket fornødne Kaabere udgives ved Verkets Slutning i et Bind for sig selv. Prisen derpaa skal blive saa billig som muelig. Herpaa subscriberes i alle Boghandlinger i Tydskland. Forleggeren er Varentrapp og Venner i Frankfurt am Mayn. Subscriptionen maae tilsendes Postfri med 4 Kr. Indskrivnings-Penge.

* * *

Da vi have Forsikring, at dette ikke er nogen almindelig Boghandler-Entreprise, have vi intet at legge til uden dette: Saa megen Nytte veludarbeydede Real-Ordbøger frembringe, troe vi dog, at en Samling af systematiske Beskrivelser over Videnskaberne uden dogmatisk Tørhed skulde frembringe langt mere Nytte og forskaffe grundigere Indsigt end disse Lexica, da et Register over alle Videnskaberne tilligemed et Special-Register over hver Deel vilde opfylde den Beqvemhed, man nu søger ved at opslaae i disse.

Trykfeyl.

S. 259 L. 44 Steder l. Sider. S. 262 L. 1. Standhaftighed l. Troeværdighed. S. 267 L. 12 Indhold l. Indfald.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 36. —————— 1777.

Geschichte der Könige von Dänemark aus dem oldenburgischen Stamme, durch Johann Heinrich Schlegel, mit ihren Bildnissen, nach den Originalen gestochen von Johann Martin Preisler. Erster Theil. Zweyte Auflage. Kopenhagen 1771. Gedruckt in der Hof-Buchdruckerey bey Nikolaus Müller. 286 Sider i stor Folio, foruden 2 Ark Tilskrift og Fortale, samt 6 Portraiter. — Zweyter Theil, welcher die Geschichte Christian des Vierten von 1588 bis 1629. enthält. Kopenhagen 2c. 1777. 160 Sider foruden 3 Ark Tilskrift og Fortale, samt 2 Portraiter.

En Historie som denne, over de Danske Oldenborgske Konger, forfattet af en Kongelig Dansk Historiograph, giennemlæst for Trykken af en Bernstorff og Schack Rathlau, grundet paa vigtige og næsten overalt hidindtil ubrugte Dokumenter, maae nødvendig blive optaget af et skiønnende Publikum med det meest udmerkende Biefald, den meget ubeqvemme Format, den vidtløftige Tryk og den høye Priis uagtet. Men om dette Publikum saa vel vil optage, at Verkets andet Bind kun indeholder Halvdelen af een Konges Historie, imod Fors. Løfte at bringe den hele Historie i to Bind, ville vi ikke være Borgen for. — Vi ville anmerke nogle faa Steder, hvor vi have fundet enten Utydelighed eller smaae Urigtigheder, thi store bør man ey vente i dette Skrift. — I den første Deel Side 21.: "Eben „damals erreichte der Schwedische Carl seinen „Wunsch, und ward durch Mehrheit der Stim„men, nicht ohne Misfallen des Erzbischofs, und „seiner angesehnen Vaterbrüder aus der Familie „Oxenstiern, zum König von Schweden ausge„rufen." Hvis Farbrødre vare disse, enten Carls eller Erkebiskoppens? og burde man ikke først være underrettet om, at Erkebiskoppen i Upsal da var Jens Bengtsen Oxenstierna? — Side 26.: "Margaretha ist von ihrem Vater als Königin „von Schottland vermählt worden." Vi havde heller sagt: an den König von Schottland. — Side 87, 96, 105 og et Par andre Steder kaldes Biskop Jens Andersen af Odense Baldenak. Alle andre danske Skribenter kalde ham Beldenak, og de have endog Etymologien paa sin Side. — Side 99.: Efter Fortællingen om Iver Lunges og Jørgen Tegnagels Duel, kommer en moralsk Reflexion, som efter vor Meening ikke havde noget

D d her

her at giøre, og mere vanhælder end zirer. — Side 151. forsikkrer Hr. S., at man har adskillige af Erkebiskop Oluf Engelbrechtsens Mynter med Kong Olufs Billede: Vi kiende ey flere deraf end een, men et Par andre, hvor der over Trondhiems Erkebiskopdoms Vaaben læses: S. Olaws Rex Norvegiæ; dog har han ey forglemt paa den anden Side at anbringe sit Navn og Vaaben. — Side 203.: Gottschalck Erich. Foran har Hr. Forf. (S. 96.) rigtigere kaldet ham Magister Gottschalck Erichsen. Dog kalder ogsaa Krag ham bestandig med det første Navn. — Anden Deels Side 5.: Nedenæs; skulde dette ikke være Nordfiord Lehn, hvilket man af danske Magazin veed at Tyge Brahe haver havt? Side 22.: "Christoph Walkendorf begünstigte die Wissenschaften, ohne selbst gelehrt zu seyn." Dette kan vi med Vished forsikkre ey at være sandt, og beraabe os i den Henseende paa en Mands Vidnesbyrd, som ikke kan være partisk; og det er Nikolaus Hemmingius, som i en Dedikation til Herlof Skave, der findes i hans Opuscula theologica, berømmer Walkendorf meget for sin Lærdom. — Side 27. forekommer tre gange Peder Basse, i Stedet for Hans, hvilket sidste Hr. S. rigtig har Side 8. Desuden — hvoraf har Hr. Forf. den visse Forsikkring at han var en Basse, da han hverken har brugt dette Tilnavn, eller kan henføres til Bassernes Stamlinie, eller har deres Vaaben uforandret? Andre kalde ham Litle, men neppe har nogen af begge disse Familier paa den Tid været norsk. — Side 48. sq. forekommer en vidtløftig Digression om den Skade, som Landedeling imellem Fyrste-Børn har foraarsaget; hvilket altsammen enten kunde have været borte, eller sagt med faa Ord. — Side 50. siger Hr. Forf. at Kirsten Mads Datter, Kong Christian 4. Maitresse, ikke nævnes efter 1611. Vi have dog fundet, baade i Amores Christiani IV. Mſ. og andensteds, at hun døde 1613. meget hastig, da hun sad og flettede sit Haar i en Perlesnor, efterat hun 6 Uger tilforn havde født en Søn. Om Fr. Karen Anders Datter siges, at hun 1640. giftede sig. Vi ønskede, at Hr. Forf. med et Par Ord havde tilkiendegivet, om hun fik Niels Nilausen, som Kong Christian 4. i sine Breve til Friderik Urne kalder Junker Snarensvend, eller om hendes Mand var, som andre mene, Reinhold Hansen, Borgemester i Kiøbenhavn. Det sidste tvivle vi dog meget om, efterdi man finder, at Grev Ulfeld og hans Gemahlinde toge ind til denne Mand, og man kiender den Jalousie, som herskede imellem Grevinde Munkes Børn og Gyldenløverne. — Side 67. forekommer en Fortælling om Capitain Jens Munk, som er gandske stridigt mod det, man ellers har om ham. Vi havde ønsket, at Hr. Forf. her havde angivet sine Kilder. — Side 74.: Sæter er ikke, som Hr. Forf. forklarer det, "eine unbewohnte bergichte Gegend," men en Egn høyt oppe til Fiælds i Norge, hvor Qvæget om Sommeren drives hen for at græsse, og hvor de medfølgende Piger lave Smør og Ost til næstkommende Vinter-Føde. — Side 96. forekommer en Willemsen, uden enten Fornavn eller Familienavn, som dog af Arkiv-Dokumenter læt havde været at erfare. Vi troe indtil videre at det har været Henrik Willumsen Rosenwinge til Løstager. — Dog, alt dette er ikke andet end Pletter paa et smukt Ansigt, og kan ikke komme i Betragtning mod de artige Bemerkninger Forf. det hele Skrift igiennem har fundet Leylighed at indstrøe, hvoraf vi ikkun ville anmerke den om det oldenborgske Guldhorn, 1 D. S. 45.; om Kong Christian 1. Hænde, S. 48.; om Junker Slentz, Side 65.; om Forf. til Friderik den Andens Krønike, 2 D. S. 61. ꝛc. — Kong Christian den Andens Historie holde vi for at være udarbeydet med meest Flid. At Hr. Forf. overalt betiener sig af korte Afdelinger, er meget beqvemt for Læseren, og hielper Hukommelsen meget. Stilen er historisk simpel, kan savne vi saa reen og næt en tydsk Stiil, som man kunde vente af en Saxer, hvortil Hr. Forf. lange Ophold i Dannemark uden Tvivl er Aarsagen. — Kong Christian 1. og 4des Portraiter ere af Hr. O. H. Lode, og give i vore Øyne ikke Preislers det mindste efter. Tilskriften for den anden Deel er ziret med Hs. Kongel. Høyhed Arveprinds Frideriks veltrufne Billede. Vi haabe at Fortsættelsen af dette Verk ikke vil udeblive alt for længe. Vi vente og en dansk Oversættelse, hvortil Hr. Justitzraaden nyelig er benaadet med Kongel. Privilegium. Det skulde være en evig Skam for Danmark, om dets Indbyggere ikke lige saavel kunde læse sine Kongers Historie paa sit eget Sprog som paa et fremmed.

M.

Die

Die Würkung des Christenthums auf dem Zustand der Völker in Europa, durch Tyge Rothe. Aus dem Dänischen übersetzt. Zweyter Theil. Kopenhagen 1777. 8. 552 Sider.

Det Biefald, hvormed dette Skrift er optaget i Tydskland, giør dets Forfatter og Fædernesland megen Ære. Ikkun saadanne Original-Skrifter, leverede i saa fortreffelig Oversættelse, som giør den behageligere og forstaaeligere end Originalen selv, kan erhverve de foragtede Danske den Anseelse, som deres Fortienester burde opvække, naar ikke en vis Magelighed og ofte Beskedenhed holdt dem fra at vise sig saa meget og saa fordeelagtig som de kunde. Dette Biefald er saa meget mere agtværdigt, da Forf. og Overs. ere for philosophiske Mænd til at tilsmigre eller tilkiøbe sig de saa cabalerske og partiske tydske Journalisters Basune.

J.

Udenlandsk Literatur.

Berlin. Balladen und Lieder altenglischer und altschottischer Dichtart. Herausgegeben von August Friederich Ursinus. Berlin 1777. Bey Christian Friederich Himburg. 353 Sider i Octav, foruden 86 Sider forudgaaende Afhandlinger.

Balladen, dette simple og upyntede, men just ved sin Upyntelighed behagelige Digt, paastaae de engelske Forfattere, at være en original engelsk Opfindelse. Vi give det Magt, naar man vil forstaae det allene om saadanne Ballader, som de i denne smukke Samling indeholdte; men dersom man vil, som man vist nok bør, gaae tilbage til Balladens første Oprindelse, og tage Engellands Historie selv til Hielp, skal man finde, at de med Anglerne og de Danske ere komne til Engelland. Endeel af vore ældste Skaldres Digte, saasom Hoffvudlausnar Eigills Skallagrimssonar, Kong Ragnar Lothbrogs Biarkamaal &c. ere virkelige Ballader, og af de nyere Tider have vi endnu en temmelig Mængde tilovers i M. Anders Weiles, Peder Syvs og endeel haandskrevne Samlinger af Kiempeviser, Endeel af dem skulde i en god Digters Hænder ved en Oversættelse giøre den samme Lykke udenlands, som de engelske. Det Udmerkende i de engelske er den Dybsindighed, den melankolske Skiønhed, som udmerker den tænkende Britte; i vore vilde man kun kiende den tappre, den redelige Danske, men dog maaskee finde behageligere Materier end i hine. — For at komme til ovenmeldte Samlinger igien, indeholder den 15 Ballader, hvoraf den sidste, Eremiten i Warkworth, er baade den største og smukkeste i Henseende til Opfindelsen, skiønt endeel af de foregaaende, i Henseende til Skiønheden af det poetiske Udtryk giøre den Seyeren stridig. — Af Sange findes her 11, af hvilke nogle ere uforlignelige Mesterstykker; dog, man veed, at de Engelske ere meget heldige i denne Art af Digtekunsten. — Vi kunde ikke andet end ønske, at en af vore Digtere vilde engang give os noget af dette Slags, og ikke tillade, at Dannemark skal miste en Roes som tilkommer det for en Digteart, som derfra har sin egentlige Oprindelse. — For at tiene dem, ville vi af den anden Afhandling (S. LXII.) udtegne følgende Regler for Ballade-Digteren: „ Hertil fordres en „ fiin Følelse af det Anstændige, og en skarp Dom- „ mekraft, for at udføre Simplicitetens Plan paa „ saadan en Maade, at man beholder alle dens „ Skiønheder, uden at forfalde til det Afsmagelige „ eller Gemeene og Pøbelagtige. Derefter skulde „ vi overalt mere stræbe ved alt Smykkeries og Glim- „ mers Bortkastelse, end ved at antage et tvunget „ bondagtigt Væsen, og bruge forældede Ord og Ud- „ tryk. Fornemmelig skulde vi giøre os Umage for „ at Simpliciteten maatte herske saavel i Tankerne „ som Sproget, et meget væsentligt Stykke af Lige- „ formheden, som ofte ikke er iagttaget endog af de be- „ ste Forfattere. Naar Digtet er fortællende, maae „ man fornemmelig lade de Omstændigheder af Hi- „ storien, hvori den paa den meest treffende Maade „ kommer tilsyne, besynderligen fremskinne, og ikke „ afbryde dens Indtryk ved Lignelser eller Metapho- „ rer, eller en anden Art af kunstige Sprogskiønhe- „ der, som komme Digteren i Veyen. De have her „ intet at giøre; de harmonere ikke med den Streng „ af Sielen, som skal berøres." — Afhandlingen

om

om de engelske Minstrels (det samme i Engelland, som Skalder i Danmark, og Barder, og siden Mestersyngere i Tydskland) er interessant, og vidner om en god Læsning, og en endnu bedre Anvendelse af den. — Blant Balladerne er den berømte Mohr-Ballade Alkanzor og Zaide (hvis Historie den fortreffelige Meil har forestilt paa Titelbladet i en meget affektfuld Vignette) og Armyn's Klage til Rirmor af Ossian. Vi forundre os, at Udgiveren ikke ogsaa har givet os den smukke Fortælling om Connan, Ronnan og Rivina, som findes i Fragmente der hochschottl. Dichtkunst Fr. 9. og i Ossians Værker ved Macpherson og Denis, hvilken kunde give et smukt Stof til en rørende Ballade. — Blant Sangene staaer allerførst den berømte gamle Sang the passionate Shepherd, som endog Shakespear har indført i The merry Wiwes of Windsor. Vi kunde ey andet end meddele Hr. Millers meget veltrofne Oversættelse:

Komm sey mein Liebchen, schenke mir
Dein Händchen; dann genießen wir
Die Freuden alle ungekränkt,
Die Berg und Thal und Hain uns schenkt.

Dann sitzen wir am Wasserfall,
Und hören süssen Vögelschall,
Und sehn vom Hügel her in Ruh
Den Hirten und den Heerden zu.

Auf Rosenbetten liegen wir,
Und Blumenkränze wind ich dir,
Und pflanze, für die Sonne-Stich,
Ein schattichtes Gebüsch um dich.

Die feinste Wolle, glatt und schön
Raub ich die weisen Lämmerchen,
Und mache dir ein weiches Kleid
Zur Wärmung auf die Winterzeit.

Mit Bändern schmückt ich deinen Stab,
Und lös' am Felsen Muscheln ab,
Und zier in unserm kleinen Haus,
Die Wände mit den schönsten aus.

An beiden Seiten vor der Thür
Wink eine Rebenranke dir,
Und noch viel anders — Rühre es dich
O dann, mein Liebchen, wähle mich!

Dann kommen alle Morgen früh
Die Schäfer; singend wecken sie
Aus angenehmen Träumen dich.
O komm, mein Liebchen, wähle mich!

Af de øvrige holde vi Ligegyldigheden og Elskovs Magt for de smukkeste, skiønt de alle udmerke sig blant den uhyre Mængde Sange, som have oversvømmet næsten alle Lande i Europa. Den sidste er Ossians mageløse Colma, den smukkeste blant denne store Digters Sange af Selma, og maaskee den lidenskabsfuldeste af alle hidtil skrevne Sange. Enhver Afhandling, Ballade og Sang er ledsaget med Anmerkninger, som enten forklare Stykkets Litterær-Historie, eller et og andet, for det meste forældet, Udtryk. — Et Par Ord maae vi endnu sige om det smukke Titelkobber, som er tegnet af en Chodowiecki og stukket af en Berger, to i vore Tider saa bekiendte Navne: henrykt af Sangens Magt hælder en paa Harpe spillende Minstrel sit Hoved paa sin Harpe, seende efter et Papir, som et lidet Pigebarn ved hans Side holder for ham. Agtpaagiven staaer foran ham en ung Minstrel i sin høytidelige Dragt, og omkring ham Krigsmænd og andre Folk, af hvis Ansigter fremskinner en meget agtsom Nysgierrighed. Kort sagt: I dette Skrift er alting smukt, Indhold, Kobber, Tryk og Papir, det eene det andet værdigt.

M.

Nye

Kritisk Tilskuer

over

Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 37 og 38. ——— 1777.

Aandelige Taler samt en Skrift- og Fornuftmæssig Forklaring over de Dødes Opstandelse, af Mag. Christian Bastholm, Doctor Theologiæ og Garnisonspræst i Citadellet Friderichshavn. Kiøbenhavn 1777. Trykt paa Gyldendahls Forlag. Stor 8. 586 Sider. Sælges hos Hr. Gyldendahl for 1 Rdlr.

Med det Biefald, hvormed et oplyst Publikum altid belønner sande og store Fortienester, vil det vist modtage disse fortreffelige Prækener af en Philosoph og Taler som Hr. Dr. Bastholm. Denne Samling bestaaer af 12 Dogmatiske og 12 Moralske over de evangeliske Høymesse-Texter paa nogle af de sædvanlige Søn- og Festdage. I de Dogmatiske have vi funden alt det vi kunde ønske. Hr. Dr. er skarpsindig, dybtskuende, lys, overbevisende. Hans Fordrag er klart, ædelt, overalt sig selv ligt, og rigt paa saa mange ægte Skiønheder, som dogmatiske Taler kan modtage. Hans Stiil er reen, flydende, zirlig. I sær ville vi anvise unge Talere den Orden og Eenhed Hr. Forf. overalt har iagttaget, da intet hans Materie uvedkommende blandes deri, og den store Fiid, som overalt fremskinner af disse Taler. Vi have her en Mosheim — men tillige meer Philosoph, meer Taler end Mosheim, da denne ofte er svag, ofte for vidt strækkende — som fortiener at læses, at overveyes, at føles, hvis Mønster vil danne dem til ædle, oplysende, overbevisende Talere, ligesom Saurin og Cramer til rørende, og Flechier og Bossuet til høye Talere, — dersom Materien og deres Kald opfordrer dem dertil.

I den første af de dogmatiske Taler betragter Hr. Dr. Guds Æres Herliggiørelse i sine Gierninger. Fuld af Veltalenheds Ild skildrer han de guddommelige Gierninger sterk og levende. Vi have læst denne Tale meer end en gang, og hvergang opdaget nye Skiønheder. Naar Taleren ønsker sig Evne nok til at forklare Naturens Under: "Maatte jeg kuns ikke være en uværdig Tolk af saa store „Under, der bedre føles i ærefrygtfuld Taushed, „end afskildres endog af engliske Tunger." — tiltaler Sangeren: "David! store David, du gud„dommelige Sanger! din Aand maatte hvile paa „mig, den Aand, som besiælede dig, naar du i hel„lig Eensomhed, løsreven fra Hoffets Tummel, ned„lagde din Krone for Verdenernes og Himlenes „Konge, og knælende i dyb Henrykkelse besang den „Uendeliges Storhed i sine Gierninger." — Naar han siger om Naturen: "Dog, jeg vil lade Natu„ren selv tale; min Tale skal ikkun være en Gien„lyd af dens Stemme" — og til sine Tilhørere: "Jeg vil ikkun føre eder til Bredden af disse hellige

 „Dyb-

„ Dybheder; det tilhører Evighederne at udgrunde „ dem, og Evighederne selv ere for korte!“ — Naar han Side 7. betragter Verdens Bygning, og Side 13. siger: “ Intet i Naturen er unyttigt, intet for= „ gieves; Myren, Myggen, Miden, Sand= „ kornet er ligesaavel vigtig i Naturen som det ædel= „ ste Dyr, og Mennesket dets Herre.“ — Side 16, om det Gode som fremkommer af de tilsyneladende Uordener: “ Bonden klager over det Ukrud, „ som Fuglene og Dyrene glæde sig over; Normanden er misfornøyet med sine vilde Dyr, hvis Pelze han dog gierne bærer, og Afrikaneren murrer „ over de giftige Slanger, der indsue Døden af „ Luften.“ — Om Søvnens Velgierninger: “Her „ slumrer Armoden, Hungeren, Nedrigheden, og „ drømmer om Rigdom, Mættelse og Høyhed; Sie= „ len, overladt til sig selv, danner sin egen Lykke.“ — Og den hældige Parenthes Side 20.: “ Dyre= „ nes Svagheder ere saa (jeg taler ikke om dem, hvis „ Natur fordærves i Menneskenes Hænder.)“ Hvo føler ikke med os det Ædle, det Skiønne i disse afbrudte Træk, som erholde nye Skiønhed ved Stedet, de indtage i deres Sammenhæng. Vist nok fordrer denne og andre af Hr. Dr. Betragtninger Læsere, som ere vante til at tænke og at læse; men ere de det end ikke, vil vist hans grundige Tanker og behagelige Stiil overtale dem dertil; og hvorfor skal ikke den finere, den tænkende Deel af Nationen, som i alle andre Videnskaber har vænt sig til, kun at læse det Skiønneste, ikke ogsaa have sine aandelige Talere, hvis Verker de kunde læse med Fornøyelse.

Den anden om Jesu Viisdom ved den Døves Helbredelse viser i sær meget vel, hvorfor Christus brugte visse Handlinger ved dennes Helbredelse fremfor ved andres, og hvorfor han forbød Folket, at bekiendtgiøre Underet. Overalt er indstrøet velpassende moralske Erindringer, saasom Side 42. om Forsynet. Her forekommer en zirlig Gradation: “Herren vil kun, og Sandkornet, og Myren, og Dyret, og Mennesket, og Verdener, og „ Soele bestaae.“ Talen endes og meget pathetisk.

Den tredie om Guds straffende Retfærdighed: Denne Sandhed er forklaret og beviist af Skriften og Fornuften med en philosophisk Nøyagtighed og Strenghed, og tillige med en særdeles Fattelighed og Simpelhed. Den fierde — Apostlernes Lærdom, som et Beviis paa den Hellig Aands overordentlige Sendelse. I dette Beviis synes os adskilligt i den strengeste Forstand ikke aldeles nøyagtigt. At Apostlerne, Mænd, som vare blottede for alle Videnskaber, kunde paa den Tid og iblant den Nation lære saadanne ædle og rene Sandheder, de som for Jesu Opstandelse vare saa fulde af Fordomme og urigtige Begreber, at deres Lærdom indeholder idel Sandhed og høye Hemmeligheder, dette vidner om den Hellig Aands overordentlige Oplysning, men deres Overeensstemmelse imellem sig selv, deres Sædelæres Reenhed, og den Indflydelse, deres Lærdomme have paa vor timelige og aandelige Lyksalighed, see vi ikke, hvorledes dette, egentlig at tale, kan bevise deres overordentlige Oprindelse, men vel at de ikke indeholde noget uværdigt for Aandens umiddelbare Oplysning. Vi troe derfor, at disse burde have været adskildte fra de strengere Beviis. Den femte — om Sielens høye Værd, en fortreffelig meget udarbeydet Tale. Sielens Lighed ved Guddommen, dens Bestemmelse til en uendelig Evighed, og dens uendelige Tilvert i denne grændseløse Evighed, sættes i det skiønneste Lys: “Ælden æder Marven i Kiempernes Been,“ S. 105.; hvilket malende Udtryk! Den fierte — Jesu guddommelige Høyhed i hans sidste Befaling til hans Disciple paa Christi Himmelfarts Dag. Dette er en analytisk Forklaring over Texten. “Her er, „ siger Hr. Forf., 1) en Befaling om Religionens „ Forkyndelse over den hele Verden. 2) En Forjet= „ telse og Trusel til dem, som antage eller forkaste „ den, og 3) et Løfte om en gandske overordentlig Bi= „ stand til Religionens Bekræftelse.“ Den indeholder mange vigtige Anmerkninger. Den syvende — Sammenhængen imellem Troen og Saligheden Denne vigtige Sag settes her i et meget klart Lys. Troens Egenskaber forklares nøye, og dens Nødvendighed til Salighed bevises grundig. “At „ troe paa Christum er: Naar vi ansee ham for den „ Person, for hvilken han efter hans eget Vidnes= „ byrd var udsendt af Gud (som en Lærer af den san= „ de Religion og Verdens Forsoner) og lever overeens= „ stemmende med denne Kundskab.“ Hvad Hr. Forf. her siger om hvor nødvendigt det er antage Christum som en guddommelig Lærer, indeholder meget fortreffeligt, og passer sig i sær til vore Tider, da man saa gierne vil giøre ham til en blot Sokrates, for siden efter eget Behag at antage og forkaste saa me=

meget af hans Lærdomme, som enhver selv finder for got.

Den ottende — som betragter den Lærdom om de Dødes Opstandelse, som det beste Middel til at roliggiøre os mod Dødens Forskrekkelser, er ikkun kort men næst den første, den meest veltalende blant de dogmatiske Taler. Den indeholder en Modsætning af dette og det tilkommende Liv. "Døden „skiller os fra vort Legeme, fra en Verden vi elske, „fra vore Venner. Opstandelsen giver os dette Le„geme, denne Verden, disse Venner igien." Her forekommer en næsten gandske nye Tanke: "At ikke „allene Menneskene, men ogsaa alle andre Skabnin„ger, som engang have været til, skal igien komme „frem i en fornyet og herligere Skikkelse." Dette slutter Hr. Forf. af Rom. 8., og synes det ikke at følge meget rimeligt af vore Legemers Opstandelse! Af de Veltalenheds Træk, som her overalt findes indstrøede, ville vi kun anmerke det sublime Sted strax i Begyndelsen: "Jeg siger dig: staae op! og han „stod op. Mere Kraft bruger Almagten ikke; den „befaler ikkun, og Livsaanderne sætte sig strax i Be„vægelse, og Hiertet slaaer, og Blodet flyder, „og Sielen tænker." Naar Hr. Forf. siger om de Dødes Opstandelse Side 173.: "Hvad! om den„ne Sandhed endog var en Vildfarelse, det var da en „Vildfarelse, som maae være kommen fra Gud selv, „da den er saa velgiørende," forekommer dette Udtryk os lidt for paradox, og næsten noget for dristigt. Den niende — Hvorfor i vore Tider ingen Mirakler skeer. Denne Materie er saa tiltrækkende, og saa mesterlig udført, at man vist vil læse den meer end eengang, til mange Tvivls lykkelige Overvindelse. Den tiende — Jesu Herligheds Aabenbarelse i hans Mirakler ved Brylluppet i Cana i Galilæa. Dette Under er forklaret efter alle sine Omstændigheder, og ved mange fine og rigtige Bemerkninger forsvaret mod alle rimelige Indvendinger, ikkun naar Hr. Dr. Side 267. siger: "Jesus „aabnede sit Optrin i Verden med en af de merkvær„digste Handlinger, der nødvendig maatte tildrage „ham hele Jødelands Opmerksomhed" troe vi at dette Under deels ikke kunde kaldes een af merkværdigste Handlinger, da det snarere synes, at Christus har begyndt med det Mindre, for at forberede sine Disciple til det Større; deels at det ikke kunde tildrage ham hele Jødelands Beundring, da det maaskee ikke blev bekiendt, i det mindste ikke uden for Galilæa, før Johannes optegnede det. "At Jesus havde aa„benbaret langt større Godhed, dersom han havde „forvandlet Viin til Vand," er dette ikke lidt for overspændt, i det mindste for dunkelt? Den ellevte — Guds Viisdom i at tillade Vildfarelser i sin Kirke. Atter en fortreffelig philosophisk Afhandling. Som der ere forskiellige Sekter i alle Videnskaber og alle andre Religioner, saa maae der og være forskiellige og vildfarende Meeninger blandede imellem den Christelige, da der ere saa mange Domme om Sandhederne, og kun een kan være den sande, men disse forskiellige Meeninger, ja endog Vildfarelserne selv ere altid gavnlige til at holde Religionens Forsvarere aarvaagne paa deres Post og, ivrige til Sandhedens Udbredelse; de sette Sandhederne i et nyt Lys og giøre dem vigtige og dyrebare for deres Efterfølgere; de ere gavnlige for Jesu Kirke i Almindelighed, skiønt skadelige for dens enkelte Lemmer. Den tolvte — forklarer Synden om den Hellig Aand.

I nogle af de moralske Taler havde vi ønsket mere af det Billedrige, det Malende, det Rørende. Hr. Dr. er her paa nogle Steder lidt for philosophisk, og derfor ikke saa overtalende, som om han efter sine egne Regler for disse Taler havde været meer pathetisk, meer skildrende, mere afverlende, mindre sammentrukket i sine Tanker, og undertiden mindre dunkel i sin Stiil. Dette synes os i sær med Billighed at kunde erindres ved den første Tale om den sande Godgiørenheds Egenskaber. Forstanden bliver lidt for meget beskieftiget, og Hiertet næsten urørt. Selv den Fortælling af Gellert Side 288. er udført noget kold og mat. Vi see og nødig at Hs. Høyærv. roser vore Tiders Christne for Godgiørenhed. Sandt, en temmelig Deel Gaver anmeldes i de offentlige Tidender, men, som Hr. Dr. erindrer, uden Tvivl mange ikke just givne af de ædelste Hensigter, desuagtet findes megen Umedlidenhed, ja endog Haardhed mod Trængende endog hos de meest Formuende, og som ville have Navn for de beste Christne. Vi nægte hermed ikke, at denne Tale har mange smukke Steder, og er meget lærerig, kun at den ikke rørende og lys nok for en moralsk Tale. Den anden — Hvorvidt vor Kierlighed til den timelige Formue er lovlig eller ulovlig, er lige saa lærerig som vigtig. Alt er veyet med Klogskabs rigtigste Vægt.

Den

Den tredie — Forskiellen imellem den verdslige og aandelige Glæde. Denne Sat er udført med megen Veltalenhed og Sandhed. Den verdslige Glæde tillegges sin rette Værd, men dens Forhold til den aandelige bestemmes rigtig. Den fierde — **En Christens Pligt at fornægte Verden**, giver et Mønster paa en simpel, men en ædel, Religionen værdig Tale over et af dens vigtigste Bud. Den femte — viser **Sinds-Lidelsernes skadelige Følger**, paa fierde Søndag efter Hellig Tre-Konger. 1) De skiule Sandheden for os, og tilsperre den alle Tilgangene til Forstanden. 2) De afføre os fra Dyden til Lasterne. 3) De ere Kilden til al vor Ulykfalighed; og 4) have høyst skadelige Følger for vore Medmennesker. Alt dette er meget vel udført. Vi havde ønsket at Hs. Hoyærv. havde føyet den Tale om Midlerne til deres Overvindelse til denne. Den siette — **En Christens Pligt at overbære med sin Næstes Skrøbeligheder**. Den syvende — **En Christens Bestandighed i sin aandelige Strid**. Den ottende — **Dødens frugtbare Betragtning**; idel milde, overbevisende, frugtbare Betragtninger. Den niende — **Kilden til vore legemlige Svagheder**; en lige saa vigtig som sielden afhandlet Materie, udført mere levende; dog synes nogle Tanker for svære, som Side 462.: "Og hvad „taler jeg om de uendelig forkunstlede Sammensæt„ninger, som udgiøre den menneskelige Føde, de „uendelige Forskielligheder af Føde, de uendelige „Sammensætninger og Forskielligheder i enhver Fø„de." Vi havde ventet noget mere om Vellysternes og Drukkenskabs Indflydelse paa Legemets Svagheder, og Tiltalen til Gravens og Forraadnelsens Gudinde Side 464. troe vi neppe, kan skikke sig for den geistlige Talestoel. Den tiende — **Den Ærbødighed vi ere det guddommelige Væsen skyldige**, opløfter hver Tænkende til den snrigste Andagt. Den ellevte — **Guds Velsignelse i det Lidet**. Denne ansee vi for den smukkeste af de moralske Taler. I sær opvækker Hr. Dr. Betragtninger over den liden Velsignelse, der følger med Fordelene af Lykkespillene megen Opmerksomhed. Vi ville heraf anføre Slutningen: "Jeg paastaaer, at end„og den største Velstand, som vi derved kan tilvende „bringe os, ikke kan kaldes en Velsignelse af Her„ren. Den Velsignelse som kommer fra Herren, „maae kunne besiddes uden al Sinds-Urolighed, og „smages uden Bebreydelse. Kunde vi vel sige dette „om denne Velstand? Kan den Følende, den Æ„deltænkende vel sige det? Mon den største Lykke „vel kan smages med den samme Sinds Roelighed, „den samme Tilfredsstillelse, som vores nødtørftige „Udkomme, Frugten af vore Hænders Arbeyde? „Naar den første varme Glæde nu er udblusset, vil „den Tanke da ikke opstige i den ædeltænkende Chri„stens Siel: For denne Velstand, som Lykken har til„kastet dig, er maaskee saa mange bleven forarmede, „og for deres hele Levetid ulykkelige, saa mange „maae gaae nøgne, fordi du bedre og prægtigere kan „klæde dig; saa mange Umyndige maae forgieves „sukke om Brød, fordi du kræser for dig; saa man„ge maae ligge i Straaet, fordi du ligger blødere. „Og mon din Vinding ikke er Skyld i, at denne „haver druknet, hiin haver hængt sig, og begge ere „gaaen fortvivlende ind i Evigheden. Mon denne „Tanke ikke ofte burde forurolige den veltænkende „Menneskeven, og overbevise ham, at hans Velsig„nelse ikke kommer fra Herren? Ney, fra Herren „kan den ikke komme, det er ikke den Vey, som ha„ver Løfte om Velsignelse, det er en Omvey, som „vi udvælge os selv." Den sidste Prædiken afhandler **Lydighed imod Gud, som et ægte Kiendemerke at vi elske ham**. — For den dertil føyede Afhandling om de Dødes Opstandelse have vi i Fior giort vore Læsere Regnskab. Hs. Hoyærv. tillade os endnu at legge til: Hvorved har Hr. Forf. opnaaet denne Høyde af Indsigter og Veltalenhed? Hans utrættelige Lyst til Videnskaberne, hans Orden i sin Studeremaade, den store Flid, hvormed han har lagt sig efter de philosophiske Videnskaber, dernæst de theologiske, saa Bekiendtskab med de øvrige Videnskaber, og endelig bestandig at studere de største Veltalenheds Mønstre, og Omgang med Personer af alle Stænder har beriget ham med disse Kundskaber, denne Styrke, og erhvervet ham disse Talegaver, der giøre hans Fordrag saa sterkt og saa behagelig. Lærer dette I unge tilkommende Lærere: Utrættelig Flid, en grundig philosophisk Kundskab, meget Bekiendtskab med de skiønne Videnskaber og med Mennesket, Omgang med udvalgte Selskaber og bestandig Øvelse, danner eder til duelige Medlemmer af det lærde og det borgerlige Liv, en Ære for Sæder selv og en Velsignelse for eders Tilhørere!

J.

Udenlandsk Literatur.

Leipzig. Abraham auf Moria ein religiöses Drama für die Musik, woran Gedanken über die Religion, Poesie und Musik von dem Verfasser der Charakteristik der Bibel. Leipzig in der Weygandschen Handlung 1777. 8 8 Ark.

Med Ærbødighed nævne vi Forfatteren af den fortreffelige bibelske Charakteristik Hr. A. H. Niemeier i Leipzig, en Mand, der gior sit Fædreneland og Religionen selv saa megen Ære; dersom nogen Dødelig kan giøre den guddommelige Religion Ære. En dybtskinnende, høy, ædel Siel, opflammet af de varmeste oplyste Følelser. Hans Tanker, hans Følelser, selv hans Stiil har noget Høyt, noget Nyt, noget usædvanlig Stærkt. Han tænker høyt som Messias-Digteren, han udtrykker sig ligesaa stærk, men klarere, behageligere. De foranskikkede Betragtninger over Poesiens og Musikens Forening til Religionens Ære, indeholde de fortreffeligste Tanker, Regler for Religionens Digtere, endog Regler for Tonkunsterne. Om den religiøse Poesies og Musiks varigere Indtryk, ja Beqvemhed for den geistlige Talekunst selv, siger han: „Verset har formedelst dets harmoniske Gang, som „det altid maae have, og naar Musiken skal ledsage „det, altid skulde have dobbelt, allerede en større „Beqvemhed til erindres; Stavelsemaalet og Be„vægelsen ere allerede store Lettelser for Hukommelsen. „Lad endnu Tonerne, denne høyere Harmonie, „komme dertil, lad enhver Stavelse derved forstær„kes, lad denne Toneblandelse udgiøre et næsten nød„vendigt Gandske, i det man ikke gierne mister en „Lyd; — de blive da ufeylbare, hastigere eller lang„sommere, men vist altid tilstæde for Sielen. At „forene Religion, Poesie og Musik, er altsaa: at „lære Hiertet de interessanteste Sandheder og „Følelser paa en Maade, hvorved Indtrykket „næsten bliver uudslukkeligt." Henrykket ved disse Forestillinger, udbryder han: "Naar Fyrste„sønner nu fuldendte det store Verk, erhvervede sig „udødelig Fortieneste for den hellige Musik, opdrog „Sangere for Hiertet, hvis Stemmer man i hellig „Henrykkelse kunde holde for Stemmer fra Himme„len, — o da vilde jeg velsigne den Søn og Sønne„søn, som allerede som Barn lærte Andagt og Reli„gion i saadanne Forsamlinger." Vi maae endnu føye til: "jeg veed intet, at ligne med den Magt, „som den religiøse Musik har. Hvor da alting træn„ger saa dybt! Hvor da store Tanker, skiønne Be„slutninger fødes; hvor da en Christen føler, hvilken „Værdighed at være en Christen! — — — enhver „Religions Sandhed bliver allestedsnærværende; „det er, som Gud vandrede i Tonernes sagte Lispen; „Himmelens Ild gløder i Hiertet; man maatte „hensynke, og tilbede den Første, Høytophøyede; „Døden bliver sødere end dens Billede Slummen; „i saadanne Øyeblikke ønskede man at nedlegge sit „Hoved, og henoverslumre; man føler sig allerede „salig; et bedre *Elysium* svæver

„Med alle sine unævnelige Glæder
„For vort Øye — *)

„Kronen ved Maalet glimrer herovên; som om tu„sinde Dækker vare faldne, og der kun blev et tynde „forraadende Sløer tilbage, see vi det tilkommende „Livs Glæde; det er os, som vare vi allerede igien „i vore kiere Dødes Arme, saa levende føle vi deres „og vor Udødelighed!" Hvilke luefulde Tanker! — Saa er det alt.

Dramaet selv har mange Skiønheder, skiønt ogsaa nogle Feyl, som Forfatteren selv har tilstaaet og erindret. At Sara faaer et Vink om hendes Søns Opofrelse giør ved hendes overmaade Bedrøvelse en god Virkning, ligeledes at Forf. har bragt Pillegrimme ind, som ere tilstede ved Isaaks Ofring, da denne Scene ellers havde blevet for tom for et musikalsk Drama. Forf. giver et Slags Vink en anden Gang gandske at omarbeyde og udvide det. Musiken dertil er sadt af den store Rolle. I Wielands Merkur finder man en Følelses- og smagfuld Efterretning derom, hvoraf udkommer til næste Messe et Udtog for Claveret. I den første Akt synger en Hyrde:

Wenn im Abendtaue sich die Sterne spiegeln,
Steigt die volle Seele auf der Andacht Flügeln
Hoch zu Gott empor.

En Hyrdinde svarer;

Mit der Nachtigallen süssem Abendliede
Hebt dieß Herz voll Ruhe, diese Brust voll Friede
Sich zu Gott empor.

Og

*) Alleeste.

Og siden et Chor:

Singt laut, singt in der Näh und Ferne
Vom Morgen bis zur thauenden Nacht:
Jehovahs Ruhm schwebt höher als die Sterne,
Groß wie sein Name, seine Macht!

Naar Abraham har faaet Befaling at han skal ofre sin Søn:

Er soll ihn haben, der ihn gab!
Sein Will' ist gut, sein Werk ist Liebe,
Wie Nacht sein Weg — doch ob es ewig bliebe,
Er soll ihn haben, der ihn gab.

Efterat Abraham har sagt Isaak, at han skal ofre ham, og Sønnen raaber:

Mich — du — mein Vater? —

Siger Abraham:

Herr, Herr erbarme dich, daß nicht sein Flehn
Auf Wunde Wunde schlägt, gieb du ihm Muth
Den dunkeln Weg zu gehn!
Sehr dunkel ist der Weg, den du mich führst! —
Ich hange dennoch fest an dir!
Ob Erd und Himmel unter mir,
Ob aller Trost um mich verschwindet!
Ich hang an deinem Angesicht,
Mein Glaube, Vater, läßt dich nicht,
Der Wunden schlägt, und sie verbindet.
Ich fühle das zitternde Beben,
Ich sehe das scheidende Leben,
Ich seh' ihn im Blute, den Sohn!
Ich seh dich — ich seh dich verzagen,
O Sara, den Vater verklagen,
Und fordern den blutenden Sohn! —

Dog — vi have kun at sige vore Læsere: Kiøb, læs og føl! — Hvor let for vor Evald, at give os saadanne Dramaer, men endnu, hvor have vi en Rolle?

J.

Weimar. *Antologia Poëtica Italiana* di *Christiano Giuseppe Jagemann*, Accademico Fiorentino e Bibliothecario di S. *A.* Serenissima la duchessa vedova di Sassonia-Weimar e Eisenach &c. *Tome I.* Weimar. Appresso Carlo Lidolfo Hoffmann 1776. 541 Sider i Octav, foruden et Ark Dedikation.

Italien er det Land, som næsten altid har havt de største Digtere, og hvorudi denne guddommelige Kunst har viist sig med den største Glands og i sin fulde Styrke. Hvem kiender ey de uforglemmelige Navne af en Dantes, Petrarka, Pulci, Bojardo, Sannazaro, Ariosto, Folengo og Tasso? Af deres udødelige Verker indeholder dette Skrift de smukkeste Steder. Medens det tykkeste Barbarie bedækkede Europa, skreve Dantes og Petrarka, ey som Barbarer, men saa at de endog kunde giøre Homer og Virgil Seyeren stridig. Men efter dem kom atter en lang Pause, indtil Videnskabernes Lys begyndte at bryde frem igien, da de forhen opregnede ved deres Digte hædrede Italien. Dog Tasso, den store Tasso, har revet Palmen fra dem alle. Folengo's Orlandino er uden Tvivl det ældste heroisk-komiske Digt, som er til. Hvor smukt er ikke det deraf pag. 448. anførte Sted om den plyndrede Tigger-Munk? Hvor artig beskrives ikke et forelsket Fruentimmers Utaalmodighed pag. 431.:

Di tutti gli animali non è 'l più
Impaziente d'una amante donna;
Ch'ogni rispetto lascia e'l manda giù
Di Lete al fiume, ove dentro l'assonna;
Poscia il desio le sale tanto in sù
Che in capo non si vede aver la gonna;
E tanto il folle suo pensier la punge,
Ch'alfin si trova da se stessa lunge.

Det nydelige Sted af Katull (Carm. Nupt. vs. 39. Ut flos in septis &c.) findes her pag. 287. ligesaa smukt oversat af Ariost i hans *Orlando furioso*. Men endnu skiønnere forekommer os Tasso's Oversættelse af det bekiendte Sted hos Horatz: Illi robur & æs triplex &c. Man høre det og dømme:

Ah cor di ferro e più che scoglio duro
Tu che premier solcasti il mar securo!
Che ti fidasti con un fragil pino
Di tentar il furor del vento irato,
Edi por freno all'impeto marino,
Quand'è più d'ira e di disdegno armato:
O cor d'ircana tigre, o d'orso alpino
Che temerai se con la morte a lato
Fra tanti mostri e tante orribil cose
Lieto solcasti l'onde tempestose?

Es-

Efter Excerpterne af hver Poet følger en kort, men gandske tilstrækkelig Efterretning om hans Levnet og Skrifter, og de i Mængde forekommende Arkaismer ere i Anmerkninger forklarede. Vi kunne ey andet end anbefale denne Bog ey allene til enhver som vil lære det Italienske, men endog til enhver begyndende Digter, da dens Læsning uden Tvivl bedre vil danne hans Smag, end mange andre saa kaldede Mønstere.

B.

Lübeck. Merkwürdiges Stück aus der Geschichte König Gustav des Ersten. Welches eine historische Beschreibung enthällt von seiner Gefangenschafft in Dännemark, Flucht nach Lübeck, seinem Aufenthalte und Begebenheiten an diesem Ort, nebst seiner Reise von da nach Schweden, worinne viele unbekannte, unrecht berichtete und dunkle Sachen ins Licht gesetzt, nebst einer Nachricht von dem berühmten Burgermeister damaliger Zeit, Herrn Nikolaus Brömbse, und einem Abriß von der Kleidung, welche Se. Hochselige Maj. König Gustav der Erste auf seiner Flucht nach Lübeck trug, und noch daselbst seit 1520. verwahret ist. Nach vielen Handschriften ausgearbeitet von Dr. Henrich Jakob Sivers, Königl. Hofprediger und Prost der Probstey Norra-Tiust und Pfarrherr in Tryserum und Hannäs. Lübeck, bey Christian Gottfried Donatius 1775. 103 Sider i Octav, og et Kobber.

Under denne Titel har Hr. Provst Sivers, tilforn bekiendt af Opuscula Academica Varno-Balthica (hvori hans Portrait i Kobber er det beste) og andre smaae slette Skrifter, givet den lærde Verden et Verk, som vi uden Betænkning tør sette i Ligning med Catull's

Annales Volusi, cacata charta.

Vi kunne i det mindste ikke indsee, hvad hans Meening dermed har været, og hvad der har bevæget ham til at skrive over Gustav Vasa's Historie efter Celsius, hvis Historie saa meget overgaaer denne elendige Rhapsodie, som en Historieskriver af Smag og Fornuft overgaaer en Plagiarius og Kompilator. Vi have ey fundet noget i hele Skriftet, som jo tilforn af hundrede andre var os bekiendt, naar vi undtage det i Noten (r) p. 63. sqv. indførte Adelsbrev, som dog just ikke er af nogen synderlig Vigtighed. Kong Gustavs Klædning, som her sees stukket i Kobber, skulde være noget af det beste, men hvo forsikkrer os, at det er hans? Vi haabe at Læseren har nok, naar vi fortælle, at i Noten (i) anføres 16 Skribenteres Vidnesbyrd, at Hr. Erik Banner, Lehnsmand paa Calløe, var Lehnsmand paa Calløe, og i Noten (n) 10 andre Skribenteres Vidnesbyrd, at de 6000 Rdlr. som denne Mand skulde svare, hvis Gustav løb bort, virkelig vare 6000 Rdlr. Bogtrykkeren har i øvrigt som en ærlig Mand hiulpet til at giøre dette Skrift uforstaaeligt og fuldt af Feyl, og den eneste Nytte man deraf kan have, er efter vor Meening denne, at man kan see at en Præst i historiske Materier kan skrive lige saa slet som en Baron. Fortalen, og i sær Tilskriften, fortiener at læses, som et Mønster paa det pedantiske Hyklerie.

M.

Flensburg und Leipzig. Geschichte König Erichs des Vierzehnten. Aus alten Urkunden verfasset von Oluf Celsius. Aus dem Schwedischen. Flensburg und Leipzig in der Kortenschen Buchhandlung. 1777. 381 Sider i Octav, foruden et Ark Fortale.

Nu har, efter saa lang en Tid, Kong Erik den Fiortende faaet en Forsvarer, som uden at høre Partiskheds Stemme, og uden at agte en forudfattet Meening, som næsten i 200 Aar har slaget Rødder, oprigtig tør lade ham vederfares Ret, hvor han har den. Man finder nu ey altid i ham den tyranniske, den falske, den vegelsindede Konge, hvorfor

for saa mange svenske og alle danske Forfattere have udgivet ham. Man seer, at han og har besiddet nogle Dyder, men at de vare qvalte og næsten fordulgte under en Mængde Laster, skiønt han undertiden vidste at udøve dem. Man seer i ham en lærd og ulykkelig Konge; og naar man har læst Historien, ynker men ey hader man ham. Dens Troeværdighed er saa meget øyensynligere, som Forfatteren næsten paa hver Side, og altid ved hver Begivenhed af Vigtighed, anfører haandskrevne Historier og saa mange gamle Breve, som have undgaaet Eriks Fienders Hænder, og ere blevne tilovers til vor Tid. Stilen er ædel og uden rhetoriske Prydelser: Oversættelsen lader til at være flydende og nøyagtig, og har store Fortrin for den 1774. trykte svenske Original, da Forf. har sendt mange og store Forbedringer og Tillæg til Oversætteren Hr. Møller. —— Een eeneste Feyl ville vi erindre, som her er urettet, da saa smukt et Verk bør, saa vidt mueligt, renses fra Feyl. —— S. 373. siger Forf. at Kong Eriks eeneste ægte Datter Sigrid var først gift med Lagmand Hinrik Classon Tott og derefter med Nils Nilsson Natt och Dag. Men det er tilforladeligt at hun aldrig var mere end eengang gift og det med Tott, hvilket vi kunne bevise af hendes Liigvers paa svenske Riim, som paa Pergament findes i Aboe Domkirke, ke, hvoraf vi have en Afskrift for os, i hvis Titel hun kaldes "then högborne Fürstinna gandska gud„ fruchtigh og mycket dygderyke Frw Frw Sigridh „ Vaase, S. Konnung Eriks echta Dotter, Frw „ til Liurala, Niemis, Siundeby och Gercknäs, S. „ Högwälborne Herres Hrr. Hindrich Totts „ efterlätne Huusfrw rc.„ Af samme Liigvers kan og tillegges at hun døde 1633. den 24 April, og blev begraven i Aboe Domkirke den 15 Marti 1635.

M.

Amsterdam. *Relation ou Journal* d'un Officier François au service de la Confédération de Pologne. *Pris par les Russes & relegué* en Siberie. Amsterdam. Aux dépens de la Compagnie MDCCLXXVI. 8. 286 Sider.

Kongeriget Polens Forandringer i de seeneste Aaringer ere endnu hos de fleste i frisk Minde: man seer derfor saa meget heller disse Uenigheders Historie beskreven, allerhelst fra en saa sikker Mand, der har fulgt den confoedererede Krigshær, og nøyagtig optegnet alt hvad der har tildraget med samme. Skriftet synes nyttigt, i sær for Krigsmanden, og lærerigt for den der læser det med philosophiske Øyne. At see Polen, et af de frugtbareste Riger i Europa, for en stor Deel ødelagt, dens Bygninger afbrændte, dens Indbyggere enten forjagede eller ihielslagne, er virkelig vor Medynk værd; og hvem skulde troe, at saadant kunde skee i det oplyste attende Aarhundrede? Vi meente at det var kun de barbariske Seculers Lyst. Dog sandt —— Vi leve endnu ikke i den gyldne Alder, hvor ingen Smed forstod at smedde dødelige Redskaber! —— Efter en næsten alt for nøyagtig Optegnelse over alt hvad der har tildraget sig i hans Tid ved den confoedererede Armee, indtil hvor mange der i hver Skarmytsel ere faldne paa begge Sider, giver han Beskrivelse over et og andet i Siberien, om Samoyederne, om Kamtchadalerne og mange for os tildeels endnu ubekiendte Folkeslag paa denne Deel af Kloden, og tilsidst forsikkrer han, at Voltaire og Abbeden Chapt lyve det meste af den store Deel de har sagt om Siberien og de dertil grændsende Folkeslægter.

N.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 39. ——— 1777.

Gudelige Taler over Søn- og Fest-Dags Evangelier, udgivne af et theologisk Selskab. Første Bind. Andet Hefte. Kiøbenhavn 1777. Trykt paa Gyldendahls Forlag. Stor 8. begynder med S. 281 til 564.

Under den indtil Misundelse utrættelige Anførers Veyledning fortsætter dette agtværdige Selskab sine Arbeyder med en Flid, som fortiener Roes og Opmuntring. Med Fornøyelse have vi ved disse Talers Giennemlæsning fundet os bestyrkede i det Haab, vi fra Begyndelsen fattede, og vi kunne ikke tvivle paa, at Selskabet jo længer jo mere vil befæste sig i den Høyagtelse, som det allerede har erhvervet sig hos Publikum.

Det andet Hæfte begynder med den 13de Tale af Hr. Doctor og Professor Balle over Skiertorsdags Texten, som forestiller: Hellige Betragtninger over det af Forløseren indstiftede Naade-Maaltid. Hs. Høyærv. er, som sædvanlig, grundig, tydelig, og overbevisende. Den 14de paa Langfredag af Hr. Køhler fremstiller: Hellige Betragtninger over de sidste Øyeblikke af Jesu Liv. Den 15de paa første Paaske-Dag af Hr. Birch viser: Christnes værdige Taksigelse for de ved Jesu Opstandelse dem beseglede Velgierninger. Den 16de paa anden Paaske-Dag af Hr. Suhr (nu residerende Capellan i Nakskov paa Lolland) har til Thema: Jesu upaatvivlelige Opstandelse, som en af Christendommens vigtigste Sandheder. Hr. Holst forestiller i den 17de Tale paa 1ste Søndag efter Paaske: Vantroe i sin rette og egentlige Beskaffenhed. I den 18de Tale paa anden Søndag efter Paaske forestiller Hr. Clementin (nu residerende Capellan ved Frue Kirke i Odense): Jesu Lærdoms vigtige Indflydelse paa Menneskenes Lyksalighed. Den 19de paa 3die Søndag efter Paaske har Hr. Busch til Forf. som betragter: Christnes velgrundede og trøstefulde Haab om Frelse af Gienvordigheder. Den 20de paa den almindelige Bededag af Hr. Møller forestiller: Hvor vigtigt det er i Tide at giøre en sand Omvendelse. Den 21de paa Fierde Søndag efter Paaske er af Hr. Klauen, og afhandler Christendommens Lære om den Hellig Aand. Den 22de af Hr. Kraft paa 5te Søndag efter Paaske: At en oprigtig Christens Glæde og Sindsroelighed er den ene sande og varige. Paa Christi Himmelfarts-Dag forestiller Hr. Horn: Jesu Himmelfart, som en for Christne til Troens Bestyrkelse og Levnets Forbedring høystvigtig Begivenhed. I den 24de betragter Hr. Dorn: Verdens ubillige Omgang med Sandheds oprigtige Bekiendere. Den sidste af Hr. Virth forestiller paa Pintse-Dag: Den Hellig Aands Udsendelse paa Pintse-Festen som en af Guddommens største Velgierninger. Disse Taler ere i Almindelighed tydelige, ordentlige

og opbyggelige. Hr. Køhlers er i sær rørende og vel udført. De tvende første Deele i Hr. Birchs indbefatter adskilligt, som ikke vedkommer hans Hovedmaterie, en Feyl, som og nogle af de andre Forfattere have tilfælles med mange Prædikantere, men som de ikke nok kan vogte sig for. Hr. Clementins Hovedthema passer sig ikke utvunget nok til hans Deelinger. Vi havde heller valgt: Jesu kierlige Omsorg for de faldne Menneskers Frelse. Det er dog det, han afhandler. Hr. Krafts have vi læst med Fornøyelse, kun at han formeget opholder sig ved Verdens Børns Glæde, og ikke nok ved en Christens Glæde. Det Modsatte bør aldrig opofres flere Betragtninger end Hovedsagen. Tilhørerne blive ellers forlegne, hvad det er Taleren egentlig handler om. Hr. Dorns skulde havt meer Tiltrækkende, naar han havde valgt: Guds vise Bestyrelse i at tillade Forfølgelser over sin Kirke. Prækenen selv er ikke saa ordentlig og vel udført som de øvrige, især er Begyndelsen af Indgangen meget forvirret. Den sidste af Hr. Wirth har endeel matte og tvungne Steder, især S. 556 " Gud var ikke hellig, om han " optog den Lastefulde i sin Samfund. Ja Menne" sket selv, saa længe det søger sin høyeste Lyksalighed " i sandselige Forlystelser, var ikke tient med en " Himmel, hvor alt det, som tilforn udgiorde hans " største Glæde, just er ham berøvet. "

I Selskabets Taler over Aftensangs Texterne ønske vi endeel af de christelige Dyder viste efter de Pligter, de paalegge os, Lasterne deres forførende Maske afdragen og deres fordærvelige Følger satte i det rette Lys, visse enkelte Pligter, saasom Ægtestandens, Børne-Opdragelsens, Borgerens, Arbeiderens, den Mægtiges, den Fattiges ꝛc. efter deres Vigtighed og Behagelighed, samt de guddommelige Befalingers Retmæssighed og store Nytte grundig og overbevisende forklarer —— Materier, som vi forundre os at høre saa sielden afhandlede i vore offentlige Forsamlinger, (en vigtig Aarsag til Lasternes store Herredømme og den herskende Uvidenhed om hvad der i enkelte Tilfælde er Ret og Uret) men som fordre megen Udarbeydelse og megen Menneskekundskab. Vi vente og grundige Forklaringer over vanskelige Texter og en anden Oversættelse end den sædvanlige, da denne har saa mange urigtige og just ved Oversættelsen gandske utydelige Steder.

(—)

Udenlandsk Literatur.

Hamborg. *Pöema in Legem Indigenatus à Christiano VII.* Danorum & Normannorum Rege Augustissimo, Potentissimóque æquè prudenter ac salubriter *latam* Anno Æræ Christianæ CIƆIƆCCLXXVI. Cal XVIII. Febr. accinente *Joanne Guilielmo Francisco Libero Barone à Krohne*, Sacræ Regiæ Polonicæ Majestati à Consiliis intimis, Serenissimi Ducis Saxo-Hildburghusani in Circulo inferioris Saxoniæ Ministro plenipotentiario, Ordinis Brandenburgici, Aquilæ rubræ, Magnæ Crucis Equite. Hamburgi, typis Michaelis Christiani Bockii. 2 Ark i stor Octav.

Hvis man vilde kalde endeel Hexametrer, som have deres rigtige Dimension, og næsten ingen Feyl imod Prosodien, for et Poem, saa have vi her et. Men hvis man tillige forlanger et over det almindelige ophøyet Sprog, lykkelige Malerier, eller blot menneskelige Tanker, vide vi ikke, til hvilken Klasse af Skrifter vi skulle henføre denne Eloge over Indføds-Retten. Forf. som ved sine Skrifter er bleven temmelig bekiendt hos os, begynder med et Kronostik, uden Tvivl fordi intet Aarstal staaer paa Titelen; og paa det Læseren kan see, at den Kunst at giøre slige Urimeligheder ey er uddød endnu, har Han det her: ChrIstIanVs septIMVs DanIæ InCoLæ IVra restaVrat. Begyndelsen af Poesien er, om just ey Virgilisk smuk, dog det beste af hele Digtet, dog maae Forf. tillade os følgende Anmerkning ved hans allerførste Linie. Horatz dadler dette Vers af en latinsk Iliade:

Fortunam Priami *cantabo* & nobile bellum.

Hvis han hørte Hr. Baronen anstemme sit:

Te Danicæ Regem *cantabo* supplice plectro,

Mon han da ey vilde sige, som han sagde før:

Quid

Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?

Og han var vist ey blevet bedragen i sin Dom. Hr. Forf. Latin er meget slet: velut i Steden for quomodó, sic for tam, grandis for magnus, desuper for super, amodo for abhinc ere i det ringeste ingen Prydelser. Hele Stykkets Anlæg er intet mindre end poetisk, hvorfor det ey heller er saa forunderligt, at det er krybende og meget sielden hæver sig over den matteste Prose, uden hvor, som Horatz siger:

Purpureus, late qui splendeat, unus & alter
Assuitur pannus — — — — — —

Hr. Forf. har og saa vel betient sig af de ældre latinske Digtere, at han derved har faaet indført nogle virkelig smukke enkelte Steder i sit Digt, f. E.

Legi dives opum, studiisque asperrima belli
Francia debet huic sua nomina, debet opesque
Dives agri, nostro diducta Britannia mundo.

Men naar man hører, at Forfatteren, for tilgavns at benytte sig af sin Virgil, med ham bruger Aristæ for Aar, i dette Vers

Scandere post aliquos quis culmina laudis aristas
Vos fecit? — — — — — —

Kan man da andet end udraabe med den gamle Digter:

O imitatores, servum pecus! — — — —

Et heelt Stykke bør vi dog forelægge vore Læsere, skiønt vi ey tvivle paa at de jo, lige saavel som vi, ville bede, at Gud aldrig vil lade den Tid komme, som Forf. deri spaaer, Side 14.:

" *Quare* posteritas veterum haud indigna Danorum
" Et Nortmannorum, *geminas* qui *Tethyos undas*
" Olim *terrebant*, qui sub ditione *tenebant*
" Devictos populos, Regnis qui jura colenda
" Dictabant, claro quorum se stemmate jactant
" Insignes illæ stirpes, in partibus Austri
" Quæ degunt, *Marti* cur *degenerare paterno*
" Possent? In propriis dominari quomodo tegnis
" Amodo cassarent? (skal vel være *cessarent*)
Non: *Fumat* Martius ardor
" In sobolis venis etiamnum. Occasio tantùm
" Commoda non fuerat semper, vestigia patrum
" Sectari. Sed nunc illam Lex Indigenatûs
" Largâ vult præbere manu. — — — —

Vi haabe dog ey at Indføds-Retten skulde giøre de Danske til Barbarer, Røvere og Voldsmænd igien.

Af den medfølgende tydske Oversættelse, Kommentar, Original, eller hvad det skal være, ville vi indrykke samme Stykke paa tydsk: " Sollten die „Nachkömmlinge jener braven Dänen und Nor„männer, welche der Schröcken der Baltischen und „Mittländischen Meere gewesen, welche überwun„denen Königreichen Gesetze vorschrieben, von wel„chen abzustammen, die vornehmsten mittägigen „Geschlechter sich rühmen, sollten diese ihre Vorfah„ren verläugnen? Sollten sie der väterlichen Tapfer„keit entsagen? Sollten sie sich nicht mehr in ihren „eigenen Reichen beherrschen können? Nein, noch „rauchet das Blut jener Helden in den Adern ihrer „Kinder. Nur die Gelegenheit hat ihnen zuweilen „gefehlet in die Fußtapfen ihrer würdigen Väter „zu treten. Nun ist ihnen solche durch das Indige„nats-Recht eröffnet."

Her kunde endnu siges meget om begge Delene, men vi ville slutte som Forfatteren:

Multa mihi *remanent*, *isthic* quæ dicere possem,
Ast mihi *cerussa licent* tetigisse fugaci;
Quæ qui perficiat, non sufficit unus Apelles.

Z.

An-

Anmeldelser.

Göttingen. Le jouet des jolis Garçons à Gottingue 1776. 8. 64 S. *Le Joujou des petites filles* sammesteds 1776. 8. S. 72. Sælges hos Prost for 2 Mrk.

Det første af disse smaa Læsebøger i det franske Sprog, som Hr. Schlözer har besørget, har Hr. Franz Baratier, reformeert Præst i Schwabach, allerede 1723 til Forfatter. Han opsatte dem for sin Søn, den saa bekiendte unge Baratier, der allerede holdt Collegier som Magister i sit 14de Aar. Det indeholder 30 Carakteer-Stykker af artige og uartige Børn, en i hver stor Stad i Europa, for tillige at lære Børn meget nemt Begyndelsen af Geographien.

Den anden bestaaer af nogle elementariske Samtaler om Ilden, at støbe Lys og andre Fruentimmer-Sager; men tillige endeel Historier, som dem derpleye at staae bag i de franske Gramaiter, hvoraf de fleste her gierne kunde være borte. Sproget i disse smaa Skrifter er reent og rigtigt. De ere derved gandske nyttige for Ungdommen.

Balladen von Mahler Müller. 1776. Sid. 64.

O den kiere neue Deutschheit! her er en af hans Originaler. Man høre af den første Ballade:

Das braune Fräulein.

Lasst an dem Stock die Lylie,
Lasst Roß' und Holderblüth,
Am Stengel holde Mädchen,
Und horchet meinem Lied.

Es lebt ein junges Herzchen
Verborgen jeder List.
Dein junges fühlend Herzchen
Das ganz nur Unschuld ist.

Hvor sukkersødt! Videre:

Im Fels durchhost Wintersnacht
's Turteltäubchen denkt sich frohen Mayn
Süsse Tränen voll Frühlingspracht,
Führt Amor unter Rosen erwacht,
Bald in ihr Nestchen ein
Geregt vom lenzischer Triebe
Girrt sie nun schnäbelnd im Moß,
Vergißt all Kummer in ihres Taubers Schoß.

Hvor hiertebrækkende, og Sproget saa uforligneligt! — Golo tvinger Genowefa, som han vil forføre til Ukydskhed, og holder indsluttet i et Taarn, til at kysse sig, og derpaa siger han:

Bebe nicht Weiblein binde!
Straf und Schuld allein an mich,
Ist dieser Kuß Sünde,
So schwör ich
Den Himmel zieret diese schöne Sünde.

Hvilket skammeligt Udtryk! Saa yderlig forsalde Sæderne ved de overhaandtagende Anfald mod Religion og al Moralitet. Vi kan ikke nok advare for de fleste af de nyeste tydske Digtere, da der ligger dødelig Gift skiult under deres Roser.

*

Trykfeyl.

Side 293. Lin. 20. ved, l. med. S. 294. Lin. 43. ikke l. ikke er. S. 297. Lin. 3. vorant l. voran. Samme S. Lin. 13. dybtskinnende l. dybtskuende. Lin. 27. til l. tillat. S. 298. Lin. 13. Slummen l. Slummeren.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 40. —————— 1777.

Den Videnskab at nyde en fornøyelig Sindsroelighed, skreven af den i Engelland berømte Autor til et foregaaende Skrift, kaldet: The whole Duty of man, og til mere almindelig Brug, efter den fierde Udgave til Oxford 1677. oversat, tilligemed et Anhang af tvende offentlige Taler over Høymesse-Texterne paa 14de og 15de Søndag efter Trinitatis, ved Richard Hagerup Volqvartz, Capellan pro Persona ved Colding Meenighed. Kiøbenhavn. Trykt hos Paul Herman Höecke 1776. 284 Sider. 8vo.

Til at bibringe Nogle en god Fordom om dette Skrift, er det maaskee nok at sige dem: At det har samme ubenævnte Forfatter, som de allerede længesiden oversatte og bekiendte Skrifter: Et Mennes kes gandske Skyldighed, samt: Mandfolkets og Fruentimrets Kald. Dets Indhold er følgende: I. Afdeeling handler om den nødvendige Forbindelse imellem Lyksalighed og Nøysomhed. II. Om Guds uindskrænkede Eenevælde. III. Om Guds grændseløse Godhed. IV. Om vore Fornøyelsers Antal større end vore Lidelsers. V. Om vor Fortieneste imod Gud. VI. Om Guds almindelige Forsyn. VII. Om Guds besynderlige Forsyn. VIII. Om Lidelsers Fordele. IX. Om vore Ulykker i Sammenligning med andre Menneskers. X. Om de besynderlige Hielpemidler, til at erlange et fornøyet Sind; og XI. om Hengivenhed under Guds Villie. Oversættelsen synes i Almindelighed temmelig god, saavidt vi kunne dømme uden at have Originalen ved Haanden, og hos en Forf. af forrige Aarhundrede vil man gierne bære over med et og andet besynderligt Udtryk, f. Ex. at ligne Christendommens Lære ved et Slags guddommelig Alchymie, S. 13. Men hvad skal man dømme om Hr. Oversætterens mesterlige Anhang? — Manden selv er forsikkret om, at disse hans tvende offentlige Taler i det mindste have været nyttige til Opbyggelse, og hvo tør vel tvivle derom, da de bære Popularitets-Prægen, og næsten paa enhver Side vise ret betydelige Merker af de skiønne Vittigheder og Sindrigheder? Med nogle af disse Rariteter kunne vi da atter i Dag opvarte vore Læsere. Den første Tale har til Hovedlærdom: "En Christens Gud „velbehagelige Affondring fra Verden." Anledningen til dette Thema har Hs. Velærvhds. Vittighed funden i Evangelio, hvor det heder om de ti Spedalske: "De stode langt borte." Dette kalde vi at trænge dybt ind i Textens rette Forstand! I Indgangen, som kun er syv Sider lang, er han beskieftiget med at udvikle de dybe Hemmeligheder,

Gg som

som ligge i „Skristens sædvanlige *NB* et See!" og midt under denne møysommelige Undersøgning gaaer dog hans Vittighed ret travende, saasom S. 233, hvor det hedder: "Ja Daarligheds Knipper „ i Synderes Hierte noder Gud ofte til at lave Bind- „ ter af Riis til Synderes Ryg." Efter en temmelig vidtløftig Forklaring over det Ord foragte, udbryder endelig S. 235. hans Veltalenhed som en vældig Strøm saaledes: "Foragt ikke, men ær og „ elsk, ja sæt stor Priis paa den Almægtiges Tugtel- „ se. Og hvorfor? jo! thi endskiønt det er kun et „ lidet Slag du faaer, saa er det dog en stor „ Gud, der slaaer. ——— Endskiønt han giver „ dig allene et Slag, om det er kuns et Snert, „ som neppe rører Skindet, var han ikke destomin- „ dre i Stand til at saare dig til det inderste Hier- „ te. Tænk! at det ikke er, fordi han mangler „ Magt til at slaae haardere, men fordi han ikke vil, „ og fordi det behager ham at moderere sin Magt. „ Om du allene føler en saadan Tugtelse, som et „ aarsgammelt Barn vel kan bære, saa tænk, at „ du paa den selvsamme Tid revses med den Haand, „ som er i Stand til at nedslaae hele Verden. &c. &c. „ &c. &c." Med Tilladelse Hr. Pastor! Kunde dette ikke sattes kortere? — Vi tage os vel Vare for at spørge: ædlere? thi hvor nydelig er ey den Lignelse, vi finde S. 236.: "Moderen giver Barnet et li- „ det Slag med den eene Haand, og rekker Spise- „ skeen med den anden. Saaledes ere den Almæg- „ tiges Tugtelser, der har Bryst nok til at opfostre, „ og Skeefuld nok til at opføde dem, han tugter." Side 246. forekommer en meget lærd og vigtig Anmerkning. "Det er merkeligt," siger Hr. V., " at Isaak var udgangen til at giøre Bøn paa Mar- „ ken mod Aftenen. 1 Mose B. 24, 63. Nogle har „ daarlig herover giort denne Forklaring, at, da „ Ordet ogsaa kan oversættes: at studere, Isaak da „ som en Elsker af Stiernekunsten var gaaet ud for „ at betragte Stiernerne. Men jeg troer, at Isaaks „ Aand vandrede over Stiernerne." Ak! Hr. Fors., over hvor mange Stierner har vel Deres Aand taget Flugten? eller i hvilken Himmel har De været undrykt, for at nedhente Deres unsigelige Viisdom? — Men endnu et Par Skiønheder af denne Prækens! Side 250.: "Stræber endog en „ avindsyg Verden at vilde overstryge eders Dyd „ med Kul og Sverte, den er dog i Guds Øyne „ en udvalgt Skiønhed." S. 255.: "Vil nogen „ endda legge Haand paa os, de vil vist brænde „ deres Fingre."

Af den anden Tale ville vi allene anføre et Par Steder, til Beviis paa Forfatterens dybe Indsigt i Anatomien og Ornithologien. S. 262. ligner han ziirligen de misfornøyede Riges Hierte ved "Nyren „ i Besternes Liv, som, endskiønt den er indsvøbt „ i Fedme, er dog selv mager og tør." S. 268. fortæller han sine Tilhørere om Ravnen blant andet dette: "at den i Henseende til sin Størrelse og Graa- „ dighed behøver mere Spise end een, ja mange an- „ dre Fugle; ——— dens Farve er hæslig, „ dens Kiød er hæslig, dens Skrig er hæslig; „ ——— og at den finder sit beste Taffel og Maal- „ tid ved Galger og paa henrettede Morderes Stei- „ le." S. 269. anfører og bedømmer han hvad baade gamle og nye Fortolkere efter Naturkyndiges Vidnesbyrd have anmerket om Ravne-Ungernes Forsørgelse fra den Tid de ere komne af Skallen, indtil de komme saa vidt, at de selv kan flyve ud. Side 270. kaldes Gud "den himmelske Spisemester" og Side 277. Fuglene Guds Musikantere." Vi forbigaae tusinde andre Skiønheder, og anmerke kun til Slutning denne: S. 273. "Dommerkaaben aflagde „ han jo, og iførde sig som Fader Barmhiertig- „ heds Indvolde, da han begyndte sin Trette „ med Adam den Synder." Dette haabe vi kan være meer end nok til at dømme om Hr. Vs. fine Smag i den geistlige Talekunst. Ustridig maae den lærde Hr. Pastor flittig have studeret det kostbare gamle Skrift: Florilegium Anglicanum, d. i. Englische Blumen-Lese, oder Vorrath &c.; thi ellers begribe vi ikke, hvorledes det i disse vore Tider var mueligt at prædike saa zirlig! Skade, at dette Skrift er blevet et almindeligt Rov for Kryderiehandlernes ubarmhiertige Hænder, og desaarsag saa sieldent at overkomme; thi ellers kunde maaskee ogsaa flere engang lære at prædike opbyggeligere. Dog! dersom vore geistlige Talere ville fortfare at meddele os Mønstre i den populære Stiil, tor man maaskee haabe, snart at see et lige Skrift i vort eget Sprog, der ventelig vil bære følgende Titel: Florilegium Danicum. D. e. Dansk Blomster-Samling, eller Forraad af alle Talekonstens skiønne Rariteter, Populariteter, Vittigheder, Lignelser &c.; med Flid samlede og uddragne af de berømmeligste danske Taleres, Borch-

ses

seniusers, Volqvartzers, Bøghers, Langhorners, Lillelunders, og andre aanderige Mænds Skrifter og Taler, og nu, til Nytte og Tieneste for dem, som ønske at lære prædike opbyggeligen, til Trykken befordret af N. N.

R—t.

Udenlandsk Literatur.

Leipzig. Einige Betrachtungen über das Uebel in der Welt; nebst einer Warnung vor den Sünden der Unkeuschheit von G. J. Zollikofer Ev. Reform. Prediger zu Leipzig. Leipzig bei Weidemanns Erben und Reichen 1777. Stor 8. S. 264. Sælges hos Proft for 3 Mrk.

Disse Prækener af den berømte Zollikofer bestaae af fire over det Ondes Oprindelse i Verden, tvende over Ukydskheds Synd, to over de offentlige Lystigheder, en over Fordeelene af Reformationen, en over Værdien af et got Navn, og en over et Aars Vigtighed paa Nyaarsdag. I den første vises 1) at mange Ting, som vi kalde Ondt, ere blot nødvendige Indskrænkninger hos vor Natur og vore Kræfter. 2) Mange andre ere gavnlige Advarseler for langt større Onde. I den anden: at mange ere 1) Midler til større Fordeel eller Betingelser og Grunde, uden hvilke vi maatte undvære disse; 2) andre blot nødvendige Foranledninger til vore Kræfters Udvikling; 3) andre skal befordre vor moralske Forbedring og øve os i Dyden. Den tredie handler om det naturlige Onde 1) de som ere nødvendige og uundgaaelige Følger af de Forhold, hvori de udvortes Ting staae i Henseende til os, og vi til dem. 2) De som ere Frugter af vort eget uordentlige Forhold. 3) Døden, som man saa ofte forestiller sig som det største af alt Onde. Den fierde betragter de moralske onde Ting, og handler om det store Spørsmaal: hvorfor Gud har tilladt Synden? Han har herpaa givet det beste Svar, der kan ventes af den christelige Philosoph: Siden Gud har tilladt det moralske Onde, saa maae deraf 1) for det Heele komme meere Got end Ondt. 2) Det flyder for den største Deel som en naturlig Følge af Menneskenes Indskrænkning. 3) Det har flere gode, det Onde langt overstigende Følger og Virkninger 4) Gud har føyet de viseste Anstalter til at ophæve den Skade, Synden har anrettet, 5) og den tilkommende Verden, Evigheden, vil endnu mere udrydde Følgerne af dette Onde. De følgende Taler om Ukydskhed vise denne Synd i sin Afskylighed, dens høyst fordærvelige Følger, og de Midler vi bør anvende derimod. I dem om de offentlige Lystigheder udtrykker han sig med en Noyagtighed, lige vidt fra en melankolsk Knurvurrenhed og en hykkelsk Lemfældighed, der ikke tor sige sine Tilhørere Sandhed, for ikke at støde dem for Hovedet. I den sidste taler han med megen Skarpsindighed og Eftertrykkelighed om Tidens rette Anvendelse. — Vore Læsere indsee let selv disse Betragtningers Vigtighed, skiønt de alle ikke egentlig kan kaldes Prækener, men moralske Afhandlinger, forfattede med Philosophie, Smag og tillige med en stor Grad af Tydelighed og i en net Stiil. Vi ønskede paa Dansk en Samling af de beste Franske, Tydske og Engelske Prækener, hvori de tvende i nærværende Samling over Ukydskhed meget fortiente at have Sted.

J.

Leipzig. Anreden und Gebete zum Gebrauche bey dem gemeinschaftlichen und auch dem häuslichen Gottesdienste, von G. J. Zollikofer. Leipzig 1777. Stor 8. Sider 415. Sælges hos Proft for 4 Mark.

„Meer Mangfoldighed og Afvexling; meer Tydelighed og Rigtighed i Udtrykket; meer Følelse og Varme i Foredraget: dette allene synes mig (siger Hr. Forf. i Fortalen) kan giøre Bønnen ved den fælleds Gudstieneste til den fornuftige og ædle Andagtsøvelse, der oploster Sielen og forbedrer Hiertet, som den kunde og burde være,“ og disse Egenskaber findes hos nærværende. Man finder her Bønner for og efter Prædiken, i de ugentlige Bedetimer, ved Daaben, ved Alterens Sakramente, Taksigelse efter Communionen, paa de fornemste Festdage, paa de offentlige Faste- og Bededage, ved Confirmationen, ved Trolovelser og Bryllupper og ved Kirkeforstanderes Indsættelse. Unge Prædikantere finde her mange gode Mønstere for Opvækkelses-Taler til

Meenigheden, og Bønner næsten ved alle Leyligheder. De fortiene at anprises som varme og andagtsfulde, kun at de paa endeel Steder burde være langt simplere. Undertiden, men sielden, treffer man paa hans Kirkes Lære, især om Alterens Sakramente. Til Prøve paa Forf. Fordrag ville vi anføre Begyndelsen af Bønnen paa Pintsedag, S. 335.: "Gud, alle „Aanders Fader, evige, uudtømmelige Kilde til „alle de Kræfter, som alle dine Skabninger besidde „i dit gandske umaadelige Rige! Ved dig bestaaer, „ved dig lever, tænker, virker alting, fra det ubesielede Støv til de høyeste blant alle tænkende „Væsener: Din almægtige Kraft igiennemtrænger „og opfylder Himmel og Jord; af dig, ved dig og „til dig ere alle Ting; dig være Ære i Evighed!" Er ikke noget af dette for høyt til en Bøn i en almindelig Forsamling? Slutningen derimod er beqvemmere: "Ja Gud, da vi have saadanne Forhaabninger, saa ville vi rense os fra al Kiødets og „Aandens Besmittelse, og fuldende vor Helliggiørelse i din Frygt. Vi ville forglemme alt hvad der „er bag os, og ile fremad efter det Klenodie, efter „den Salighed, hvortil du har kaldet os ved Christum. Ikke det som er paa Jorden, men det som „er heroven til, der hvor Christus er, det skal vi „fornemmelig længes efter, i sær gandske tragte efter! „Vel os, naar vi opnaae dette Maal! o! hvor vel os „da. Hvilken Glæde, hvilken Fryd, hvilket nyt Liv „skal da igiennemstrømme os, naar Christus, vort „Liv, skal aabenbares, naar vi med ham skal aabenbares i Herlighed, naar vi skal blive ham, ham „selv lige, og vi skal see ham, som han er! Amen! „Halleluja! Amen!" Confirmations-Talen er meget sterk og rørende. De fleste af disse Bønner passe sig bedre for den offentlige end den private Andagt.

J.

Hamburg. Hamburgisches Gartenbibliothek, worin mancherley lehrreiche und angenehme physikalische, moralische, historische, satyrische und poetische Schriften, zur Bildung und zum Vergnügen des Verstandes, des Witzes und des Herzens, wie auch verschiedene die Gartenkunst betreffende nützliche Aufsätze zu finden sind. 1ster Band. Hamburg, bey Johann Christian Brandt 1775. 8vo. 200 Sider.

Af denne store Titel skulde man troe at her var alskens Viisdom at finde i denne Bog, ja at her var et Oplag af alt hvad Vittighed og Forstand kunde frembringe. Sandt nok — her findes en Blanding af nogle faa gode, hvoriblant en prosaisk Oversættelse af Tullins Digt om Skabningens Ypperlighed, iblant endeel maadelige Stykker om Havevæsenet og Gartnerkunsten. Men dette berettiger ey den gode Forfatter eller Samler at sætte en saa glimrende Titel paa sit Skrift. Dog — det er jo Titelen der skal sælge Bogen. De poetiske Stykker synes noget nær at være de beste; og dersom der er noget Stykke i det hele Skrift der kan fornøye Forstanden og røre Hiertet, da er det vist følgende: **An Sirenen, bey einer von einem Baume todt herabgefallenen Nachtigall.**

Ach sieh! auf Blumen schläft, die oft, durch sanfte Töne
In Schlummer dich geseufzt! Entseelt liegt sie Serene,
Die holde Sängerinn! — auch deines Mitleids werth. —
O! wie so milde schön die feuchten Perlen fließen,
Sich über Lilien und Rosen schön ergießen! —
Beneidungswürdige, die solche Trauer ehrt! —

Beneidungswürdger noch, wann einst, der Zeit zum Raube
Auch meine Hülle ruht, und du bey meinem Staube
Betrachtend stehst, verweilst und freundschaftlicher Schmerz
Aus die die Klage seufzt: "Freund! — Freund schon meiner Jugend!
„Wie gern, sangst du, wie gern! Empfindung für die Tugend
„Und edle, sanfte Trieb in mein noch zartes Herz.

A.

Nye

Kritisk Tilskuer

over

Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 41. ——— 1777.

Den sindrige Herremands *Don Quixote* af Mancha Levnet og Bedrifter, forfattet af *Miguel de Cervantes Saavedra*, oversat efter det i Amsterdam og Leipzig 1755. udgivne spanske Oplag af *Charlotte Dorothea Biehl*. Tredie Tome. Kiøbenhavn 1777. Trykt hos Hallager paa Gyldendahls Forlag. Stor 8. 302 Sider.

Leben und Thaten des weisen Junkers Don Quixote von Mancha. Neue Ausgabe. Dritter Theil. Weimar und Leipzig 1777. 8. 512 Sider.

Den tydske Oversættelse af dette udødelige Verk er af Hr. F. J. Bertuch, bekiendt af adskillige vittige Digte i Musen-Almanakkerne. Det er megen Held for Don Quixote, at den faldt i en Digterindes og en Digters Hænder, som have Originalens og deres Modersprog saa meget i deres Magt. Begge Oversættelser ere fortreffelige. Der er ingen væsentlig Forskiel imellem dem, undtagen at vor danske Oversætterinde er langt hældigere i at oversætte Versene, end Hr. B. der behandler dem meget skiødesløs, og har reent udeladt Glossa'en. Ved Ordsprogene er Jomf. B. ligeledes lykkeligere. J det 7de Kap ved Samtalen imellem Sancho og hans Herre forekommer det spanske Ordsprog Gara rata, som Hr. Bertuch erklærer for uoversætteligt, og har vederlagt ved et mat Ordspil med Perpetion i Stedet for Proportion. Dette har Jomfr. B. rigtig givet ved " at sætte U for X " og derved giort det hele Indfald meget sindrigt. J at udtrykke Sanchos Snurrigheder har derimod Bertuch paa mange Steder været hældigere, da han har tiltaget sig mere Frihed. Til Prøve paa begge Oversættelserne maae følgende Steder tiene. Side 170. siger Sancho ved Fortællingen om Basilio's Lidelser ved den skiønne Quitteria's Bryllup med den unge Camacho i en Syndflod af Ordsprog: " Vor Herre kan mage det „ bedre (sagde Sancho), den han saarer, den læger „ han ogsaa; ingen veed, hvorfor det er got som „ skeer; der ere mange Timer fra nu af til i Morgen „ ved disse Tider, og imidlertid kan der løbe meget „ Vand over Bække; i et Øyeblik kan der styrte et „ Huus ned, og jeg har ofte seet Regn og Soelskin „ paa eengang; det er ikke hver Dags Aften endnu. „ Man siger: i Dag rød, i Morgen død! og siig „ mig engang, hvem der kan rose sig af at have slaaet „ Søm i Lykkens Hiul. Tilforladeligen ingen! Der „ er saa lidet et Rum imellem et Fruentimmers Ja „ og Ney, at jeg ikke vilde driste mig til at sætte en „ Knappenaals Spidse derimellem. Til Hove, i „ Kierlighed og paa Jagt, hver faaer ey det, han

„har paa Agt. Mig bæres det idelig for, at „Quitteria har megen god Hue og Villie til Ba„silio, og jeg spaaer ham alt got deraf; thi Kier„ligheden falder lige saa snart paa en Nælde, som „paa en Rosenbusk, og seer (eftersom jeg har hørt) „igiennem Briller, der gior Kobber til Guld, Ar„mod til Rigdom og Øyeklatter til Perler." Dette kunde paa ingen Maade være bedre. Derimod naar Don Quixote spørger S. 32: "Men hvad gaaer „da Forfatteren efter? Hvorefter? sagde Sam„son; derefter at om det traf sig, at han traf Hi„storien, han søger efter med en umaadelig Flid, „da strax at give den i Pressen, langt mere i Be„tragtning af Gevinsten end for at indlegge sig no„gen Slags Ære og Berømmelse," er dette noget tvungent. Hos Bertuch heder det-friere: "Und „was ist denn der Hr. Verfasser nun willens? frag„te Don Quixote. — Ey, antwortete Samson, „daß er die Geschichte, die er jetzt so ämsig sucht, „so bald er sie nur gefunden hat, vollends im Druck „geben will; mehr um seines eignen Nutzens als „fremden Lobes willen." Sancho's Sprog hos Bertuch vil Læseren kiende af følgende hans Beskrivelse over Bruden Quitteria: "Du stich der Tau„send! die sieht meiner Treue nicht aus wie vom „Dorfe; sie ist ja geputzt wie eine Hof-Zofe. Sa„ckerlot! sie hat ja eine Reihe Korallen um den Hals „und vorne ein Stein-Bazerle dran, daß alles flim„mert und flammert. Alle Guckuck! statt Peter„mann hat sie kostbaren Sammet zum Kittel, und „ich will ein Schelm seyn, wenn er nicht mit dem „feinsten Nesseltuche geschlitzt und aufgeschlagen ist! „Potz Blitz! 's ist gar Atlas, wie ich sehe! Guck eins „einmal die Hände, und wie sie die Finger voll „Ringe stecken hat! Daß nur kein Mensch denkt, „sie sind von Messing! Ja doch, hintenweg! Von „purem Golde sind sie, und noch darzu mit Perlen „besetzt; mit Perlen, so weiß wie Schlippermilch, „und jede davon wenigstens ein Aug' im Kopfe werth. „Ey die kleine Hure, was sie nicht für Haare hat! „Wenn's keine falschen sind, da hab ich sie mein „Tage nicht länger und gelber geseh'n. Was das „für ein schlanckes Dorlgen von Wuchse ist; und „was sie nicht alles für bunte Ginkerlitzgen in den „Haaren und an der Kehle hängen hat! Sie mahnt „mir, meiner Six, schier wie ein junge schwanken„de Palme, die voll Datteln hängt. Meiner ar„men Seele, das ist ein Gold-Mädchen! Ich „glaube die gölre in allen Banken von Flandern für „baar Gold." Dog giver her den danske Oversættelse denne ikkun lidet efter. De faa Anmerkninger, som findes hos den tydske have vi ikke savnet hos den danske. I Henseende til det udvortes er den danske ziret med ti meget smukke Kobbere, i Stedet for den tydske har kun et Titel-Kobber, og en hæslig Vignet.

(*)

Udenlandsk Literatur.

Riga. Zend-Avesta, Zoroasters lebendiges Wort, worin die Lehren und Meynungen dieses Gesetzgebers von Gott, Welt, Natur, Menschen; ingleichen die Ceremonien des heiligen Dienstes der Parsen u. s. f. aufbehalten sind. Erster Theil, welcher mit dem, was vorausgeht, die beyden Bücher Izeschne und Vispered enthält. Riga 1776. Bey Johann Friederich Hartknoch. 160 Sider, og 28 Sider Forerindring. Zweyter Theil, der außer einigen Abhandlungen, die übrigen Zend-Bücher, Jeschts Sades, Si-ruze und Vendidad enthält, von J. F. Kleuker. 1777. 386 Sider. Stor 4. Hos Prost begge Dele for 2 Rdlr. 4 Mark.

Megen Tak er Europa denne Mand skyldig, som har giort denne Skat almindeligere; men endnu mere den, som paa saa beundringsværdig en Maade har bragt den fra sin egentlige Boepæl. — Zend-Avesta — siger Hr. Kleuker i sin Forerindring — tilforn en Lovbog for alle de Menneskeslægter, som vare omringede af Euphrat, Kaukasus, Oxus og det indianske Hav, indeholder Zoroasters levende Ord, og er skrevet i Zend, Nordens gamle Parsers Sprog. Efter mange Hændelser maatte Zoroasters Disciple dele sig i to Hobe, hvoraf den eene endnu roelig ved den hellige Ilds Tieneste lever i Kirman ved det kaspiske Hav; den anden er fordrevet til Guzarate, hvor Surate er dens Hovedstad. Der have disse de-

res

res hellige Ildtempel, tilbede Ormuzd, iagttage hellige Ceremonier, og bede i deres Forfædres gamle Zend-Sprog, alt som Zoroaster har lært dem. At baade disse og de Kirmanske Parser havde Zoroasters Bøger, var allerede længe bekiendt i Europa: Bourchier førte 1723. endeel deraf med sig til Engelland; Hyde besad allerede noget deraf: Skotlænderen Frazer ligeledes; men til hvad Nytte var alt dette, da der ikke fandtes nogen, der kunde forklare de hemmelighedsfulde Skriftmerker?

Anquetil — en fransk ung Person — fik 1754. fire Blade med ubekiendte Bogstaver at see, afskrevne af den Oxfordske Vendidad Sade, som intet Menneske kunde enten læse eller forstaae, og fattede paa Øyeblikket det Forsæt at berige Verden med nye Kundskaber. Nogle Herrer og Elskere af Lærdom, som han aabenbarede sit Forsæt for, lovede at giøre for ham alt hvad de kunde, men han vilde ey opholde sig derefter. Forladende sig paa sit ved Besværligheder hærdede Legeme, gik han som — Soldat — i det indiske Kompagnies Tieneste, for saaledes at komme til sit Maal. Hr. Boucher, som antog Rekruterne, søgte ved de oprigtigste Forestillinger at bevæge ham til at forandre sin Beslutning. Forgieves! Hans Mod vandt Seyer over alle Farer og Hindringer. Ikke engang en elsket Broder kunde formaae ham til at give andet Svar end dette: "at hans Reyse var nødvendig." Den 7 Nov. 1754. gik han fra Paris, og giorde efter nogle Aars Forløb i Indien Bekiendtskab med to Lærde, Darab og Kaus, af hvilke den første, endog efter sine Fienders Tilstaaelse, var den lærdeste Destur i Zend og Pehlvisproget, som begge vare ham meget nødvendige. Først lod han sig underviise i Zoroasters Theologie og Philosophie, samt for 100 Rupier afskrive et Exemplar af Vendidad i begge Sprogene. Derpaa begyndte han paa Sprogene, hvori hans Læreres dovne Langsomhed nær havde bragt ham til Fortvivlelse, da de i et heelt Aar vilde opholde ham ved Alphabetet. Den Flid, han bestandig anvendte, og den Fremgang han giorde, var dem slet ikke med. Imidlertid fik han dem, deels med det gode, deels og med det onde, overtalte til at skaffe ham de beste Haandskrifter, og være ham behielpelige til en Oversættelse i det Nyepersiske, som han den 30 Martii 1759. begyndte, og i September 1760. bragte til Ende. Hvor umueligt det endog er for Fremmede at see Ildens Helligdomme i Templet, fik han dog ved Darabs Hielp alting at see, anskaffede sig derpaa de hellige Kar, og reyste ud for at oplede de fire hellige Vedes i Samskretan Sproget, som endnu ere en Rettesnor for de fleste Nationer imellem Indus og Kina, men i dette Foretagende var han ey saa lykkelig. Han fik vel et Udtog af dem at see hos Braminerne, men det store Verk er bestandig blevet ham ubekiendt. Den 15 Mart. 1761. reyste han igien til Europa, og kom i November til Engelland, hvor han i kort Tid var en Krigsfange. Tilsidst reyste han igien til Frankerige, hvor han forærede sine 18 Haandskrifter til det Kongelige Bibliothek.

Det var ham ey nok at have ført denne Skat til Europa, men da han selv var den første og hidindtil den eneste Europæer, som forstod Zend og Pehlvi, foretog han sig at giøre disse Skrifters Indhold bekiendtere i en fransk Oversættelse, saa lige efter Ordene som mueligt. — Imidlertid er den tydske Oversætter ey meget fornøyet med den, og man veed dog ogsaa, hvor liden Overeensstemmelse der er imellem det franske og de østerlandske Sprog. Mangfoldige østerlandske Ord, skiønt forklarede enten i Anmerkningerne eller i de foregaaende Afhandlinger, ere beholdte i Texten, og give den en hemmelighedsfuld Tone, som i saadanne Skrifter ey allene lader vel, men endog har, vi vide ikke hvad for stort og høytideligt ved sig. —

De for den første Deel gaaende Afhandlinger ere: 1) Afhandling om de gamle Persers Lære og Gudstieneste. 2) Fragmenter over deres Statsforfatning efter Zoroasters Lov. Begge ere meget vel udførte og aldeles nødvendige, naar man vil forstaae Zend-Bøgerne. De i dette Bind indeholdte 2 Bøger ere Liturgiske, Izeschne og Vispered, indeholde kun Bønner til Ormuzd og Izederne, og ere, i Almindelighed, den uvigtigste Deel af Verket, skiønt vi dog aldrig ville falde paa at nægte dem deres store Nytte.

Vigtigere er den anden Deel, hvis forudgaaende Afhandlinger ere: 1) Undersøgelse om Zend-Avestas Bøgers gamle Ægthed. 2) Undersøgelser om Persiens gamle Sprog, Zend, Pehlvi og Persan, med adskillige Skriftprøver. Herpaa begynder Jeschts Sades, indeholdende deels Bønner, deels og Amuleter for adskillige Sygdomme 2c., samt Lovsange. Af disse sidste ville vi dog anføre en Lovsang til Mithra, paa det at vore Læsere kan faae noget Begreb om Zoroasters Stiil:

"I Guds Navn. Ormuzd, Herligheds Konge, Mithra vore i Glands og Glorie! Han — som befrugter Ørkenerne og dømmer med Retfærdighed — han komme til min Hielp! — Gid Mithra, de tørre Ørkeners Befrugter, som har tusinde Øren og ti tusinde Øyne, og kaldes Ized, være mig naadig med Nameschne Kharom! Lov og Priis være dem siungne! Ormuzd sagde til Sapetman Zoroaster: Jeg er Mithra's Skaber, som befrugter de tørre Ørkener, jeg har skabt ham, at du nu skulde ved Izeschne og Neaesch lovprise ham. Naar Dragen, Mithra's Fiende, ødelegger mine Provintser og foraarsager almindelig Nød, saa bliver han strax, o Zoroaster, slaget af Mithra, som og Mazendrans Dewer. Mithra spørger med Sandhed den som handler efter min rene Lov, som er retfærdig og hellig som Mithra; han skienker den Hastighed og Glands, som ey giør sig skyldig i Mithra — Darudj. Hvem som holder sig reen fra Mithra — Darudj, ham skienker Ormuzd's Ild en reen Vey: de Helliges rene, sterke, fortreffelige Feruere skienke dem, som ere frie fra Mithra — Darudj, fortieneste fulde Børn. At bære Mithra, Ørkenernes Befrugter, Priis ved Izeschne er Lysets og Glandsens Kilde. Med Zur synger jeg ham Lov og Izeschne! Han komme over Irans Provintser, og bringe Glæde, Forstand og Liv! Til Hielp komme han! Med Lys komme han! Med Lykke og Glæde, Medlidenhed, med Sundhed og Seyer komme han! Han bringe Reenhed, naar med Reenhed og Kraft og Levendhed Izeschne og Neaesch blive ham siungne! Denne Mithra — alle frugtløse Ørkeners Befrugter — tilintetgiøre Darudj i den hele Verden. — Lovsyng denne store sterke Ized, alle Skabningers Velgiører! Jeg kommer for ham med Zur, med bestandig Bøn, med Izeschne til hans Ære." — — Ere Orpheus's Hymner smukkere?

(Slutningen følger.)

Philadelphia. *Les Bigarures d'un Citoyen de Genève* & ses conseils republicains *dediés aux Americains* avec quantité d'Anecdotes amusantes, interessantes & autres pour servir à terminer l'histoire des Jésuites. *Tome premier.* à Philadelphie de l'Imprimerie du Congrès-Géneral. 1776. 308 Sider i Octav. Hos Proft for 4 Mrk. 8 ß.

Europæernes umenneskelige Medfart mod Amerikanerne i de ældre Tider, synes nu i visse Maader sammesteds at skulde giengieldes. Lang Tid have de besiddet Landet i Rolighed, beriget sig ved dets Produkter, bragt hele Ladninger af Guld — det kiere Guld — tilbage med sig, men tillige hele Ladninger — Blodskyld og Forbandelser. Nu opreyser sig en europæisk Colonie i Amerika mod sin Moder: Striden er unaturlig, men den forrige var ligesaa, og hvad billigere end at en Forbrydelse straffes ved sig selv? — Hr. Rousseau, Forfatter af dette muntre, med de meest stiklende Udtryk og Anekdoter over Genf, Voltaire, Engellænderne og Jesuiterne, men derhos med megen Statsklogskab opfyldte Skrift, taler som en Republikaner, opmuntrer Amerikanerne til at have samme Tanker som han, og overtaler dem til en demokratisk Regieringsform. Saa megen Opsigt, som de amerikanske Stridigheder og Jesuiter-Ordenens Ophævelse have giort i Europa, saa interessant holde vi og dette Skrift for at være, og ville i den Henseende anprise det for vore Læsere, som et velskrevet og sin berømte Forfatter værdigt Værk.

L.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 42. ———— 1777.

Den almindelige Verdens Historie, kortelig forfattet, og til Brug for Skolerne i Danmark og Norge udgivet ved Abraham Kall, Professor i det grædske Sprog og Bibliothekarius ved Kiøbenhavns Universitet. Kiøbenhavn, trykt hos Morten Hallager, boende paa Rosengaarden No. 115. (Prisen er 3 Mark 12 Skill.) Første Deel 173 Sider. Anden Deel 313 Sider i Octav.

Vi halde dette Verk for et Mønster paa en velskrevet Historie, og just saaledes, som den burde være indrettet for Ungdommen. Historien er inddeelt i adskillige Tidsrum, og hvert Riges Begivenheder i hver Periode fortalte i adskillige Paragrapher, hvorefter komme almindelige Anmerkninger om Videnskabernes, Kunsternes ꝛc. Tilstand i hvert Tidsrum. Denne synkronistiske Methode forekommer os meget bequem, og de neden under hver Side anførte Spørgsmaale meget nødvendige for Ungdommen, som just derved faae Indsigt i hvert Stykkes Indhold, i Stedet for naar de, uden at vide hvad der egentlig skulde spørges om, som Papagoyer læse deres foresatte Lectier uden ad. Men vi savne et kortere Udtog af hele Historien, saaledes som ved den Danske, eller i dets Sted en synkronistisk Tabel over hvert Tidsrum, som vilde have giort megen Nytte. Den berømte Prof. Schröcks Historie er her lagt til Grund, men med adskillige Forbedringer, i sær er den grædske og romerske Historie vidtløftigere udførte, til Brug for de latinske Skoler. — Ogsaa Lærde ville i dette Skrift finde en behagelig og nyttig Lecture.

Z.

Udenlandsk Literatur.

Riga. Zend-Avesta, Zoroasters lebendiges Wort, worin die Lehren und Meynungen dieses Gesetzgebers von Gott, Welt, Natur, Menschen; ingleichen die Ceremonien des heiligen Dienstes der Parsen u. s. f. aufbehalten sind. Erster Theil, welcher mit dem, was vorausgeht, die beyden Bücher Izeschne und Vispered enthält. Riga 1776. Bey Johann Friederich Hartknoch. 160 Sider, og 28 Sider Forerindring. Zweyter Theil, der außer einigen Abhandlungen, die übrigen Zend-Bücher, Jeschts Sades, Si—ruze und Vendidad enthält, von J. F. Kleuker.

1777. 386 Sider. Stor 4. Hos Proft begge Dele for 2 Rdlr. 4 Mark.

(Slutningen.)

Det andet Stykke i den anden Deel, Si—ruze kaldet, bestaaer af smaae og store Lovsange, som afsynges 30te Dagen efter eens Død, den 30te Dag i hver siette og tolvte Maaned, og aarligen den 30te Dag efter Dødsdagen. Det tredie, Vendidad, det vigtigste Stykke, indeholder et kort Begreb af Parsernes Theologie, Moral- og Statslove. Det første Kapitel opregner sexten Steder i Persien, som Ormuzd (det gode Væsen) havde skabt, og hvad Ahriman (det onde Væsen) havde frembragt. I det andet tales om Djemschid, for hvem Ormuzd første gang aabenbarede sin Villie, ligesom nu for Zoroaster. Han regierede over tusinde Deele af Jorden, som han bebygde, opfyldte med levende Skabninger og velsignede; han bebygde Landet Ver (fra Irak sydøstlig til Sistan). Under ham var den gyldne Alder, "da der var ingen Betlere, ingen „Bedragere, ingen som forførte til Dews (Udyds) „Tieneste, hverken Fiende i Marke, eller nogen „grusom Plagere, som slog Menneskene, eller nogen „sønderrivende Tand." Tredie Kap. om Pligterne, som fornemmelig anbefaler Agerdyrkningen, at borttage døde Legemer, som giøre Jorden ureen, mange Bønner og bestandige Renselser med Vand. Heraf ville vi anmerke et Par Sentiments; "Et frugtbart Land er en Kilde til Rigdom for den som van„der det." — "Den reneste Punkt i Loven er at „saae fyldige Sædekorn." — "Ingen maae alle„ne bære en Død, ellers bliver han ansaldt af „Darjudi Nesosch (et af de onde Væsener) og „denne Synd kan ikke udslettes før de Dødes Op„standelse." Fra det 3die til 18de Kap. indskierpes Pligterne mod Selskabet og ved Gudstienesten. Deri anbefales Reenhed i Tanker, Ord og Handlinger, Eenighed og Velgiørenhed. Hvem som overtræder Loven, og fortryder sin Synd, kan renses derfra ved visse Bønner og endeel strenge Bodsøvelser. I det 13de er et merkværdigt Stykke om Parsernes Pligter mod Hundene, som maaskee aldrig noget Sted i Verden blive ærede mere end her. I det 18de spørger Zoroaster Ormuzd hvem der har skabt det Onde. Han svarer: "Læreren af den onde Lov, Ahriman" som her kaldes Escheneghe," som har lange Laar, „en lang Tunge, og lever af sig selv." Fremdeles lærer Ormuzd, at den anden i Ormudslorien næst efter Serotsch er Fuglen Peroderesch, som om Natten vaagner de Hellige til Bønner, og til hvis Efterligning Ormuzd har skabt Hanerne paa Jorden. Det 19de Kap. handler om Ahriman og Opstandelsen. Naar et Menneske døer, besidder Dew (den onde Lovs Lærer) hans Legeme i tre Dage. Derpaa slæbe de onde Væsener ham bort, men paa Veyen komme de Retfærdiges Siele til Broen Tschinewad, der kommer de under Hundens Opsigt for Hiordene, de gaae over Broen til Ormuzd's Bolig, hvor de modtages med Glæde og Lykønskning af Bahman, en af de gode Aander, som her har sit Sæde. De Ondes Siele giøres til Intet. Alting skal opstaae og leve paa nye. I 20de Kap. tales om et Træe kaldet Hom, som i Feridens Hænder, den første og viseste Fyrste i Peschadian's Dynastie, fra hvem Zoroaster regnede sin Herkomst, fordrev alt Ont af Jorden. Det 21 Kap. handler om Naturens Grundspire til Menneskeslægten, som er det fra Floden Voorokesche i Luften opstigende Vand, der indeholder Sædekornene til alle Ting, endog til Menneskeslægten. Derom siger Ormuzd: "Solen farer op med Majestæt, som en Seyers„heldt, fra det frugtbare Albordj Spidse, og lyser „for Verden. Fra dette Bierg, som Ormuzd har „skabt til sin Residenz, hersker den over Verden, „som leder til tvende Skiebner; hersker over de af „Ormuzd i Overflødighed skabte Sædekorn og over „Vandet. Jeg vasker dit Liv med rindende Vand, „med Vand som indeholder de Børns Grundspire, som „jeg skienker dig; som skaber Melk og alting, Sæd „— Olie — Hierne, Marv og Børn." I det sidste Kap. fortæller Ormuzd, at da han havde skabt Verden saa prægtig, og vandrede med Glæde i sin Storhed, "da saae Slangen, denne Dødsfvan„gre Ahriman mig, og skabte af sin rige Kilde til „det Onde, ni, ni gange ni, ni hundrede, ni tusin„de, ni gange ti tusinde onde Lyster imod mig." Til at fordrive dem, og give ham sin forrige Glands igien, udsendes Zoroaster, som skal begynde dermed ved at forkynde Ormuzd's Ord, det er: denne her beskrevne Lov og Bønner i Ariemaen, "og da „skal alle Dews, Astheye (Ureen), Eghuere „(Ond), Eghraym (Sterk), Oghraum (Væl„dig)

„dig), Misundelse, Ondt, Feber, Svaghed og „Svagheds Aarsag, Gierrighed, udartede Lyster, „vilkaarlig Sielens Døvhed og Blindhed, Slange, „Løgn, hæsselig Ondskab, Fordervelse og ureen „Gift, som Ahriman legger i de menneskelige Lege= „mer, forsvinde."

Os forekommer Zoroaster som en viis Philosoph og Lovgiver, der har villet forklare det Ondes Oprindelse, bringe sine Landsmænd til de naturlige og borgerlige Pligter, ved en bestemt Gudstieneste, indprænte dem Ærbødighed for det allerhøyeste Væsen, som han forestiller under Mithra, Solens Billede, og den hellige Ild, og give dem Begreber om Sielens Udødelighed, samt Belønning og Straf efter dette Liv, disse væsentlige Punkter af alle Folkeslægters Religion i hele Verden.

Af hedenske Religioner er uden Tvivl den Zoroasterske den reneste; vel fuld af høye, hemmelighedsfulde, efter Bogstaven høysturimelige Fortællinger, men dog derhos ledende til Dyden og Gudsfrygtighed, som den største Lyksalighed her i Livet.

Vi længes efter den tredie og sidste Tome af dette ypperlige Verk, som skal indeholde Bundehesch, to smaae Ordbøger, Zoroasters Levnet, de nu værende Parsers Skikke og Registeret. Man har ey Aarsag til at tvivle, at jo den lærde Verden med Fornøyelse vil imodtage dette saa længe ventede Verk, allerhelst den nu kan indsee Forskiellen imellem Zoroasters ægte veligiennemtænkte Lære, og de hidindtil saa kaldte Zoroasters magiske Orakler, som ey indeholde andet end fordervede Levninger af den platoniske Philosophie, og derhos kun ere Fragmenter, som Kommentatorerne have givet, hvad Mening de selv have fundet for got. — Merkværdigt nok imidlertid, at imedens Europa's Lærde kappeviis giøre sig Umage for at forklare asiatiske Nationers Lærebøger, er endnu ingen faldet paa at fortiene sig nogen Tak af vor Edda, af hvilken den største Deel er hidindtil ey allene uforklaret, men endog uudgivet, skiønt tilovers i en temmelig Mængde Haandskrifter. Dog — det er sandt — herfor behøvede man ey at giøre saa vidtløftige Reyser, og Fortællingen derom, vilde ey synes saa romanagtig.

Z.

Hamburg. Musen = Allmanach für 1778. Herausgegeben von Johan Heinrich Voß. Hamburg, bey L. E. Bohn. 12. 230 Sider. Med Digteren Hölty's Billede.

Som sædvanlig følger efter Almanakken en Samling af smaae Digte, næsten af alle de beste nye tydske Poeter. Deriblant udmerke sig de af Brückner, Bürger, Claudius, Profanzler Cramer over D. Zacharias i Kiel, Göcking, Henslerden Yngre, Hölty, Klopstock, Sprickman og Greven af Stolberg. Man finder og her nogle artige Fragmenter af en Hattemagersvend ved Navn Städele, som viser opmuntringsværdige Talenter for Digtekunsten. I vore Tanker overgaae Hölty's Digte alle de andre i Naivitet og Ømhed. Undertiden savner man vel den Reenhed i Sproget og Korrekthed i Versifikationen, som saa meget forhøye et Digts Skiønhed; dog — man tilgiver dem denne Feyl for deres yndige og smilende Mine, da de ligne en Skiønhed, som ikke har nødig at laane Prydelse af Pynten. Hvor let og yndigt er ikke følgende:

Lebenspflichten.

Rosen auf den Weg gestreut,
Und des Harms vergessen!
Eine kleine Spanne Zeit,
Ward uns zugemessen.
Heute hüpft im Frühlingstanz
Noch der frohe Knabe;
Morgen weht der Todtenkranz
Schon auf seinem Grabe.
Wonne führt die junge Braut
Heute zum Altare;
Eh die Abendwolke thaut,
Ruht sie auf der Bahre.
Gebt den Harm und Grillenfang
Gebet ihn den Winden;
Ruht bey hellem Becherklang
Unter grünen Linden!
Lasset keine Nachtigall
Unbehorcht verstummen,
Keine Bien' im Frühlingsthal
Unbelauscht entsummen!
Schmeckt so lang' es Gott erlaubt
Kuß und süsse Trauben,

Bis

Bis der Tod, der alles raubt,
Kömmt sie euch zu rauben.
Unserm schlummernden Gebein,
Von dem Tod' umdüstert,
Duftet nicht der Rosenhain,
Der am Grabe flüstert;
Tönet nicht der Wonneklang
Angestoßner Becher,
Noch der frohe Rundgesang
Weinbelaubter Zecher.

Da det uden Tvivl er for sidste gang vi see denne elskværdige Digters Navn, som saa tidlig blev borttykket, i disse Almanakker, vil man tilgive os, at vi endnu anføre følgende muntre Stykke:

Die Beschäfftigungen.

Jener liebet den Hof, liebet das Stadtgeräusch
Und französischen Modewiz,
Küßt den Damen die Hand, mischet den Potpourri,
Kocht Pomaden, und stricket Filet.
Zieht die Säle voll Tanz Wiesen des Frühlings vor,
Roms Kastraten der Nachtigall,
Lebt vom Lächeln des Herrn, dreht, wie ein Wetterhahn,
Nach dem Winde des Hofes sich.
Dieser liebet den Prunk gleißender Wissenschaft,
Stapelt Bücher auf Bücher auf,
Und begaffet den Band, und den bemalten Schnitt,
Und den gläsernen Bücherschrank.
Jener schachert umher wie ein Beschnittener,
Stopfet Beutel auf Beutel voll,
Schließt sein Kämmerlein zu, schüttet die Beutel aus,
Und beäugelt den Seelenschatz.
Mich entzücket der Wald, mich der beblühmte Baum,
Mich der tanzende Wiesenquell,
Mich der Morgengesang oder das Abendlied
Meiner Freundinn, der Nachtigall.
Dämmert endlich mein Traum heiter zum Leben auf,
Giebt der Himmel das Mädchen mir,
Dessen lächelndes Bild mir um die Seele schwebt:
Dann, dann bin ich ein Erdengott.
Wie ein mächtiger Gott, flieg' ich den Himmel durch,
Reiße Sterne, wie Blumen, ab,
Und bekränze mein Haupt, trinke die Quelle leer,
Die durch Rosen der Engel fleußt.

Vi længes meget efter den Udgave af hans Poesier, som Hr. Bøye har lovet Tydskland. Göckings Tertullia er fortreffelig. Af vittige Epigrammer ere følgende gandske artige: af **Weckerlin**, en gammel svabisk Digter:

Hier lieget, und Gott seys gedanket!
Ein Weib, das Tag und Nacht gezanket.
O! tretet nicht hart lieben Leut
Sonst weckt ihr einen neuen Strit.

Og dette af **Hensler** den Yngre over en Graver:

Der Mann hat neunzig Jahr gelebt,
Und scharrte manchen ein,
Wer andern Gräbern gräbt
Fällt endlich selbst hinein.

Man vil med Fornøyelse bestandig bære denne Almanak hos sig, for at være i disse behagelige Digteres Selskab saa ofte man lyster, da deres Vers danne Forstanden paa samme Tid de berede Hiertet til ædle Følelser, og kan med Nytte opfylde de tomme eller kiedsommelige Øyeblikke, som endog den beste og viseste Mand ofte maae føle i Livet. — Naar skal de Danske og Svenske have en Musen-Almanak? Det seer vel endnu temmelig langt ud?,

(A)

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 43. ——— 1777.

Dansk Lehns-Ret af Peder Koefod Ancher. Kiøbenhavn 1777. Trykt paa Gyldendahls Forlag. 8. Sider 176.

Med Fornøyelse see vi her et Stykke fra en Mand der ved sine andre Skrifter har giort sig saa berømt og æret, henhørende til det danske Jus publicum, et ellers temmelig usædvanligt Syn hos os, da en anden Professor ved vort Universitet, som egentlig skulde lære den studerende Ungdom, hvad Jus publicum er for et Dyr, lader samme hvile i Fred og Roe. Man maae derfor være Hr. Conferentsraaden dobbelt Tak skyldige for dette vigtige lille Skrift, da han ellers ved sin Lov-Historie kunde have fuldkommen nok at bestille. Forf. inddeler det i trende Capitler: I. Om store Lehne eller fyrstelige Lehne. II. Om mindre eller private Lehne. III. Om vore nu værende Grevskaber. Vi maae overalt beundre baade Forf. Grundighed i sin Videnskab og det nøye Bekiendtskab med den gamle Historie, uden hvis Hielp denne Deel af Jurisprudencen vilde blive meget mørk og uforstaaelig. I det første Kap. søger Hr. Forf. at oplyse Oprindelsen af det Ord Lehn; han igiennemgaaer alle dets Bemerkelser, og fastsætter i den anden §. at de første Ord man har brugt til at betyde Lehne, komme alle derudi overeens, at de tilkendegive en villig Handel, og have deres Oprindelse af at laane, give, forunde; han deler dem derpaa i den femte §. i Større eller Mindre. De store eller fyrstelige Lehne bleve ey forleenede uden til de Kongelige Prindser, de mindre eller private til Høveds- og Embeds-Mænd eller andre af Kongen og Landet velfortiente Folk. Man maae dog ey sammenblande Lehn-Gods med Patrimonial-Gods, som de Kongelige Børn og deres Arvinger havde fuld Rettighed over; thi Lehne vare Staten egentlig tilhørende, og gave ey Lehnsmanden nogen Eyendoms Ret, men ikkun Nytten og Bruget af Lehnene, og de havde den kun for deres Livstid. I Norge bleve endog i de sildige Tider Stiftamtmænd kaldte Lehnsmænd, fordi de vare forlenede med endeel af Lehnets eller Amtets Indkomster for deres Tieneste. Forf. oplyser dette overalt med Beviser af den gamle danske Historie. Skriftet er tilføyet Efterretning om Kong Valdemars Forordning, at ingen dansk Konge maatte tillige være Hertug i Slesvig; 3 Lehnsreversaler af 1406. og 1408., og endelig Christian den 3dies Lehns-Ret af 1557. Det er uundværligt for enhver, der ønsker sig at have nogen grundig Indsigt i denne Deel af den danske Lovkyndighed.

(!)

Fransk Sprog-Øvelse for Danske af Hr. von Aphelen. Første Deel 188 Sider. Anden Deel 186 Sider. Stor 8. Kiøbenhavn 1777. Trykt hos Morten Hallager.

Den første Deel af denne beqvemme Chrestomathie til Hr. Justitsr. franske Grammatik bestaaer af en med Flid samlet Ordbog over de brugeligste Substantiver, Adjectiver og Verber, afdeelte i Klasser, af grammatikalske Stiilsøvelser over Artiklerne og Forordene, efter hvilket Mønster let kan dannes flere over de øvrige Grammatikens Dele, og endelig af endeel Gallicismi og Ordsprog. Den anden Deel begynder med berømte Mænds: en Socrates, Solons, Diogenes, Cicero's, Cæsar's og andres korte Levnetsbeskrivelse (her havde vi ogsaa ønsket nogle ligesaadanne korte over berømte Nyere) nogle moralske Beskrivelser over Opdragelsen, Pligterne &c. Til Øvelse i den poetiske Stiil findes her Boileau's 8 Satire, Voltaires l'egalité des conditions, og siden nogle af de smukkeste blant Fontaines Fabler. I Veltalenheden: de skyttiske Ambassadeurers Tale til Alexander af Vaugelas Curtius. Til egentlig at kiende det franske Sprogs Genie, holde vi den Side 89. f. indførte Beskrivelse over en Ambassadeurs Indtog, de følgende Breve af berømte Forfattere, en Bussy, Voltaire &c.: visse Personers Afskildringer, af Bussy, de muntre Fortællinger og Samtalerne for meget beqvemme. En Lærer vil derved lettest finde Leylighed til at forklare det franske Sprogs Afvigelser fra det danske. Til Slutningen anføres de Skribentere, af hvis Verker han har betient sig til denne Samling. Hr. Forf. har herved fuldendt et Arbeyde, som er den fuldstændigste Original, vi endnu eye om det franske Sprogs Grammatik.

(*)

Sorøe. Friemurer-Ordenens Apologie af Broder * * * *, Medlem af den * * skottiske Loge til P *.

— — pauci dignoscere possunt
Vera bona atque illis multum diversa, remota
Erroris nebula. Quid enim ratione timemus
Aut cupimus? —

Philadelphia, i Aaret 5651. d. e. 3882. Nu paa dansk. Odense, paa Christian Iversens Forlag 1777. 118 Sider i Octav.

Forfatteren har med megen Beskedenhed og tilsyneladende (vi haabe og virkelig) Sandheds Kierlighed meget vel forsvaret sin Orden, saavidt en Ting kan forsvares uden at nævne, hvad den egentlig er. Han forsikkrer, at den intet indeholder mod Religion, Sæder eller Stater. Han gior Forskiel paa ægte og uægte Loger, og advarer meget mod disse sidste, som ikke skal besieles af den beste Aand. Det synes, som han tillegger dem, som ere komne vidt i Frimurer-Ordenens Grader og til dens Inderste den høyeste Grad af Fuldkommenhed i Reenhed og Dyd, som kan ventes af Mennesker. Saa fortreffelig denne Hensigt er, saa troer han dog at Ordenen har Aarsag til at skiule den, for gradeviis at forberede sine Medlemmer dertil, og fordi saa faa ere beqvemme til dette Lys; da mange af Ordenens Medlemmer selv maae for deres Livstid blive staaende ved de ringere Grader. De som tilforn have havt slette Tanker om Ordenen ville maaskee endnu tvivle lidet, og vi vide intet bedre Middel til deres fuldkomne Overbevisning, end at de selv indtræde i denne med meer end Kobber-Mure befæstede Tausheds Skole. Forunderligt — ikke det blinkende Sværd — ikke en elsket Ægtefælles Taarer — ikke den aabenmundede Bakkus — have endnu opdaget det allermindste, og alle Menneskelighedens Tyranner, forsikkrer Forfatteren, skulle aldrig aabenbare det mindste af Ordenens Hemmeligheder. Om end dette Selskab ikke besad den besynderlige Egenskab at forene Folk af alle Lande, af alle Christendommens Sekter med det ubrydeligste Venskabs Baand, opvækker det dog Beundring, som den eneste Skole, hvori man kunde lære den vanskelige Kunst — at tie, og et Selskab som nu og da hielper til Levnetsmidlernes og Druesaftens Consumption, belønner Digterinder med Guld-Armbaand, klæder uopdragne Børn, foruden andre Velgierninger, som have en dobbelt Værd, fordi Velgiørerne stræber at holde dem hemmelige, fortiener i det mindste ikke at an-

ansees som en Sammenrottelse af skadelige Borgere eller Menneskeslægtens Uhyrer.

L.

Udenlandsk Literatur.

Wien. Joseph von Sonnenfels, k. k. würkl. N. Oe. Regierungsraths, ordentlichen, öffentlichen Lehrers der Policey, Handlung und Finanzwissenschaft, Grundsätze der Policey-Handlung- und Finanzwissenschaft. Erster Theil, dritte Auflage. Wien, bey Joseph Kurzböck 1770. St. 8. 456 S. Zweyter Theil 1771. 517 S. Dritter Th. 1776. 306 S. Sælges hos Proft for 2 Rdlr. 3 Mrk.

Hvem som behøver de første Grunde af disse Deele af Statsvidenskaberne, vil her finde dem foredragne i et System, som vist kan have sin Nytte til at opklare Begreberne; og indgive dem, som endnu ikke har nogen tilstrekkelig Indsigt i denne for det borgerlige Selskab saa vigtige Videnskab, endeel rigtige og tydelige. Men for dem, som allerede vide meer, ville mange Paragrapher forekomme meget ubetydelige. Desuden ville blot metaphysiske Begreber, sammenlignede med en enkelt Stats Love (som her kun med den østerrigske) ikke være tilstrækkelige til at forskaffe nogen ret Grundighed og Styrke. Som en Lærebog, der kan legges til Grund for akademiske Forelæsninger, har dette Skrift meget got, men og nogle af de med de fleste Lærebøger følgende Ubeqvemmeligheder, at snart er her for meget, snart for lidt, snart for tørt og metaphysiskt, snart for enkelt og alene passende til den Stat, han skrev for. Den Læretone, hvori det er affattet, foraarsager og, at det kun vil læses af egentlige Statslærde, men det vil derved giøre mindre Nytte, end et Skrift der er forfattet læt og behageligt, som derfor læses af mange. Skriftet er af følgende Indhold: Efter en Beskrivelse over Politiken og dens Inddeling, hvormed han snart bliver færdig, da han deler den i Politie- Handels- og Finanz-Videnskaberne (hvorved alt det Udvortes om Staternes Forhold med andre Stater savnes) begynder han i den første Deel om Politievidenskaben. Den afdeles i tvende Dele. I den første Deel handles fra Side 53-97. om den offentlige Sikkerhed. I den anden Deel handles om den indvortes Privatsikkerhed i Henseende til 1) Handlingernes Frihed. 2) Politiets Forsorg for Borgernes moralske Tilstand: Forstandens Oplysning og Villiens Forbedring, 3) om Lovene til den private Sikkerhed for a) Personer, b) Ære og c) Gods. Tilsidst sluttes denne Deel med Anstalterne for den offentlige Sikkerhed. Alt hvad der staaer i nogen Sammenhæng hermed bliver kort og tabellarisk erindret. Vi ville til Prøve paa Forf. Foredrag udtegne hans noget vidtløftigere Tanker S. 121. om Landsbyepræsterne og Skoleholderne, „disse „fortiene fra Statens Side en større Opmerksom„hed, da de have at danne en saa stor Deel Borge„res Tænkemaade og Sæder. Begges Ringeag„telse, og endnu meer deres ringe Indkomster, „holde duelige Mænd fra Embeder, som kun skulde „besettes af dem. Indflydelsen paa den borger„lige Lyksalighed skulde bestemme Rangen blant Be„tieningerne! men saa skulde man og kun vælge de „dueligste blant Medansøgerne. Skoleholderen „skulle i det mindste være den fornemste i enhver lille „Landsbye. Findes der end nogle Landsbyepræster, „som have overmaade store Indkomster, saa har an„dre neppe en kummerlig Underholdning. For beg„ge har det ret, at man lagde til det sidste Sted, „hvad der var overflødigt paa det første. Landsbye„præsternes Indkomster bestaae enten i Penge eller „i Jord som hører til deres Embeder, i Tiender „eller i visse af Undersaatternes Afgivter. Om„sorg for Landvæsenet adspreder dem for meget, „og berøver dem den Tid, som de skulde anvende paa „deres Embede og Læsning. Menighedens Afgif„ter, naar de inddrives med Strenghed, giøre Hyr„den forhadt i Hiordens Øyne, man beskylder ham „for en uchristelig Haardhed, og alle Formaninger „til Kierlighed blive kraftesløse i hans Mund. Er „han eftergivende, saa staaer han i Fare for at mi„ste sine Indkomster. Men Indkomster i Penge „synes altsaa de beqvemmeste for Præsterne, og disse „maae være tilstrekkelige, at de kan holde dem an„stændige efter deres Stand, fordi endeel af Folkets „Agtelse beroer derpaa, og at de tillige ved smaae

„Vel

„ Velgierninger kan give et Exempel paa en broderlig Bistand. Ogsaa Skoleholderne burde være forsynede med tilstrækkelig Underholdning."

Den anden Deel om Handelen bestaaer af 16 Kapitler. Det 1 — om Landhuusholdningen, som leverer Materialier til Handelen. 2 — om Manufakturerne. 3 — om Handel med Fremmede. 4 — Om Colonierne. 5 — Om Fragten, 6 — til Lands, 7 — til Vands. 8 — Om Assecurancen. 9 — Om Myndterne, 10 — deres Omløb. 11 — Crediten. 12 — Handelsselskaberne. 13 — Verelkursen. 14 — Handels-Tractater. 15 — Handels-Bilancen. 16 — Collegier for Handelen.

Den tredie Deel, som indeholder Finanzsystemet, viser hvorledes de offentlige Udgifter skal bestyres af Domainerne, Regalierne, tilfældige Indkomster og Skatter; de overordentlige Udgifter derimod ved forhøyede Skatter, Stats-Crediten og Pandtsættelser. Tilsidst handles om det bestyrende Finanz-Collegium og Finanz-Projekter. Denne Deel er mindre tabellarisk og metaphysisk end de første. Da Hr. Forfatteren først har brudt Isen i disse Videnskaber for sine Landsmænd, har han giort sig meget fortient af dem, og kan giøre god Tieneste for enhver, som vil lære at kiende den østerrigske Statsforfatning og Love, ligesom man overalt vil finde, at han tænker meget rigtig, om man og skulle savne, at han ikke altid viser den Kundskab om andre Statsforfatninger og den Indsigt i Statshistorien, som man venter af en offentlig Statslærer.

J.

Danzig. Pflichten des Maurers bey dem Grabe eines Bruders. Eine Freymaurer-Rede in der Loge zu den dreyen Kronen von B. E. —

Vale, vale, vale, nos te ordine quo natura permiserit, sequemur cuncti.

Danzig, bey J. H. Fläcke 1777. 62 Sider i Octav.

Blant endeel Friemurer-Taler, som os i disse Dage ere tilsendte, finde vi denne i sær meget smuk. Sielens Udødelighed, det trøstefulde Haab om et bedre Liv efter dette for denne Jords dydige Borgere og Straf for dens udydige, Kierlighed for Religionen, Opmuntring til Pligterne, en upartisk simpel Berømmelse over den Afdøde, hvori han har fortient Roes, og en for Tilhørerne advarende Erindring om hans Feyltrin, hvor han havde feylet, ere de ædle Formaale for en usminket, ærlig Veltalenhed, som synes at være kommen af en værdig Ordensbroders og en dydig Mands inderste Hierte. Enhver som læser denne Tale vil finde sig bestyrket i de gode Tanker man i Apologien fatter om dette Selskabs Indretninger. Og har den Afdøde tænkt og handlet saaledes som han i denne Tale skildres (og hvorfor skulde man tvivle om en Friemurers Oprigtighed) kan man haabe, at man har Aarsag til at ønske sig hans Skiebne i Evigheden. Vi ønske Skriftet saa mange Læsere det fortiener, og sige med Martial:

Cum mihi supremos Lachesis perneverit annos,
Non aliter cineres opto jacere meos.

L.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 44. ——— 1777.

Prædikener, holdne til Høymesse paa første og anden Paaskedag 1775. for St. Knuds Menighed i Odense, af Dr. Nikolai Nannestad. Odense 1776. i det Kongelig privilegerede Addresse-Contoirs Bogtrykkerie. 8. 76 S.

Disse Prækener have vi læst med Fornøyelse for deres Fynd, Ordentlighed og Simpelhed. Materien er vel igiennemtænkt, og afhandlet paa en ikke gandske almindelig Maade; en Egenskab, som just ikke bør udfordres hos alle Prækener, men som dog meget tiener til at opvække Opmerksomheden. Den første viser: Vigtigheden af den Lærepunkt om Jesu Opstandelse fra Døde. I. I Hensigt til vor Christelige Troes og Religions Guddommelighed og Sandhed. II. I Hensigt til den Naadestand, som vi ved den maae nyde, og til det tilkommende evige Gode, som derved kan ventes. Dette er meget grundigt og særdeles eftertrykkeligt fremsat. I den anden bevises Jesu Opstandelses Vished af hans Aabenbarelser for sine Disciple. I. Jesu Opstandelses Art og Beskaffenhed, og tillige om Beskaffenheden af de Aabenbarelser af ham, som vedersores Apostlerne (dette er egentlig to særskildte Dele i een). II. Den Sikkerhed og Vished, som disse Aabenbarelser efter saadan Sagens Beskaffenhed give os for Jesu Opstandelses Sandhed. I den første Deel erindrer Hr. Dr. at Jesus ikke stod op til et jordisk men til et himmelsk Liv, med et himmelsk og uforkrænkeligt Legeme, og altsaa vare hans Aabenbarelser vel fuldkommen virkelige, men overnaturlige efter hans Legems da værende Beskaffenhed. At Jesus kom til Disciplene som vandrede til Emaus, gik ind i Huset med dem, sad til Bords, spiste med og blev usynlig igien for dem, "heraf maatte nu „den sidste Omstændighed (siger han Side 52.) synes at have meest Overnaturligt hos sig, eller klarligst at fremvise det. Men deri tages feyl. Det „var ikke saa meget det Overnaturlige ved denne „Aabenbarelse, at han blev usynlig for dem allerbest „som han sad til Bords med dem, som mere dette, „at han i Forveyen var synlig for dem. At han „blev usynlig og forsvandt for dem, var ikkun at det „Overordentlige i den synlige Legems Beskaffenhed „og Nærværelse ophørte. Thi ikke at sees med dødeligt Legems Øyne, var naturligere for hans „forklarede og uforkrænkelige Legeme, end at være synligt." Hr. Forfatterens Vendinger havde vi paa nogle Steder ønsket lige saa naturlige som de ere simple, saasom Side 26. naar han spørger: hvori bestaaer da vel saadan Frelse og Befrielse fra Synd formedelst Christum? "Den haver, som „af rigtig christelig Underviisning og Kundskab bekiendt nok maae være, først dette i sig, at vi,

„naar vi ere blevne fødde af Gud efter hans Villie, formedelst Sandheds Ord maae nyde fuld Tilgivelse og Forladelse for al, før vor Omvendelse og Igienfødelse begangen Synd, Mishandling og Overtrædelse, af hvilkensomhelst Art samme maae være, modvillige og herskende Synder med, hvori nogen maatte have levet, ligesom ogsaa for dem, i og under vor omvendte og igienfødte Tilstand, fremdeles imod vor Villie os vedhængende Synd, Feyl og Brøst, det maae være Arvesynd, eller Uvidenheds Synd, eller Skrøbeligheds Synd ꝛc." At Stilen her er noget gammeldags, ville vi ikke laste, men er den ikke stiv, tvungen og utydelig? vil den ikke giøre de beste Tanker, i sær paa Prædikestolen, uforstaaelige, eller at de i det mindste koste megen Umage at erindres, og det maae dog enhver offentlig Lærer vogte sig for? Af Lyst til at pakke mange Ting sammen, at være kort og overbevisende, bliver ofte en lærd Mand utydelig for sine ulærde Tilhørere, som ere ikkun lidet vante til at tænke, og ville have alting tydelig fremsat. At forene Grundighed og Tydelighed i en Præken er vanskeligt, men fortreffeligt, naar det opnaaes.

J.

Den gode Opdragelses vigtige Indflydelse paa det christelige og borgerlige Liv. En Tale, holden paa Opfostringshusets Stiftelses Dag den 29 Junii 1777. af P. Baagøe, Capellan til Vartov og Edukations-Inspektor ved Opfostringshuuset. Kiøbenhavn, hos Johan Rudolph Thiele. St. 8. 36 Sider.

Denne Tale viser agtværdige Indsigter hos Hr. Edukations-Inspektøren i den Videnskab, som nu saa meget maae beskiæftige ham, og en Iver for sit Embede, som bør findes hos enhver, der er betroet Opsigten ved nogen af vor udødelige Friderichs Stiftelser. Den er i sig selv smuk; ikkun havde vi ønsket, at han mindre havde opholdt sig ved den slette Opdragelses skadelige Følger, eller giort dette til sit Hovedmaal. Af Lyst til Modsætning (som altid giør en meget god Virkning, naar den ret anbringes) har Hr. B. for meget udbredt sig derover, saa at han ikke har havt Leylighed nok til sin Hovedsag. Imidlertid er det, han siger om den rette Opdragelse og dens Vigtighed, samt om det Arbeydes Nytte, hvortil Ungdommen i denne Stiftelse anvises, (S. 19.) meget rigtigt og vel udført. Om de legemlige Straffer heder det S. 22.: "Ikkun naar de Unge efter igientagne Formaninger frievillig og forsætlig vare gienstridige, ikkun da bør en smertelig Straf tiene dem til Overbeviisning om Lasternes uværdige Følger. Ikkun fordi de som fornuftige Væsener handlede med Forsæt, med Overlæg mod deres Pligt, men dog paa saadan Maade, som mindst skader Sundheden, og mindst fordærver Sielen, blot for at standse Begierlighederne, aldrig for at giøre Hiertet bedre, aldrig i Skrøbelighed, men heller aldrig eftergivet, naar den engang vis er fastsat." Disse Tanker ere meget rigtige, men "uværdige Følger" er ikke et beqvemt Udtryk, heller: skadelige, fordervelige Følger. De Ord: "som fornuftige Væsener" ere ikke rigtig anbragte, hellere: fordi de — handlede mod deres Pligt, da de som fornuftige Skabninger burde have udvalgt det Gode, og afskyet det Skadelige og Lastværdige. De Udtryk: "*aldrig for at giøre Hiertet bedre, aldrig i Skrøbelighed*" forstaae vi ikke. Vi læse: aldrig i den falske Tanke, at Hiertet derved virkelig forbedres, aldrig i Forbittrelse og Iverighed. Det første kunde ellers gierne have været udeladt. Sandt og levende derimod beskriver han Side 11. de fordervelige Følger af Ungdommens Opdragelse i Selvraadighed og ved at blive føyet i alting. "Den som i sin Ungdom blev føyet i Egensindighed, som ustraffet var vandt til at tiltale og herske over de Ringere, han vil i en større Alder, og om Magten betroes ham, rase omkring sig af Egenkierlighed, og vove de umenneskeligste Forsøg (dette Biord kunde nok have været mildere) for at faae sine Ønsker udførte. — Vandt til at faae alt hvad hans Ønsker attraae, henvendt ikkun til sig selv, begaaer han uden Forskiel alle de Laster, Egenkierlighed og Selvraadighed kan forføre ham til, og vil med lige saa koldt Blod see, at Dyden trædes under Fødder, som han følesløs vil anhøre den Fattiges Jammer, der græder i Støvet. Alt er ham ligegyldigt, naar ikkun hans

„Vil-

„ Villie, som er den ene Grundsætning, hvorefter
„ han handler, beholder Overvægten. "

J.

Udenlandsk Literatur.

Paris & Brest. *Instructions sur la Navigation des Indes Orientales & de la Chine*, pour servir au Neptune Oriental Dédié au Roi; par M. d'Aprés de *Mannevillette*, Chevalier du l'Ordre du Roi, Capitaine des Vaisseaux de la Compagnie des Indes, Correspondant de l'Academie Royale des Sciences & Associé de l'Academie Royale de Marine. A Paris, chez Demonviele, Imprimeur-Libraire de l'Academie Françoise, rue Saint Severin aux Armes de Dombes & à Brest chez Mallassis Libraire & Imprimeur de la Marine MDCCLXXV. Stor 4. 574 Sider. Med hosfølgende 60 Søekort i stor Folio. Koster 50 Rdlr.

Med dette Skrift bør enhver Søemand, der beseyler det østlige Indien, være bekiendt; han kan her finde mangfoldige nye, nyttige og sikkre Efterretninger, og bruge Skriftet paa sine Reyser som en vigtig Haandbog. Lange og vidtløftige Reyser, kostbare Ladninger, mange Menneskers Liv, og undertiden hele Familiers Formue, som svæver paa disse Farvande, udfordre saa meget meer en agtpaagiven og forstandig Søemand, der fører sig endog de mindste Jagttagelser til Nytte. Vel har man havt denne Neptune Oriental fra Aar 1745., da Forfatteren selv, efter lykkelig fuldførte Reyser, havde den Ære at overlevere Kongen af Frankerige sit vidtløftige Arbeyde, men hans siden den Tid giorte Erfaringer og Jagttagelser, saavel i Henseende til Landenes Beliggenhed, Søekysterne, Havnene, Skierene, Indløbene, som i Henseende til Længden og Bredden, Compassets Misviisning, Vindenes og Veyrligets Forandring, har beriget ham med mange nye Kundskaber, som han i denne Udgave udførlig meddeler. Allerede Aar 1749. afgik Forf. med Skibet le Glorieux til Isle de France & de Bourbon, det gode Haabs Forbierg forbi, og siden den Tid har han ofte beseylet endeel Kyster af Africa. "Compagniets „ Flodes Forliis (siger han i Fortalen P. XXXIII.) „ som skede Aar 1762. paa en Pynt nordost for „ Øen St. Vincent, en af det grønne Forbiergs „ Øer, formedelst Kortenes Feyl over denne Øes „ Bredde, og ved en slet Cours, samt nogle parti„ culaire Skibes ulykkelige Hændelser, som Compag„ niet sendte til Isle de France & de Bourbon, „ nødsagede mig til et uforventet Arbeyde, og end„ skiønt jeg havde kun indskrænket mit Foretagende „ til det østlige Hav, fik jeg Befaling fra Ministe„ ren at udgive en særdeles Veyledning for Seyla„ sen fra Frankerige til Indien, som kunde sette „ Skibene i Sikkerhed for de Farer, som de hver „ Dag vare udsatte for." De medfølgende Kort vise Havnene i Frankerige, Kysterne af Portugal og Spanien, Barbariet, fra Cap Finis Terræ til Cap Centin, med Øerne Madera og Porto Santo, Azores, de canariske Øer og Cap Bajador; derefter forfølges de Kyster, som forekomme paa Veyen til China. Baade Academiet som har besøgt Udgaven og Forf. have giort sig overmaade fortiente ved dette kostbare Verks Udgivelse. Da vi have saa mange paa disse Kyster erfarne Søemænd, vilde det være dem let at berige vort Fædreneland med ligesaadant et Verk.

N.

Neufchatel. Collection complete des Oeuvres de M. Dorat. Ci—devant Mousquetaire. à Neuchatel à l'Imprimerie de la Societé Typographique 1775-1777. Stor 8. 6 Tomer.

Den første Deel af Hr. Dorats Verker indeholder først ti saa kaldte Heroider. Meget fornuftig ere de dog paa Titelen benævnede Lettres en Vers, thi det er de fleste, og iblant dem alle finder man kun fire, som med Rette kan bære Navn af Heroide. Forf. har selv indseet det, og forsvarer

rer sig derfor p. 69. med at nedtrykke Ovid, denne Heroidens første lykkelige Opfinder: "Maintenant Madame, siger han, permettez moi quelques reflexions sur ce genre de poësie que vous aimez & qu'on a depuis peu ressuscité parmi nous. Ovide en est l'inventeur, mais ne peut servir de modele. Les eclairs d'une imagination brillante ne supplêent point à cette flamme du coeur, qui doit animer tous les ouvrages de sentiment. Ovide ne verse jamais de larmes, & n'en fait jamais répandre; chez lui la douleur est parée de toutes les graces du bel esprit; & la nature, si belle quand elle est simple, y disparoit sous le faste des ornemens. Il faut le lire & non l'imiter." Imidlertid synes os, at Ovid, som første Opfinder af Heroiden, og som saa lykkeligt har dyrket den, burde tiene til et Mynster for dem, som efter ham ville forsøge sig paa denne Bane. Vi merke, at Ovid altid lader et Fruentimmer skrive til et Mandsfolk, og han maae vist have havt sin Aarsag dertil. Det Kielne, det Fine, det Lidenskabsfulde, som klæder saavel hos hans Fruentimmer, vilde vist have ladet ilde hos hans Mandfolk, som alle ere fra Heltetiden. Og hvad Figur giør ikke hans første Efterfølger A. Sabinus mod ham, som just har ladet Mandsfolkene svare Ovid's Fruentimmer? Vi merke og, at han bestandig opholder sig mere ved Nydelsen, end ved alle de Absences, Regrets, og hvad alt det Tøy heder, som de franske Digtere for 200 Aar siden have moroet sig med, og nu i Heroiden faaer saa ypperligt et Opkog. Vi ville spørge Naturen og Erfarenheden, hvilket der er meest passeligt med et Fruentimmers Karakteer? Hr. D. giør denne Forskiel paa Tragoedien og Heroiden, at denne sidste maae være simpel, uden spillende Billeder og opskruede Ord. Man læse engang følgende Vers, de første som forekomme os, og see om de ere frie derfor! Pag. 97.:

Deux nuages brûlans, l'un contre l'autre armés,
Font jaillir mille éclairs de leurs chocs enflammés.
L'espoir fuit: l'art envain lutte contre le foudre &c.

Pag. 47.: Où la divinité, dont elle fut l'image,
Se montrant sous ses traits, emporta mon hommage &c.

Ellers ere Brevene gandske vel udførte, om just ikke som Heroider. De smukkeste ere Octavie à Antoine, Hero à Leandre og Julie à Ovide. De tre Breve, hvori Zeila's Historie indbefattes, have meget smukt, meget rørende, og det første vilde være en ægte Heroide, hvis det ikke var imod Rimeligheden, at en Vild af Amerika kunde skrive i saa blomstrende en Stiil. Dog, dette glemmer man, naar man læser det, da det virkelig er meget smukt; de to andre staae langt neden for dette. Hero's Brev til Leander er ikke saa vel udført, men man høre, hvad Hr. D. i det foregaaende Brev siger om sin Forgienger Ovidius, og sammenligne det med hans forrige Dom over ham: "Le sujet de Héro à Leandre est un peu antique; mais il n'en est pas moins agreable. Ovide l'a traité avec cette seduction, ces graces variées, & cet abandon voluptueux, qui le caractérise. — Je me suis rempli de ces idées, sans m'y assujettir avec la servitude d'un traducteur: *heureux si j'ai su m'approprier quelqu'une des beautés de mon modele, dont il faudroit même ambitionner les defauts.*" Dette er at nedrive med den ene Haand, hvad man opbygger med den anden. De øvrige Stykker i denne Deel ere: ma philosophie, Idylles de saint Cyr, et Hyrdestykke, tvende Oder: le nouveau regne og inoculation, Anacreon citoyen &c. Nogle af disse ere ikke af Dorat.

Det andet Bind indeholder en stor Deel Vers af forskielligt Indhold under de Titler; mes fantaisies og mes nouveaux torts. De ere af lige saa forskielligt Værd som Indhold. Nogle muntre og artige, andre næsten blotte Riim. Blant dem er et poetiskt Brev til vor regierende Konge. Herefter følger nogle Fortællinger paa Vers: de tre Brødre, Combabus, Kirsebærene. Den endes med et Vers over Poesiens Magt, som er saa langt fra Drydens og Ramlers Alexanders Fest, som Pindars Oder fra Joujou des demoiselles.

(Slutningen følger.)

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 45. ——— 1777.

Historisk Catechismus, indeholdende en Christens Skilderie, eller det vigtigste af den christelige Lærdom om Sæder og Dyder, forfattet af Willads Borchsenius. Odense 1777. Trykt i det Kongelige privilegerede Addresse-Contoirs Bogtrykkerie. 8.

"En dansk Catechismus (det Gud bedre) i grækisk „ Smag. Den er, siger Hr. Forf. fremdeles, „ saavidt jeg veed, i sit Slags den eeneste." Er det saa, som det i Henseende til danske Catechismer gandske vist er, da gid! at den og til evig Tid bliver uden Ligemand. En splinter nye Moral til Brug for Børn — nye i Form — nye ved hele Flokke af urigtige, ubestemte og skieve Sætninger. Forelæsningerne, som Forf. kalder dem, ere 70 i Tallet, hver med sin Overskrift: "En Christen som „ Barn, en Christen som ungt Menneske o. s. v." Deres Indretning skal være Theophrastisk, men og Davidisk og Salomonisk. Lad den saa være! Vi ville ikke trættes med Forf. om dette, eller om den Benævnelse: Historisk Catechismus, da her ere vigtigere Ting at tale om. Under enhver Forelæsning findes tilføyet dens Opløsning i Spørgsmaal og Giensvar. Herudi, saavelsom i det hele Verks Inddeling i korte Forelæsninger vil Forf. have," fulgt „ den uforbederlige Plan, som den store Fleury i „ hans Catechisme historique først har opfunden, „ og som Forf. allerede tilforn i et lidet udkommet „ Skrift offentlig har anpriist." En Christens Skilderie er Opskriften paa Siderne. Vi ville her vise Læseren nogle af de Træk, hvorved Skilderiet er ilde beskiemmet, og falskelig forestiller Originalen; men vi forbigaae mangfoldige af samme Værdie. "En Christen (som Barn) bliver tilbage „ i Kirken længe efterat de Gamle har forladt Kirken. Luc. 2, 43. 46. (S. 4.) Sine Forældre nafvidende sniger han sig tidt baade i Kirke og Skole. „ Luc. 2, 43. — Han findes ikke blant sine Lege- „ Kammerader eller i lystige Selskaber. Luc. 2, 44. „ 45. (S. 5.) Naar han (som Tiener) taler med „ sin Hosbond, staaer han altid med blottet Hoved. „ 1 Tim. 6, 1. (S. 9.) Han (som Naboe) viser ingen bort fra sig, som vil laane noget hos ham. „ Matth. 5, 42. — Han tager hverken Rente eller „ anden Forbeel af de Penge, han laaner ud. 3 „ Mose B. 25, 36. 37. Ps. 15, 5. (S. 26.) Han „ gior sig selv fattig, for at andre kan vorde rige. „ 2 Cor. 8, 19. (S. 45.) Han lader sig heller klæde ud indtil den sidste Traad, han bærer paa Kroppen, end han vil ligge i Process med nogen. Luc. „ 6, 29. 30. Matth. 5, 40. 1 Cor. 6, 7. (S. 65.) „ Kommer nogen til ham i Besøgelse, taler han ikke „ med ham om andet end om Ting, det angaae Re-

„ ligionen. Joh. 3, 1:21. (S. 75.) Han er saa frie „ for Synd, som den Døde under Jorden. 1 Petr. „ 2, 24. Rom. 6, 2. 11. (S. 77.) Han holder sig „ for ringe til at bukke sig ned for en anden og løse „ hans Skoe. Marc. 1, 7. — Han agter sig uvær- „ dig til den Ære at nyde en andens Besøg. Matth. „ 8, 8. (S. 83.) Han forlanger ikke engang, at „ Folk skal have saa høye Tanker om ham, som han „ virkelig fortiener. Matth. 16, 20. (S. 86.) Han „ gaaer ikke i andet til sin Døds-Dag end i hiemme- „ giorte Klæder. Joh. 19, 23. (S. 88.) Til visse „ Tider afholder han sig hele Dage igiennem fra „ Mad og Drikke. Matth. 6, 16. 2 Cor. 11, 27. „ (S. 90.) For at tækkes Gud, gaaer han endnu vi- „ dere i Kierlighed til Gud og Næsten, end det er „ ham udtrykkelig befalet. Luc. 17, 7:10. (S. 113.)" Alt nok! — vil Læseren sige. Men dersom vi stil- tiende forbigik den 65 Forelæsning (S. 125. f.) vil- de vi selv maaskee hos mange blive mistænkte for „ Heterodoxie. Her er den da:

"En Christen priser den Herre Jesum."

„ Han berømmer offentlig sin Frelsers Kierlighed i at „ hengive sig selv til et Offer for Verdens Synd. „ For at stille andre det livagtig for Øye, hvad Je- „ sus har lidt i Synderes Sted, saa modtager han „ tilligemed flere et afbrudt Stykke af et heelt Brød, „ der rekkes ham, og knuser det under Tænderne. „ Dette skal afbilde, hvorledes Jesu Legeme blev frie- „ villig overgivet hans Fiender i Hænde, og hvorle- „ des det af dem blev mishandlet, da det ved Nag- „ lerne paa Korset blev knuset. Ligeledes modtager „ han et Beger fuldt af Viin, der rekkes ham, og „ tilligemed flere udtømmer det. Dette skal afbilde, „ hvorledes Jesu Blod indtil sidste Draabe blev ud- „ gydet af hans blodtørstige Fiender. Han igienta- „ ger denne gudelige Forretning meget ofte i sit Liv, „ for idelig at fornye Erindringen af Christi ubegri- „ belige Menneske-Kierlighed i Christnes Minde. Matth. 26, 26:28. Marc. 14, 22:24. Luc. 22, 19. 20. 1 Cor. 11, 23:25." Vi ville og meddele Læ- seren de tilføyede Spørgsmaal og Giensvar; de kan tillige være en Prøve paa, hvorledes Fors. opløser, som han siger, Forelæsningerne.

Læreren. "Er det allene hiemme i sit eget Huus, „ at han berømmer sin Frelsers Kierlighed i at „ hengive sig til et Offer for Verdens Synd?"

Discipelen. "Ney! offentligen."

Lær. "Hvordan bærer han sig ad for at stille an- „ dre det livagtig for Øye, hvad Jesus har lidt „ i Synderes Sted?"

Disc. "Han modtager tilligemed flere et afbrudt „ Stykke af et heelt Brød, der rekkes ham, og „ knuser det under Tænderne."

Lær. "Hvad skal dette afbilde?"

Disc. "Hvorledes Jesu Legeme blev frievillig over- „ givet hans Fiender i Hænde, og hvorledes det „ af dem blev mishandlet, da det ved Naglerne „ paa Korset blev knuset."

Lær. "Hvad gior han ved et Bæger fuldt af Viin, „ der rekkes ham?"

Disc. "Han modtager det ligeledes, og tillige med „ flere udtømmer det."

Lær. "Hvad skal dette afbilde?"

Disc. "Hvorledes Jesu Blod indtil sidste Draabe „ blev udgydet paa Korset af hans blodtørstige „ Fiender."

Lær. "Igientager han ofte i sit Liv denne gude- „ lige Forretning?"

Disc. "Ja! meget ofte."

Lær. "Hvi saa ofte?"

Disc. "For idelig at fornye Erindringen af Christi „ ubegribelige Menneske-Kierlighed i Christnes „ Minde."

Vi ere ikke blant dem, der blæse Allarm til Forføl- gelse over en luthersk Lærer, fordi han i et eller an- det viger af fra den herskende Meening. Vi troe, at endog den fra Sandheden Vildfarende bør behand- les med Ømhed og Lemfældighed; at man ikke der- for strax maae mistænke hans Hierte. — Men vi kan ikke andet end storligen forundre os, og beklage den Enthusiasmus, som har drevet Fors. til at kom- me frem for Lyset med saadanne Tanker. I Begyn- delsen af Fortalen giver han os den oprigtige Forsik- kring: "at Sandhederne ere ofte af den reneste Kil- „ de. Jeg, siger han, har ikke ladet mig nøye med „ at udskrive andre Moralister. Dette ville vel me- „ get lettet mig Møyen, men ikkun lidet tient mig „ til

„ til mit Øyemed. Jeg tog Bibelen for mig. „ Jeg giennemlæste det nye Testamente i Grundspro- „ get fra først til sidst. Jeg raadførte mig allevegne om Meeningen med de beste Fortolkere, og for „ alle med den Aand, uden hvis Øyensalve den „ skarpsindigste intet seer. Jeg afskrev med saa Ord „ enhver enkelt Sandhed, der henhørte til Moralen, „ ligesom den under Læsningen kom mig fore.“ Naar man undtager det noget mystiske om Aandens Raadførelse, maatte man da ikke fatte et stort Haab ved at læse, hvilken ypperlig Vey Hr. Forf. har betragdt til Sandhedens Kundskab og Vished? Ja! Kilden, Forf. vil have øst af, er den reneste; men med Spanden, som Forf. har brugt, maae det ikke have været rigtig fat. Og hvordan mon han har raadført sig med de beste Fortolkere? Aldrig kan dog Erasmus, Grotius, Michaelis o. s. v. med de græske Kirkefædre Origines, Theophylactus o. s. v. (til saadanne Folk henviser han os siden) bære Skylden, at de have forført ham. Men Aanden — der har vi det! — der ere mange falske Aander udgangne i Verden. Vi havde mange Ting at sige om den 26 Sider lange Fortale, men vi maae dog spare noget paa Rummet. Alligevel maae vi melde, at Forf. har tilføyet et Udtog af disse moralske Forelæsninger i Gudernes Sprog, som Hs. Velærv. kalder det. Det er et rimet Udtog, som Børn skulde lære uden ad. Poesien staaer ikke Fare for at blive bedømmet, saa ringe er den, men Indholden svarer rigtig nok til Forelæsningerne. F. Ex. den 65 Forel:

“Som til Erindring af sin Frelsers Død og Pine
“Paa Christnes Samlings-Sted sees ofte at fremtrine,
“Og tage mod de Tegn, han os afbilde lod
“Sit knuste Legeme og reent udtømte Blod.“

Nu have vi vel givet en saa tilstrekkelig Underretning om denne Catechismus, som Forf. fornemmelig har skrevet for Efterslægten, at vi tør haabe, det fornuftige og oplyste Publikum ikke skal ansee os derfor som formeente Dictatorer og Skumlere, eller dømme, at vor Hierne ved Skole-Støv, som ved en Taage, er formørket. (See Fort.)

o. l. n.

Udenlandsk Literatur.

Kiel und Hamburg. Beyträge zur Beförderung theologischer und anderer wichtigen Kenntnisse von Kielschen und auswärtigen Gelehrten. Herausgegeben von Johann Andreas Cramer. Erster Theil. Kiel und Hamburg, bey Carl Erst Bohn, 1777. 420 Sider i Octav.

Videnskaberne skeer en vigtig Tieneste ved saa velskrevne Afhandlingers Udgivelse, og endnu større, naar det Hr. C. har lovet i sin Fortale, maae komme i de følgende Deele. Han giver nemlig Haab om, at Hr. Woide, denne i den koptiske Litteratur saa erfarne Lærde, skal give en Efterretning om begge de koptisk-ægyptiske Oversættelser af det Nye Testamente, og en fuldkommen Beretning om Gnostikerne, tagen af deres egne Skrifter, nemlig Valentius Sophia, et Haandskrift, som Hr. Bruce har ført med sig fra Theben, skrevet paa ægyptisk Papir og to Bøger om Gnosis, det Udødelige og den store Logos, hvoraf og loves en Oversættelse. I denne Deel indeholdes: 1) Bidrag til Forklaring over Kong Ezechias's Lovsang, Esaiæ 38, 9-20., hvori tillige handles om denne Konges Karakteer og det Underverk med Soelskiven. 2) Tanker om Forsøg til nye Oversættelser, fornemmelig af det nye Testament. 3) Forsøg til en forbedret Oversættelse af Pauli Brev til de Galater. 4) J. C. Welthusens nye Rimeligheder for D. Askew's Meening om hans grædske haandskrevne Nye Testamentes Alder. Her handles om den christelige Tids-Regnings Alder hos Grækerne ved Aaret 834. 5) Over Begyndelsen af Johannes Evangelium. 6) Isaak Beausobre om de apokryphiske Skrifter, fornemmelig af de første christne Aarhundrede, og 7) M. Ehlers Afhandling om Siele-Evnernes Udvikling i Henseende til Menneskets moralske Dannelse. Endskiønt alle disse Afhandlinger ere vel skrevne, holde vi dog den første, tredie og femte for de beste.

Z.

Neufchatel. Collection complete des Oeuvres de M. Dorat. Ci—devant Mousquetaire. à Neuchatel à l'Imprimerie de la Societé Typographique 1775-1777. Stor 8. 6 Tomer.

(Slutningen.)

Den tredie Deel indeholder Mois de Mai, et gandske artigt anakreontisk Digt. Desmere vandagtige ere les baisers. De prosaiske Efterlignelser af nyere latinske Poeter behage langt meer, deriblant findes Stradas Strid imellem Nattergalen og en Luth-Spiller, og Bien af Amalthee fra det 14 Aarhundrede. Her er den: "Fille d'air, industrieuse abeille, tu „as beau pomper au levé de l'aurore la violette „& le Thim du mont Hybla; tu as beau „nourrir du suc des Roses & composer ton tre„sor de toutes les richesses du printems: jamais „ton miel le plus odorant ne sera si doux, qu'un „baiser de Hybla, si parfumé que ses levres, si „frais que son haleine." — De øvrige Stykker ere 50 Fabler, nogle af Gellerts og Hagedorns efterlignede, men Dorat er ingen la Fontaine, snarere en la Motte. Betragtninger over den theatralske Deklamation og over Dandsen. Disse har behaget Forf. selv saa vel, at han har givet dem et nyt Opkog med en Sauce af Riim i fire saa kaldte Poemer, som han nævner Tragoedie, Comoedie, Opera, Dandsen. De indeholde adskillige gode Anmerkninger om disse Kunster, men de ere ingen Boileaus Art de la poesie.

Den fierde Deel bestaaer af en Roman: Sacrifices d'Amour. Forf. har udvalgt dette moralske Emne: en ulykkelig gift Kone, som opofrer sin Kiereste for sin Pligt. Vi vilde just ikke, om en Roman vil lykkes, naar man bygger den allene paa saadan en eneste Satz. De, hvori man vil forestille Karakterer og hele Tildragelser, som Grandison, Clarisse og Rousseaus Julie, blive i vore Tanker altid interessantere under Udarbeydelsen. De første hundrede Sider i dette Kierligheds Offer ere meget kiedsommelige, siden bliver han varmere. Men naar han her og i Malheurs d'inconstance beskriver Elskerens Fristelser, ere de alt for vellystige og frit skildrede. Over saadanne Situationer bør drages et Slør. Forf. beklager sig ellers, at man i Frankerige har holdt dette Sujet for urimeligt, fordi det efter den franske Galanterie er usandsynligt, at en smuk Kone kunde modstaae en Elsker i tre Maaneder. For at giøre denne Forseelse mod sit Fædrenelands Smag got igien, har Hr. Dorat i

Den femte Deel skrevet Malheurs d'inconstance, som just indeholder det Modsatte af den forrige. Her er Karaktererne muntrere og tildeels naturligere, men og ofte urimelige og allene, efter de franske Sæder, ryggesløse. Begge Romaner ere forfattede i Breve, men langt fra ikke som en Richardsons eller Rousseaus. Vi kan hverken rose dem som Breve eller Romaner. Lettre d'un philosophe, Floricourt, en fransk Historie; les Tourterelles, et gandske artigt erotisk Digt og et Brev paa Vers til Keyserinden af Rusland udgiøre det øvrige af dette Bind.

Den sidste Deel indeholder hans theatralske Verker: le Célibataire (den Giftesky) er bleven opført for det Kongelige Herskab i Paris. Regulus, et Sørgespil; la Feinte d'Amour, et Lystspil; Adelaide d'Hongrie, Theagene og Pierre le Grand, Tragoedier. Deraf forekommer os Adelaide d'Hongrie og Pierre le Grand taalelige. De andre sige ikke meget. Overalt har denne Forfatter voovet sig til for mange Materier. Epitres en vers og smaae muntre Stykker ere egentlig hans rette Fag.

(—)

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 46. ——— 1777.

Forsøg i det Føelsomme.

Eensomhed! hvilke alvorlige Følelser opvækker du i mit Bryst! —

Sneedorphs Tilskuer.

Kiøbenhavn. Trykt hos Paul Herman Höecke 1777. 8. 152 Sider. Sælges hos Bogtrykker Höecke for 1 Mrk. 8 Sk.

Forfatteren Hr. Emanuel Balling betræder her en Vey, som vist vil blive ham ærefuldere end den han søgte at betræde ved sine Oversættelser. Disse Betragtninger, helligede Religionen og Dyden, ere bestemte til at opvække menneskekierlige og fromme Følelser i Læserens Hierter. Hans Tanker ere smeltende, ædle, malende, undertiden endog høye og opløftede. Dette Forsøg, som Forf. beskedentlig kalder det, bestaaer af 10 Betragtninger. I den over Natten opsvinger han sig til den Almægtige, som dannede dens funklende Lys, og tæller Verdener. I den anden føler han Søvnens Velgierninger og Almagtens Under i at opholde sine Skabninger. Den tredie, overskrevet Addison, skildrer den døende Christens Sindsroelighed. Den fierde maler Fritænkeriets Svaghed og skadelige Følger under en Voltaires Billede. Ved Uhret mindes Læseren om Tidens Kostbarhed. Ved den Gieldbundnes Billede opvækkes Medlidenheds Følelser for de Ulyksalige, som sukke under Byrden af forsætlig eller uforsætlig Skyld. I den syvende Betragtning, som har til Overskrift: Sengen, males den sovende Elendighed. Vinteren lærer, at ogsaa de ubehagelige Ting i Naturen kan tiene Mennesket til Gode. Vennerne skildre Venskabets Sødhed og den følsomme overbærende Siel, som bør findes hos hine, naar dette skal være bestandigt. Den sidste leverer os nogle Træk til et Portrait af Mennesket. Blant disse har den over Vinteren meest behaget os. Efterat Forf. har skildret Vinterens Rædseler, modsatte Sommerens Yndigheder, maler han de nøysomme Vinterforlystelser, Skibet sønderstødt af Isen, den Fattige i sin Hytte skielvende af Kulde, den gamle Døende omgiven af Jammer, den reysende Vildfarende i Snee-Veyret, og Fængslernes Skræk; tilsidst gaaer han tilbage at male Naturen. Hvor hældig er ikke dette Billede tegnet: „Vandt til Høsten, og længselfuld efter dens Forbigang, byder det Forandringslystende Menneske med en tilfredsstillet Mine den strenge Vinter være velkommen. Hvor gradeviis nærmer den sig! Med sine kolde Aandedrætte pister den paa Skovene, og deres Prydelse falmer, nedregner til deres Oprindelse, og omhyller den mo-

M m „der-

„ derlige Stamme ved deres faldne Løv. — Den „ bruser med sterkere og mere giennemtrængende „ Vinde — og over Engenes og Agrenes Stuppe „ udbredes et strengere Øde. — Hvor alvorlig bli= „ ver nu dens Aasyn! I de bælmørke Nætter fø= „ rer den sit Rædselsfumle Zepter, og kyser Naturen „ ved sin mørke Kappe. —“ Naar han S. 111. har beskrevet den gamle Matrone paa sit Dods Leye, ender han med denne lykkelige Vending: “— Evi= „ ge Gud! hvilket Syn! Er dette den deylige Eva „ Dotter, som kun for 50 Aar siden var Ungdom= „ mens Yndling og Sundhedens Barn? Som „ sprang iblant Flokken med Mod og Munterhed, og „ trodsede Farer, ja Døden selv? — Da loe hun „ af den Bekymrede, stoppede Øret for den Elendi= „ ge, og holdt sin Haand tilbage for den Nødliden= „ de. Ja! — da sprang hun ubekymret og letsin= „ dig imellem syge Forældre, og ved sin forhaanende „ Latter paadrog sig deres døende Sukke. Sukke, „ som den retfærdige Himmel hørte, og nu gienglel= „ der med disse Lidelser, igiennem hvilke den, stedse „ naadig, vilde berede hende at døe Angerfuld — „ og salig.“ I den første Betragtning forekommer i sær dette opløftede Sted: “O! Hvor er Guds „ Trone? — hvorfra nedsteg den Almægtige selv, „ naar han fordum besøgte Jordens Dydige? — „ Opløfter hans Guddoms Sæde sig langt, langt „ over disse hans Hænders Gierninger, og giemmer „ sig over alle synlige og usynlige Verdener, for det „ skabte Øye? — eller er det ophøyed midt imellem „ dem alle, men omtrukken med Evighedens uigien= „ nemseelige Gardiner, alt for hellig til at beskues af „ Støvets Børn, — førend Døden har nedbrudt „ den brøstfældige Hytte i Gravens mørke Skiød, „ og et finere Legeme er udviklet af sit Støv, i „ hvilket Siælen kan imodtage alle salige Indtryk, „ og med udødelige Øyne — see Gud.“ Den an= den over Voltaire er noget tom, og den sidste har en falsk Kunst, og er desuden uforstaaelig. — Fors. har ved dette Forsøg giort sig meget fortient at opmuntres til Forsættelse. Kun nogen meer Mate= rie, mindre almindelige Situationer, meer Afvex= ling og Tankerne mindre udspendte, vil giøre den dobbelt behagelig.

8.

Udenlandsk Literatur.

Kopenhagen und Leipzig. Neue Gedichte, nebst Proben einiger alten.

EY BLOT TIL LYST.

Kopenhagen und Leipzig 1777. Verlegts Christian Gottlob Prost, privil. Universitäts Buchhändler. 8. 163 Sider.

Naar alle vore Læsere kunde forestille sig, hvilken Plage det er, at være fordømt til at læse slette Vers, vilde ingen af dem misunde os vort Kunst= dommer=Embede. Forfatteren af nærværende har gandske vist forestillet sig, at Verden endnu ikke havde nok af dem. Svulstige Ord og forfrosne Tanker passe sig lige saa got sammen, som en knyttet Næve til et blaat Øye. At nogle af dem har staaet i Musen=Allmanakkerne giør intet til Sagen. Det er kun et Beviis paa, at ogsaa der er ikke alt det Guld, som glimrer. De gamle Vers kunde Hr. K. gierne have ladet sove i Fred. Til en Prøve paa Forfatterens Talenter er her den første Strophe af:

An die Göttinn Elegie.

Du lehrtest, Schöpferinn der sanften Freude,
Mein junges Herz, im schwarzgewebten Kleide
Der Schwermuth, deiner Freuden Spuren
Empfinden oft; gehüllt in Wolkennacht
Entschwebtest du dem Thron; auf thaubeseelten
Fluren.
Im mondbeglänzten Hain empfand ich deine
Macht.

Sørgmodigheds fortvævede Klædning — de dug= besielede Enge — den maaneglindsende Lund. Det er vel nok? Forfatteren kan ellers være en meget brav Mand, men Poet? — umuelig.

(*)

Leipzig. *Dactyliothec, das ist, Sammlung geschnittener Steine der Alten, aus denen vor-*

nehm-

nehmsten Museis in Europa. Zum Nutzen der schönen Künste und Künstler in zwey tausend Abdrücken ediret von Phil. Dan. Lippert. Anno MDCCLXVII. — Dactyliothec erstes mythologisches Tausend 344 S. — Dactyliothec zweytes historisches Tausend 306 S. med 48 S. Fortale og Indledning. — Supplement zu Philipp Daniel Lipperts Dactyliothec bestehend in tausend und neun und vierzig Abdrücken. Leipzig, bey Siegfried Lebrecht Krusius, 1776. 184 Sider og 3 Ark Fortale i stor Qvart. Sælges tilsammen hos Proft for 6 Rdlr.

En vidtløftig og vel anvendt Læsning af de Gamle, en sund Kritik, et sandt Bekiendtskab med sin Kunst, og en stor Nidkierhed for dens Udbredelse hersker tilligemed en i den beste Smag indrettet Pragt i dette fortreffelige Verk. Hvad for en Kunstner, ja hvad for en Lærd, som har bestemt sig til Alderdommens Studering, eller ønsker grundig at forstaae de Gamle, vil vel undvære den Hielp, som denne Veyviser vil kunde forskaffe ham? Endnu mere, for 60 Dukater erholder han af Hr. Lippert, gode, skarpe og meget sterke Aftrykke af baade det historiske og mythologiske Tusinde, da man i Rom maae give 50 Dukater for 100 Aftryk i Svovl, som dog meget let kan springe, og derhos ey ere af den behageligste Lugt. Vi have Lærde i Danmark, vi have og Mæcener; skulde ingen af dem for Landets Æres og Kunstens Udbredelses Skyld, ville giøre denne Udgift, og bestemme denne prægtige Samling til danske Kunstneres og unge Lærdes Nytte? En Dansk har dog stor Deel i den, og uden vor Grev Schmettows Understøttelse havde Verden savnet meget af det, som nu er dette Verks største Zirater. — At ingen skal kunde undskylde sig med Pengemangel, giør Forf. et Forslag, som har vort fuldkomne Bifald. "Naar jeg kommer i Bogsamlinger, „siger han, og seer mig omkring efter de Verker, „som skulde befordre Kunsten og Smagen, saa finder jeg en Mængde Skroller, som ikke ere værde at „betynge en Boghylde. De koste dog Penge, og „hvad ere mange af dem, uden den ædle Tids For„dervelse? Man kiøbe min Samling, saa vil man „kunde undvære meget. —"

Indledningen meddeler mange gode Bemerkninger til Smagens og Kunstens Historie, samt om Verket selv. En deraf ville vi anføre. Da Nøgenheden paa de fleste Gemmer og Marmore er af saa udmerkende en Skiønhed, som langt overgaaer de vestlige Folkeslags, anfører han først Hr. Calcoens Vidnesbyrd om de østlige Nationers Fortrin herudi, og bestyrker sin Mening med sin egen Erfaring (Side XL.). "Medens Krigen varede, siger han, da der ved den „østerrigske Krigshær vare saa mange af fremmede „Nationer, saae jeg saavel unge Karle, som Mænd „af middelmaadig Alder, der vare fødte ved Grækenlands og Macedoniens Grændser, endskiønt de „samtlig bleve kaldte Kroater. Skiønheden af de„res Vext, deres Lemmers lette og hurtige Bevæ„gelse i at stige og løbe, og den utvungne ædle Stil„ling, fremviiste alt det, som man hos os kalder „et veldannet Legeme, skiønt disse Folk dog kun va„re fattige og slet opdragne Bønder. Om Sommeren derefter saae jeg adskillige af dem bade sig i „Elben, og fandt hos dem alle de Skiønheder, som „ellers kun tilhøre Kunstens høye Stiil. Bløde „Muskler, alting rundt; dog ikke feedt, men smi„digt; en Bøyelighed i alle Lemmer, og lidet ster„ke ved Albuens, Hændernes, Knæenes og Fødder„nes Sammenføyelser. Jeg kan i Sandhed forsik„kre, at iblant hundrede Marmore kan neppe eet sæt„tes i Ligning med disse skiønne Legemer, som dog „ere saa lidet passede eller kielent opfødte. Den hos „mange guulagtige Huud var blød, og saae ikke saa „tynd ud, som den kun var draget over Knok„ler og Muskler, men fyldede ved sin Tykhed alle de „skarpe Fordybninger, som ellers blive til ved Livets „heftige Bevægelse, og giorde, at hver Bevægelse „kun viiste spæde Indbøyninger o. s. v." Hvor meget bør ey denne Bemerkning opmuntre Kunstneren til at danne sig efter hiin ædle Smag, og ikke efter sin egen Phantasie, eller de almindelige Akademie-Tegninger, hvilke man, efter saa erfaren en Kienders Dom, bør sætte uendelig dybere ned.

Af

Af Skriftet selv indeholder i det mythologiske Tusinde den første Afdeling Saturnus og Jupiter, hvorved gives i Kobber en Tegning af to loeriske Mynter med den laurbærkronede olympiske Jupiter, og en Gemme med Ganymedes af Museum Florentinum. — 2 Afdeling, Neptunus, Pluto, Cybele og Ceres. — 3 Afdel. Minerva. — 4 Afdeling, Apollo og Diana. — 5 Afdeling, Vulkanus, Venus og Mars. — 6 Afdeling, Merkurius. — 7 Afdeling, Bacchus og hans Selskab. — 8 Afdeling, Herkules. — 9 Afdeling, mindre allegoriske og ægyptiske Guddomme, Æskulapius og Hygea, Viktoria, Lykkens- Dyders- og Overflodigheds-Guderne, Kastor og Pollux, forgudede Lande og Steder, Aurora, Cephalus, Phaeton, Muserne, Grazierne, Svada, Genius, Cupido og Psyche, Osiris, Isis, Serapis og andre ægyptiske Guddomme, Sirenerne, Minerva's Ugle, Harpyierne, Sphinx og Chimæra. — 10 Afdeel. Ofringer og andre Ceremonier.

I det historiske Tusinde forestiller den første Afdeling nogle Helte, som have levet for eller strax efter den Trojanske Krig og Homeriske Steene. — Anden Afdeling, Kongelige og andre berømte Personer af Macedonien, Afrika og Asien, grædske Feldtherrer, Lovgivere, Verdsligviise, Digtere og andre berømte Mænd. — Tredie Afdeling, Rom ved sin Begyndelse, Konger, Raadsherrer og andre berømte Mænd, Keysere, Keyserinder og deres Børn. — Fierde Afdeling, Soldater, Sædvaner, Leege, hvad som angaaer Kunster og Haandverker, samt Dyr, Symboler, Griller, Kar og Masker. Af Grillerne havde dog maaskee nogle hellere fortient Sted iblant de mythologiske Steene.

Forfatterens Orden og hele Indretning er uforbederlig. Stenene beskrives med Smag, andres Forklaringer fremsettes og prøves. Med Beskedenhed yttrer han sin egen Meening, og anfører, hvad han i de Gamle har fundet, som herpaa kunde passe sig, dog uden at være en Slave af dem. Aldrig skulde man vente saa stort et Bekiendtskab med den grædske og romerske Alderdom af en Mand, der, som Hr. L. selv siger om sig i Fortalen, arbeyder for sit Brød om Dagen, og læser om Natten. Dog, just af saadanne kan man vente det meeste til Videnskabernes Fremvext. Om de gamle grædske og romerske berømte Mænd faaer de Ulærde, og mange Lærde, som ey endnu have anvendt Tid nok paa at kiende dem, en meget god Efterretning. Enhver Afdeling er prydet med Kobbere over Begyndelsen og efter Slutningen, som forestille Mynter, Statuer, Gemmer og andre Alderdommens Levninger. Deres Tal beløber sig i hele Verket til 27., foruden endeel andre Vignetter, alle smukke, alle fortreffelige, naar vi allene undtage den om Venus, hvis Udførelse langt fra ikke svarer til Anlegget, dog dette er ikkun Kobberstikkerens Skyld. —

Supplementet indeholder, som før er sagt, en Beskrivelse over 1049 Gemmer, henførte under de forrige Klasser, prydede med 6 Vignetter og forsynede med 3 overmaade vel indrettede Registere. Dedikationen til Keyserinden Marie Therestе, overgaaer i Pragt, alt hvad vi i dette Fag endnu have seet. At anføre nogle af Stenene med deres Beskrivelse og Forfatterens lærde Kommentar, var gandske unødvendigt, da vi haabe, at Lærdom er i saa stor Priis i Danmark, at dette Skrift her maae finde sin fortiente Afgang, og at dog i det mindste een Lærdoms-Elsker vil skienke den fortreffelige Samling, som her beskrives, til offentligt Brug.

(—)

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 47. ——— 1777.

Følgende er os tilsendt.

Mine Herrer!

Endskiønt jeg ikke længer formedelst mine Forretninger kan have den Fornøyelse at være et Medlem af Deres Selskab, vil De dog vel ikke nægte følgende Recension Sted i Deres Journal, saa meget mindre, da den er et nødvendigt Sandheds Forsvar mod en Mands Anfald, som let kunde indsee og følge Sandheden, naar han kun vilde, og selv maae tilstaae den, hvor nødig han end vil. Jeg er ꝛc.

A***

Almindelig Samling af Stiftelser og Gavebreve i Kongeriget Norge med fornødne Oplysninger. Anden Deel. Udgivet paa det typographiske Selskabs Bekostning. Kiøbenhavn 1777. Trykt hos H. C. Sander og H. C. Schrøder. 4. 260 Sider.

Foran dette Skrift har Justitsraad Schlegel paa det typographiske Selskabs Bekostning ladet indrykke et Manifest imod min Recension i den kritiske Tilskuer for afvigte Aar No. 43., hvori han anmelder de Aarsager, som har bevæget ham til, ikke at opfylde de store Løfter, han havde giort Publikum i Fortalen til den første Deel. Aldrig kan nogen Recension ønske sig nogen sterkere Bekræftelse, end den, min har erholdt af Hr. Justitsr. selv. Man finder den her næsten heel og holden indrykket, og Prof. Igiendrivelse derimod bestaaer i slet Intet. Jeg vil anføre det vigtigste af begge Deele, og det oplyste Publikum vil selv afgiøre Dommen. Jeg har ikke talt et Ord imod Nytten og Vigtigheden af dette Verk. Det er usandfærdigt, naar Hr. Schl. paadigter min Recension denne Beskyldning. Tvertimod, jeg har sagt alt, hvad der kunde siges (og maaskee meer end kyndige Nordmænd vilde tilstaae, at jeg burde have sagt) til Roes for Hr. Frimans Arbeyde, nemlig: „at man deri finder en god og fuldstændig Afskrift af alle de nyeste Gavebreve og Fundationer „fra dette og forrige Aarhundrede, Bergens Bye angaaende.„ Det er dog vel alt hvad en Afskriver og Samler af Dokumenter, hvoraf intet er hans eget, kan forlange. Alt hvad jeg erindrede ved den første Deel, bestod deri, at jeg savnede de ældre Skiøder og Gavebreve. Herpaa er jo i Hoffmans Fundationer anvendt megen Flid, og deraf er dog intet i Hr. Fr. Det stod Hr. Fr. frit for at indskrænke sig til de nyere, men saa er det og en Recensent tilladt at sige:

 de

de ældre savnes her. Dette indsaae Justitzr. ved Verkets Bekiendtgiørelse. Han frygtede, det vilde giøre Verket mindre kierkommen, og lovede derfor at oprette det paa sin Side ved „at forskaffe fra Archiver og „Bibliotheker her i Staden de Efterretninger og „Dokumenter, som dertil maatte behøves, i sær i „Hensigt til de ældre Tider.„ Dette tilstaaer han her, at han slet ikke har giort, altsaa siger han jo det samme, som jeg havde sagt. Men hvorfor lovede han det da? Hvad er da dette Løfte andet end blot smigrende Ord, hvormed han har villet lokke Læseren at tillegge Verket større Værdie, end det virkelig besad? Publikum dømme, hvorvidt dette er billigt. Naar Hr. Schl. ikke fandt sig forbunden til at giøre dette Tillæg (endskiønt Publikum, i sær Norges Indvaanere, med Billighed kunde ønske sig dette af en Mand, der har saa let en Adgang til Kilderne, og her aabnedes saa god en Leylighed til at see det trykt, som maaskee ikke kommer saasnart igien) saa havde han jo ikke nødig at give denne Forsikkring. Han tager sin Tilflugt til den falske Undskyldning, at „han da havde omstøbt andres Arbeyder.„ Slet ikke Hr. Prof.! det var ikke andet, end hvad Sgl. Langebeck, Kammerherre Suhm og andre har giort ved saa mange andre Skrifter. Det kostede desuden ikke saa megen Tid og Møye, som han foregiver. Hr. Schl. havde kun at anmode Vedkommende ved Bibliothekerne og Archiverne, saa vilde enhver giort sig en Fornøyelse af at anvise ham de behøvende Dokumenter, dersom han ikke kiendte dem selv. Han kunde da ladet dem udskrive paa Selskabets Bekostning, og paa deres behørige Sted i Manuscripter indrykke. Dermed var al hans Arbeyde forbi, og herved var slet ingen Omstøbning. Al hans Arbeyde ved dette Skrift har da ikkun været at besørge Correkturen. Det kunde han dog vel som Forstander for det typographiske Selskab paatage sig, og at føre Correspondencen imellem ham og Samleren, var en nødvendig Følge af hans Embede. De Skiøder og Gavebreve fra ældre Tider, som jeg eyer, ere samlede fra Bergens Bye og andre Steder i Norge. Adskillige af dem findes og her i Staden i det Kongelige Geheime-Archiv, hvorfra Justitzr. let kunde have faaet dem, naar han efter Løfte havde spurgt efter dem. De skal ved en anden Leylighed meddeles Publikum.

Det jeg har erindret mod de Verkers vidtløftige Tryk og unødvendige Kostbarhed, som udgives paa det typographiske Interressentskabs Bekostning, fornærmer slet ingen af dets Medlemmer. At mange brave Patrioter have velmeent sammenskudt deres Gaver til dette Selskabs Oprettelse, veed jeg meget vel. Men at deres Hensigter og Ønsker ikke altid opfyldes, beroer jo ikke paa dem. Hvor mange Medlemmer maae ikke tilstaae mig, at de ikke skiøtte om endeel af de Skrifter som udkommer, fordi de ikke ere almeennyttige nok. Andre beklage, at de ikke har seet det udrettet, som de havde ventet. Jeg har lastet den Skrift, hvormed den første Deel af disse Gavebreve var trykt. Hr. Schl. maae selv tilstaae: „Selskabet havde eenstemmig besluttet, at Verket „skulde trykkes i samme Format og med samme „Stiil, som de danske Fundationer, derimod ere disse „trykte med større Stiil.„ Sinukheden, som Hr. Schl. tillegger denne Skrift, kan ingen see, som har sammenlignet begge. Men hvorfor blev den da større? Jo, „fordi Bogtrykkeren havde den ikke mindre.„ Man skulde snart troe, at her var intet andet Bogtrykkerie i hele Staden, end det Sanderske, eller at det typographiske Selskabs Forstander havde forpagtet det. Hvorfor blev det ikke overladt til den Mand, som trykte de Hofmanske Fundationer, og vidste saa god Beskeed med hele Indretningen, eller en anden, som havde havt den beqvemme Skrift? Selskabet havde dog i sin Plan besluttet, at de andre Bogtrykkere skulde ogsaa fortiene noget ved dets Indretning. At Selskabets Skrifter koster 2 ß. Arket, gaaer endelig an, men at nogle af dem koste 3 ß. er dog vel for meget, da Forleggere, som ingen anden Understøttelse have end deres egen Flid, sælge Skrifter med fiin Stiil og to gange saa meget paa Siderne, som enten her eller i Strøms Tilskuer, for 1½ ß. Endelig har det behaget Justitzr. at giøre mere end jeg nogen Tid havde i Sinde at fordre af ham. Han forelegger Publikum en Fortegnelse paa de Bøger, som ere besørgede udgivne for Selskabets Regning. Han tillade mig med mange af dets Interessentere herved at giøre et Par Erindringer. Vi finde her ikke flere end 11 Skrifter i 7 Aar. Det er dog vel lidet for et Selskab, der er forsynet med saa anseelig en Fond. Deriblant er et til 6 ß., som intet typographisk Selskab behøvede at paatage sig, da her ikke er saa stor

Trang

Trang paa Forleggere. Ligeledes kunde Hr. Etatsr. Müller gierne uden sin store Skade selv forlagt sit Skrift om Pilelarven, og Hr. Strøms Tilskuer vilde enhver anden Forlegger have solgt for 5 Mk., i Stedet for nu 10 Mk., naar den ikke var bleven saa tyk, med en velsignet stor Stiil, og alting trukket efter Haaret. Publikum dømme nu imellem de norske Gavebrevers Udgivere og mig. Imidlertid har min Recension dog virket saa meget got, at Stilen her er noget tættere, skiønt ikke mindre, og Prisen billigere. Ellers sagnes her, ligesom ved den første Deel, de ældre Gavebreve.

Hr. Frimans Brev til Tilskuerens Forfattere kunde jeg forbigaae, da deri endnu ikke er beviist, at jeg har taget feyl i mine Erindringer mod ham. Den Beretning i den første Deel, at Ny-Kirken er kaldet St. Povels Kirke af en Mand som druknede, er en Sagn, som slet ikke fortiente at Hr. Forf. skulde kalde nogen Con-Rector op af sin Grav til Vidne for den. Hr. Fr. sammenblander aabenbare Ny-Kirken med en anden Kirke som var i samme Sogn indtil Ildebranden 1756., og hvis Kirkegaard endnu kaldes St. Povels Kirkegaard. Ny-Kirken er aldrig bleven kaldet St. Povels men vel St. Clemens Kirke. Hans spillende Indfald til Slutningen beviser endnu ikke, at de gamle Gavebreves Bekiendtgiørelse er unyttig, mindre at den er latterlig. Saa maatte man meget mere sige, at gamle Loves og Forordningers Udgave var unyttig, da de ere forandrede og ophævede ved de seenere. Dette gielder ikke engang om de gamle Gavebreve. I det mindste burde de bekiendtgiøres til skyldig Adminvelse af vore Forfædres Gavmildhed, og til mange Stridigheders Afgiørelse. De give og ofte meget Lys i Byernes ældre Historie, i sær i saa vigtig en Byes som Bergen. Men ofte forties de, fordi man da fik Kundskab om adskillige Donationer, som Vedkommende maatte ønske nedsænkte i en evig Forglemmelse. Imidlertid har det ikke været min Hensigt at afskrekke Fortsætterne af dette Verk fra deres brave Bestræbelser, men at giøre dem opmerksomme paa, hvad man med største Billighed kunde ønske sig af dem, eller i det mindste havde Ret til at fordre af Udgiveren, naar han lover, at man her skal finde disse gamle Sager.

Nærværende anden Deel begynder med en Beskrivelse 1) over den i Bergen værende tydske St. Mariæ Kirke, dernæst 2) St. Cathrinæ Fattig-Huus. 3) Manufaktur-Huset. 4) St. Jørgens Hospital. 5) De Søefarendes Fattig-Huus. 6) Ober-Commissionen for det Fattiges Væsen. Dernæst Stiftelserne paa Landet, som ere: 1) Vangs Enke-Fattig-Huus paa Voss. 2) Kongelig Legatum til Strudshavns Kirke. 3) En Donation i Gravens Præstegield i Hardanger. 4) En Donation til Enker i Førde Kald i Sundfiord. 5) En Donation i Kinders Præstegield i Hardanger. 6) Skolen i Wiig. 7) En Donation i Indvigen i Nordfiord. 8) Skolen i Borgund paa Søndmør. 9) Sindings Gave i Jørdingsfiord. 10) Klokkeren Jørgen Amdams Gave til Vand-Elvens Præstegaard i Søndmørs Provstie. 11) Legatum i Nordahlen. 12) Selveyer-Bonden Christopher Hieltnesses Stiftelse for uopdragne Fader- og Moderløse Børn i Ulvigs Præstegield. 13) Bonden Haldor Hellands Gave til Kinservig Fattig-Casse. Dette er alt hvad denne anden Deel indeholder. Skulde der i Bergens Stift, som en Fierdepart af Norge, ikke findes flere end 13 Legata paa Landet? — Hvorfor har Hr. Fr. ikke efter Conferentsr. Hofmans Exempel, som dog skulde være hans Mynster, indført de Oldsager, Indskrifter, samt andre Merkværdigheder, som maatte forefindes i Landsbye-Kirkerne? Dette har jo Hofman giort, endog ved de ubetydeligste. Skulde ey i Fanøe Kirke ved Lyse Kloster, paa Selløe, Aarstad og andre Steder i Stiftet findes Levninger fra Alderdommen, som vare værd at melde om? Ere ikke Kloster-Godserne, som ved Reformationen bleve henlagte til Kirkerne, Grunden til disses Legata, og hvor behageligt er det ikke, at kunde oversee den hele Historie af en Stiftelses eller Kirkes Gaver fra de ældste til vore Tider? — I Hofm. Fund. findes og Efterretning om alle Herreder, Sogner, Herregaarder, deres Tilstand og Merkværdigheder. Hvor vel havde det ikke været, om man her havde fundet lige saadan Efterretning om dette Stifts Fogderier, Bygder og Præstegield, men dette maae aldeles ikke ventes her. Naar jeg altsaa skal upartisk sige mine Tanker om dette Hr. Fr. Arbeyde, saa er det langt ufuldstændigere end det Hofmanske, og min Dom om den første Deel gielder i alle dens Punkter og Clausuler (paa ovenmeldte Undtagelse nær) iligemaade om nærværende.

Uden-

Udenlandsk Literatur.

Leipzig. Werther-Fieber, ein unvollständiges Familien-Stück.

Wirst schauen, was du schauen wirst.

Nieder-Teutschland 1776. 8. 236 Sider. Sælges hos Proft for 3 Mk.

Blant denne Sværm af Werther-Skrifter udmerker dette sig ved sin Corpulenthed. Man har forlangt vore Tanker over denne Bog. Her ere de: Hvem der har Lyst at smage en lang Sauce over Intet, finder den i dette Skrift. At Leiden des jungen Werthers ikke burde læses af dem, som ikke ere befæstede nok i Religion og Sædelighed, er en Sandhed, som vel ingen behøver saa vidtløftig at overbevises om, i sær da den urimelige Historie, som Skribenten har opdigtet til sit Argument, vist ikke kan virke noget Indtryk. Man forestille sig: En ung Kiøbmands Søn elsker en Jomfrue, som han leverer denne Bog. Hun har aldrig læst en Roman før, og bliver saa rørt ved Werthers Skiebne, at hun forfalder i den dybeste Melancholie og i en Feber, som har givet Skriftet sit kunstige Navn. Jomfruens Broder opdager, hvem der har leveret hende den, kalder hendes Kiereste for sig, og undersøger hans Grundsætninger. Det unge Menneske forsvarer meer af Letsindighed end Overbeviisning den Wertherske Sætning. Hans Kierestes Broder holder det ikke for raadeligt, at han med disse Tanker ægter hans Søster, befaler ham at holde sig nogen Tid inde, og aabenbarer den gamle Kiøbmand hans Søns Tænkemaade. Denne bliver saa opbragt, at han strax sender ham til Amerika paa et Skib til General Wassingthon, med den latterlige Begiering, dersom han ikke inden to Aar merkede, at Sønnen blev en sand Christen, skulde han lade ham sette paa det farligste Sted, for at skydes ihiel. Kan nogen Opfindelse være urimeligere! Hist og her spiller et Indfald; Karaktererne ere ogsaa taalelige nok, men det beste har Forf. stiaalet af andre, og udfyldt Resten for sit Honorarium med falske, skieve, hemmelighedsfulde Tanker og de kiedsommeligste Tirader. Her er det vigtigste blant det altsammen. "Verden behøver ingen Griller, „som kun ere smuk lystige at høre inden fire Vegge, „og ved Livets Soelskin, men Kraft og Virkelighed; „og en Religion, som giver mig Mod til at bære Jordens tungeste Skiebne, fordi jeg engang skal blive „skadesløs derfor, er uden alle Spørgsmaal langt „mere passende, behageligere og brugbarere for det „menneskelige Hierte, og tillige da dette har sin egen „Logik, naturligere end et System, som ikke befrier „mig fra samme Skiebne, og dog betager mig alt „Haab om det Tilkommende." De som læse alt det der er nyt, ville vel ikke igiennemgaae dette Skrift uden al Nytte, naar de vide at skille det Sande fra det Falske; men andre — de behage at giøre hvad dem lyster.

F.

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 48. ——— 1777.

Anviisning for en dansk Jurist, angaaende Lovkyndigheds adskillige Deele, Nytte og Hielpemidler, af Peder Kofod Ancher. Kiøbenhavn 1777. Trykt paa Gyldendahls Forlag. 144 Sider i Octav.

Endskiønt vort Fædreneland endnu ikke har saa stor en Mængde af juridiske Skrifter, som andre Lande, i sær Tydskland, hvor man let forvildes i den Labyrinth af Lærebøger og Afhandlinger, og kan komme paa Afveye, saa er dog en Veyledelse og Anviisning, hvorledes man hos os med Nytte kan studere den temmelig vidtløftige juridiske Videnskab, af stor Vigtighed. Uden nogen Ledsager, der tager Begynderne ved Haanden, for sikker at lede dem til de rette og frugtbare Kilder, vilde de vanke om i Mørket, som den Blinde, og tage fat paa den første Bog i denne Videnskab den beste; raadeligst er det derfor, at de forlade sig paa Kienderes Erfaringer, og Hr. Forf. som i mange Aar med en grundig Indsigt og sterk Dømmekraft har læst og undersøgt saa mange Skrifter i dette Fag, kan sikkerst vise enhver den Vey, han nærmest bør tage til Themidis Tempel. Prof. inddeler sit Skrift i 3 Kapitler. I det første viser han Lovkyndighedens adskillige Deele, i det andet de juridiske Videnskabers Nytte, hvori han fornemmelig sigter til den Indflydelse, alle Lovkyndighedens Dele har paa hinanden indbyrdes, og at de alle ere sammenkiedede i et uopløseligt Baand; i det tredie Kap. handler han om Hielpemidlerne til Lovkyndighed: dette Kapitel, som vi ansee for det vigtigste, fastsetter først: at Sprogkundskab er af største Vigtighed for en Jurist, og iblant Sprogene holder han det Romerske for uforbigiengelig fornødent; i Besynderlighed anpriser Hr. Forf. overmaade Cicero; at en Jurist maae være forsynet med grundig Indsigt i Historien og Philosophien. "Historien (siger han „p. 36.) det store Lys for Sandhed, den erfarne „Læremester om de forbigangne Tider, maae i mange Henseender være en Juristes Veyleder. Hvor „ussel en Kundskab, der ikke strekker sig videre end „til den liden Cirkel af vore egne Tiders Erfarenhed? Ikke at vide, hvad der er skeet, for vi bleve „til, det er altid at være et Barn, siger den store „Taler de Oratore 34 Kap." Hvor gierne vi end vilde anføre de Skribentere, som han anpriser som de beste i enhver af Lovkyndighedens Deele, saa forbyder vort indskrænkede Rum os saadant. Tilsidst følge to Bilage med Titel: A. Den protestantiske Kirkes Meening om Mose Lovs almindelige Forbindtlighed og dens Indflydelse i vor danske Lov, det giver en Efterretning om, hvorvidt Mose Lov om Renter og forbudne Leed i Ægteskab, samt Tiender, kan tiene til Rettesnor for nærmere Bestemmelse i de borgerlige Love, og B. om den theoretiske Lovkyndigheds

heds Nødvendighed. Heri viser han, at det er af største Vigtighed for en grundig Jurist, at indsee Lovenes sande Meening og Analogie, og at al Erfarenhed og Praxis er uden foregaaende theoretisk Kundskab bygget paa en svag Grund. Hr. Forf. er som sædvanlig overalt oplysende, tydelig og grundig. Skriftet anpriser sig selv for alle, der med sand Nytte ville legge en god Grundvold i denne vigtige Videnskab.

(!)

Beschreibung der Stadt Kopenhagen und der Königlichen Landschlösser, durch E. C. Hauber, Königl. Cantzley-Secretair. Zweyte ganz umgearbeitete und sehr vermehrte Auflage. Kopenhagen 1777. Bey Friderich Christian Pelt, Buchhändler auf der Börse in No. 22. 23. und 24. 200 Sider i Octav, foruden et halv Ark Fortale og Indhold.

Kiøbenhavn kan fremfor mange andre store Steder rose sig af gode Beskrivelser. Hvor prægtigt et Verk er ikke Thurahs Hafnia hodierna, og hvor gode Efterretninger om dens offentlige Bygninger findes ey i samme Forfatters danske Vitruvius, Værker, som endog udenlands ere bekiendte, da de ere baade paa dansk, tydsk og fransk. Om dens gamle Tilstand haves desuden en temmelig Mængde Efterretninger i Pontoppidans Origines Hafnienses, samt adskillige andre Bøger. Men efter alt dette er Hr. Haubers Arbeyde ikke unyttigt, tvertimod, det giør de øvrige for en deel unødvendige. Man finder i det en god og nøyagtig Efterretning, og just saadan, som en Fremmed behøver den, om alle Stadens og den omliggende Egns Merkværdigheder. At give her en vidtløftig Recension over den, var unødvendigt; det forrige Oplag er bekiendt, det havde Publici Bifald, og hvor meget mere da dette nærværende, som har vundet anseelige Forbedringer og Tillæg? — De fornemste ere om Naturalie- og Kunstsamlinger og Bibliotheker, hvoraf en stor Deel, baade offentlige og private, nævnes og tildeels beskrives, i sær deres Malerier, hvoraf Hr. H. viser sig at være en Elsker og Kiender; thi Bibliothekernes Sieldenheder (og de fortiente dog og at nævnes) forbigaaes med Taushed, det Kongelige allene undtagen. Ved et Par Steder ville vi giøre nogle Anmerkninger. Side 116. siger Forf. at det oldenborgske Horn er af Sølv forgyldt; burde det have været udeladt, at det er blaat og violet emailleret? — Side 146.: Alle danske Bibler og Catechismer blive trykte paa Waysenhuset. Det første er gandske sandt, men Catechismer blive trykte af hvilken Bogtrykker, som selv vil. Dog maaskee Hr. Forf. vil have det forstaaet om Pontoppidans Forklaring, men i saa Fald har han talt lidet for ubestemt. S. 171. anfører han den Anstalt, at siden 1771. ere alle Huse numererede, og deres Navne skrevne paa Hiørnerne. Her synes os, at Hr. Friderik Knutzens Navn, som allerførst lod sit Huus paa Hiørnet af store Grønnegade og Diderik Badskiers Gang, numerere, burde have været anført, da han bør betragtes som Ophavsmand for denne nyttige Indretning, hvorved man let og magelig, uden at spørge sig for, kan finde enhver, man har at bestille med; en Indretning, som fornemmelig Fremmede bør være denne Patriot meget forbundne for. — Dog, dette er ey af stor Vigtighed; vi ere forsikkrede, at Fremmede, og disse er det egentlig bestemt for, ville være fornøyede med Skriftet, og takke Forf. for hans Arbeyde. Endog indfødde Kiøbenhavnere skulle heraf lære meget, som de ey vidste tilforn.

(—)

Romeo og Julie, et borgerligt Sørgespil i fem Handlinger, ved C. F. Weisse. Af det tydske oversat. Kiøbenhavn 1777. 8. 120 S. Sælges hos Pelt paa Børsen for 28 ß.

Saa fortreffeligt et Sørgespil af et blant Tydsklands store Genier fortiente saa hældig en Oversættelse; vi har fulgt dem begge Spoer for Spoer, og fundet den danske fuldkommen i Digterens Aand, og ikke at eftergive Originalen noget i Skiønhed. Sørgespillet selv er overmaade rørende, fuld af henrykkende Steder, og udført med den lykkeligste Kunst. Maatte den ubekiendte Oversætter levere os de øvrige af en Weisses Stykker lige saa lykkelig, agte vi det

det for en sand Ære for vor Literatur, og et Beviis, hvor meget vort Sprog i Holbergs og Snedorphs Tidsalder er bleven dyrket. De Ord: indvilge een noget, bør være: bevilge, tilstaae. En Faders Amt, skulde være: en Faders Rettighed — geswind er tydsk.

J.

Udenlandsk Literatur.

Bern. Christus Köpfe, von C. L. Junker. Bern, bey der typographischer Gesellschafft, 1776. 7 Ark i Octav. Sælges hos Proft for 5 Mk.

Vanskeligheden af det Arbeyde, som Hr. J. har paataget sig, bør tiene til hans Undskyldning, i fald han ey har opnaaet sit Øyemerke. Hvor vanskelig er det ikke at male Affekterne i deres høyeste Grad? Og dog hvor lidet er dette imod Idealet af den høyeste Skiønhed, der maae findes hos den skiønneste af Menneskets Børn? Det er nu ikke Mennesket mere, det er den med Menneskeligheden forenede Guddom; ethvert Træk bør vise Beskueren, hvem der forestilles, uden at tage sin Tilflugt til de urimelige gamle Paafund, at give Christus et Skin om Hovedet, en Verdens Kugle, en Seyerfahne, et Kors 2c. i Haanden. Den høyeste Skiønhed, Godhed, Mildhed, Medlidenhed — ey som fandtes hos et Menneske — men som kunde have Sted hos en Gud i menneskelig Skikkelse, er det som Hr. J. har forsøgt at udtrykke i 19 Hoveder, tegnede af ham selv og æzede af Dunker; og hvad Under da, om han, hensmeltende under sit vigtige Formaal, kun har givet saa Bemerkninger for den Kunstner, som efter ham vil arbeyde paa denne Bane? Det er endda vel, at disse ere gode, skiønt forfattede i en Stiil, som umueligen nogen fornuftig vil rose. Upartisk kunde vi sige, at vi savne Skiønhedens Ideal hos dem næsten alle, men de karakteristiske Træk udvikler Forf. meget nøye. De forestille: 1) Christus lidt over et Aar gammel, paa sin Moders Skiød. 2) Sovende ved sin Moders Bryst. 3) Forlangende noget. 4) Christus lærende paa Bierget. 5) Som Straflærer. 6) Paa Bryllupper i Kana. 7) Opvækkende Lazarus. 8) Ved Synderinden, som toede hans Fødder. 9) Indsettende Nadveren. 10) Liggende magtesløs paa Jorden efter den blodige Sveed. 11) Udført til Golgatha efter Hudstrygelsen. 12) Korsfæstet med tilbagekastet Hoved. 13) Taalmodig hængende paa Korset. 14) Ved den Tidspunkt, da han raabte: Min Gud, min Gud, hvi haver du forladt mig! 15) Nedtagen af Korset. 16) Nyelig død. 17) Som Urtegaardsmand aabenbarende sig for Maria. 18) Tilkiendegivende sig for hende; og 19) farende til Himmelen. — Som et Anhang følger 5 Marie-Hoveder; det første og slettefte efter Piacetta, det andet og tredie af Hr. Junker selv, men det fierde efter Corregio, og det femte efter Bourdon. De to sidste ere upaatvivlelig, hvert i sin Henseende, de beste. — Hans Tanker over Mariehoveder ere artige, og fortiener at læses; han holder Marias Ideal meget lettere end Christi, efterdi deri ingen Guddommelighed skal være, men kun Skiønhed og Godhed; to Egenskaber, som dog endnu — gid ikke saa sielden — findes samlede i een Person. Alle holder han dem for at være abstraherede, ey som Zeuxis malede Helene, af mange særskildte Skiønheder, men kun af et eneste Subjekt, hvilket mange Gange, skiønt Hr. J. ey vil ud dermed, har været Malerens Elskte; dog det er ligemeget, naar det kun er smukt. — Som en Prøve paa Forf. Skrivemaade ville vi anføre Begyndelsen af hans Forklaring over det sidste Mariehoved: "Dir, der du dieß „Gesicht, in seiner ganzen Individualität, — mit „jedem charakteristischen Reitz, in dir selbst denken, „deinem Busen entwerfen, und nun unter der auf„wallenden Kraft deines Gefühls, hinschmeltzen „könntest; — dir trau ich: sprach', saß ich auch „unter düstern Monds Dämmern, auf meiner Mi„na schauerlichen Grab, und du grabbeltest einwärts „die Mauer r'unter, und schlichst heran, — sprach, „unter Handdruck," du mein Bruder! du des „wärmsten freundschaftlichen Gefühls empfänglich!" „und wir giengen, hoff ich, zu Gott, — wir gien„gen, so lange noch Reitz, und des guten Gefühl, „diesen Busen heben, hinab!" — — — Alt nok! ville vore Læsere sige, og vi synes det selv. Vi ville da kun anføre det Ønske, hvormed Forf. slutter sit Skrift: "Möchte doch mein kleines Werkchen, das

„Ve-

„ Vehikulum seyn, dir, den ganzen Werth der Phy„ siognomik (der Gelehrte, der Mann kennt ihn) be„ greiflich und eindringend zu machen!“ Det onske vi selv.

K.

Stokholm. **Nya Stats-Historien i Sammendrag.** Til swenska Ungdomens Tjenst författad af **Swen Lagerbring**, Canc. Råd och Hist. Professor i Lund, samt Led. af Kongl. Wit. Acad. o. Kgl. Patriot. Sälskapet. **Första Delen, som handlar om Dannemark.** Stockholm. Trykt uti Kongl. Finska Boktryckeriet hos Johan A. Carlbohm, 1777. 215 Sider i Octav, og 8 Sider Fortale.

Medens en af Dannemarks største Lærde i sine Skrifter gior sig al Umage for at tilveyebringe en god Forstaaelse imellem de tre nordlige Nationer, ja i et af sine nyeste Verker viser en Svensk i et Lys, som langt fordunkler baade Nordmanden og den Danske, seer man med Forundring, at een af de lærdeste Svenske, i Steden for at følge saa roesværdige Fodspoer, i et til Ungdommens Tieneste bestemt Skrift, griber enhver Leylighed til at nedtrykke de Danske, og giøre dem forhadte, for derimod paa alle Maader at ophøye sin Nation, endog, hvor det ey ellers kan lade sig giøre, paa Sandhedens Bekostning. Dog, man kiendte allerede Forf. Tænkemaade imod de Danske af Grev Ascheberge Lefwerne, som for nogle Aar siden udkom, og hvorudi han paa saa lastværdig en Maade behandler den Nation, som Naturen har bestemt til Sverriges Naboe. Naar man undtager denne Partiskhed, som tilforn har været baade hans og vor Nation saa egen, men dog i saa oplyste Tider som vore, burde afskaffes, er hans Verk saaledes, som man bør vente det af saa stor en Lærd. Vist nok er det en Imitation af Kammerherre Suhms Historie, dog i de ældre Tider meget kortere, men i de nyeste meget fuldstændigere, i sær udi vor nu regierende Konges Levnet, som er opfyldt med saadanne Anekdoter, hvoraf endog mange tilforn i Danmark vare ubekiendte. Indledningen om Danmarks nærværende Tilstand er, skiønt kort, dog meget god: Forf. ansetter deri Indbyggernes Tal til 2 Millioner. Hvad han siger om de danske Heste, fortiener at merkes: “Swerrige „ köper en ansenlig Hop danska Håstar, oaktad alt „ Förbud. Men man har utan Twiswel goda skäl, „ at intet wara Lurendreyarne beswärlig, ty man „ smyger Håstar från Seland, inunder sielfwa Wal„ larne af Köpenhamn, och kan man intet på höfli„ gare Sätt gagna sig sielf, och skada sin Granna.“ Skulle dette Bedragerie, nu det saa tydelig er aabenbaret, ey kunde afværges, at ikke de, som have den beste Fordeel deraf, endog oven i Kiøbet skulde belee os derfor? — Side 8. fremfører Forf. Forskiellen paa de danske og andre lutherske Theologer: „ Man troer i Almindelighed, at fornuftige og dydi„ ge Folk uden for den Christne Forsamling kan „ blive salige, og man tillader Ægteskab med sin „ afdøde Hustrues Søster.“ En artig Ironie nok! — Om Videnskabernes Tilstand i Kiøbenhavn og de fornemste Bog- og Raritet-Samlinger sammesteds, giver Forf. saa megen Efterretning, som en reysende Svensk behøver, for at faae at see alt hvad som smukt og fortreffeligt er. — Om Landets Indkomster og Krigsmagtens Tilstand handler han meget nøyagtigt, hvorfor han maae takke de ham her fra Staden tilsendte Efterretninger. Historien selv deles i fem Afdelinger, hvoraf den første handler om Skioldunge-Slægten, den anden om den Sigurdske Slægt, den tredie om Kong **Svend Ulfsens** Regiering og Efterkommere til Kong **Waldemar** den Tredie, den fierde fra samme Konge til det oldenborgske Huus, og den femte fortsetter Historien indtil denne Tid. De tre sidste Afhandlinger ere igien inddeelte i mindre Perioder, saa at den tredie indeholder 5, den fierde 4, og den femte 13 Kap. Stilen er svendsk, det er at sige, den nærmer sig meget til den franske Vittighed, og til en oftere bidende Satire end de Danskes. — Forf. lover i sin Fortale at fortsætte dette Arbeyde over de andre europæiske Stater, og vi ere visse paa, at han her vil vise mindre Partiskhed.

(*—*)

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 49. ——— 1777.

Lovtale over David, ved Peder Rasmus Langhorn. Kiøbenhavn 1777. Trykt hos Mad. Godiche. 8. Sider 215.

Lovtale over David af Hr. Langhorn! — Hvem i al Verden skulde have drømt om det? — Dog, lige meget hvem Skriftet kommer fra, og hvad Manden tilforn har skrevet, naar kun Lovtalen selv duer noget. Det var ubilligt at dømme, fordi en Mand een, to eller ti gange har skrevet slet, at han derfor altid skulde skrive slet. Hiertelig gierne vilde vi sige alt Got om dette Skrift, naar vi kunde sige det med Sandhed, men — der er saa mange Taler og Lovtaler til, at naar alt det var Veltalenhed, som kaldes saa, maatte denne sieldne Kunst nu omstunder blomstre i hver en Krog i Europa. Dette kan vi med Sandhed sige om Hr. Langhorns Arbeyde, at man kan læse det uden Frygt for at treffe paa anstødelige eller latterlige Tanker midt iblant de alleralvorligste, (denne Feyl har Manden her aflagt) det er og mindre fuldproppet med Spilfægterier og Indfald. Hans elskende, elskede og elskeligste, og de øvrige af deslige Deyligheder finder man her sielden; man treffer paa mange virkelig gode, rigtige og sunde Tanker, enkelte smukke Udtryk, og adskilligt over Davids Karakteer, som, endskiønt det ikke just er ret som det burde være, dog kan gaae an efter den sædvanlige Stiil i alle Haranguer. Vel sandt, at samle hele Skokke af Epitheta, og de almindeligste Loci communes over det man i Almindelighed kalder en stor, en god, en viis og en from Mand, saasom S. 149. forslaaer ikke til en Karakteristik, mindre til en Lovtale; men det er ubilligt at fordre, Hr. L. skulde være en Thomas, en Absalons eller Knuds Lovtalere, dertil er hans Siel ikke stemt. Hvorfor vovede han sig da dertil, vil man spørge? Ja, skulde alle de lade være at skrive, som mangle Talenter dertil, vilde vore Bogtrykkere, Papiirmagere og Boghandlere tabe hundrede Fordele, som de nu daglig kan vente sig. Det er ikke heller sagt, at ingen maadelige Skrifter burde forfattes. Der ere dog mange Læsere, som ikke kan følge de høyere, som ikke forstaae sig paa det ægte Gode, det sande Smukke, ogsaa disse ville og bør læse; og dem, som ikke besidde megen Indsigt, ikke just nogen fiin Smag, vil Hr. Ls. Fortælling om David ikke allene paa mange Steder fornøye, men og nytte. Andre Læsere vide, at de ikke bør fordre meer end efter en Forf. Pund, og da lade de ham enten være ulæst, eller hoppe over, hvor de ikke finde ham efter deres Smag, hvor han er timelang og saa vidtløftig, at man let kan falde i Søvn over ham, f. Ex. naar han vil sige os, at David var Jonathans Ven, saa bliver disse fire Ord trukket ud til 7 Sider, og naar man lykkelig og vel har overstaaet dem, kiender man endnu ikke Davids

og Jonathans Venskab fra andre Menneskers. Blant meget andet vil Forf. Forestilling om Davids Handel med Bathseba og Uria vist ikke behage nogen. Her er for lidt sagt, for lidt tænkt, og dette lidet meget slet udtrykt. Dog, at udtrykke dette fuldkommen, dertil hører en Niemeyersk, en Lavatersk Siel. Anmerkningerne, som ere hebraiske, grædske, latinske, hollandske, engelske, franske og tydske — vort kiere Modersmaal ikke uforglemt — viser, at Forf. kiender en Josephus, Philo, Chandler, Bayle, Delany og andre; de kan og ofte have samme Nytte som et smukt Moto af de Gamle paa et Skrift, hvoraf man ellers ikke lærer meget; men at Hr. L. undertiden kiører til Rings med disse gode Mænd, og viser sig lidt for stolt, som en Mand, man skulde efter hans Ord troe om, at være Lærdommen selv, det kan vi just ikke rose. Saaledes har han S. 50. udskrevet et temmelig langt Stykke af Calmet med denne Indledning: "Jeg kan ikke bare mig at afskrive følgende grundige Tanker, der have saa meget tilfælles med mine egne" Hvem som ikke vidste at Hr. Langhorns Tanker vare grundige, veed det dog vel nu. Dog — let tilgiver man Hr. L. det Feylende og Svage, i Betragtning af, at her er dog mere got end man maaskee ventede, og vist meer end man er vant til af den gode Mand, i sær har den sidste Deel af Skriftet, som beskriver David som Regent i Fred, mange smukke Steder, kun at de ikke ere dybt nok hentede ud af Davids Siel. Heraf ville vi udtegne følgende Træk. S. 170: "David er Retfærdigheds Tiener; men og Statens: med oplyste og velgiørende Øyne vandrer han Staten og dens hele Cirkel igiennem: boder paa Lovenes Mangler; retter feylende Sæder og vrange Vaner; udregner Statens Velmagt; stopper Kilderne til dens Afmagt; ofrer det særdeles, endog Yndlingers Vel for det almeenes Bedste, hvilket vi speyle i den kaarede Maade, paa hvilken David tilfredsstiller hine fornærmede Gibeoniter og saaledes dæmmer, at den ængstende Hungers Nød ey griber videre om sig i Riget. David forbedrer Borgerens Kaar; trivilliggiør Næringsveye; aabner nye og flere; fremmer Handelen; lokker Konster og Videnskaber ind i sine Riger; beklæder ledige Embeder med Duelighed: det forringer ikke den store David at fortælle: at han havde store Ministre omkring Thronen og dydige Embedsmænd i Riget; men det mere forhøyer hans Viisdom, som brugte dem, thi han kiendte og troede, at han var sig selv ikke nok; og hans Retfærdighed og Skiønsomhed, som deels dannede dem, deels giorde at de ville lade sig bruge af ham. Ja! hvo vil ikke med sit Pund og Gaver tiene en retfærdig og skiønsom Konge? David setter Uduelighed og List, og Opsetsighed, og Utroeskab fra Embedet; hegner om Dyd og Fortienester; freder Helte og veyer deres rette Vægt: myrdes Abner, hvilket Mord i Davids Been! hvilket Stød i Davids Hierte! Nagende Sorg læses i Kongens Ansigt; Kongen blander sig med i Liigskaren; gaaer Baaren nærmest; færdig at sette Axlen under Liget. Den ædelmodige Konge nærmer sig Heltens Grav med sønderrevne Klæder, vil ikke vige fra Abners Aske før han har vandet den med sine erkiendtlige og Joab anklagende Taare: enhver Tilskuer ønskede sig selv i Øyeblikket den Lykke at være Krigshelt; thi man læste af Kongens Adfærd, at det vel lønnede Umagen at være det." Speyle i den kaarede Maade er Langhorniansk. — Side 177. findes en Tanke næsten værdig den frie, den dybtænkende Rothe: "Den gode Huusholder blant Fyrsterne er ikke den, som nøyes med blot i smaa og ligegyldige Ting at indskrænke Udgifterne; thi med dette kan Staten endnu forarmes og synke under Gield: (det syge Hierte helbredes ikke derved, at en Splindt udtages af den svolmende Finger); men lad os kalde ham den gode Huusholder, den Fyrste, som (uden at være tarvelig, hvor han bør være prægtig, uden at spare, hvor han bør være gavmild) bestyrer Rigets Skatte saaledes, at Undersaatten kan leve med Kongen, begge leve med hinanden og leve vel, og Staten endda vide sig forsikkret til hvem den i Vandheld, i ødeleggende Vandskyl, i store Ildsvaader, i Misvexter og i paakommende Tilfælde af Krigs-Uroeligheder, naar Flaader skal samles, rustes, tiltakles, bemandes, med Levnetsmidler forsynes, naar Krigshære skal stilles paa Benene, har at holde sig; (dette ligner Forfatterens chinesiske Prædiken) her kiendes det, at Fyrsten er god Huusholder over betroet Gods, naar han da færdig kan udreede den æskede og behøvende Hielp uden at Staten enten halv eller heel skal sælges til Fremmede for at faae Undsætning. —"

S. 2 siger han om Israeliterne: "Deres Forfædre tyggede saa kummerlig de suure Druer under en kronet Tyran." Det ligner Forf. sædvanlige Udtryk. S. 21 fortæller han om D. "at man hentede Kobber-Hielm, Kyriß og Sværd fra det Kongelige Tøyhuus." Dette Tøyhuus har nok ikke været stort. Historien siger, at det var Sauls egen Rustning. Og det om David hundrede gange igientagne: min Helt, skurrer tilsidst høystubehagelig. Vi have imidlertid det Haab, at Hr. Langhorn giør sine Sager en anden gang endnu bedre, dersom Skribent-Feberen tiere skulde yttre sig paa hans Siel, siden den dog denne gang har været taalelig i sine Paroxysmer.

J.

Rappsøe. Kongelig Allernaadigste Forordninger og aabne Breve, som til Island ere udgivne af de Høystpriselige Konger af den oldenborgske Stamme. 1 Deel. Trykt udi det Kongelige Allernaadigst privilegerede Bogtrykkerie paa Rappsøe udi Island, af E. G. Hoff, 1776. 404 Sider i Qvart, samt 2 Ark Fortale.

Hr. M. Ketilson, Sysselmand udi Dale-Syssel i Island, som har udgivet dette Skrift, har derved beviist sine Landsmænd en væsentlig Tieneste, da Skriftet ey allene er til største Nytte for Island, men endog for andre danske og norske Provindser, efterdi ogsaa herudi findes Anordninger, der ikke ere bestemte for Island allene. Mange rare og vigtige Dokumenter ere ved denne Samling befriede fra en truende Undergang. Vel sandt, at mange af de her indeholdte Breve ere ey af synderlig Vigtighed, og havde maaske kundet være udeladte, men det viser dog en priselig Nidkierhed hos Udgiveren, at han ikke har villet udelade det mindste, som paa nogen Maade kunde tiene til hans Fædernelands Historie. De forekommende faa islandske Breve ere og oversatte paa dansk, og næsten alle forsynede med Anmerkninger, som for det meeste udbrede et stort Lys i Tidernes Historie. Man har Aarsag til at forlade sig paa Afskrifternes Rigtighed, da Hr. Ketilson saa nøye følger den gamle Ortographie, at vi hidindtil ey have seet meget, hvori Alderdommen saa nøye er fulgt, endog med sine Feyl, hvor de havde været meget lette at forandre. Foruden de egentlige Forordninger findes her og adskillige andre gamle Dokumenter, f. Ex. Altings Anordning om Tienden af Jorde, som i 20 Aar havde lagt under Kongen og Biskoppen, af 1489: Pinings Dom af 1490; en anden Dom af 1508; den saa kaldede Mødrevalle Retterbod af Kong Haagen, samt et Par der angaaende Dokumenter &c., og en Forordning af 1508 om de tydske Kiøbmænds Handel i Opslo, hvilken, i hvor merkværdig den end er, havde her intet at bestille. Ligeledes forundre vi os og over at finde her en islandsk Oversættelse af det Brev, som staaer foran Kirke-Ordinantzen, da det angaaer fornemmelig Rigerne og Fyrstendømmene; dog, det skader intet, at Samlingen derved er blevet fuldstændigere. Overalt indeholdes heri 11 af Kong Christian 1, 7 af Kong Hanses, 13 af Kong Christian 2, 3 af Kong Friderik 1, og 77 af Kong Christian 3 Forordninger og aabne Breve, forsynede med et gandske brugbart Register, og en Fortale, som for det meeste handler om denne Samlings og dens Udgivelses Historie, just ikke til stor Ære for Hs. Velbyrdighed Hr. Amtmand Stephensen, men Udgiveren burde jo tale for sine Principaler. Vi vente i Aar den anden Deel af denne nyttige og opmuntringsværdige Samling, som i sær for Historieskriveren vil blive uundværlig.

Z.

Udenlandsk Literatur.

London. *Lettres* written by the late right honourable *Philip Dormer Stanhope* Earl of *Chesterfield* to his Son *Philip Stanhope*, Esq. late Envoy Extraordinary at the Court of Dresden together with feveral other pieces on various fubjects published by Mrs. Euge-

genia Stanhope from the originals now in her possession. The second Edition. London. Printed for S. Dodsley in Pall-Mall. Vol. 1. 1774. stor 8. 352 Sider. Med Grevens Portrait. Vol. 2. 358 S. Vol. 3. 376 Sider. Vol. 4. 364 Sider.

Leipzig. Briefen des Herrn Philip Dormer Stanhope, Grafen von Chesterfield, an seinen Sohn, Philip Stanhope, Esquire ehemaligen ausserordentlichen Gesandten am Dresdner Hofe. Aus dem Englischen übersetzt. Leipzig, bey Weidmanns Erben und Reich. 6 Deele i 8. 1776-77. Sælges hos Proft for 5 Rdlr.

Man har her en Samling af Breve, skrevne af en stor Statsmand, en lærd og en vittig Mand, opsatte for at danne en overmaade elsket Søn, Hr. Philip Stanhope, Esquire, til engang at glimre som en fuldkommen Hofmand, som Taler i det engelske Parlement, eller som Minister ved udenlandske Hoffer, som han og blev ved det Dresdenske. Hs. Exc. begynder med den tidlige Opdragelse fra hans Søns spædeste Alder. Intet maae her forsømmes, for at legge den Grundvold, hvorpaa det hele tilkommende Liv skal bygges. De Gamles Læsning ansaae Greven af Chesterfield, som alle store Mænd for de ægte Mynstere, der sikkerst kunde danne endog Statsmandens og Ministerens Smag og Indsigter. Historien anpriser han som Statsvidenskabernes Fostermoder. Philosophien og de skiønne Videnskaber som dens Brødre. Tidlig indprenter han sin unge Lærling Lyst til Videnskaberne og en utrættelig Flid. Efterat den unge Stanhope nu var bleven udrustet med alle fornødne Indsigter, bereder hans Fader ham i hans 18de Aar til at reyse udenlands, for at kiende Mennesket. Paa hele Reysen maae den unge Herre meddele ham sine Bemerkninger over alt, hvad han seer og foretager sig. Han finder i sin Fader den mildeste Ven og den troeste Ledsager. Naar han kommer tilbage til sit Fædrenelands Skiød, veyleder han ham med sine Erindringer til at giøre sit første Prøvestykke som Taler i Parlementet, og underviser ham om alt, hvad han har at iagttage som dets ærefulde Medlem. Hvor behagelig og nyttig skulde al denne Underviisning være, dersom den ikke blev vanziret ved nogle betydelige Feyl. Overalt fremstikker den listige Hofmand, da man saa gierne ønskede at finde den redelige Statsmand, den ærlige Fædrenelandets Ven. Den gamle Greve giør sig overalt Umage for at danne sin Søn til en fiin, snu, igiennemdreven Skielm, som veed at vende Kaaben paa alle Kanter; og det har dog kostet ham megen forgieves Møye, som han selv idelig klager over, da det lader til at hans Søn var mere tilbøyelig til Ærlighed end han selv. De Begreber han indprenter ham om Mennesket og om sine Pligter som Medborger, ere ikke altid de ædelste. Han prædiker ikke sielden Falskhed og Forstillelse som Dyder, og at legge sig efter gifte Fruentimmers ukydske Fortroelighed, som et meget tilladeligt Middel til at erfare alle Ting. Hans Stiil er ellers fiin og vittig, den er og meget fortroelig, og paa mange Steder den ægte Brevstiil, men man bliver kied af at høre et og det samme meget tidt igientaget, og hans Vittighed indeholder, som de fleste vittige Folks, mange falske Tanker. De ere ikke heller alle af saa vigtigt et Indhold, som man skulde vente sig. Imidlertid ere de dog en meget interessant Læsning for unge Statsmand, som vogte sig for hans falske Grundsætninger. De give og undertiden meget artige Efterretninger om Forandringerne i det engelske Ministerio og ved Hofferne i den sidste tydske Krig.

(Slutningen følger)

Nye
Kritisk Tilskuer
over
Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 50. ——— 1777.

Den sindrige Herremands *Don Quixote* af Mancha Levnet og Bedrifter, forfattet af *Miguel de Cervantes Saavedra*, oversat efter det i Amsterdam og Leipzig 1755. udgivne spanske Oplag af *Charlotte Dorothea Biehl*. Kiøbenhavn 1777. Trykt hos Hallager paa Gyldendahls Forlag. Stor 8. 364 Sider.

Lige saa vel som snart har Jomfrue Biehl bragt dette fortreffelige Skrift til Ende, og derved fortient sig lige saa megen Tak af sine Landsmænd, som hun har forskaffet vor Litteratur megen Ære ved at eye saa lykkelig en Oversættelse. Denne sidste Deel indeholder mange sindrige Opfindelser og meget muntre Fortællinger. Blant andre Eventyrer, som Hertugen og Hertuginden paa Slottet opfandt for at have Løyer af Don Quixote, indbilder de ham, at Dulcineas Fortryllelse opløses, naar Sancho giver sig selv godvillig tre tusinde og tre hundrede Snert, som denne vil nødig til, indtil D. Q. mod Enden af Historien lover ham 4 Skilling for hvert Slag, da Sancho legger sig inde imellem Træerne, saa hans Herre ikke kan see ham, og der slaaer disse under de ynkeligste Jammerskrig, i Stedet for at slaae sig selv. Imedens de endnu opholde sig paa Slottet, bliver Sancho ført hen til en Bye, hvor man bilder ham ind at han er Gouverneur, og plager ham med en Doktor, som forbyder ham baade at spise og drikke, og med hundrede Sager, som Dommer og Commendant, og endelig forestiller et Anfald imod Den, da han bliver iført et Harnisk, hvori han falder og ligger nedsynket i en dødelig Angest, imedens man giør den forfærdeligste Allarm over hom, og endelig udraaber Seyer. Men saa glad han var i de første Dage, saa fortredelig bliver han over disse Uhæld; han iler til sin Herre igien, som han endelig, efter det forunderligste Fald igiennem en Hule, finder ved Slottet. Don Quixote drager derfra til Barcelona, hvor Barcelaureusen Samson Carascho i Skikkelse af en Ridder binder paa nye an med ham, overvinder ham, og forpligter ham til at vende hiem igien, og ikke i et Aar at maatte begynde noget ridderligt Foretagende. Med største Skamfuldhed begiver han sig paa Hiemveyen, men bliver hentet tilbage med Magt, for at Sancho skulde skaffe den skiønne Altezidora til Live igien, som forestilles liggende død midt paa Slotsgaarden paa en overmaade prægtig Paradeseng. Sancho bliver paalagt fire og tyve Snupperter, tolv Nap og sex Knappenaalsstik paa Armen og Kroppen, for at redde den Døde. Efter dette Eventyr og Sanchos Pidsken paa deres Hiemvey (hvoraf D. Q. dog ingen Virkning saae), naaer de endelig deres Fødebye, hvor Don Q. kort efter

efter bliver syg, fordømmer alle sine Ridder-Griller, og døer meget christelig, saa at Samson giver ham det Vidnesbyrd over hans Grav:

Han døde klog og levede en Nar.

Overalt stikler Cervantes paa den, som havde vovet sig til at flikke de to nye Deele til hans første Fortælling om Don Quixote. Blant andet fortæller den opvakte Alterzidora, at hun havde været ved Porten af Helvede, hvor et heelt Dosin Dievle uden Buxer, i smaae Trøyer, med Halskraver og Manchetter af brabandske Kniplinger, som næsten skiulede Hænderne, spilte Bold med Bøger, som syntes at være fulde af Vind og Avner. Det som hun meest forundrede sig over, var at ingen af disse Boldte holdt mere end et Slag ud, saa at baade nye og gamle Bøger tog saaledes af, at det var en Grue; i sær fængde en af de nye (de vare af Ild som Raquetter) med saadan en Hurtighed, at ved det første Slag var den hele Bog Støv og Aske. Een Dievel sagde til den anden: "See engang, hvad det var for en „Bog? og Svaret blev: det er den anden Deel af „Don Quixotes Historie; dog ikke den, som er „forfattet af Cide Hamete, men den, som har en „arragonisk Forfatter, som giver sig ud for at være „barnsød i Tordesilas. Skil mig af med den, raab„te en anden Dievel, og slæng den ned i Helvedes „Afgrund, saa at den aldrig kommer for mine Øy„ne. Er den da saa ond? svaredes ham; saa ond, „sagde han, at om jeg endog umagede mig for at „skrive den værre, saa kunde det dog ikke lykkes mig." Hvad synes Læseren om denne Dievle-Satire? — Sanchos snilde Domme som Gouverneur, hans Fiendskab mod Doktoren, som forbød ham alting, hans Brev til sin Kone, hendes Svar og Opførsel, fortiener blant tusinde andre Moersomheder virkelig dette Navn, ligesom den hele Historie det store Bifald alle Europas oplyste Nationer have skienket den, og derved bekræfter Cervantes Ord, som han har lagt Don Quixote i Munden om sin Medbeylers Arbeyde: "Er den god, sanddrue og paalidelig (er „den en ægte Frugt af et virkeligt Genie) vil den leve „mange hundrede Aar; men det slette Skrift vil ikke „have en lang Reyse til sin Grav." — I Henseende til den latinske Skrift, hvormed dette Verk er trykt, erindre vi: saalænge der endnu ikke er kommen nogen Forordning ud, at vor egen danske Stiil skal reent afskaffes, ligesom Carl 11. i Sverrig, ved et Brev til Hofretterne 1683 og 1684 strengelig forbød at blande fremmede Ord imellem det svendske Sprog, ansee vi en net dansk Stiil lige saa smuk som den latinske. Enhver Forlegger skader sig vist selv med den latinske Stiil, da mange Ulærde, i sær Fruentimmer, legge den beste Bog ulæst bort, saasnart de øyne denne latinsk-danske Skrift.

Jus Ecclesiasticum vetus sive Thorlaco-Ketilianum, constitutum An. Chr. MCXXIII. — *Kristinnretrr hinn gamli edr Þorlaks oc Ketils Biscupa.* — Ex MSS Legati *Magnæani* cum Versione latina, lectionibus variantibus, notis, collatione cum jure Canonico, Juribus ecclesiasticis exoticis, indiceque Vocum edit *Grimus Joh. Thorkelin* Isl. Havniæ & Lipsiæ 1776. *Apud* Frider. Christian. *Pelt.* Typis August. Frider. Stein. 8. 176 S. samt 62 Sider Register, foruden Fortalen ꝛc.

At vore gamle Kirkelove Tid efter anden blive udgivne, ere til stor Nytte for Historien. De give Oplysning ey allene om Landets da værende Tilstand, de brugelige Skikke, Kirke-Ceremonierne ꝛc., men endog Menneskelighedens Historie selv. Hr. Th. fortiener altsaa Tak, at han har bestemt sig til alle de gamle Kirkeloves Udgivelse, som have været brugelige i Norden, af hvilke i sær de gamle Danske fortiene en nøyere Revision. Vel ere de for en Deel tilforn udgivne og trykte hos Gotfred af Ghemen, men saa fulde af Feyl, at man har Møye ved at kiende dem igien. Endnu ere og endeel Statuta episcopalia og Synodalia tilovers, af hvilke det mindste er trykt, men dog nok fortiente at udgives, da man endog i dem finder mange til Historiens Oplysning tienlige Omstændigheder, som forgieves søges andensteds. — I Fortalen beskriver Hr. Th. de af ham til Udgaven brugte Haandskrifter, alle af den Magnæanske Samling. Vi have allerede engang tilforn yttret vore Tanker om Hr. Ths. Latinitet, og

og have endnu ingen Aarsag til at frafalde vor Dom. Oversættelsen er alt for kunstlet, og svarer slet ikke til Originalen; den er desuden opfyldt med Talemaader, som ere imod det latinske Sprogs Talebrug, f. Ex. p. 31.: Ambulator mendicus (gaungomadr), hvilket vi, uden for sin Sammenhæng, vilde oversætte ved en tiggende Døgenicht (thi saaledes vilde vi forklare Ambulator), da dog Hr. Th. dermed vil have forstaaet en omløbende Betler. De tilføyede Anmerkninger ere baade mange og tildeels vigtige, hvoriblant vi i sær ville have erindret den Note p. 116. sq. om Aarsagerne til Ægteskabs Ophævelse i gamle Dage, og den om Korsets Brug paa Registerets 13de og følgende Blade. Registeret er i sær vel forfattet, og et nyttigt Bidrag for den, som engang vil skrive en islandsk Ordbog: et Verk, som mange hidintil forgieves have ønsket.

L.

Jus Ecclesiasticum novum sive Arnæanum, constitutum An. Dom. MCCLXXV. *Kristinnretir in nyi edr Arna Biscups.* Ex MSS. Legati Magnæani cum versione Latina, Lectionum Varietate, Notis, collatione cum Jure Canonico, Conciliis, Juribus ecclesiasticis exoticis, Indiceqve vocum primus edit *Grimus Johannis Thorkelin* Isl. Hafn. MDCCLXXVI. Typis Hallagerianis. 8. 256 Sider, foruden Fortale og et Kobber.

Hvad vi have sagt om Hr. Th. Udgave af den gamle Christenret, ville vi og have forstaaet om den nye; dog savne vi her den Fuldstændighed i Registeret, som findes i den forrige, skiønt vi tilstaae, at det vel ey kunde blive større, naar Hr. Th. ikke vilde tage nogle Ord med, hvis Forklaring allerede var udgiven. De Haandskrifter, hvorefter Udgaven er besørget, beskrives i Fortalen, hvoriblant en Papiir-Kodex, som Bisfop Harboe eyer, meget roses. Kobberet forestiller det meget kunstige A, hvormed en 1363. skrevet Pergament-Kodex, som eene er fulgt i Textens Udgivelse, begynder, og tillige en liden Skriftprøve. I dette Bogstav sees, foruden de fire Evangelisters og St. Pauli Symboler, ogsaa en Aftegning paa den gamle Maade at døbe Børn. Oversættelsen er her som i den forrige, hvorpaa vi kun ville anføre følgende Exempel, p. 138.: *Brudlaups gerd sina skal madr egi hufa a Pann Dag edr natt. Sem um morgunin eptir er heilagt edr festat.* Dette er oversat: Nuptias celebrare non licet *die* noc*te*ve, cujus mane Festum, diesve *jejunii* seqvitur. Vi havde heller sagt: cujus crastinus est Festus &c. Mane staaer her meget ubeqvemt; thi ey at holde Bryllup paa den Dag, efter hvis Morgen følger en Hellig- eller Fastedag, er uden Tvivl det samme, som ey at holde Bryllup paa en Hellig- eller Fastedag, hvilket strider imod Originalens Meening. — I det hertil føyede Tillæg, hvor Hr. Th. skriver Apendix med et p, haves følgende Stykker: 1) nogle Sententiæ juris, som hidindtil have været udgivne. 2) Pave Innocentii III. Brev til Biskopperne paa Island af 1198. efter Balluzii Udgave, og 3) et Statut af Erkebiskop Paul i Trondhiem, som her første gang udgives i Originalsproget, efterat Biskop Finnur Johnsen allerede har indrykket en gammel islandsk Oversættelse deraf i sin islandske Kirkehistorie. — Vi ønske, at Hr. Th. vilde fortfare med at udgive, hvad som i dette Fag endnu er tilovers, men derhos, at han i sine Oversættelser vilde mere holde sig til Originalen, og nøyere søge at udtrykke det gamle Sprogs Genie, hvilket gierne kunde lade sig giøre, uden derfor at henfalde til Barbarismer — Han besidder jo baade Indsigt i Sproget, og tillige Indsigt i Kritiken, en temmelig vidtløftig Læsning og en god Anvendelse deraf, hvorfor vil han da ikke søge at rette denne eene Feyl, og da ville vi i ham vente en anden — Torfæus.

L.

Udenlandsk Literatur.

London. *Lettres* written by the late right honourable *Philip Dormer Stanhope* Earl of *Chesterfield* to his Son *Philip Stanhope*, Esq. late Envoy Extraordinary at the Court of Dresden together with several other pieces on various subjects published by Mrs. Eugenia

genia Stanhope from the originals now in her possession. The second Edition. London. Printed for S. Dodsley in Pall Mall.

Leipzig. Briefen des Herrn Philip Dormer Stanhope, Grafen von Chesterfield, an seinen Sohn, Philip Stanhope, Esquire ehemaligen ausserordeutlichen Gesandten am Dresdner Hofe. Aus dem Englischen übersetzt.

(Slutningen.)

Alt hvad han siger om Udenlands Reyser, om Føyelighed og et artigt Væsen, kan ikke nok anprises. Man finder og overalt mange artige og rigtige Anmerkninger, saasom i det 263 Brev. "Unge „Mennesker ere altid lige saa tilbøyelige til at troe „om sig selv, at de ere vise nok, som Drukne, „at de ere ædrue nok. De holder Fyrighed for en „langt bedre Ting end Erfarenhed, som de kalder „Lunkenhed. De have kun halv Uret; thi dersom „Fyrighed uden Erfarenhed er farlig, saa er Erfarenhed uden Fyrighed mat og manglende. Begges „Forening, som er saa sielden, er Fuldkommenhed." Og denne om Vittighed foran i det 252 Brev: "Den hurtige Vittighed, som du saa partisk tillegger mig, og saa billig Sir Charl William, kan „vel forskaffe mange Beundrere. Men troe mig paa „mine Ord, den giør kun faa til vore Venner; den „skinner og funkler ligesom Middags Solen, men „den brænder og ligesom den. Man maae derfor „altid frygte sig for den. — Sund Forstand, Føyelighed, Mildhed i Sæder, Opmerksomhed og Artighed, det er de eneste Ting, som virkelig indtage og for en lang Tid fængsle Hiertet. Søg aldrig efter Vittighed: viser den sig af sig selv, saa „er det vel; men ogsaa da bør vor Fornuft komme „derimellem, og give Agt paa, at Vittigheden ikke „yttrer sig paa nogens Bekostning." Vi skulde forelegge Læseren et heelt Brev, men de vigtigste ere sædvanlig for lange for vort Rum. Her er nogle af de interessanteste Træk i det 265de, som uden Tvivl ville behage. "Udstudeer, besøg og omgaaes idelig „med mange Mandspersoner og Fruentimmer; studeer dem ikke allene efter deres Udvortes, hvorved „de følgelig er desmere paa deres Poster, men fornemmelig i deres Indvortes og i deres Huuse, hvor „de mindre forstille sig. Giør dig saadanne Begreber „om Tingene, som du finder dem ved Jagttagelser „og Erfarenhed, at de virkelig ere, ikke som du læser at de ere eller skulde være; det sidste ere de aldrig gandske. Til den Ende lad dig ikke nøye med „almindelig og sædvanlig Omgang; men overalt, „hvor det kan skee, der sæt dig saaledes fast i de beste Familier, som du havde hiemme der. — Vær „ligesom du var hos dig selv i St. Cloud; og naar „nogen privat Mand indbyder dig efter Moden til „at opholde dig nogle Dage paa hans Landgods, „saa modtag hans Indbydelse; det vil nødvendig „hielpe dig til en Sinds Smidighed og en Lethed, „og antag mange Slags Sæder og Skikke; thi enhver ønsker at behage dem, man er i Huuse hos, „og man kan kun behage Folk, naar man retter sig „efter deres Sind. Intet er mere indtagende end „en munter, utvungen Overeensstemmelse med Folkes egne Sæder, Vaner, ja endog Svagheder. „Alting bør et Menneske føre sig til Nytte. Han „skal til det Gode være alt hvad Alcibiades gemeenlig var til det Onde, en Proteus, som antager „hvad Skikkelse det skal være, og bærer den med „Munterhed og Frihed. Hede, Kulde, Pragt, „Afholdenhed, Alvorlighed, det Ceremonielle, Utvungenhed, Lærdom, et spøgende Væsen, Flittighed og Fornøyelse, ere Moder, som han maae vide at antage, aflegge og forandre, ligesom Leyligheden udfordrer det, lige saa let som han tager sin „Hat paa og legger den fra sig. Alt dette erhverves blot ved Omgang og Bekiendtskab med Verden, ved Omgang med mange gode Selskaber, ved „at analysere enhver Karakteer, og ved at trænge sig „ind i mange gode Bekiendteres Fortroelighed." Ved Enden af den sidste Deel findes nogle blandede Stykker af samme berømte Forf., deriblant nogle Maximer, opsatte for den unge Stanhope, af samme Karakteer som Brevene: endeel sande, men mange falske, og mange skadelige for en dydig Mand. Vi ville anføre een S. 299: "Hold altid en viis „Maade med eders Fortroelighed og eders Fiendtligheder i eders Venskab og Fiendskab: giør ikke det „første farligt eller det sidste uforsonligt, for der „er mange Forandringer ved Lykken." Den tydske Oversættelse have vi sammenlignet med Originalen, og fundet meget god.

Nye

Kritisk Tilskuer

over

Indenlandsk og Udenlandsk Literatur.

No. 51 og 52. —— 1777.

Claus Frees Hornemans Prøve-Oversettelse af det gamle Testamentes Skrivter, som indeholder Profeten Michah. Med forklarende Omskrivning og Anmerkninger; for Lærde og Ulærde. Kiøbenhavn. Trykt hos Morten Hallager 1777. 227 Sider, foruden 8 Sider Forandringer og Tilsetninger, og et halv Ark Titel og Fortale. Stor 8. Koster 3 Mark.

Sandelig! en Prøve, som vil giøre sin Forfatters Indsigt og Flid megen Ære; og endskiønt de Lærde, som kan skiønne og dømme om Hr. Prof. Arbeyde, maaskee ikke sielden ville have Grund til at nægte ham deres Bifald, saa ville de dog derfor ikke miskiende hans Fortienester, endog i det som de modsige; de ville, tænke vi, tilstaae, at Hr. H., i Betragtning af Arbeydets store Vanskeligheder, har udrettet meget; — meget til Oversettelsens virkelige Forbedring: — meget ved sit opmuntrende og, endogsaa da, naar han feyler, lærerige Exempel for andre, til, med megen Vaersomhed og skarp Bedømmelse, at legge Haand paa en Sag af saa stor Vigtighed; — meget for de unge Studerende, til at overbevise dem om, hvad Kundskaber og Færdigheder de maae forskaffe sig, for at blive Skriftens, og i sær det G. Testamentes, Oversettere og Fortolkere. Efter den Forestilling, som Hr. H. haver om Talernes Sammenhæng og Adskillighed hos Propheten, giør han følgende 7 Afdelinger: Den første Afdeling bestaaer af det 1ste Kap. efter den sædvanlige Inddeling; anden Afdeling 2det Kap., hvor det 11te Vers er flyttet op imellem det 6 og 7 V.; tredie Afdeling 3die Kap. 5-8 V. (altsaa igien en Omsetning af V.); fierde Afdeling 3die Kap. 1-4. 9-12 V.; femte Afdeling 4de Kap. 1-8 V.; femte Afdeling 4de Kap. 9-14 V. og 5te Kap.; siette Afdeling 6te Kap.; og syvende Afdeling det 7de Kap. Denne Omflytning af hele Vers i Texten, som Hr. Prof. har vovet at giøre et Par gange, er uden Tvivl et for en lige saa beskeden som forstandig Kritikus noget for dristigt Foretagende, men som dog er taaleligere i saadan en Prøve, end som i en ordentlig Bibel-Oversettelse. Det Foregivende, at der i de ældre Tider skulde være skeet en Forbytning og Forblandelse af hele Sætninger og større Stykker i den hebraiske Text, mangler al historisk Rimelighed. Vi mene, at Hr. Prof. Dathe har grundig beviist dette i en Afhandling mod Harrenberg: De ordine Pericoparum biblic. non mutando, som er indført i Bibliotheca Hagana Cl. III. p. 233. sqv. For hver Afdeling kommer en Efterretning om dens Indhold, som de fleste gange kunde gielde for en kort foreløbende Forklaring. Derpaa følger Hr. Hs. nye

Over-

Oversettelse i en uafbrudt Orden, saavidt deraf henhører til enhver Afdeling. Denne er gandske forskiellig fra vore sædvanlige danske Oversettelser, som nedstamme hver paa sin Maade fra Luthers tydske. Forandringerne ere meget ofte til Forbedring, men dog ikke altid. I Almindelighed er denne nye Oversettelse tydeligere for den danske Læser, men derfor er ikke strax den sande Mening truffen, eller den prophetiske Stiils Karakteer saa nøye udtrykt, som den kunde og burde. Vi ville fremlegge en Prøve for Læseren; og, da vi dog ellers efter vor Plan ogsaa anmelde udenlandske Skrifter, saa benytte vi os af denne Leylighed til at opvække hos Læ fordeelagtige Tanker om en tydsk Oversettelse af denne og flere Propheter (a), hvis Forfatter er Hr. Consistorial-Raad Struensee i Halberstadt. Vi ville sætte den Hornemanske og Struenseeske Oversettelse lige over for hinanden. Læseren kan da selv dømme, og ved Sammenligning desbedre kiende enhver af disse tvende Oversettelsers Egenskaber.

Mich. 2 Kap.

V. 6. "Ak! tordner dog ikke saa sterk, sige disse Voldsmænd: Ja, enten vi bebreyde, eller ikke bebreyde eder disse Laster; Skammen skal dog gaae eder over.

V. 11. Men kommer der en Løgnprofet, som gaaer om, og giver sig ud for Spaaemand, og raaber: Jeg vil spaae eder for Viin, og for sterk Drik! Ja, saadan een er den rette Profet for dette Slags Folk.

V. 7. Hvad er det da, at de, paa Grund af, at de ere Jakobs Afkom, ville spørge: Om Guds Langmodighed er forkortet? Om dette svarer til hans forrige Forhold? Thi, er dette ikke mit Ord: Lad dem være gode! Med den Redelige vil jeg omgaaes.

V. 8. Men mit Folk har allerede længe reist sig som Fiender imod mig: De kaste Klæderne af sig, Kappen paa den eene, Overkiolen paa den anden Side; saa trækker Hæren mig stolt forbi, og vender om igien til Strid.

V. 9. De ømme Mødre blant mit Folk rive de ud af deres bequemme Boliger, og bort fra deres smaae Børn: de berøve mig min Ære uden Ophør.

V. 10. Derfor og I, op, og ud af Landet! Her er intet Blivested for eder; thi Landet er alt ureent og fordervet, og Fordervelsen er dødelig.

V. 6. "Redet nur nicht weiter davon — Sie reden — Sie sollen aber nicht weiter davon reden; denn diese Schmach soll bleiben.

V. 7. Das ists, was so oft gesagt ist: das Haus Jacob hat den Geist des Jehova entrüstet — pflegt er sonst so zu handeln? Thue ich denen, die rechtschaffen sind, nicht lauter Gutes?

V. 8. Schon lange hat mein Volk sich zum Feind aufgeworfen, anstatt Frieden zu halten — Ihr zieht den Mantel denen aus, die so zuversichtlich daher gehen, als Leute, nach geendigtem Kriege;

V. 9. Die Weiber meines Volks vertreibt ihr aus ihren angenehmen Wohnungen; von ihren Kindern nehmet ihr meinen Schmuck, ohne ihn je wieder zu geben.

V. 10. Auf — und geht — hier ist eures Bleibens nicht — um der Unreinigkeit willen, die alles verderbt; und weil das Verderben erschröcklich ist. —

V. 11.

(a) Neue Uebersetzung der Weißagung Hoseä nach dem ebräischen Text, mit Zuziehung der griechischen Version, von N. D. E. Frankf. und Leipz. 1769. Nah., Habak., Zeph., Hagg., Sach. und Mal. Halberstadt 1770. Jes., Joel, Am., Obad. und Mich. Ibid. 1773. Jerem. Ibid. 1777. Ved de tvende sidste har Forfatteren angivet sit rette Navn.

V. 12. Men eder, alle Jakobs redelige Efterkommere, skal jeg tage til mig, og samle de overblevne sande Israeliter, med eder! da skal jeg sette disse alle tilsammen, som een Faarehiord i een Faarestie, som een Faarehiord i eet Indelukke, paa een Græsgang; som kielne og tamme Dyr skulle de lade deres Røst høre efter Mennesker.

13. Hyrden skal reyse sig og aabne Udgangen for dem; de skulle bryde frem og trænge sig igiennem Porten, og gaae ud med ham. Deres Konge skal gaae frem foran dem: Jehova skal være deres Anfører.

Vi have med Flid valgt dette Stykke, for ved den tydske Forfatters Exempel tillige at gotgiøre, hvorledes der ere Udveye til at finde Sammenhæng og Meening i Prophetens Taler, uden at bruge den voldelige Forflyttelse. —

Efter Oversettelsen følger i hver Afdeling den forklarende Omskrivning, men Stykkeviis, et eller flere Vers, og saa Anmerkningerne imellem. Her synes os, at Hr. Prof. slet intet har agtet paa en Omskrivnings Grændser. Vi henvise Læseren til Omskrivningen af det 2det Kap 5 første Vers, hvilke i den blotte Oversettelse ikke ere vanskelige at forstaae. Den begynder Side 54. og udgiør næsten 5 hele Sider. En saa ordrig, og med alle sine oratoriske Udpyntninger (f. Ex. Kap. 4, 2. S. 115.) dog saa kiedsommelig Omskrivning erindre vi os ikke tilforn at have læst. Undertiden indsniger sig vel og een og anden ikke saa gandske passende Forestilling, f. Ex. ubetalte Renter, S. 56. Hr. H. har da og giort meget vel i det, som vi ellers under andre Omstændigheder ikke kan bifalde, nemlig, at han har bragt sine kritiske, philologiske &c. Anmerkninger ind imellem Omskrivningen; thi derved har hon nogenlunde bevaret eller tilbagebragt den forskende Tilhørers og Læsers Taalmodighed. Naar ellers en forklarende Omskrivning behøves (og hvor snarere end

(Man merke: Her begynder Struensee en nye Afdeling.)

V. 11. Wenn ich als ein begeisterter Mensch, und der Lügen redet, zu dir von Wein und Most redete: so wäre ich ein Prophet für dieß Volk.

V. 12. (Wenn ich sagte) "Ich will dich versammlen Jacob, ganz dich versammlen; und will „das Uebrige alles zusammenbringen; sie sollen seyn „wie eine Heerde von Bozra, wie eine Heerde in „der Hürde; es soll rauschen von Menschen;

V. 13. „An ihrer Spitze wird ein Durchbre„cher daherziehen. Sie werden durchbrechen; durch „alles hindurchdringen, und aus den Thoren aus„ziehen. Der König an ihrer Spitze unter An„führung des Jehova. — " (b).

ved det G. Testȝ. prophetiske Bøger? —) da bør den iagttage muligste Korthed og Tarvelighed, og staaer vel allerbeqvemmest ved Siden af Oversettelsen. Anmerkningerne ere fulde af mange smukke og lærde Ting. I Særdeleshed giør Hr. Prof. sig Umage for at opdage, oplyse og bekræfte de hebraiske Ords Bemerkelser af de andre orientalske nærbeslægtede Sprog, det Arabiske, Syriske og Chaldaiske. Han beraaber sig derhos ofte paa sin Clavis Dialectorum orient. Ebr. Chald. Syr. & Arab.; et Skrift, som ventelig snart skal komme ud, og af hvilket, efter S. 162. den første Prøve er trykt i *Actis Acad.* Havn. En gandske god Sag er denne Sprog-Analogie; allene, at den ikke faaer en alt for stor Rang, og alt for stor Indflydelse. — Det er jo vitterligt nok, hvorledes det fra den lærde Schultens Tid af er gaaet med mange, som vilde udmerke sig ved Forklaringer over det Hebraiske. Men det er maaskee endnu for tidligt at advare vore Landsmænd. — Imidlertid forekommer det os, som at Hr. H. undertiden taler efter de Beviser, han fremfører, noget for afgiørende, og ikke saa tvivlsom, som der vel er Aarsag til. F. Ex. ved היה S. 7. חזה S. 10. נגר S. 33. עמרה S. 40. ועומה S. 202. הוה S. 215. Mod Forklaringen af Kap. 5, 1. vil-

(b) " Hier, siger Fors. i en Anmerkning, muß wiederhohlt werden aus V. 11.: So würde ich ih" nen recht seyn." Han forbinder de 4 første Vers af det 3 Kap. hermed saaledes: So aber sa" ge ich; hört es, ihr Häuser Jacobs! "

vilde vi omtrent have erindret det samme som en anden Recensent (Kr. Journal No. 34. indeværende Aar). Vi tie da, og spare Rummet. Side 153. henviser Hr. H. til Niebuhrs Beschreibung von Arabien, Tab. XV. Fig. A., for at see Ofrer t ække i deres Horn. Neppe sees det der af nogen, som ikke veed eller troer det i Forveyen. Der kan ingen Tvivl være, at jo dette Skrift er for Lærde, og for dem, som søge at blive det; ligesom det og først var for Hr. Prof. Tilhørere, der bekom det Arkeviis, til Brug ved hans Forelæsninger. Som Anmerkninger for Lærde og Studerende gierne kunde have været skrevne paa Latin: saa behøvedes endnu mindre en Undskyldning "for det meget Orientalske blant danske Anmerkninger" (s. Fortalen). Men skal denne Undskyldning, som det synes, være for Ulærde, som Forf. og har nævnet paa Titelen, da vide vi visseligen ikke, hvad for en Klasse af ulærde Læsere Hr. H. har havt for Øyne ved sine Anmerkninger. For Ulærde havde han skrevet, naar han havde ladet den forklarende Omskrivning for sig selv aftrykke. Vi ære den Beskedenhed, med hvilken Hr. H. taler om sit Arbeyde til det danske Publikum; men vi forundre os desmere, at han, som selv bekiender, "han endnu hidtil ikke heller har havt Aarsag til at klage over falske, skieve og lumske Bedømmelser" dog alligevel tillader sig at tale i en Tone, som at Hannibal var ved Porten. — Hvor mange danske Bedømmelser kan Forf. vel opvise, som ere virkeligen falske, skieve og lumske? Kan Recensenten ikke lige saa vel fornærmes, som Skribenten? Og kan en Kritik ikke blive lige saa lumskeligen behandlet, som et Skrift? Hvad skeer ikke, naar denne Egen- og Foster-Kierlighed kommer med i Spillet? — Vi havde maaskee endnu nogle Erindringer mod adskillige Steder i Fortalen, og mod en vis Uorden og en kiendelig Forhastelse i Skriftet selv. — Men, da vi havde nok engang læst den anden Side af Fortalen, toge vi i Betænkning at vove os længere ud. — Hr. H. er og et skrøbeligt Menneske; og vi — ja! vi føle meget vel, at, uagtet al vor Forsigtighed, ere vi dog ikke ufeylbare. — Ugierne give vi endog den mindste Anledning til, at en Passion skulde nedstøde os blant smaae og ubetydelige Personer. —

o. l. n.

Udenlandsk Literatur.

Leipzig und Winterthur. Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntniß und Menschenliebe, von Johann Caspar Lavater.

Gott schuf den Menschen sich zum Bilde. Leipzig und Winthertur 1775. Bey Weidmanns Erben und Reich, und Heinrich Steiner und Compagnie. Stor Median-Qvart. 272 Sider. Med 68 prægtige Kobbere af de berømteste Mestere, og en stor Deel, alle betydende, Vignetter.

Hvem kan betragte, læse, og — føle dette af sine udvortes Skiønheder prægtige, og af sin indvortes Værdie fortreffelige Verk, uden at opsyldes af en dyb Beundring for dets Forf. skabende Genie, og en glad Henrykkelse ved at see den menneskelige Kundskab beriget med en gandske nye Videnskab, som vil antænde det uforventeligste Lys i Philosophien, Natur- og Sædelæren, og lære os at kiende Mennesket — Guddommens herligste Skabning her paa Jorden — af dets indvortes og udvortes sande Beskaffenhed. Hvem kan tvivle om Physiognomikens — den Videnskab at kiende Menneskets indvortes Karakteer af dets Udvortes — om dens Sandhed og Nytte, som ved Naturens Betragtning har lagt Merke til den Orden, den Liighed og den Overeensstemmelse, der hersker imellem alle Guddommens Frembringelser, og som tillige af Siele-Læren og af Erfarenhed kiender den store Indflydelse Sielen har paa det menneskelige Legeme. Vel gaae endeel Ting for sig i Legemet efter dets egen Maskin-Bygning, f. Ex. Blodets Omløb, Væskekildningerne, Spisernes Fordøyelse, uden at Sielen synes at vide, eller tage Deel i dem; men hvem som deraf slutter, at Legemets øvrige Modifikationer, f. Ex. Ansigtets Træk, Legemets Stilling, Gebærderne, ikke staae i nogen Forbindelse med Sielens Beskaffenhed, tager merkelig Feyl. Selv Menneskets Farve, hans meer eller mindre Fyldighed, hvor meget beroer dette ikke ofte paa en munter og glad eller paa en bedrøvet og lidende Siel; enten paa en sorgløs og lad

Ka-

Karakteer eller paa en sterk anstrenget og grublende Aand. Man betragte kun de fleste Børn i den spædeste Alder, naar endnu ingen hæftige Sindsbevægelser ytre sig hos dem, have de ikke da gandske andre Ansigter? Alting er jevnt, rundt, uhvervende, og hverandre meer lignende, end i de Ældres. Derimod saasnart Sindsbevægelserne begynde at fremspire, bliver Panden enten høyere eller spidsere, Indbøyningen over Næsen hos nogle dybere, hos andre fladere, Næsen bliver enten krummere, fladere eller spidsere, og Munden begynder at faae Træk og Bøyninger, som alt forandrer sig ved nye Sindsbevægelser, og bestemmes for det meste efter Menneskets indvortes Beskaffenhed og Alderen, hans hele Liv igiennem. Er dette upaatvivleligt, hvorfor skulde da ikke et stort — et dertil født Genie, som **Lavater**, ved mange Aars opmerksomme Betragtning af de menneskelige Physiognomier, foreenet med stor Skarpsindighed, fiin Følelse, den bestemteste Smag og en fyrig Indbildningskraft kunne samle saadanne Erfaringer; hvoraf han med Vished kunde slutte sig til, og adskille mangfoldige Menneskers Karakteer fra hverandre, ved at agte paa deres Udvortes? Og hvor stor en Nytte skal dette ikke være til? Man lærer nu at skille hundrede Sielekarakterer fra hverandre, hvorom man før ikkun havde et dunkelt og forvirret Begreb; man lærer endnu meer at beundre og ophøye den guddommelige Viisdom, som ogsaa viser sig i denne Orden imellem det Udvortes og Indvortes hos Mennesket, i at lade den Dydiges Ansigt tale om hans redelige Hierte, og de Udydiges med Beskiemmelse vidne om deres Laster. Hvor værdigt for Philosophen, og hvor overmaade vigtigt for Theologen, da det er ham høyst magtpaaliggende med Vished at kiende de Personers Karakteer, paa hvis Forbedring han skal anvende al sin Flid? Hvor vigtigt for Dommeren at læse den skiulte Forbrydelse i Misdæderens Øye, hvorved den Uskyldige saa ofte reddes, og hvor uundværligt for Lægen at kiende sin Syges Temperament og Sindsbeskaffenhed, da saa mange Sygdomme ofte beroe saa meget derpaa. — Enhver, som har trængt ind til dette Verks Aand, og studeret det mere end engang, maae tilstaae, at denne Videnskab er lige saa vigtig, som den Maade, hvorpaa dens Opfinder har dyrket og her bekiendtgiort den, opvekker den billigste Beundring for hans physiognomiske Talenter, hans Smag og hans Flid.

Vist vil man finde Mangler, meget Ufuldstændigt, ofte Uvished, ofte Mørke, men hvor er den Videnskab, som er fuldkommen? Og det hele kostbare Skrift er dog kun, efter Forf. egen Tilstaaelse — Stykker og Forsøg; dog beroer det Heele ikke paa blotte Spekulationer og Fantasier, men ofte paa Virkeligheder, nøyagtige, med største Skarpsindighed anstillede Erfaringer af Naturen. Vi vide ikke bedre at legge dets Fortienester for Dagen, for dem, som endnu ikke kiende dette udødelige Verk — et af de fortreffeligste, vort Aarhundrede har at opvise — end ved et nogenledes udførligt Udtog af dets vigtigste Indhold, uden at forglemme at tilføye vore Erindringer, hvor Forf. philosophiske Aand synes for nogle Øyeblik at have forladt ham, eller hvor hans høntsværende Indbildningskraft har ført ham uden for Sandheds, Virkeligheds eller Rimeligheds Grændser.

I Fortalen erindrer Forf. at han ikke har villet opføre noget physiogn. System: dertil var Videnskaben for nye; det fører ikke altid saa stor Nytte med sig som man indbilder sig.; og det vil siden blive let; naar man først har sikkre Erfaringer at grunde det paa. Dog vil han i disse Fragmenter levere, hvad han har samlet til denne Videnskab i alle dens Dele, og lette dets Brug ved fuldstændige Registere. I Indledningen om den menneskelige Naturs Værdighed har han indrykket den berømte Herders Tanker om dette vigtige Emne af hans älteste Urkunde des Menschengeschlechts — et Skrift, som fortiener megen Opmerksomhed. Det 1ste Fragment handler om Ringheden af Forf. physiognomiske Kundskaber. Med den ædle Beskedenhed, som anstaaer Sandheds Elskere saa vel, tilstaaer Forf. "at hans physiognomiske Kundskab er meget „liden, at han utallige gange har taget feyl i sine „Domme, og at han endnu daglig tager feyl." Anledningen til at Hr. L. har lagt sig efter denne Kundskab, fortæller han Side 8.: Efterat han i sin Ungdom adskillige gange var bleven meget rørt ved visse Personers merkværdige Træk, og siden øvet sig i at tegne Portraiter, blev han i sær rørt ved den berømte **Lamberts** Ph., og da han tre Aar derefter tegnede sin dødsyge Ven, Felix Hess, faldt han i stor Forundring ved at blive en besynderlig Lighed vaer imellem denne og Hr. **Lamberts** Næse, hvorved han blev opvakt til en særdeles Opmerksomhed. Nogen Tid derefter ansaae Forf. tilligemed D. Zimmer-

mann

mann et Optog af Soldater, hvorved Hr. L. fældte en Dom over et Physiognomie, som satte Hr. Zimmermann i stor Forundring, og hvoraf han tog Anledning at opmuntre Forf. til uophørlig at arbeyde i denne Videnskab. Endelig efter endeel Aar bekiendtgiorde Hr. L. sit første Forsøg i Physiognomiken, som en Forelæsning i det naturforskende Selskab i Zürich. I det 2det Fragment beskrives Physiognomien, Physiognomiken, og denne Videnskabs adskillige Dele. Physiognomie i en snevrere Forstand (hvori Forf. ofte bruger disse Ord) betyder Ansigtets Træk, og Physiognomik Kundskab om Ansigtets Træk og deres Betydning. I en vidtløftigere Meening er Physiognomiken en Færdighed i at kiende Menneskets Indvortes ved hans Udvortes. Denne Kundskab er enten Fundamental-Physiognomiken (den **Physiologiske**), den anatomiske, medicinske, Temperament-Physiogn. den moralske eller den intellectuelle. Den moralske udforsker Menneskets Tilbøyelighed og Kræfter til at virke eller lide got og ont, af de udvortes Tegn. Den intellectuelle Menneskets Siele-Kræfter, saavidt de kan kiendes ved hans Dannelse, Skikkelse, Bevægelse, Farve og alt det øvrige Udvortes. Med disse sidste beskieftiger Hr. L. sig i sær. Tredie Fragment, nogle **Grunde, hvorfor Ph. hidindtil er bleven foragtet og udleet.** 1) De slette Skrifter der er udkommet over Physiogn. Man har brugt den til Sandsigere og Charlatanerie. Hvor kunde den da andet end foragtes af alle Fornuftige? 2) Folk af det menneskekierligste Hierte frygte for den Dadlesyge, hvortil denne Kundskab kan anvendes, og for at opdage slette Karakterer der, hvor de af Menneskekierlighed formodede gode. 3) Mange ivre af Forstands Svaghed; 4) af Beskedenhed og Ydmyghed, da de ikke tiltroe sig selv det Gode, Physiognomisten læser i deres Ansigt. — En ædel Bemerkelse af Forf. — 5) Men de fleste af den sørgelige Aarsag, at de selv ere onde, og frygte for at deres onde og hykkelske Hierte skal opdages igiennem deres Træk og Miner. "De troe hemmelig paa denne Videnskab, og føle, at de ikke see saaledes ud, som de vilde see ud, naar de vare gode, og havde en glad og god Samvittighed." I et Tillæg til dette Fragment taler Forf. et Par Ord om Ligegyldighed mod denne Videnskab, som han slutter med: "Hvem som føler en Trang til, daglig nærmere og inderligere at tage Deel i den menneskelige Natur, hvem som ikke behøver at skiule sig under en kold Indskrænkthed, eller at svinge sig i Veyret ved en vedvarende Foragt over andre, han vil her med megen Glæde møde sine egne Tanker, og mange gange finde sine inderlige Følelser udtrykte i Ord." Fierde Fragment, nogle Vidnesbyrd for Physiognomiken: en Salomo, Jesus Syrachs Søn, Galenus, Plinius, Cicero, Montagne, Baco, Ernesti, Haller, Sulzer, Wolf og Gellert. Den sidstes Tanker herom findes i hans 13 Forelæsning. Femte Fragment, over den menneskelige Natur. Et meget vigtigt Kapitel. Hr. Forf. antager deri, at Mennesket har et tredobbelt Liv: et physisk, et intellectuelt og et moralsk Liv, efter de tre Hoved-Evner: Forstand, Villie og Kraft; at Tænkekraften har sit Sæde i Hiernen, Begierlighederne, Attraaen og Villien i Hiortet, og Kraften i det hele Legeme, fornemmelig i Haandren og Munden; dog at de alle have deres Oprindelse af eet Væsen, som er Sielen, der er i det hele Legeme. Dette vil Forf. imidlertid ikkun have forstaaet om Menneskers Siel, efter den blotte **Naturforskers** Jagttagelser. Det maae desuden være unægteligt, at Sielens egentlige Sæde hos Mennesket er i Hovedet, ellers maatte Hiertet styre Hænderne, Fødderne og de øvrige Lemmer, efterat Hovedet var afhugget, da Hiertet bevæger sig endnu saa lang en Tid efter. Siette Fragment, om Fuldkommenheder i Almindelighed. "Den menneskelige Natur er tillige fuldkommen og ufuldkommen. Den er endnu ikke hvad den kan og hvad den skal blive — men den er dog, hvad den efter dens nærværende Tilstand (naar man tager alle dens Bestemmelsesgrunde dertil) kan blive." Skal Naturforskeren, skal Menneskeforskeren beskieftige sig med begge Deele, baade med den menneskelige Naturs Fuldkommenheder og Ufuldkommenheder? Ja! "Men han skal heller opholde sig ved det Skiønne og Fuldkomne — heller foretegne og analysere dette for sig selv og andre, end det Slette og Ufuldkomne. Hvem som kun seer paa Feyl, eller meer eller heller seer paa Feyl end paa Fuldkommenheder, er ingen god Physiognomist, intet got Menneske. — Intet er beqvemmere til at giøre Mennesket menneskeligere, end Opdagelse og Betragtning af den menneskelige Naturs Skiønhed. Allevegne, hvor andre see intet, eller falde til Kiedsommelighed, eller kun seer Ufuldkommenheder,

„ seer

„ seer: det Skiønhedsøgende Øye, Skiønhed og Or-
„ den, Spoer af Guds Billede, og efter den Gilde,
„ som er uudtømmelig; allevegne finder det sin Gud,
„ allevegne den Eeneste, allevegne den samme som
„ besieler og oplyser det; allevegne, under alle Men-
„ neskehedens Ruiner endnu Kiød af hans Kiød, og
„ Been af hans Been.“ Vist seer Forskeren Dum-
heds og Lasternes Tegn, men hans Hierte bliver dog
et Menneskes er Broder-Hierte; det bløder ved at
finde den menneskelige Natur hos saa mange saa yder-
lig fordervet og forandret. Syvende Fragment, om
Physiognomiens Sandhed. Den hele Natur
er Physiognomie; det Udvortes tilkiendegiver dets Ind-
vortes Beskaffenhed. Hvert Insekt kiender sin Fiende
og sin Ven; hvert Barn elsker og frygter, uden at
vide hvorfor, blot efter Physiognomien: alle Stæn-
der, alle Aldere, alle Nationer, dømme om det
Indvortes af det Udvortes. Selv Hykleren eftera-
ber den gode Karakteer, fordi han veed, man døm-
mer ham af Ansigtet. “Naar hver en Pære, hvert
„ et Æble har sin Physiognomie, skulde da ikke Jor-
„ dens Herre ogsaa have sin?“ Ottende Fragment,
om Physiognomik som en Videnskab. “Det-
„ te er den, siger Forf., lige saavel som Physiken,
„ Lægekunsten, Lithotheologien og de skiønne
„ Videnskaber, thi den hører dertil. Ligesom alle
„ disse indtil en vis Grad kan bringes under bestemte
„ Regler, og have deres bestemte Karakterer; det
„ samme kan og Physiognomiken blive. Vist nok maae
„ den overlade meget til Geniet, til Følelsen; den
„ har til meget som den burde indeholde, ingen be-
„ stemte og ingen bestemmelige Tegn, men hvilken
„ Videnskab, som ikke er reen mathematisk, har ik-
„ ke samme Mangler? Alle Regler i de skiønne Vi-
„ denskaber, give endnu intet Digter-Genie. Al-
„ le physiognomiske Fragmenter giøre endnu ingen til
„ Physiognomist, som ikke af Naturen bringer Ge-
„ nie og Følelse dertil med sig.“ Niende Fragment,
om Harmonien imellem den moralske og legem-
lige Skiønhed. Forfatteren fastsetter følgende,
som en upaatvivlelig Regel i Physiognomiken: “An-
„ sigtets Skiønhed og Hæsselighed har et rigtigt og
„ nøyagtigt Forhold til Skiønheden og Hæsligheden
„ i Menneskets moralske Beskaffenhed.“

„ Jo moralsk bedre; desto skiønnere,
„ Jo moralsk slemmere; desto hæsseligere.“

Vist nok er det ikke Dyden allene, der giver et

skiønt Ansigt, eller Lasterne, der giøre det hæsseligt.
Her er Forstandens Egenskaber, her er fornemmelig
den første Dannelse i Moderens Liv, her er Opdra-
gelsen, Levnets Omstændigheder, Sygdomme, Tilfæl-
de, Kald, Klima og andre Ting (man erindre sig al-
lene Kopperne): alt dette har stor Indflydelse paa
Menneskets Skikkelse. Men det bliver dog vist, at
Trækkene, Minerne hos mangfoldige Mennesker for-
skiønnes ved Dyderne, og blive hæsselige ved Laster-
ne. Et Fruentimmer kan være skiøn, regelmæssigt
skiøn, og dog ikke behage, fordi der er noget vist i hen-
des Træk, som vidner om noget slet Indvortes.
Ogsaa i et grimt Ansigt kan de moralske Skiønheds-
linjer indtage og behage. Men man erindre sig til-
lige, at et Menneske kan være født med en særdeles
Disposition til uædle Sindsbevægelser, som ere ud-
viklede og befæstede ved en slet Opdragelse, og kan
have hersket over ham en Tid lang; heraf kan Ansig-
tets Træk være blevne fordervede og hæsselige. Nu
vender han tilbage til Dyden; han begynder fra en
vis Tid at arbeyde paa sin Forbedring, at stride imod
Lasterne; de forrige Træk ere, der endnu en Tid
lang, de vidne om hans naturlige Tilbøyeligheder,
om hans forrige Laster; men han kan dog efter sin
nærværende indvortes Tilstand være et virkelig dydigt
Menneske. Physiognomisten seer dette Merke, og
han dømmer som en Zopyrus om Sokrates: at
han af Naturen har mange Tilbøyeligheder til det
Onde; dette maae den Dydige lige saa lidet blive
fortrydelig over som denne Vise. Physiognomisten
dømmer om Naturen, og ikke om Manden. Er den
Dydige endnu hæsselig, saa har han dog i hans lasterful-
de Tilstand været langt hæsseligere, og hans Træk ville
under Dydens Udøvelse ikke tabe men vinde. Dette
sees af saa mange unge Mennesker, der endnu see
got ud midt under deres Udsvævelser, men som dog
paa en kort Tid have skiemmet sig meget, og saae
langt smukkere ud, førend de overgave sig til Laster-
ne. Til Forklaring og Bestyrkelse herpaa følger 3
Tillæg. Det første viser 5 fortreffelige Ideal-Profiler
af en ung Nar, en stolt Praler, en Drukkenbolt, en
gierrig Aand og en Horejæger. Til det andet er et
stort Judas-Hoved af Holbein. Det er det ægte
Physiognomie af en Gierrig. “Men dømmer Forf.
„ ikke en gierrig Apostels — ikke en stor Siels,
„ som vel henrives af sin Lidenskab — vel bliver en
„ Satan; men dog endnu altid en stor Siel.“ Til
det

det tredie hører et Christus-Hoved af Holbein, dertil er en Vignette med Christus som kysses af Judas. 4de Tillæg: et Ecce Homo af Reinbrand, omringet af Soldater og Præster. Ved Christus-Hovedet savnes Skiønheds-Idealet og det Taalmodige, som burde fremskinne under Smerterne. De andre derimod ere fortreffelig forestillede; deres Ondskab tindrer dem ud af Øynene. I Anledning heraf ytter Forf. disse merkværdige Tanker: "Man har endnu „aldrig turdet fordre ved Befalinger og Forskrifter „saa meget Got og Ont af Mennesket, som jo et „got Menneske er i Stand til og har Villie til at „giøre; ikke heller udtrykkelig turdet nævne og for„byde alt det Onde, som er ont Menneske jo er i „Stand til at giøre og ville. Ja, jeg vilde endnu „sige meer: Jeg troer, det beste Menneske har, i „det mindste indelukt i sit Hiertes Dybhed, meer Ont „i sig, end man nogen Tid har sagt om den Slem„meste, og den Slemmeste meer Got, end man no„gen Tid har sagt om den Beste. Hvem som nøye „betragter sit eget Hierte, vil immer finde Helvede og „Himmelen deri; Kierlighed, som opliver alting u„den for sig — Egenkierlighed, som nedbryder al„ting uden sig selv; Godhed, som underkaster sig „alting; Egenkierlighed, som vil herske over alting." Til Vignet er herved et Christus-Billede, som os ikke synes meget om. 5te Tillæg: Demokrit af Rubens, fortreffelig tegnet. Til Vignet la Metrie's forrykte Billede, med den hæsseligste grinende Mine, saaledes som han selv har ladet sig afmale. 6. 7. og 8de Tillæg: Laster af Hogarth, og en Gruppe af Felix med tre andre, da Paulus prædiker for ham, uforlignelig vel giort, i sær den Ypperstepræst. 10de Tillæg: tre Profiler af Possi og Codowiecki. 11te Tillæg: Iphigenie, da hun skal ofres, og Orest og Pylades af West, fortreffelig vel tegnede. Her lever Venskab, ligesom den ædelste Sorg i det 12te Tillæg: hvor Calas's Datter, hensunken i Jammer, tager Afsked med sin ulykkelige Fader. Et Stykke af den store Codowiecki, man aldrig kan blive træt at beskue, og aldrig nok kan beundre. Lavater siger selv om det, "at han holder disse Adieux de „Calas for et af de herligste, naturligste og stærkeste „Stykker, han i sit Liv har seet." 13de Tillæg: Thomas og Christus af Pikart efter Raphael — et ypperligt Stykke. Christi Billede og Stilling er fortreffelig, i sær Panden, ellers er han meget for gammel, som gierne er Feylen ved alle Christus-Billeder. Omridsningen af alle de andre Figurer have saa meget ædelt, aabenhiertigt, frit, fra al List og Snedighed reent, at enhver ikke gandske Følesløs af Hiertet maatte ønske at være Medlem af saadant et Selskab. 14de Tillæg: 4 Portraiter, forestillende den udødelige Raphael. Øyekast, Stilling, Næse, Mund, og i sær i Øyenbrynenes Vending til Næsen i det fierde Billede sees meget overmaade apostolisk høyt, som i alle denne store Mesters Arbeyder. Hvem føler ikke Sandheden af Forf. Udraab: "En „Figur af Raphael, en Strophe af Klopstock, „en Arie af Pergolese — naar jeg vil opløfte mit „Øye, Øre og Hierte, og mætte det med Glæde; „hvad vil jeg meer." — I det 15de Tillæg giør Knipperdollings og den hamborgske Søerøver Stortzenbechers skrekkelige Billeder den sterkeste Kontrast. 16de Tillæg: Judas med Præsterne da han modtager Sølvpengene, af Rembrand. 17de Tillæg: et smukt Hoved af Raphael. 18de Tillæg: igien den sterkeste Kontrast af det forrige: tre Carrikaturer af de hæsseligste og nederdrægtigste Mennesker. 19de Tillæg: 8 Omridse af Moses, Propheter, Apostler og Helgene. Herved forklarer han i sær Panderne, som han med Rette anseer for det sikkerste Mindesmerke om Siælens Høyhed eller Nedrighed, om det Overordentlige, det Stærke, det Store, det Høye. 20de Tillæg: Herkules imellem Dyden og Vellyst. Herkules's fortreffelige Stilling, Muskler, Ansigt, alting vidner om hans Styrke; han vender sig med en betænksom halv tvivlende Mine til Dyden. Hendes Stilling er ædel, men Minerne slette; Vellysten er ikke letfærdig, ikke smigrende nok. 21de Tillæg: en Omrids af den vatikanske Apoll, et Ansigt man ikke kan see sig mæt paa, og som i sær fortiener alles Opmerksomhed, som legger sig efter de skiønne Kunster.

Slutningen og Recensionen over de efterfølgende Dele skal følge i næste Aargang.

Selskabet.

Heraf udgaaer hver Torsdag et halvt Ark til dem som lade sig tegne hos Bogtrykker Høecke, boende i store Helliggeiststræde No. 141., for 8 Mark Aargangen.

Register

over

de i den Nye Kritiske Tilskuers

første Aargang 1777.

recenserede og bedømte Skrifter

efter

Forfatternes Navne.

A.

B.

Krag

T.

U.

V.

W.

Trykfeyl.

Blant Subscribenternes Navne ere følgende ved Trykken forsatte:

Side X. Linie 5. — Schutte, læs: Schulze, Ridder og Conferenzraad.
— — — 6. — Schulze, læs: Schytte, Foged i Norge.
— XI. — 5. — Trøsler, læs: Trøster, Postbud.